תוכן:

ברגע הראשון חרדה לקראתו. הוא קפץ מעל החומה וירץ לקראתה. רמות השפילה עיניה לארץ. אזניה שמעו נשימות תכופות וקשות, ועל פניה הרגישה הבל צורב ומשכר.

המה עמדו דומם. לא נמצאו להם מלים לבטא את רגשותיהם הקשים; וגם אמנם למותר היה, כי בין כה ובין כה לא היו מבינים זה את זה; היא דברה שפת עבר נשחתה, והוא שפת אדום נשכחה. המבטא היחידי שהיה מובן לשניהם היתה ה„נשיקה".

ועמדו שניהם על פי הבאר; והשפילה רמות את עיניה—וראתה בבאר לא בריה אחת, אך זוג של בריות.

ויפרש עליהם הלילה את המסך—ויהי הושך על האי.

אנה בא?

פה עמד כפוף עליה. כמדומה, שהוא נגע בה. ודאי שנגע בה. אם־לא כן — מפני מה היא מרגישה על שכמיה חמש פצלות, כשקיעות של חמש אצבעות?

ומפה... אחז בענפים התלויים, ונעלם... שמה!

ואז נולד בקרבה בפעם הראשונה רעיון חדש: „מה שם מעבר לקיר החומה? מהיכן באים הענפים התלויים?"

ועלתה עד גג הארמון, והביטה מעבר לחומה, והנה לפניה עולם רחב, רחב, חדש, מה נורא... שם הוא היציר הנפלא.

געגועים, פחד והכנעה התגברו בה ליצור הנפלא!

ובא בלבה צל של הכרה חדשה, שלא רק היא מצויה בעולם. יש בעולם אמא הישנה זה זמן רב בקבר. יש רמות בארמון, ויש איזו בריה בתוך הבאר, ויש יצור... אותו היצור הנפלא, שבא מעולם החלומות. עתה הוא שם, מעבר לחומה.

הצפרים יוצאים מפה מחנות־מחנות, וכשהם שבים הם שבים שנים שנים. מפני מה?...

היצור ההוא הוא אחד. שם הוא...

געגועיה התגברו בה ליצור ולמקום שמעבר לחומה.

ובאחד הימים ראתה אבן שטה באויר ובאה ויורדת אליה.

היא הזדעזעה, קפצה לקראתה, החזיקה בה והחביאתה בתוך חיקה.

ועלה על לבה, שתשליך גם היא אבן שמה.

ומאז נעשתה עליה עבודת תמיד לקפץ לקראת האבנים שמעבר לחומה ולהשיבן שמה.

יט.

ועמדה רמות על פי הבאר, והשעה היתה עם הערב שמש. זהרורים עוד לא כבו, וכוכבים עוד לא נדלקו, ושחה אפלולית צנועה על המקום והבדידות דובבה את האי.

וצפור לצפרת לוחש אהבים והרוח עוגב עם היער ומסלסל בצמרתו... והשמים מתנענעים והארץ עוגבת.

והחגבים וזיז שדי התחבאו בדשא להמתיק את הסוד הגדול שברזי עולם...

הס! קדש קדשים הוא הרגע!

קול נורא הרעיש את הדומיה.

רמות פנתה לאחוריה... הנה הוא! היצור עומד על קיר החומה!

וכשראה אותה — פעמים שכרע על ברכיו, ודמעות נזלו מעיניו; ופעם שהתחיל זורק אבנים, וחכה לקבלן בחזרה.

ופעם אחת ירד אל הים לדיג לארוחתו — ונעקרה אבן מתחת רגליו והתגלגלה מטה־מטה עד שהגיעה אל קיר החומה.

רם עמד בלכתו והביט פעם אל החומה, ופעם אל ההר. צל של רעיון העיר את מוחו לעבודה, שלא הרגיל אליה כל־כך.

ואחרי רגעים מועטים טפס על ההר, עקר אבנים גדולות וגלגלן למטה. שמה סדרן אבן על אבן אצל קיר החומה. כך עבד כל היום. צבור האבנים הלך והתרומם.

למחרת קם ויקרב אל עבודתו ביתר עצמה. כלו האבנים שעל סביבו — ויתרומם למעלה עד חגוי הסלעים. ובהיותו עסוק בעבודתו, והנה לביא הפסיק לו את דרכו. זה היה לביא צעיר, אשר זה אתמול מצא לו לביאה וסבכה בין חמוקי הסלעים. הוא יצא לשחר לטרף והתמהמה בדרכו. עתה הוא שב אל לביאתו בנענועים ובכח לביא צעיר, שבע ואוהב.

שניהם — אדם ולביא — עמדו זה כנגד זה. הלביא הניע בכפתורו, נהם נהימה, שחז פעם ושתים את צפרניו באבן, שתחת רגליו—וחזר לאחוריו שלש פסיעות להתנפל.

האדם עקם שפתו העליונה, כפף קומתו, עצם אגרוף אחד, וזקר זקירה שיש בה בריחה והתנפלות כאחד.

זקירת שניהם חלה ברגע אחד... כפת הלביא הורמה... צפרניו שרטו באויר... האדם נמצא רכוב עליו... יד אחת סבוכה ברעמת הלביא... ופניו נטויים למול פני החיה, פה לקראת פה, ושנים לקראת שנים... הלביא קפץ והזדקר, האדם תחב אצבעותיו בעיני הלביא ויעורהו.

אז נח רם מזעפו, ירד ויט הצדה.

המגרש מלא נהימות בוקעות ומרעידות את האויר: נהימות הלביא השואף נקמה ואינו רואה את אויבו. מבין חגוי הסלעים נשמעה שאגת הלביאה הכלה, שיצאה לקראת חתנה.

יח.

מן היום אשר ראתה רמות את היצור הנפלאה פסקו חלומותיה, ונדדה שנתה. החלומות המטושטשים עברו לתוך אוצר הזכרון, ומיום ליום נעשו לה יותר בהירים. עתה היא יודעת ברור שהיציר אשר עמד עליה ואשר ראתה אותו מטפס על העץ הוא־הוא שהיה נגלה לה בחלום. הוא עזב את עולם החלומות, ובא לפניה.

לקול השאנה נראה על הארץ צל ארוך, שבא מעבר לחומה והשתרבב והתנועע הנה והנה.

רם קפץ ממקומו והתחיל לרוץ מסביב. נפל צלו על הצל המתנועע. עמד על עמדו. שפתיו נתעקמו, שניו נתגלו ועל פניו תעה צל של רוך והתחוננות פראית. זרם רגשים נדחק ולחץ על לבו. ויתפרץ בדמעות צורבות.

וכאשר הביט אחרי כן על סביביו לא מצא את הצל המתנועע. הוא זרק מבט דוקר על החומה ועל חניתו וצפרניו. בתק בכעס את החנית בקיר— היש השליכו מידו ויתנפל עליה בשכמיו.

החומה העבה לא נכנעה.

אחר רגעים מועטים התנפל על הארץ, והתחיל להתור תחת קיר החומה בצפרניו ובחניתו.

ואחרי עבודת יום תמים התרחק מעל הקיר בקצף אין אונים: יסוד הקיר עמוק והזק מצפרניו.

ובין כה נפל עליו הרעב. רם הביט על סביביו. אחר רגעים מועטים אחז באחד מתלתלי שערותיו ותלשו סמוך לעיקרו, שזר ממנו מיתר ארוך וקשרו לחניתו. חניתו נהפכה לחכה. הדק בקצה המיתר אחת מצפרני נשרים, שנמצאו בתליו, ותחב עליו תולע שמצא על שפת הים.

החכה השלכה לתוך הים, והשלל לא אחר לבא. דג שמן נמשך ועלה. סנפיריו הבריקו לעיני השמש. ראה שם השמש בפעם הראשונה על המקום ההוא נתון ממשלת הים מפרפר בידי אדם.

רם אכל את צידו חי וישבע. אחרי כן שב אל המקום, שראה שם בראשונה את הצל, וירח אל אבני המקום.

התלקחה בלבו תאוה לתת לפחות לבריה הנפלאה לדעת על־אודותיו. הוא לקח אבן, התרחק מעט, וזרקה מעל לחומה.

אחרי רגעים מועטים שבה אליו האבן.

הוא קפץ כנגדה ויצהל צהלת פראים.

שנה ושלש את העבודה הזאת, עד שנפלה האבן על שכמו, ותפצע בו פצע.

אז התרחק מן המקום, טפס על ההר שמנגד, מצפון לחומה ועלה עד למרום קצו. הארמון אשר מעבר לחומה נשקף לו כלו. העצים... הגבעה... בריה חיה מתנועעת ותועה שם ממקום למקום...

יז.

רם קבע את מקומו על ראש ההר, ובכל בוקר קם ויחזיר פניו כנגד הארמון, ולא זז משם עד שנראתה לעיניו הבריה הנפלאה.

ונשב רוח קל, והזדעזעו העלים, וכסו גלויים, וגלו כסויים, ורתתו פכוסי לחייה, והזדקר צל החיוך שעל הפנים.
רמות חלמה אז את חלומה.

טו.

רם עמד מסומר למקומו. קומתו נכפפה על הבריה הנפלאה. רעד יצא מתוכו ועבר בכל אבריו. פיהו נפער. צוארו השתרבב. שאגה כבדה ומלאה שנעקרה מתוך לבו ולא יכלה לצאת בבת־אחת דרך גרונו — התפרצה בכבדות ותרתת את האויר שמסביב:
א־ה־ה־ה!
רמות הקיצה ופקחה את עיניה. חיוכה התרחב. נדמה לה ברגע הראשון, שזהו המשך חלומה; וברגע השני הרגישה את עיני הפרא תועות בין שדיה ועל גלוי בשרה; ואז נולד בה רגש, אשר לא ידעה אותו עד הנה. היא התכוצה וסגרה את זרעותיה על חזה. זקרו מבטיו על תפוחי זרועותיה וכסתן בכפות ידיה. זקרו עיניו ממקום למקום, ולא מצאה הנרעשה מחבא מזיקיהן הצורבים — ותשח ראשה, ותחביא את עיניה בין שדיה.
יד קשה, משורגת גידים כיתרים ומכוסה שער קצר — נפלה על רמות... רעד אחד עבר בשניהם...
ופתאום נפל פחד סתום על רם; ויצא גם הפחד מתוך־תוכו... הוא ברה ויאחז בענפי העץ, שמעבר לחומה, ויטמן בצמרת.
רמות הרגישה, כי הורק המקום אשר סביבה. היא הרימה את עיניה, קפצה מעל מקומה, הושיטה זרועות פתוחות לקראתו. עיניה בערו כגחלים בליל המדבר; שערותיה היו שטוחות באויר —. נשאות ברוח. היא פזזה ורקדה לקראתו, ובת־צחוק של כואב ומתפלל שטפה על פניה.
ולא יכול העץ הזקן לעמוד תחת כובד משאו. נשבר הגזע הרקוב, ורם נפל ארצה.

טז.

נדמה לו לרם, שהחומה השתרבבה והפסיקה בינו ובין הבריה... והארץ קפצה לקראתו והכתה בצלעותיו...
הוא הרים ראשו למעלה, ושאגה התפרצה מתוך פיהו ותחולל את האויר.

זמן רב ארכה המלחמה; נוצות ונטפי דם נפלו ממרום; הצפור הנהרדה ישבה בכל העת הבויה בקן ובבות עיניה הנוצצות הזדקרו בין הלוחמים.

באחרונה גבר אחד על רעהו. הצפור החבויה קדמה את פני המנצח בצפצופים יפים ועליזים, והמנוצח חצה באויר ויעף לתוך המרחק.

רם התאנח והביט אחר המעופף.

פתאום קם ממקומו, הזדיין בתליו ובקשתו ויצא.

יד.

כל היום הלך רם בלי דעת אנה הוא הולך ולמה הוא הולך, והוא אמנם החליף בכל פעם את דרכו: נשב הרוח ממזרח — הסב פניו למזרח. פגש בעמק — הסב את פניו ממנו, ובחר את דרכו בין צוקי סלעים וחתחתים. הבריק על צדו נחל מים — ויעזב את היבשה ויחצה את הנחל בשחיה. הוא בחר לו רק דרכים קשים ומסוכנים, כאילו יצא להלחם באיתנים.

שלשה ימים ושני לילות הלך ותעה כצל בין הרים בודדים ומפילים אימה בגבהם. הביטו עליו הכוכבים מלמעלה, ופריצי חיות מתוך סככיהם; ושאלו זה לזה: מי הוא היציר הנודד ותועה בין הכיפים? טורף או טרף?

ובזרוח עליו שמש יום הרביעי נפגש פתאום בחומה גבוהה, כאילו זה עתה צצה ויצאה מתוך חשכת הלילה.

הוא התחיל לסב את החומה. פעמים ושלש נסה לקפוץ עליה, ולא עלתה לו, יותר ויותר התלקחה בו תאוה עורת לבא מעבר לחומה. הוא קרב אל החומה והתרחק, קרב והתרחק. נדמה לו שכפת השמים התלויה מעל למקום ההוא שמעבר לחומה היא אחרת!... נפלאה!...

נגלה לעיניו עץ זקן וגבה שרש העץ רקוב וגזעו נחר; אך צמרתו עודנה ענפה, ונוטה לעבר החומה.

בקפיצת הנמר וטפוסי הקוף הגיע רם אל הצמרת; ואחוז בענפיה קפץ מעל לחומה.

והנה לפניו איזה בנין, אשר לא ראה כזה מעודו...

ובין עצי תפוחים, אשר לפני הבנין, על תל מעֻטר בשושנים ופרחי בושם — שכבה בריה אחת... שערותיה הצהובות נפלו ממראשותיה, מחציתן הגיעו לארץ, ומחציתן כסו את שכמיה. בהרות אור שמש, שחדרו בין העלים קפצו וזקרו מבין שדיה הרותחות על כפלי צוארה ומשם על מצחה... ברכיה היו כפופות לנוה, וראשה ופניה מושלכים על צדה כנגד השמים. והתאבק צל המוקי נופה עם גלויו הבהירים.

וזקרו הבהרות על גופה ועל פניה כצפרות־כרמים, וצל של צחוק נפלא תעה בין שושן שפתיה ופלחי לחייה השזופות.

והגיע לאזניו הלחש המזעזע מבין העשבים שממנו והלאה. וילך ויעקר גם אותם, וככה הלך ועקר עד כי הגיע לאזניו לחש גלי הים.

עלה על לבבו לעקר אבני החוף ולהשליכן על הגלים. אך בין־כך נראה לעיניו כוכב יפה על הרקיע קורץ אליו.

ותאוה באה בלבו לעלות על ראש ההר ולקפוץ קפיצה גסה, עד שיוכל לגעת בכוכב ההוא.

ותעו עיני רם בין כוכב לכוכב; ושוב נלחם בזעזועי הרוח ובלחש הגלים; ובין כה גז הליל, וים החשמל הציף על המזרח, ויטבעו בו כל הכוכבים.

ועלה השמש ברעש אורים. פנה רם להביט בשמש, אך היא טפחה לו על פניו באלומות קוים ותעור את עיניו. !

נתמלא רם קצף, ויפה במלוא־פיהו לכבות את השמש.

„צררר!" נשפך פתאום שירת אלפי צפרים לנכח השמש. רם הזדעזע ויפן לאחור. „צררר!" נזרק גם מתוך פיהו שלא לרצונו, ויצטרף עם שירת הצפרים.

והפסיק פתאום מתוך צפצופו, ושאל את נפשו: מה הם אומרים — הצפרים הללו?

והתרגז על הצפרים, וכנן את קשתו לאחד הענפים... צפור יפה וצעיר נפל מת... למראה הצפור המת התרגז עוד יותר, וילך היערה, ויהרג ביום ההוא שלשה נמרים וארבעה צבאים, ובאחרונה שכב תחת עץ ענף לנוח.

ועבר רוח קל וסלסל בענפים, והתנועעו הענפים, ונגעו בצואר רם ונפנפוהו.

סגר רם את עיניו עד חציך, ובת־צחוק רכה תעתה על פניו הפרועים. הוא נכנע תחת נפנופי הענף — ויגה!

וחדל הרוח, וקמו הענפים ופסקו הנפנופים. נחת־רוחו נתקלקלה.

הרים רם את ידו לנפנף בצוארו, להשיב אליו את נחת־רוחו.

ועלה אז על לבו, שהצואר שלו, והיד גם־כן שלו, ושהצואר והיד הם שני דברים שונים.

ופתאום קם על רגליו, ויחבק את הענף; ועזב את הענף, ונשק את ידו ולחצה אל לבו; ונהם נורא פרץ מתוך פיו.

הוא התנפל על האדמה, ולחץ את לבו לאבנים המושלכות שם סביבו. זמן רב שכב משלך בין הסבכים; ושפכו עליו הצפרים שירות עגבים, והרוח לחש לאזניו לחשים. שקטה סערת לב רם במעט. עיניו תעו מסביב, ועמדו על קן שבין ענפי אחד העצים. נראתה לעיניו מחזה יפה שמשכה את לבו. שם ישבה צפור אחת חרדה ונבהלת... שני צפרים חצו את האויר ועפו עליה בזה אחר זה. התלקחה מלחמה בין שני האורחים; מלחמת חרטום וצפרנים.

בוכה וצוחקת; ונעכרו המים, ונבלעה היפיפיה, ורמות נשארה יחידה בנענועיה.

ככה ישבה בכל יום מתנענעה על חלומה. בלילה בלילה ראתה אותו, ובבקר שכחתהו.

יב.

אדרת חדשה עלה בלב רם לתפר לו בימי האביב הראשונים. וקודם שלבש אותה, ירד לרחוץ את בשרו בים. הוא ישב במים תחת שטף הגלים הרכים והקלים יותר מאשר היה רגיל לשבת. הגלים הפזיזים לטפו את בשרו בלחש קל; וכאילו עושים לו צחוק־שעשועים. גל שוטף דוחהו אל החוף, וגל חוזר זורקו אל הים. הוא סגר את עיניו ובת־צחוק קפאה על פניו. הוא הפקיר את עצמו לגלים השובבים, שיעשו בו מה שלבם חפץ.

ובצאתו מן המים, ראה את בשרו עירום.

ובת־צחוק חדשה הופיעה על פניו ובלעה את הראשונה.

ועלה על לבו, שגם המערה, שהוא יושב בה, היא ישנה, צריך להרסה ולבנות חדשה על מקומה. מפני מה הוא אינו בונה לו בכל אביב מערה חדשה, כדרך שהצפרים בונים להם קנים חדשים?

והרים את עיניו אל קני הצפרים, שבין ענפי העצים, ועלה רעיון שני על לבו: הצפרים יושבים שנים־שנים בכל קן, מפני מה הם יושבים שנים־שנים? אחד מטיל ביצים ודוגר אפרוחים... והשני אינו מטיל ביצים ואינו דוגר אפרוחים... מפני מה?

מפני מה הם רבים ואני — אחד?

ועלה על לבו רעיון שובב ופראי: „אם אקח את חרבי ואשימה על אמצע קדקדי, ואורידה מלמעלה למטה, אהיה שנים במקום אחד. כל אחד מהשנים ישאר על רגל אחת ויד אחת.

הוא עמד על רגל אחת, החביא יד אחת לאחוריו, הסתכל בעצמו וצחוק פראים התפרץ מתוך לבו.

וכה צחק כל היום, עד ששקעה עליו השמש.

יג.

בלילה התעורר מתוך שנתו, כי נדמה לו שהוא שומע איזה קול נפלא בחוץ. יצא רם מתוך המערה, הביט על סביביו ולא מצא דבר. רק לחש קל של רוח הליל המצחק בעשבות האביב.

קשה נעשה עליו לשמוע את הלחש, ויקם ויעקר את העשבים הרכים שעל סביביו.

יא.

ויבא הערב, ויפרד השמש מעל האי בנענועים. ולבנה צעירה יצאה בחשאי על רקיע השמים; ותשק את הצפרים בשנתם בתוך קניהם, ואת הפרחים ישנה, ותסלסלם; ועל האי לחשה ברכה ואמרה: „תערב עליך בדידותך, נזיר!" ואחרי כן הביטה גם על רמות.

ורמות ידעה את הלבנה עוד מימי ילדותה; הלא היא־היא היוצאה בכל לילה על הרקיע, ופניה פעמים גלויים ופעמים — חצים מכוסים, ומשפעת עליה תרדמה; ואחרי כן כשהיא שקועה בשנה לוקחת אותה הלבנה בחשאי, ומביאה אותה שמה... אל עולם החלומות. שם היא רואה דברים יפים. גם אמה פעמים שהיא באה לעולם ההוא. הן נפגשות שם לפעמים ומדברות; אך מעולם לא גמרו את שיחתן. תמיד באמצע השיחה, הלבנה לוקחת אותה ומשיבה אותה אל הארמון. שם היא מתעוררת ושוב אינה מוצאה את הלבנה על מקומה.

הלבנה היא טובה, אך פעמים שהיא רעה; הלבנה היא אם; אם הליל והארמונות הללו, אשר שם בעולם הקרוי חלום.

כרעה רמות על ברכיה, ופניה אל הלבנה — ותאמר:

-- אנא, לבנה! אם! אם הלילה! אם הארמונות הנפלאים! נסכי עלי שנה, והביאיני שמה! אראה נא את חלומי אשר שכחתי!

רפדה לה את יצועה בעלי תפוחים רעננים; פשטה מעליה את שמלתה העשויה משזר נבעולים רכים — ותשכב.

והלבנה שמעה בקול רמות.

ראתה רמות עוד פעם את חלומה הנפלא, והוא נעים עד להכאיב.

אך בהקיצה—נעלם ממנה ותשכחהו.

הלכה רמות אל הבאר לשאב מים, ותרא שם את בבואתה.

והיא כבר יודעת היא את בבואתה עוד מימי ילדותה, אך זה לה הפעם הראשונה, שעלתה על לבה שאלה: מי זאת הנשקפה לי משם?

ונפתחו זרועותיה לחבק את הבבואה, ושפתותיה התבוצו ונמתחו, נמתחו והתכוצו. זרם דמעות פרץ מתוך עיניה ותאמר אל הבבואה:

— מי את הנשקפה לי מתוך המים? האת היא המתחבאה ביער ומדברת עמי משם לפעמים? אמרי: הגם אַת חלמת את חלומי? לי רע מאד. לבי... איני יודע מה, שפתי צורבות... בשרי צמא... נכנס בי ברק, ואיני שומעת את רעמו... ומבריק הברק, ומחשיך; מבריק ומחשיך. מה אני חפצה? אמרי את, הנפלאה!

ועמדה רמות על הבאר, וחכתה לשמוע מענה. אך נשב רוח סתר מבין חמוקי היער, והיפיפיה הנפלאה שבבאר קמטה־פנים. נדמה לרמות שהיא

י.

ועברו ימים והצטרפו לשנים, ואיש לא היה למנותן ולאמר לרמות כמה הן שנות הייה.

רמות נסגרה בארמון לירחי החורף, ותשקע בשנתה. לפרקים התעוררה כוססה שקדים, ושוב נשקעה בשנה. חלומותיה המטושטשים לא נבדלו במאום מחיי יקיצתה הפשוטים והבודדים. אלה ואלה היו חלום סתום אחד.

וככל אשר קרבו ימי האביב, כן קצרה שנתה; והתעוררה לפרקים יותר תכופים, וכן קצרו חלומותיה המטושטשים, וככל אשר קצרו כן נעשו יותר בהירים ויותר נבדלים מחיי היקיצה.

ובאחד מלילות האביב חלמה רמות חלום נפלא ובהיר.

ושמש אביב עלה, ושלח קו עלז לתוך חלון חדרה; וכשהקיצה משנתה נשפכו לתוך אזניה שפעת צפצופים של צפרים ששבו זה עתה אל האי.

רמות שכחה את חלומה.

ולא שמחה רמות לא על השמש ולא על הצפרים העליזים. צר היה לה על חלומה הנפלא, ששכחה אותו, ורק זכרה כי היה נפלא ונעים.

התמודדה רמות, חלצה את קומתה, ותצא אל קבר אמה. קדמו את פניה סבכים ירוקים למחצה, פרחים רעננים ושושנים עליזים. זה עתה בא מעולם של אמה.

— הוי, פרחי! — התאוננה רמות — אולי תדעו מה החלום אשר חלמתי?

והפרחים הניעו בראשיהם הנה והנה, הבינה רמות, שהם אומרים:

„ספרי ונשמע!"

— פרחי, פרחי! אבל הן שכחתי את חלומי, השמש והצפרים הבריחו את הלומי מעלי ואותי הוציאו משם, הוי... מה יפה מה נעים! למה זה הוציאוני משם?!

הורידו הפרחים את ראשיהם ורמות הבינה, שהם חושבים ומתאמצים לזכר את החלום, עמדה— חכתה וחכתה,

ועלה השמש על כפת הרקיע; והתאדמו השושנים, התאדמה גם רמות ואיש לא היה, שיראה את הכליל לחייה ואת זעזועי הפקוסים שעל פניה.

ויברק כברק ראשית חלומה בלבה ותזדעזע ותרתע לאחורה, אך חיש נעלם במהירות הברק ותשכחהו.

הלכה לה רמות מעל הפרחים, ולבה מכה — מכה, וניצוצים עוברים תחת עורה, החלום! ראשית החלום... הנה הוא!... הה, כי גז... ואיננו! הוא מבריק ונעלם, ומשאיר חשכה בתוך לבה!

חכתה הנערה שעה ושעתים. אחרי־כן קמה ומלאה צואת אמה: משכה אותה אל הבור, ותכסה עליה בעפר.

ט.

ומאז לא באה רמות אל הארמון, רק לעתים רחוקות. כל היום ישבה על קבר אמה, שמה אכלה את ארוחותיה בשקדים ובתאנים, ואת הנותר זרקה בקבר דרך חורים ובקעים אשר חפרה באצבעותיה.

כי אמרה: „אם תרעב שם אמא, תאכל ותשבע! הן היא הגידה, כי לא תצא משם לעולם!"

ולמשך ירחי החורף הקצרים אספה לה שקדים ושאר פרי עץ והביאתם לתוך הארמון, שם נשקעה בשנה ארוכה, שנת החורף, כדובי־היער ושרץ העוף. לפרקים רחוקים התעוררה ופצעה שקדים מתוך שנה — ושוב נרדמה; עד אשר הופיע שמש האביב, ועורר אותה לתחיה. ככה עשתה בהיותה עם אמה, וככה עשתה גם אחרי מות אמה.

וכאשר הגיע האביב הראשון אחרי מות אמה, התעוררה רמות, הביטה על סביבה, ונזכרה בקבר אמה. היא יצאה חיש אל המקום ההוא, אך כמעט שלא הכירה אותו. סבכי שקדים רכים ורעננים כסו את הקבר; סבכים עליזים ופזיזים — מתנועעים הנה והנה, כאילו חפצים הם לדבר עמה, אך לא נתן להם אלהים פה ולשון.

שמחה עליהם רמות ותאמר: „אין זה כי אם אמי שלחה לי את אלה תחת השקדים, אשר זרקתי בקברה!"

ומאז התחילה רמות לשלח לקבר אמה מכל פרי־מאכל ומכל פרחי־ריה, ועל כל אשר שלחה השיבה לה אמה שבעתים ביד נדיבה.

הקבר התכסה בפרחים חיים ושושנים ערות ביום וישנות בלילה.

רמות דבקה בפרחיה, כאשר היתה דבקה באמה. דברה עמם והציעה לפניהם את שאלותיה, והפרחים התנועעו לפניה בעליזת־פרחים, והיא התאמצה להבין את תנועותיהם, ולמצא בהן מענה על שאלותיה.

ולא נזכרה רמות באמה, כי גם שכח לא שכחתה. היא לא ידעה ברור מה קרה לאמה, ידעה כי העתיקה את משכנה אל תוך הבור הזה, שקראה לו קבר, ומשם לא תצא לעולם, אף כי קרובה היא אליה, רק ערמת עפר בינה ובינה. ככה עושה לה לפעמים גם השמש בשמים; הולכת ומתרחקת ממנה; גם הצפרים – יש שמתרחקים ועפים מעליה. הצפרים טרם יתרחקו אומרים הם לה, שתאסף לה שקדים, ותכנס לארמון לישן... לישן... לישן! אך השמש [והצפרים שבים אליה אחרי כן, רק אמא לא תשוב. מדוע לא תשוב?

השמש והצפרים הם טובים מאמא — פסקה ואמרה.

ח.

עליזה אהבה לספר לרמות הקטנה על הימים הטובים, שראתה בחייה. די עת היה לה לבלות בספורים האלה; כי מצאה את הכל נכון לפניה. עצי הגן הספיקו לה מחיה לשובע, וגם לצבור למשך ירחי החורף הקצרים על אי מאסרה; ומים חיים השפיע לה הפלג הזך, אשר זנק מחמוקי הרים רחוקים וספג בקרבו ריחות נעימים מבשמי פרחים רבים ונפלאים, אשר שטף ועבר עליהם בכל אורך דרכו, עד שהגיע לפני ארמון עליזה. כל צרכיה היו מוכנים לפניה; ועל־כן בלתה את ימיה בעבודות קלות, בכלי עבודה, אשר המלו עליה והשאירו לה להקל במעט את בדידותה; ובשיחות וספורים, אשר ספרה לבתה.

והיא ספרה לה על עיר ירושלים, ועל הימים, שהיתה מלכה בעיר ההיא, ובספרה את ספוריה, שכחה את כל אשר סביבה, וגם — את הנפש השומעת את דבריה. חולמת היתה בהקיץ את הימים הנעימים ההם, אשר הד שאונם עודנו מצלצל לפעמים באזניה גם עתה. זאת היתה שארית קניניה, אשר לא יכלה להפקירה. בזכרונות האלה היתה ממתיקה את צער קברה בהייה.

והקטנה שמעה — שמעה, ולא הבינה דבר. ירושלים... מלכה.. מלך... עבדים, שפחות... עדאים... זהב... כל המלים האלה היו אצלה חידות נשגבות ובריות, אשר דמיונה הפראי נתן להן תמונות שונות, פעמים — קלושות וגראות מתוך ערפל, ופעמים — בהירות ומבהילות.

ופעמים, שעליזה מספרת לה על דבר המות, נאנחת היא ואומרת שיבא יום והיא תמות.

והקטנה הפראית חושבת בלבה: „מה־מאד חפצתי למות, למען אדע מה זה מות? ואיך מתים?"

וכאשר מלאו לרמות שתים־עשרה שנה, קראה לה עליזה אל הערים אשר שכבה שם אז, ואמרה לה: צאי וקטפי לי מעט תאנים ומעט שקדים כי היום אינני יכולה לצאת.

ולמחר קראה לה ואמרה: בתי, היום או מחר אמות. מאחורי הארמון תמצאי קבר, אשר כריתי לי בצפרני יום־יום כל ימי שבתי פה. אם תקראי באזני: אמא, אמא, אמא! ואני לא אענה, תדע כי מתי, והשכבתני בתוך הבור ההוא. קבר הוא זה... ואחרי כן תכסי אותי בעפר הצבור שם; ומשם לא אצא לעולם.

ואחרי ימים מעטים הביאה רמות לאמה שקדים לארוחת־בקר, אך האם שכבה עצומת עינים ופיה סגור.

קראה באזניה: אמא, אמא, אמא! והיא לא ענתה לה.

התחמיץ בו לבבו, ויכונן את קשתו אל הנשר. זאת היתה לו הפעם הראשונה, שהחטיא את המטרה. ההיץ חלף מעל לנשר, אשר התרומם ויעף אל קנו, ובחרטומו נשא נתח בשר הלחי.

תאוה סוערה הרעישה את לב הנער להתנקם בנשר. זרועות ידיו התנענעו והורמו, כאילו חפץ הוא להתרומם ולעוף אחרי הנשר. מבטי עיניו רדפו אחר הטורף, עד שנעלם בין צוקי ההר.

רם טפס אחריו על ההר, קפץ מסלע אל סלע, דלג ונתר על עברי פחתים. צפצוף גוזלות הגיעו לאזניו. הוא הסב את פניו — ולעיניו עומד נשר על קנו. הוא הכיר אותו בחרטומו המלוכלך דם.

נפגשו עיני הנשר בעיני רם. שניהם התכונו להתנפל. הנשר הכין צפרניו, והנער אחז בקשתו, אך לא יכול לכוננה, כי רגליו עמדו על שפוע אבן, שנעתקה ממקומה, ורתתה תחתיו.

חיש השליך את קשתו מידיו. תאותו לנקמה זרזה אותו לפגוע באויבו בלי כלי. בידיו ואצבעותיו הוא תאב לחבק את הנשר.

וברגע אשר טש אליו הנשר, קפץ לקראתו ויאחזהו ממול ערפו. רגעים אחדים פרפר מלך האויר בידו, עד שסגר הקרום הלבן את עיניו, וחרטומו הכסיף. אז נח הנער מזעפו וישליכהו מידו.

הוא לקח את קשתו, ולפני שובו הביט עוד פעם על הנשר המושלך, קרב אליו וינקר את עיניו. בת־צחוק הופיע על פניו — וירד מן ההר.

וכבואו אל המערה, לא מצא עוד את אביו על מקומו. צפרי שמים וחית היער סחבוהו אברים־אברים. רק גלגלת הראש נשארה.

רם הרגיש, שנעשה חלל בתוך לבו. הוא לחץ בידו על חזהו להקל את המהוש המצער, שחש שם פתאום; והביט על סביבו במבט חרד ותמה.

ושריץ בלבו רעיון שהיה בראשיתו דק וחד כאיזמל חדש, שאין הבשר מרגיש בחתוכו; והלך הרעיון והשתרבב ומלא את כל פנות הלב, והכביד עליו כעופרת:

אני — אחד.

הוא נגש אל המערה להכנס שמה מפני רעיונו; ובבאו על המפתן נפל עליו רגש מאִס ומצער, ויָרא להביט אל תוך המערה הריקה.

ויעקר את רגליו לקרב אל האבן אשר אצל אש־התמיד ולשבת שם; אך עד שבא אל האבן, שכח את חפצו ויעמד משומם.

שקעה עליו השמש, והרעיון המר שוב עלה ודקר בלבו:

אני — אחד.

הציד עלה יפה ביום ההוא, אך מקרה לא טוב קרה לגבריאל: הוא ישב נחבא בצמרת העץ, וקלע משם בצידו. התנועע הענף תחתיו, ויפול ארצה.

בעמל רב קם מעל הארץ, ושב למערה; ומן היום ההוא נעכרה רוח גבריאל, ולא השכים עוד לקום בבקר כמנהגו, ולא יצא עוד בתיאבון אל הציד. אך אהב לישן הרבה ולהשתטח על הדשא הרך נגד השמש.

ומיום ליום נעשו דבריו מועטים, תיאבונו סר ממנו, ושכב כל היום בעינים לא עצומות ולא פתוחות; וענה על שאלות רם רק בדברים קצרים ומקוטעים כמדבר בחלום.

ובבקר אחד הקיץ רם משנתו, ומצא את אביו שוכב סרוח בעינים פתוחות, ואינו מניע אבר.

ישב עליו שעה ושעתים, ואחרי כן התחיל להעירו ולקרא עליו: אבא אבא!

אך אביו שוכב דומם ועיניו פקוחות לשמים.

הרים גם הנער את עיניו לשמים ותר במבטיו; „מה רואה שם אבא?" דבר אל לבו.

ועוד פעם התחיל להעירו ולקרא עליו: אבא, אבא! ואביו שוכב דומם, פיו פתוח, ולשונו בין שניו.

השתטח גם הוא אצל אביו, פקח את עיניו, הוציא לשונו בין שניו, התאמץ לחקות בכל את אביו.

וכאשר הביט עוד־פעם על אביו — פרץ צחוק מפיהו: זה לו הפעם הראשונה לראות את אביו כך; וענו לו ההרים בהד־צחוק, שהתגלגל באויר הריק ונפסק בבת־אחת.

ואחר הצחוק נפל עליו פחד סתום. הוא נזכר, כי חיה פגועת חץ שוכבת כמו שאביו שוכב עתה:

ועלה על לבו, שמעולם לא ראה, כי תקום חיה על רגליה, אחר אשר שכבה שטוחה על הארץ ולשונה בין שניה.

ועוד עלה על לבו: אולי גם אביו לא יקום עוד על רגליו?

„מדוע?"

ז.

מכה חזקה חש הנער על לבו מתוכו. הוא קם על רגליו, הביט על סביביו, ויברח מן המקום כמאה צעדים.

וכאשר שב למקומו, מצא נשר עומד על פני אביו ומנקר את עיניו.

ה.

זכרונות מעטים היו בלב הקטן מחייו בעיר. אנשים ראה מעט בחייו; כי בית אביו היה מחוץ לעיר. את אמו לא זכר יותר מאשר יכול לזכר ילד שמתה עליו אמו בהיותו בן שתי שנים; והזכרונות הקלושים האלה נשכחו לאט-לאט, עד שנמחו כלה מעל לבבו; כאילו פה נולדו שניהם — הוא ואביו — מבין הגלים המכים על החוף. אך אביו נולד גדול, כי הלא אב הוא, ואותו ילדו הגלים קטן ורך.

ובמקום הזכרונות שנמחו, נרשמו בלבו רשמי החיים החדשים, חיי המדבר הקשים והחפשים, המלאים פחד וגבורה. רם למד מהר את ידיו לחכה ולקשת; לטפס מהר על העצים ולירות משם בחיה בורחת ובעוף פורח...

הוא אהב מאד את החיות. אהב את נהמם — בחייהם, ואת בשרם — בצלי. כל שאגת אריה וכל יללת נמר, שהגיעו לאזניו בלילה, הראו לו הלומות יפים, חלום ציד מצליח; ובבקר קם זריז, מלא רוח גבורה, ויצא עם אביו אל היער.

במשך השעות הבטלות והארוכות השתדל גבריאל לדבר ולפטפט עם בנו, כי חרד היה לבל ישאר הקטן אלם במקום הבודד הזה. ובמשך עת קצרה אמנם רכש לו הקטן את כל אוצר המלים של האב. אך לא ידע האב עצמו, שאוצרו-שלו הולך ודל מיום ליום. כל עולמם נצטמצם עליהם מן הים ועד היער. וכל אשר נמצא בעולם זה הוא: קשת, חכה, עור, בשר שמש וירח, טל ומטר, חם וקר, רעב ושובע — ועבודותיו: בנין, השחזה, ציד, אכילה, שתיה, שנה.

האב שכח, הבן רכש — ותהי לשניהם שפה אחת.

ומצד אחר אמנם נתעשרה שפתו: הוא ידע לחקות את המית כל חיה, צפצוף כל כנף, שריקת רמשים, לחישת גלי הים, עד שברבות הימים שכח גם גבריאל את שמות החיות והעופות, ולמד מבנו לקרא את כל בריה על-פי צפצופה והברתה; ואת זמני היום ועתות השנה קרא על פי שאון גלי הים השונה בכל אחת מן העתים.

ו.

לא ידע גבריאל כמה שנים עברו עליו באי. אך ראה, כי בנו גדל, עד שעור דוב אחד אינו מספיק לו להתכסות בלילות מפני הקור, וביום — מפני השרב; ונתן לב לתפר לבנו אדרת חדשה משני עורות.

הכנות רבות היו עליו לעשות לדבר זה. צריך היה לירות בנשרים, למען כין מצפרניהם מחטות חזקות; צריך היה לחפש ולמצא חלמיש להשחיז עליו את המחטות; וחוטים הוציא לו מגידי חיות — וכאשר נגמרו כל ההכנות, יצא עם בנו אל היער לארב לחיות שעירות ומכורבלות.

ובכלותו את בנינו, נתן את לבו למצא במה לכלכל את נפשו ונפש בנו הקטן, הוא תר את עצי היער, אשר מסביב, ולא מצא ביניהם אף עץ־פרי אחד. אז בדק את קשתו ואת חרבו, וזרק מבט פעם — על הים, ופעם על היער העב, המאפיל עליו כסוד המות. בלבו גמלה ההכרה, ששני המקומות האלה המאימים עליו במות אכזרי — הם יספיקו לו מעתה גם מזון לכל ימי חייו, עד שיטבע בים ועד שיאכלוהו חיות היער. יספיק לו זה — דגים חה — בשר ציד. אבל אש? מאין יקח אש לבשל את צידו? האמנם יאכלנו חי?

ויפל על פניו, ויקרא: אל אלהי העבריים! עמך מספרים עליך נפלאות! הנני מנסה אותך: אם תכלכל אותי ואת בני על האי הזה, אשתחוה אליך ואעבדך לעולם!"

ויבא גבריאל לתוך המערה, וישב לחכות לנס.

ד.

נשב רוח קל מעל הים, הניח עב קל ממזרח; זחל העב על הרקיע, ופגש בכתמים נפזרים על פני השמים — ויהי לענן אחד כבד, אשר בלע את השמש, ואשר תמונת ענק לו בעל ראש בלי פנים, וידים לו פרושות כשממית ותחת רגליו — לבנת הספיר; וקרץ הענק בברקים תכופים, ודבר יחידי ברעם, וענו לו התהום וההרים מסביב ברעמים הרדים, ומטר סוחף נתך ארצה, ויהרס את הבנין, אשר בנה גבריאל.

„אלה הם חסדי אלהי העבריים"? — התלונן גבריאל בלבו.

וכאשר חדל המטר, יצא החוצה — והנה לפניו עץ בוער באש, כי הכה הברק בעץ, ויצת בו אש; ולא רחוק מן המקום שוכב סרוח דוב מסובל, אשר הרגו הרעם.

אז כרע גבריאל על ברכיו ויאמר: אודך אלהי העבריים, כי נפלאים חסדיך: לך אכרע, אליך אשתחוה כל ימי חיי!"

ויפשט את עור הדב, ואת בשרו צלה באש — ויאכלו הוא ובנו את הסעודה הראשונה על האי. —

ומאז התיאש גבריאל מלצאת מן האי, ויתן אל לבו לתקן את חייו. עבודת תמיד נעשתה לו, לאסף בכל יום ענפים יבשים ולהוסיף על המדורה, לבל יכבה האש, אשר שלח לו אלהים. תקן לו חכה מגידי הדוב לדיג בים; וקשתות הכין לו, ויצא יום־יום היערה לצוד ציד. כל יום ויום הביא לו מחסור חדש, וכל מחסור למד אותו לחבל תחבולה חדשה; עד שלא הרגיש גבריאל את הימים העוברים עליו ומצטרפים לשנים. ורם הלך הלוך וגדול.

הילדה ותיף; ותקוה נתנה בלב האם לעבור אותה ביופי. אך איש לא היה על האי להתענג על יפיה, וגם אשה לא היתה שם להתקנא בה.

ג.

ונבריאל המלח שב ירושלימה ויבא על שכרו. אך נגזלה מנוחתו ביום ושנתו בלילות! הוא ידע כי ר ע מ ה המלכה תעשה כל מה שביכלתה לעשות, למחות כל עקב לתבליתה הנוראה, אשר עשתה בעליזה צירתה, ולקבר את סודה לנצח. „מכל ההי אשר על הארץ רק אני האחד היודע את הסוד, חשב נבריאל בלבו. ומה אעשה אם תחבל המצרית הזאת מזמות להאבידני מבין החיים".

ומאז כל צעד אשר נשמע על מפתן ביתו — הבעיתהו, וכל עין אשר הביטה עליו נעשתה לו עין מרגל. בחלומו ראה את רעמה עומדת עליו וכורתת לשונו מפיהו במאכלת זהב; והקיץ בבהלה והשקיף בעד החלון לראות אם לא באו עבדי רעמה להשליכהו הימה.

מפחד תמיד כשל כחו, ויקם לילה ויקח את אשתו ואת ר ם בנו הקטן בן שתי שנים ואת כל כלי ביתו ויבא באניה, ויפלג בים לבא לארץ אחרת.

וה׳ הטיל רוח סערה בים; ויתקוטטו הים והסערה על האניה הדלה אשר ביניהם, ותשלך האניה מגל אל גל. סערה זרקתה וגל בלעה; גל פלטה וסערה חטפתה; ולא נח הים מזעפו, עד כי לקח את שללו מעל האניה; אשת נבריאל נפלה לתוך המים ותהי לברות לדגי הים. ומקץ שלשת ימים הוטלה האניה על חוף אחד האיים.

הביט המלח מסביב וירח לרוח היום, ולא יכול לדעת את המקום אשר בא שמה.

הוא קשר את האניה אל אחת האבנים, אשר על שפת הים, ואת בנו לקח על זרועותיו ויצא לתור את האי.

והאי שמם וריק, צוקים וסלעים מתרוממים עליו, ויערי־עד מכסים את הסלעים. פעם בפעם תבקע את האויר שאגת אריה והמית נמרים, צהלת טורפים ואנקת נטרפים...

אז שב נבריאל לאניתו לבדוק את הכלים, אשר נשארו שם; ולשמחת לבבו מצא שם חרב, חנית וקשת; וגם קרדומות ושאר כלים, אשר בלעדיהם לא יפליג מלח לים. הוא הוציאם על החוף; וראשית מעשהו היתה לחצב לו מערה בהר להיות לו מגן וסתרה מפני שן החיה.

הטבע דאג לו מראש והכין לו בקע עמיק בין צוקי ההר. עליו היה רק לכסותו מלמעלה בזרדים ולשום עליהם אבנים; וגם לחפר מסביב חריץ עמוק ורחב, לבל תוכל כל חיה לבקר את מעונו. העבודה הזאת יכול היה לעשות בכליו המועטים.

— אל נורא! — קראה מנהמת לבה — האמנם? האמנם יצא עלי קצף זה להסגר פה לכל ימי חיי?

רגעים אחדים הביטה מתיאשת. חיש רצה אל הארמון ותמצא את המבוא לעליתו. היא עלתה שמה. בידיה הרכות פרצה פריץ בגג, ותטפס עליו, ומשם הביטה על המקום אשר מעבר לחומה. והנה לפניה ים שמם שטוח כמת. פה ושם צומחים סלעים ואבני־מגור מתוך המים. ותבן כי האי הזה רחוק ונעלם מנתיבות הים, ואין כל תקוה לראות אניה בקרבת המקום הזה.

ובין כה שקעה השמש ויאפל עליה ערב דומם; ואחר הערב נפל עליה ליל אלם; ושמים חרשים שטוחים עליה; וכוכבים זרים מביטים למטה וכאילו קורצים ושואלים: מי היא זאת הנשקפה ואיך באה הנה?

ב.

פחד נפל על עליזה ותבא אל הארמון, ותרם קול בכי.

והתגלגל קולה, ותעה בתוך האויר הבודד, אשר עוד לא שמע קול אדם, ושב לאזני עליזה, והגביר את פחדה, ולא ידעה אנה תחבא מפני הקול הזה...

התכנסה האמללה באחת הפנות; עצמה את עיניה, ואת בכיתה כבשה בתוך לבה; וכה שכבה ערה ונרעשת כל הלילה.

ואחרי הלילה בא הבקר; והשמש הנדיבה, המביאה אור וחיים לכל העולם, לא חשכה את טובתה גם מאי בודד זה; ותקם עליזה ותקדם פני השמש בבכי.

פחד הרעב נפל עליה; ותצא לתור את המקום, אולי תמצא במה להחיות את נפשה. ותשא עיניה ותרא מרחוק מעין יוצא מבין בתרי הר, מפכה מימות זכים כבדלח ומתפתל הנחל על רחבי העמק, ועליו נטועים עצי שקדים, תפוחים ושאר עצי־פרי. נפלה עליזה על פניה, ותודה לאלהים על חסדו, אשר לא הסיר מעליה ויצילה ממות־רעבים. אכלה ושבעה ותרדם בצל העצים. —

ובשנתה הרגישה פרפור בבטנה; ותקץ ותבן, כי הרה היא ללדת.

כרעה עליזה על ברכיה, ואת עיניה תלתה למרום ותאמר: „אנא אל אלהי שמים והארץ, ממליך מלכים וממגר כסאות! אם חרצת עלי להנתש מעל אדמתי ומזרועות המלך — אמצני נא ותן בי כח ללדת את זרע המלך אשר אני נושאה בקרבי, והיה זה לי נחמתי בעניי ובדידותי.

ומאז התיאשה עליזה מלצאת מן האי, ותשם את לבה לסדר את אופן חייה, ותשב לספור את ירחי הריונה.

ומקץ ששת ירחים ילדה המלכה בת ותקרא שמה רמות, ותגדל

דָּם וּרְמוּת.

א.

בין גלי ים קמוט וכובש את כעסו פלסה לה אניה בודדה נתיב בדרך אשר עוד לא חצה בה משוט. המלח עמד על קצה האניה זקוף קומה ודומם, כאילו הוא יצוק מתכת. המשוטות ירדו ועלו כמו מאליהם. והאניה משרכת ומתפתלת בנפתולי נחשים ומהפשת לה דרך בין שרטונים וסלעי הים. גלים קלים מלקקים את האניה מסביב, פעם בחבה ופעם בקצף; ולא ידע הגלים הפראים, כי באניה הזאת צפון אוצר חמדת ירושלים...

באניה הזאת ישבה עליזה הצעירה אחת מנשי שלמה המלך, אשר אין משלה ליופי בכל ארץ ממשלתו מתפסח ועד עזה.

האניה חתרה אל חוף אי אחד, אשר נגלה פתאום על שטח הים, כאילו זה עתה הגיח ויצא מן התהום — ותעמד על עגנה.

המלח לקח על זרועותיו הקשות את האשה הקלה והעדינה, ויוציאה על החוף השמם. שם העמידה על רגליה, אחז בידה, ויפלג עמה לרהב האי.

— הוי, גבריאל — קראה האשה — מה נורא השממון אשר במקום הזה!

והמלח החריש, וצלצול קול האשה רחף באויר ושב אל אזניה בל מענה.

המה באו עד לפני ארמון גדול מוקף חומה בצורה. גבריאל פתח את השער, ונכנסה שמה עליזה ברגלים כושלות, וגבריאל נשאר בחוץ.

ונסגר שער הברזל; ונשמע לאזניה חריקת המפתח, אשר נבלעה באויר כאנקת גוסס.

בארמון הזה נגזר על עליזה להסגר לכל ימי הייה, כי רעמה בת מלך מצרים שמה עליה עלילת־דברים לפני המלך, והעמידה עליה את גבריאל המלח מילידי האדומיים להעיד בה ערות־דבר.

הביטה עליזה על הארמון, ויהי בעיניה כמצבה, שצמחה מאליה ועלתה על קבר נסתר. נפלה על פניה, מרטה שערותיה ותמרר בבכי.

אך החומה גדר אבנים, והשער — שער ברזל, לא ישמעו קול צעקה ולא ימסו בדמעות.

ופתאום מתוך העבודה חן יוצאות במחולות־המחנים ומשוררות:

מָשְׁכֵנִי מָשְׁכֵנִי אַחֲרֶיךָ נָרוּצָה,
לְמַעַנְךָ אֶת אָבִי אֶת אִמִּי אֶשְׁכָּחָה.
לוּ גַם הֱבִיאַנִי הַמֶּלֶךְ חֲדָרָיו
בְּךָ רַק נָגִילָה נִשְׂמְחָה

בלילה מסרה נעמי לרות את המחרזת ואמרה לה: צאי, בתי, היום ילין בועז בגורן והראית לו את הפנינים ואמרת לו: מי שיזכה בי יזכה גם בהרוזים.

רות שמעה בקולה. בצאתה שמעה שוב איזו נערה נוטרת כרמים משוררת:

אֲנִי יְשֵׁנָה וְלִבִּי עֵר.
קוֹל דּוֹדִי דוֹפֵק:
פִּתְחִי לִי אֲחוֹתִי,
שֶׁרֹאשִׁי נִמְלָא טָל
וּקְוֻצּוֹתַי רְסִיסֵי לָיְלָה...
פָּשַׁטְתִּי אֶת כֻּתָּנְתִּי
אֵיכָכָה אֶלְבָּשֶׁנָּה? רָחַצְתִּי
אֶת רַגְלַי אֵיכָכָה אֲטַנְּפֵן?

רות קרבה לגורן. בועז ראה את המחרזת והזדעזע...

למחר התיעץ עם טוב ואמר: או קח אתה את המחרזת ואת רות או אני.

לא חפץ טוב לחלל את יחוסו. הוא הוקיר את העבר ובועז הוקיר את העתיד...*)

---

*) יש להעיר, שהספור הזה נדפס מתוך כ"י שנמצא בין כתבי המחבר המנוח וכנראה מתוך סמנים שונים בכ"י, לא הספיק המחבר לשכלל בחייו די הצורך את הפרקים האחרונים. (המוציאים לאור).

מבין ערמות הקמה יוצא קול משורר:

יוֹנָתִי בְּחַגְוֵי הַסֶּלַע
הַרְאִינִי מַרְאַיִךְ אוֹצַר הַסּוֹד,
הַשְׁמִיעֵנִי אֶת קוֹלֵךְ מְקוֹר הָעֶרֶב.
אֶמַס אֶשְׂרֵף בְּאוֹר עֵינַיִךְ.

יוצא קול אחר מתחת העמרים:

הוֹי חֲגָבִים הוֹי שׁוּעָלִים קְטַנִּים,
שׁוּעָלִים קְטַנִּים מְחַבְּלִים כְּרָמִים —
וּכַרְמֵנוּ סְמָדָר.

רות עברה בשקידה ועיניה ואזניה נמשכו אחר השירים:

אַל תִּרְאֻנִי שֶׁאֲנִי שְׁחַרְחֹרֶת
שְׁזוּפַת שֶׁמֶשׁ בּוֹעֶרֶת —
שָׂמוּנִי בַּכְּרָמִים נוֹטֶרֶת,
אֶת פָּנַי לַשֶּׁמֶשׁ הִפְקַרְתִּי,
וְלִבִּי לְדוֹדִי צָפַנְתִּי.

ממקום אחר היא שומעת:

שְׂמֹאלוֹ תַּחַת רֹאשִׁי וִימִינוֹ תְּחַבְּקֵנִי.
חוֹלַת אַהֲבָה הָיִיתִי סַמְּכוּנִי בָּאֲשִׁישִׁים...

יַעֲרַת דְּבַשׁ לִי אֲחוֹתִי רַעְיָתִי,
שְׁתֵּי כוֹסוֹת מְזֻגָה לִי יָפָתִי,
כּוֹס שֶׁל חָלָב כּוֹס שֶׁל יַיִן
מֵעַל חָזָהּ הֵן מִזְדַּעְזְעוֹת
כִּתְאֹמֵי צְבִיָּה וַעֲפָרִים.
אָכַלְתִּי יַעֲרִי עִם דִּבְשִׁי
שָׁתִיתִי יֵינִי עִם חֲלָבִי...

נערה נושאה כד על ראשה הולכת ומשוררת:

אַזְכִּירָה דּוֹדַיִךְ | מֵישָׁרִים יֶאֱהָבוּךְ
שְׁכוּרָה מִיַּיִן, | מִי לֵב לוֹ וָעַיִן.

מן ההר נשמע שירת נערים:

הָרִימִי הַצַּמָּה יַבְרִיקוּ עֵינַיִךְ הַיּוֹנִים
הָרוֹחֲצוֹת בַּאֲפִיקֵי הֶחָלָב יְלַבְּבוּנוּ.
הוֹי הָסֵבִּי עֵינַיִךְ הַצּוֹרְבוֹת
מִנֶּגְדִּי שֶׁהֵם הִרְהִיבוּנִי.

נדמה לה לרות שהיא טובעת בים של אהבה ושירה; הכל אוהב, הכל משורר לאהבה.

יג.

שדות בית לחם היו מבורכים בשנה זו. השיב אלהים לאזרחיה בשנה אחת כפי כל עשר שנות הרעב. ימים צהובים של שבלי־חטים עומדות צפופות וכפופות ומתבקשות לחרמש. יש שהגבעולים נשברים תחת משא הזרע הצפון בחבם. ויותר מכל השדות היו ברוכים בשנה זו שדות בועז.

ספרו בעיר על אדות בועז וטוב, שהם התיאשו כבר מן הנשואין. הם ישבו וחכו עד שתלד נעמי בת ונגמרו ביניהם שמי שיקח בת נעמי ויעלה בגורלו חרוזי הפנינים שביד אלימלך — יתן לו חברו גם את שלו, למען יבא מהר היום המקוה להתאחדות שבטי ישראל תחת מלך.

אך כשבאה נעמי אלמנה עזובה אמרו בעיר ששני אלה אבדו בה יותר משאבד לה. המה אבדו את דור העתיד — וישארו פנויים לכל הימים.

רות קמה בבקר ויצאה לשדות למצא לה איזו עבודה ולזכות חלקה בפאה ומתנות עניים. קרה מקרה לבא בחלקת בועז. החלקה הזאת יפה לה יותר מכל השדות, כי בעל השדה מתנהג במישור עם העובדים. הוא מברך את עובדיו: ה׳ עמכם.

מעולם לא ראתה שאדון יברך את עובדיו.

הרעש והעליצות שבין הקוצרים והמעמרות לקחו שוב את לבה.

צעיר אחד עמד על הקמה הברוכה; מגלו הבריק בידו והוא משורר:

אִתִּי אַתְּ יָפָתִי כַּלָּה | וּמִמְּעוֹנוֹת אֲרָיוֹת וּנְמֵרִים
מִלְּבָנוֹן מִשְּׂנִיר מֵאֲמָנָה מֵחֶרְמוֹן | אֶת שִׁמְךָ רַק אֶזְכֹּר.

ברוכים מצד שני. נערות לבושות גלימות רחבות־קצרות, מזוינות במגלים מסעפות נפנים, אחרות מדלות את הנפנים המבורכות. פניהן צהלות ומרננות:

דוֹדִי חָמַק עָבַר, מַה תַּגִּידִי לוֹ?
— מִי אַתְּ הַיָּפָה וְדוֹדֵךְ מַה שְּׁמוֹ?
— אִם לֹא תֵדַע מִי אֲנִי וְדוֹדִי מִי —
אֲנִי לְדוֹדִי וְדוֹדִי לִי.

מצדי הדרך הגיע קול שריקת דלי שירד לתוך הבאר. נערה יחפה השקתה בהמתה וננגה:

בְּאֵר מַיִם חַיִּים מִן לְבָנוֹן —
מוּנָק יַרְדֵּן מֵהַר חֶרְמוֹן
תִּטֹּפְנָה נֹפֶת שִׂפְתֵי דוֹדִי —
מְוַנֵּק לִבּוֹ אַהֲבָה לִי.

על המסלה העולה בין שתי שורות קמה זקופה וירוקה הלך יהודי צעיר אחרי עגלתו, שרק לסוסו ועורר אותו פעם בפעם לעלות ההרה והנעים עליו בשיר:

סוּסָתִי בְּרִכְבֵי פַּרְעֹה —
חֲטִיבָה אַתְּ סוּסָתִי.
רַעְיָתִי בֵּין הַבָּנוֹת —
יְחִידָה אַתְּ רַעְיָתִי.

מבין הכרמים יצא אכר אל מחרשתו ושר:

הִנֵּה עָבַר סְתָיו,
גֶּשֶׁם חָלַף הָלַךְ לוֹ.
תְּאֵנָה חָנְטָה פַּגִּים.
גֶּפֶן סְמָדַר נָתַן רֵיחַ,
זָמִיר יַשְׁפִּךְ שִׁיר,
יִשְׂבַּע אַהֲבָה לִזְמִירָתוֹ.
תּוֹר מְחַבֵּק יוֹנָה,
חֲלוֹמוֹת פּוֹתֵר לִפְרִידָתוֹ.
מֵאוֹר הַשַּׁחַר אֲנִי וְסוּסִי
חֹרְשִׁים זוֹרְעִים אֶת חֶלְקָתִי.
רַעְיָתִי, קוּמִי צְאִי
הַשְׁתַּקְפִי בְּבְרַק מַחֲרַשְׁתִּי.
עֵת פָּנַיִךְ אֶרְאֶה
אַחֲלִיף כֹּחַ נְשָׁרִים.
אִם יָדֵךְ תִּמַּח וַעְתִּי
אֶבְקַע צוּרִים, אֶחְפֹּר הָרִים.

מן העמק נראה איש הולך ופוסע לארך שדהו החרוש. על צוארו תלוי ילקוט ובידו הוא מצליף, זורע ומשורר:

הָלֹךְ יֵלֵךְ וּבָכֹה
נוֹשֵׂא מֶשֶׁךְ הַזָּרַע.
אֵיפָה אַחַת הָיְתָה לוֹ
וּבָאֲדָמָה פִּזְּרָהּ.
בֹּא יָבֹא בְרִנָּה
נוֹשֵׂא אֲלֻמּוֹתָיו.
פֵּאָה נָתַן לֶעָנִי
וּמִחְיָה לְמִשְׁפְּחוֹתָיו.

הנשארת. רוח קל נשב לעבר ארץ יהודה, כאילו יצא לדפוק בהולכות ולאיץ בהן. ערפה עמדה בודדה בין הקברים הבודדים, רגל אחת פשוטה ללכת ופניה מוסבים לעבר ההולכות ונעלמות מן העין.

במסלה עולה ונדחקת בין הררי השדה מתפתלת ומתרוממת הבקיעו רות ונעמי: פעם נעלמו פעם נגלו, פעם עלו פעם ירדו, ומתוך ירידה כבשו את דרכן. נדמה לה לערפה שאחת נושאת את רעותה על שכמיה... שוב נדמה לה שאחת נבלעה בחברתה ונעשו בריה אחת... שוב נדמה לה שהבריה נתהפכה לנקודה אחת – הולכת ומתרחקת, הולכת ונבלעת בתוך האופק הרחב...

ערפה נשארה יחידה תחת כפת הרקיע. נפרדו שני העולמות, עולם הישוב ועולם הטלטול, זה מעל זה.

רוח קל נשב לעבר ארץ מואב וכאילו לחש באזני ערפה איזה סוד: בארץ מואב יש חתנים זריזים חרוצים, מצוינים בגנבת כלות — התאנחה, קמה ושבה לאביה.

נפרד הספל מעל החרמש אחר עשר שנות פגישה. לקחו זו מזו מה שלקחו וכמה שלקחו — ונפרדו.

יב.

הדבר היה בראשית ימי האביב, יחד עם צפרי השיר, ימי הזיו וערב נעם — שבה נעמי עם רות לבית־לחם. בפעם הזאת בחרה נעמי את הדרך הקצרה. עניה וריקה מכל לבד ממקל נודדים ותרמיל דרכים — לא קשה היה לה לעבר באניה את ים המלח ולאחז דרכם צפונה.

רות הרגישה את עצמה כאילו נכנסה לעולם חדש. העולם אינו זר לה. הרבה ראתה אותו בחלומות נעוריה. אז רָאתה את הכל מטושטש בלי צורה קבועה, עתה היא רואה את הכל ברור.

לפניה משתרעים שדות מלבנות ערוגות מחוטבות בעלות גונים שונים; יש מהן ירוקות, יש צהובות. שבלים עומדות קוממיות, ויש שכופות ראשיהן כלפי האורחים, מתלחשות, וכאילו מברכות את העוברים. הכל חי ומצטרף יחד: שריקות החגבים, צפצוף צפרים, קולות שירות העוברים העליזים...

והנה יער, זמזום העצים... זמרת צפרים... קול הטבים...

יש ליער שפתו שלו.

והנה כפר, בני־אדם יושבים צפופים ואינם נלחמים זה בזה... חצרות נוגעות בחצרות, געית פרה, צפצוף אוזים, המית יונים... נחרת סוסים... שיח נחל... צרידת הדלי היורד ועולה מעל הבאר...

יש לכפר שפתו שלו...

הכל מצטרף יחד, מנגן ומשמח... זהו הישוב שראיתיו בחלום.

הנה עברו על הדרך העולה מעין־גדי. כרמים וגנות נושאים ציץ מצר אחד ושדות

רעותה. המקום הוא משותף לנו: פה נקברו אישי, שני בני ושני בעליכן אשר אהבתן. שובנה לארצכן ואני לארצי, ולבבות שלשתינו יפגשו בכל יום, בכל שעה ובכל רגע במקום הזה.

עיני נעמי נזלו דמעות ושתי כלותיה נפלו על צוארה ואמרו: לא, חמתא, לא נפרד מעליך, הלך נלך עמך לארצך, ויחד עמך נבכה כל ימינו את אסוננו ונקלל את המות אשר עשה רק חצי עבודה: לקח מעלינו את בעלינו ואותנו השאיר למעצבה.

—אל, בנותי—בכתה נעמי וענתה—למה זה תלכנה עמי לארץ נכריה אם אינכן יודעות טעם נכר. שאלנה אתי ואגיד לכן: כל אדם הוא צמח אדמתו וארצו. שמש ארץ נכריה לכל מאירהו את הזר היא צורבת, טל הבקר—את הכל הוא מרנין ואותו הוא מרטיב ומצער. ברע יש לו פי־שנים מן האורח ומן הטוב מגיע לו רק חסד ונדבה. הוי מה רע, מה מר לאדם לחיות כל ימיו על נדבות והחסדים. שבנה, שבנה! ראינה שמש ארץ מואב זורחת עליכן, צעירות אתן ויפות. צעירי ארץ מואב לא יוכלו לעבר עליכן, לבלי ראות אתכן. שמש ארץ מואב קוראה לכן: שובנה, יפיפיות, מקור חיים עוד צפנתי לכן! ולי היא אומרת: שובי, זרה, לארצך וחכי שם עד שיזכר בך המות להשיבך לאדמתך.

ערפה נפלה על קבר כליון ונחל דמעות פרץ מעיניה. כל צרור, כל אבן קטנה שעל הקבר נשקה בפיה והבקה ואמצה ללבה. רות ונעמי עמדו אצלה והביטו עליה במנוד־ראש.

אחרי כן קמה ערפה, הביטה על סביבה. נדמה לה שמשא כבד הוקל מעל לבה. נראה לה שמש יפה ועליז שופך אור על המקום וקורא לחיים לעליצות.

נשקה לנעמי ולרות והבטיחה לחמותה לשוב.

—עתה שובי גם את—אמרה נעמי לרות—יחד עם אחותך הלא בנות מלך אתן. מהר תשכחנה אותי, את בעליכן אשר אהבתן. יבאו צעירים זריזים ועליזים וידפקו על דלתותיכן.

— שמעי נא, חמותי—ענתה רות—בנך מחלון לא בשבי לקחני, לא בכסף קנה אותי. הוא נשא אותי כבת יהודה, כבת אמא רחל, כבת הישוב. תנאי זה התניתי עמו בהנשאי לו, שיביאני להחסות בצל כנפי יהודה. עמך עמי, ארצך ארצי, אלהיך אלהי! חי אלהיך, חי עמך, ובקדושת הקברים האלה אני נשבעה לך, שלא אפרד ממך, רק המות יפריד ביני ובינך.

הביטה עליה נעמי ועיניה הבריקו בדמעות. זמן רב עמדו דומם. אחרי כן הושיטה נעמי את ידה, החזיקה בידי רות ואמרה: קומי, בתי, קומי ונלכה.

הנה נשקו שוב לערפה, נפרדו והלכו.

עב ארוך השתטח לרחב הרקיע, כאילו יצא להפריד בין ההולכות ובין

אז התעורר הגבור היהודי באלימלך. נדמה לו פתאום שמטרת בואו לשדי מואב היא להכריע את השודדים מן הארץ. והתחיל מאמין שכל הרעב ששלח אלהים על בית־לחם לא היה אלא למען הביא אותו למואב להכריע את החטאים האלה.

הוא עמד ולמד את עבדיו ועבדי עגלון למשטר וקרב ובין כך הלכו עדריו הלך וחסר. ואחר שהרגיש כי עבדיו כבר יודעים את המשטר להתנפל ולהגין, חלק כעשרים מעבדיו ושלחם מעליו ויצו אותם: לכו בדרך העובר על אהלי השודדים וכאשר ימצאוכם תאמרו: בורחים אנו מארץ מצרים מתחת ידו אדונים קשים, שלא נתנו לנו לאכל לשבע. אספונו לחברתכם והיינו לכם עבדים זריזים. והיה אם תעלו עמהם במלחמה עלינו תכונו את השעה בלילה בשעת שינה או בעת החתנפלות וקמתם עליהם בחרבות ובכידונות, כפי אשר יורכם השכל ומצב השעה.

העבדים מלאו פקודת אלימלך בכשרון נפלא. ליל ההתנפלות היה ליל חושך. השודדים נפלו כעמיר מאחרי הגרן בלי דעת מיד מי הם נופלים. הם האמינו כי משמים נלחמים בהם ויברחו. אז יצא אלימלך מבין ההרים וירדף אחריהם ויעש בהם שמות.

ומחלון וכליון ארבו להם בדרך בין הררי השדה ויצאו לקראתם — ותהי להם המלחמה מפנים ומאחור.

בלילה ההוא בא הקץ לשודדי מואב. מתי מעט נשארו ובאו בשבי אך גם אלימלך ובניו נפלו על שדה המלחמה.

הגיעה השמועה לקיר מואב ורבה לאמר: קם עגלון ורעהו אלימלך על שודדי המדבר ויכריעום — וישמחו מאד כי רבות סבלו גם הם מתגרת ידם. ויאמרו זה לזה: הבה נשלח אחרי עגלון הגבור ונשים אותו מלך על מואב.

ויהי עגלון מלך לארץ מואב.

יא.

עשר שנים מלאו לנעמי בארץ גלותה. עתה לא קשה היה עליה לשוב לארץ אבות. מפני טלטול הדרכים לא היה לה לדאוג, כי כל הונה ומקנה אבד בימי המלחמה. קלה היא להליכה, אין מי שיעצרה על מקומה. אלמנה שכולה בודדה היא, מלאה יצאה וריקם היא מחזירה את פניה לארצה. צריך לה רק מקל נודדים וילקוט דרכים—ואת זה מצאה עוד בין שרידי אהליה.

היא קמה ויצאה ושתי כלותיה הלכו אחריה ללותה.

הן הגיעו עד לשדה המלחמה על מקום שנקברו אלימלך ובניו. נעמי עמדה על המקום, החזירה את פניה לשתי כלותיה ואמרה:

—עד פה, בנותי! זהו המקום שבשבילי ובשבילכן הוא הגבול בין מואב וארץ יהודה. המקום הזה הפריד בינינו אך לא הבדיל אותנו כלה אשה מעל

רות התחילה ללחש לחשים, ולהתנועע אנה ואנה.

— עקרבים ונחשים... יורעי לחשים... תולעים פורחים... עורבים צורחים... צפרי־נשף וכל בני־רשף ולילות ציה ושאול תחתיה — קרעו לפני את מסך התעלומות, והראה לי מה יקרה לאוי בן כזבי!

ופתאום ספקה כפים וקראה:

— הוי! מה אראה? עבים שחורים... ירח פנום... נשרים קצוצי ראש... צפרדעים בולעים נחשים... שמע, בן כזבי! אם לא תניע היום בלילה למקומך בטרם שיקרא התרנגול, יכבה כוכבך, חיות המדבר עומדות נכונות ללקק את דמך! רוץ זהר, אל תעמד, אל תבט אחורנית! אוי חרד ויעל על סוסו, ויתן אות לעבדיו.

וכהיץ מקשת בקעו את היער ויעלמו.

מחלון ירד מעל העץ, רכב על סוסו ושלב את הקוסמת בזרועותיו, והעבד רכב אחריהם. שלשתם הביטו זה לזה שמחים.

— עתה—אמר מחלון—אני מפקיר את שמי „עזביה" לנמרים, לצפרדעים, לנשרים קצוצי הראש שבלחשך. ירדף שם זה אחרי השודדים, ויביא עליהם בלהות בכל מקום שיבאו. אך ממך, רות, איני חפץ לקבל בחזרה את שמי „מחלון": ישאר שם זה עליך, ותקרא נא רות אשת מחלון! או הכי אינך מאמינה עדין גם עתה, אם אקים לך את הבטחתי להביאך לבית־לחם?

— מאמינה אני!—ענתה רות, ועיניה הביטו לארץ.

— ולי את?

— הן.

ידי מחלון השתלבו יותר. הוא אמצה אל לבו... היא החזירה אליו את פניה. נפגשו שני זרמים של אור־נשמות מעיניו לעיניה ומעיניה לעיניו. רטט אחד עבר בעצמות שניהם. נדמה לו לסוס, שהוקל מעליו המשא, שבמקום שני גופות הוא נושא רק גוף אחד.

י.

חתונת מחלון ורות היתה בלי סדרים ומחולות, כי טרדות רבות תכפו באו על האהלים. התנפלות השודדים היתה הראשונה אבל לא— האחרונה. יותר מכלם סבלו עדרי אלימלך. השודדים הרגישו, שאם לא יגרשו את אלימלך מעל הארמון, לא יצליחו בהתנפלותם; כי אלימלך ועבדיו נלחמו כנגדם בגבורה. אז שלחו להגיד ליתר הרועים, כי הם מבקשים רק את אלימלך ועדריו, ואם יעמדו כל הרועים מרחוק ולא יעזרו לאלימלך, לא יעשה לעדריהם כל רע. הרועים הבטיחו וקימו לעמד מרחוק, רק ענלון נשאר נאמן לאלימלך.

לא נמלאה עוד סאת פחדם ונסיונותם של רות ומחלון: השודדים עשו דרכם ביער. מחלון טפס על עץ גבוה, וירא את האורחה הולכת וקרבה; לאסונם הרגישו שני סוסיהם קורבת סוסי האורחה, והתחילו נוחרים.

— אבדנו!—קראה רות—סוסינו מגלים עקבותינו!

העבד הוציא חרבו לנחר את הסוסים, אך מחלון עצרו:

— כבר אחרנו את השעה! האורחה הרגישה בנו. אך התאמצו ואל תתיאשו. את רות לא יכירו; גם אותך, צופר, אינם יודעים, כי לא ראוך. רק אותי יכירו, את השפחה עזביה הם יודעים. אני אסתר בסבכים, ואת, רות, אם יקרבו אליך, תקראי אליהם: „אל תגעו בי לרעה, כי קוסם אני!" וקסמת להם מה שקרה להם ומה שיקרה, כפי אשר תמצא לך ערמתך.

הוא מהר והתחבא בין הסבכים. עד מהרה הגיעה האורחה. ראש השבט עמד לפני רות.

— גש הלאה, בן אדם!—קראה אליו רות בקול בטנן ומעושה—ואל תפריעני בקסמי!

— קוסם אתה?

— קוסם יודע את העבר וחוזה עתידות. הכי לא שמעת את שם הנער מחלון הקוסם?

— אם תגיד לי מה קרה לי בעבר, אאמין גם בקסמיך לעתיד.

— כמה שנותיך?

— לא פחות משלשים ולא יותר מארבעים.

— מה שם אמך?

— כזבי.

— ושמך?

— אוי.

— הראה לי את יד שמאלך ואת עיניך תסגר. אם תביט בי הרבה תכה בסנורים!

הוא שטח לפניה את ידה, וסגר את עיניו. רות התחילה ללחש לחשים להתנעע בתנועות והעויות משונות, ופתאום הרחיבה את עיניה וספקה כפים:

— עשתרת פנתה אליך את צד פניה החשוך! היא נתנה לך מראש את השלל המובחר שבכל הככר: שתי נערות היו בידיך, אחת — היפה בנערות ואחת — החכמה בנשים. אילו היית יודע לשמרן היית המאושר בבני אדם, אך קסמניות זקנות התהפכו לאריות וברדלסים וטרפון. קצפה עליך עשתרת והחזירה ממך את אור פניה!

אוי הודעזע. הוא ירא לפקח את עיניו, לבל יכה בסנורים.

— אנא, קוסם!—התחיל מתחנן—רואה אני, כי אמת בפיך, לפניך גלויות קורותי. הואל נא והגד לי מה יקרה לי בעתיד?

— אבל עזביה מצוה, כי תאכל רות לשבעה, לבל... לבל תתעלף מאפס כח ומרעב בשעת בריחתה.

היא קבלה את המנה ואכלה.

הוא עמד בפנה ופשט מעליו את בגדי רות, שלבש באהלה בעמק הקשת, וגם את בגדיו פשט. החשך כסה על מערומיו. אחרי כן לבש שוב את בגדי רות, ואת בגדיו לקח בידו.

—רות! עזביה מצוה, שתפשיטי מעליך את בגדיך, ותלבשי את בגדי מחלון על בשרך. הנה הם! הינעם לך ללבש את בגדיו? ואת מקלעתך תקצצי בחרב זה שעזביה נותנת לך. ויקרא שמך מעתה לא — רות, אך — מחלון!

היא נכנעה ומלאה אחרי דבריו. החשך כסה על העירומה והעלים מעיני מחלון את אשר ידע בלבו...

—עתה, מחלון! תן לעזביה את בגדי רות ומקלעתה.

היא מסרה לידו את הכל בתוך החשך.

ותרדמה נסוכה עד כל השודדים...

מחלון הוציא את ראשו, הקשיב מסביב... נחרה קשה של ישנים מתוך אכילה גסה מתפתלת ומתערבבת, דמיונם כשורים שחוטים מוציאים חרותיהם האחרונות...

הוא יצא בלט, ומשך אחריו את רות. על פי הרגשה מיוחדת, שחוננו בה בני השדה להרגיש בחשך את הריק והפנוי מתוך המלא והתפוס, זחלו והתפתלו בין הישנים בלי נגוע באיש, ויצאו בשלום מתוך המחנה. הם הגיעו עד להר.

נשמעה מקרוב המית ברדלס נוקבת ופולחת את האויר החשוך ושוקעת כעופרת...

רות הזדעזעה ונדחקה כלה אל מחלון... על ראשה עברו שתי שאגות ארי זו אחר זו, שרחפו והרעידו את האויר... געית פרה נשמעה... נפגשו מחלון ועבדו.

מחלון הוציא את חרבו, וחתך קצת בבשרו. הדם הזב ממנו לכלך את בגד רות שבידו ופזרם על הדרך: „אם ירדפו השודדים וימצאו את הבגדים המלוכלכים ואת המקלעת, יאמרו נמרים ואריות אכלו את רות; ואת עזביה סחבו למאורתם — ויתיאשו ממנו, ואנחנו שלשתינו נעבר לפניהם: אם ירדפו אחרינו, ודאי שירדפו לאחור, ולא יבקשונו לפניהם. שם יש יער. ביער נסתר עד שיעברו מן המקום. אם גם יראנו אחד מהם לא יכירנו.

המה באו בתוך היער.

השערת מחלון נתקימה במקצת. בבקר מצאו השודדים את האהל ריק וירדפו אחרי הנברחים. הם מצאו את הבגדים המלוכלכים בדם ואת מקלעת רות, ויאמרו זה לזה: נמרים אכלו את הבורחות! ויקומו וילכו לדרכם.

פניה. בימה החניה עושים לה אהל בלי וילון, שפתחו פתוח מלמעלה. במשך שבעת ימי שביה אסור גם לראש השבט להבים בה; רק נשים מגישות לה אכל ויושבות עמה.

אך בפעם הזאת ירא ראש השבט למסר את רות היפה בידי נשיו, פן תהרגנה אותה מקנאה ביפיה הרב; ועל כן שמת בנערה בורחת זו, שבאה בשבי מרצון טוב.

—מה שמך? נערה!—שאל ראש השבט את מחלון המתחפש.

— שמי עזביה.

— לכי, עזביה, אל האהל, שיראו לך עבדי, ושרתי את פני העלמה היושבת שם! אך זכרי: אל תתני לגשת אליה לא לאיש ולא לאשה! השומעת את אשר אני דובר אליך? אם תעברי על פקודתי, אעביר חרבי על צוארך ואתלך במקלעתך על העץ! אם יקרב איש אל האהל תרימי קול צעקה. עתה לכי קחי מן הצלי שעל האש, והגישי לגברתך אשר באהל.

לב מחלון פרפר בו משמחה. הוא לא קוה, שכל־כך יקל לו לבא לאהל רות.

מרחוק התלקחה מדורה וחרכה כבשה שמנה תחובה על שפוד. מסביב ישבו ארחת השודדים, שאחוריהם נבלעו בחשכת הליל, ופניהם החומים הוארו באור המדורה; עיניהם הבריקו בתאוה לבשר, כחיות משחרי טרף.

מחלון לקח את מנתו, ונכנס לאהל רות.

היא התנועעה בחשך: „מי נכנס?" שאלה בחרדה.

— אני.

— מי?

— לפי שעה אני שפחה ששמי עזביה.

היא התחילה מריחה בחטטה.. שרבבה את ידיה למשש את הזר המדבר אליה...

היא הכירתהו בקולו, הרגישה בריחו.

— מחלון???

— הסי! הלא אמרתי לך: עתה אני שפחה ששמה עזביה וש... שהיא צריכה להוציא את רות מתוך שביה.

רות רטטה משמחה פתאומית. היא חפשה אחריו בידיה בתוך החשך לחבקו ולאמצו אל לבה.

— הנה הבאתי לך צלי, סעדי את לבך!

— לא, מחלון...

— עזביה אני! נערה עקשנית! הלא אמרתי לך!

— לא, עזביה יקרה, נעימה! לא אטעם מאום עד אם...

אנחה כבושה עמדה בגרונה, ולא נתנה לה לגמר את דבריה.

את כל המרחב, ולא ראו עוד את עמודי האבק. מחלון טפס ויעל אל ראש ההר. נראתה לו בעמק אורחה עוסקת בנטיות אהלים ללינת לילה.

מחלון ירד מעל ההר מסר את סוסו בידי עבדו, וצוה לו:

— פה תעמד עד כל הלילה! אם תשמע עקבות בני אדם קרבים אליך, תוציא מפיך המיה כהמית הברדלס: יבהלו ויברחו מעליך. ואם תשמע בלילה שתי שאגות ארי בזו אחר זו, תדע שאני הוא הקורא אליך, תענה לי בגעית פרה, ותקרב אלי. ראה צויתיך!

הוא ירד אל העמק, התקרב אל האהלים, והתראה כבורח. ראוהו בני האורחה — והפסיקו לו את הדרך.

— מפני מי את בורחת? נערה!

— מאהלי עגלון.

— מדוע?

— כי מכים אותי שם.

— עמדי! שבויה את לנו!

— אם לא תכוני, אשאר פה.

— ואם יכוך?

— אברח גם מכם!

— אכן נערה שובבה את! באי ונובילך לפני ראש השבט!

שבט־עמוני זה היה ידוע בין כל האהלים. מוראו וחתיתו היה לא רק על הנוקדים, אך גם על בני הישוב שבקיר־מואב ורבה ועל כל המקומות, אשר בין נחל ארנון ובין צוער. בני השבט היו עזים כנמרים, שואפים לטרף כאריות ופריצי החיות. מתנפלים היו גם על הכרכים גם על האהלים, ולא גזלו בעדרים יותר ממה שצריך להם; כי למה להם לטרח בגדול הצאן ובשמירתם ואחריותם?! מוטב להם, שיעסקו אחרים בדבר, ומי יעכב בידם לבא להתנפל גם להבא ובכל עת ולקחת מן המוכן? בשובם ממלחמותיהם, לא ברחו; כי ידעו, שאיש לא יעז לרדף אחריהם. את בעלי העדרים לא הרגו; כי מי יטריח ויעמל בעדרים הנשארים המוכנים להתנפלותם בעת אחרת? על כן לא הרגו גם עתה את עגלון בצאתם מעמק הקשת — ובמצאם אותו מתגולל בשכרונו. הם אמנם לא באו עתה לגזל עדרים: זה כבר נתן ראש השבט את עינו ברות בת עגלון, לקחת אותה אשה על נשיו; אך חכה, שתגדל מעט יותר באהלי אביה. עתה הגיעה לו השמועה שעגלון מכר אחת מבנותיו לבן אלימלך היהודי. ותהי השמועה חץ אל לבבו, כי חרד אולי מכר את רות. ולא חכה הרבה: התנפל על רות, והוליך אותה בשבי.

על פי מנהג שבט זה אסור לנכר לנגע בשבויה, שעתידה להיות אשת ראש השבט. נשים קושרות אותה לחמורה, אשר תרכב עליו, ומסוה יושם על

מחלון התעורר והביט על סביביו. אהל רות נטוי לעיניו; אך את רות אינו ראה. הוא ירד מעל סוסו וקרב אל האהל... המסך קרוע ומתגולל על הארץ... האהל — ריק... העדרים פזורים...

לבו פג. הוא התחיל תוקע בשופרו. הגיח ויצא עבד אחד טמון בחגוי הסלעים, התנפל לרגליו וספר לו בחרדה:

— שודדים נפלו עלינו בבקר, לקחו את העדרים, ואת רות הוליכו בשבי!

מחלון מרט בשערות ראשו, והוציא מפיהו שאגה, כנמר פצוע על טרפו.

בין כך הגיחו ויצאו גם יתר העבדים והשפחות, שברחו ונטמנו בשעת החרדה. איש לא חסר מן האהל, גם העדרים נראו פזורים פה ושם. רק רות לקחה בשבי. נכר היה, שהשודדים באו רק לשבות את רות. המה השתמשו בשעת הכשר, בעת שאהלי עגלון היו שקועים בתרדמת השכרון וינעים מליל ההוללות; התגנבו אל רות לשבות אותה, ומן העדרים לקחו רק צידה לדרכם, לבל יהיו עליהם למשא ויוכלו לברח מהר.

מחלון הביט על סביבו מתיאש. אחרי מחשבה קצרה, גמר בלב להציל את רות.

הוא נכנס לאהל רות ההרוס, חפש בין בגדיה, והוציא משם מחלצה שחורה, אפוד ירוק, אבנט אדום — ולבשם והדקם על בגדיו, לשונות של צמר סרוק התגלגלו לידו, ומצא גם בהן תועלת: עמד וקלען לבין קוצות שערותיו, ושלשל לאחוריו מקלעת עבה וארכה — ויצא החוצה.

ראוהו השפחות ונבהלו: הנה לא הכירו אותו.

— צופר! קרא מחלון אל העבד — יש פה סוס?

— יש — אדוני!

— לא אדון אני לך!

— גברתי?

— גם לא גברת! שפחה אני! התבין? רכב על סוסך ובא אחרי! וכל אשר תאמר אליך השפחה תעשה!

העבד הביט עליו במבט של ערמה, ומלא אחר דבריו.

שניהם עלו על ראש הר גבוה, הביטו מסביב — נראה לעבד תימרות אבק עולות מעל הדרך אשר לארץ בני עמון, מהלון שער, שדרך שמה בורחים השודדים; ובקע לו דרך על ההרים והעמקים, ופניו אל עמודי האבק שמרחוק, עינו לא סרה מהם אף רגע.

כל היום רדפו מחלון ועבדו אחרי עמודי האבק, שפעם נעלמו מעיניהם ופעם נראו שוב. לעת ערב הגיעו אל הר אחד תלול וזקוף, שהסתיר מעיניהם

הוא שרבב אליה את ידיו לחבקנה, אך היא נמלטה מתוך זרועותיו, קפצה מעליו ואמרה:

— חכה, נמהר! עוד לא קימת את הבטחתך!

ט.

השמש יצאה על האהלים ומצאה את ההוללים — מתגוללים על הארץ, הלומי יין ועיפי כח. תרדמה של שכרון נפלה עליהם. זה שוכב פרקדן, זה—פניו למטה; אלו חבוקים, אלו נפרדים; זה עקב רגלו בתוך פה פעור של זה — כאילו סדרם בעל החלום במשטר זר ורצוי לו. ערמה של בני אדם בנוולם מצאה שמש הבקר; ויחד עם טל בשים בתוך כוסות הפרחים — התנדפה ועלה לה זיעת הוללים שנפלו מתוך שכרון.

רק ארבעה בהם: נעמי ואלימלך רות ומחלון, שלא השתתפו בהוללות — אותם מצאה השמש איש על עדריו.

מחלון השכים בבקר והביט על סביביו. נדמה לו פתאם, שההרים העומדים סביבו הם עגומים... כשקועים בשנה... או כזקנים נוססים... אין הם מרגישים על עצמם את אור השמש הזרוע, ולא את ירק העשב הצמא לרעננות... ונדמה לו, כי גם השמש היא קפדנית במקום הזה, אורה צורב יותר משהיא מצמיחה; ונזכר בשדות בית־לחם, בהריה, בעמקיה, בכרמיה — הכל נתעלה ונתקדש בעיניו. הדמיון ברא לפניו בית־לחם חדשה. הוא לקח לו לחמר את בית־לחם ביפיה, אך הרחיב גבולותיה לאין קץ, והוסיף עליה יפעה והוד. כן הוא האדם וזה דרכו: בהיותו נוטה לטוב ושואף אל השלמות — הוא שוכח מהר את חסרונות המקום, שיצא משם, וזוכר רק את המעלות.

התלקחו נעטעיו בקרבו ונזכר בהבטחתו, שנתן אתמול לרות... ונזכר ברות...

ושאלה נולדה בלבו: למה זה לחכות הרבה? מי יעכב בידו לקחת את רות היזם או מחר על סוסו ולברח עמה לבית־לחם...?

רעיונו נראה לו יפה להרהר בו, אף כי ידע בעצמו שלא ימלא אותו. ועלה על לבבו, שאתמול נפרד מעל רות באמצע השיחה, וחבש לו את סוסו ורכב לעמק הקשת.

הוא התמכר להרהורו: רואה הוא את עצמו רוכב על סוסו ולפניו שללו הנחמד — רות היפה... סוסו מרחיב קפיצות... מנמא הרים ובקעות... ארנון... קריתים... בעל מעון הלאה—הר נבו!... הצדה, בית הישימות!... ברכת אדני עליך, ירדן בן חרמון!... ברכה הבאתי לך מהרי לוט, ולארצי — מתנה יפה! חלוק לי מימיך!... עין־גלים... ירושלים... פתחי לי שעריך, בית־לחם!...

סוסו בלבל את הרהוריו. הוא הוציא קול נחרה ועמד.

— אחת היא לה כליון או אחר. למי שמכרו אותה, את זה היא צריכה לאהב.

— צריכה?

— צריכה. ואצלכם בבית־לחם?

— אצלנו בבית־לחם?... היונים הוגות אהבה... הצפרים מזמרים שירי אהבה. ולבבות הצעירים והצעירות רוחשים אהבה — אין שיר אחד שלא יזכר בו שם אהבה. את אלהינו אנו אוהבים. ואלהינו אוהב אותנו — כל ארצנו כזנקת אהבה וחמדה!

רות הרימה אליו את עיניה הצורבות והחרישה. היא לא הרגישה שמחלון כבר פסק מלדבר. נדמה לה שהוא עוד מספר באזניה על האהבה שבבית־לחם. והיא שומעת ומקשיבה...

ההוללים הוסיפו בכל פעם לשתות ולהתמכר יותר ויותר אל הוללותם. המחולות והרקודים הלכו והשתנו כמנהג האהלים... עד שהגיעו לחזיון תועבה.. שרק בארץ מואב בין הנוקדים היו רגילים בה. ושאילו ידעוה המרקדים והמרקדות שבימינו, היו מבינים את המקור הראשון, שממנו הסתעפו רקודיהם ותנועות חלופיהם הנפלאות... ואפשר שהיו פוסקים לצאת במחולות...

תמתו של מחלון נפגעה. הוא לא יכול לראות בתעוב... קם והלך לאחורי האהלים. ובעיניו משך אחריו את רות.

— ואת, רות, גם את אינך יודעת מה היא אהבה?

היא התעוררה מתוך מחשבותיה והביטה אליו בשאלה: היא לא שמעה את דבריו האחרונים.

מחלון הרגיש בדבר ושנה את שאלתו.

— אני? הן.

— את מי את אוהבת? — שאל מחלון, ולבו פעם.

— את... את „אמא רחל", את „בית־לחם", את הישוב... את אלהי הישוב ואת הארץ המזנקת אהבה.

— ובין הגברים?

היא החרישה קצת, ואחרי־כן אמרת:

— זה, שיביא אותי לאמא־רחל... לבית־לחם, אותו אהב.

מחלון רעד בכל גופו. עיניו הבריקו באפלת הליל.

— רות! — קרא ברתת — על כנפי נשרים אביאך! אישר לפניך הרים! אבקע את ים המלח לפניך — ואביאך לבית־לחם; אך אמרי לי את!

— הוי, כמה יפים דבריך, פטפטן! — צחקה רות והכתה אתו צליפה אחת במקלעת שערותיה על פניו. כנפי נשרים.. אישר הרים... בקיעת ים — אכן עם נפלא אתם!

זְאֵבִים שִׁבְעָה – שִׁבְעָה גְבָרִים;
יְחִידָה שֶׂיָה – שְׁלָלָם אַתְּ.
מִי עָלַיִךְ יַד יָנִיחַ –
צִידוֹ אַתְּ הֱיִי לָעַד!

במשך הסבוב משתדלת הנערה להנצל מכל מגע יד של אלו השטוחות אליה כפעם בפעם, ולמצא פרצה בעגול לצאת או לדלג מעל הידים השלובות. רקודים ושירות כאלה רבות נשמעו במרחב החפשי; ונעמי ישבה והביטה על ההוללים והיא עצבה. היא בדקה ומצאה תכן אוזד לכל השירים הנשמעים בין נערות האהל: דם... טרף... שוט... שביה... אף פעם אחת לא שמעה מלת „אהבה" נשאת על שפתם בשירותיהם.

והיא נזכרה ביום חתונתה... בימי נעוריה... בשירות אלימלך, ששר באזניה, כשנפגשו בפעם הראשונה בין שורות הקמה בשעת הקציר...

ו„במחולות המחנים" שנערות בית לחם מרקדות... ובשירי האהבה הנשפכים על שדות בית לחם...

געגועיה התלקחו בקרבה: „הוי, ארץ אבות! קן האהבה! מקור הנעם והעליצות!—קראה בנהמת לב—האזכה עוד לראותך? האשק עוד את עפרך? האחלום עוד חלומות נעורים תחת גפני ותאנתי? היחבקני עוד אלימלך תחת התפוח שבגני בבית-לחם?! מי יתנני גועת בחיק אדמתי"!

היא התרחקה ממקום החגינה ושפכה דמעות-געגועים בסתר.

מחלון ראה את פני אמו העצבה, והבין את סבת עצבונה. גם לבו הצעיר, לב בן יהודה — עלז ורענן — נכוה בשירי האהל ובהוללותם. גם הוא נזכר בחיי בית-לחם הרעננים, המלאים אהבה ונעם — ונפשו התלקחה בגעגועים.

שמח היה לראות את רות בדלה מכל חברותיה, מבטת על ההוללים מן הצד. נדמה לו כי חיוך של לעג תעה על פניה.

הוא קרב אליה, הביט לתוך עיניה. חכליל כסה את לחייה ותקעה את עיניה לארץ.

— רות! מדוע אין בשירותיכן מלת אהבה?

— נערותינו אינן יודעות מה היא אהבה.

— איך זה? אבל הן יש אצלכם מלה זו „אהבה"!

— יש. יש לדוגמא אהבה לאכול, לשתות לרקד, לנוח.

— ואהבת ארוסה לחתנה?

— למה זו לה?! הארוסה נמכרת לחתנה. איך באה ערפה לאחיך? הלא קנה קנה אותה!

— הכי ערפה אינה אהבת את כליון?!

— כך הוא החק אצלכם ?— התפלא עגלון והשתקע במחשבות על הדבר. זה היה אצלו חדש ונפלא. כנוקד ובעל מקנה, מצא בחק זה הרבה תועלת לעדרים וכעין כבוד לחיי האהל: „כל בהמה עומדת להעשיר את העדר בסכום קצוב של ולדות, ואחרי־כן הולכת למיתה או לשחיטה. ולדותיה מתחילים להעמיד דורות. אם אתה שוחט שור ועגל ביום אחד, אתה מקפח באמת שני דורות בבת אחת!"

הוא החריש קצת. אחרי כן האיר את פניו אל הצעיר הנרעש ואמר:

— זה חק יפה וקדוש! נשבע אני בעדרי, שאת חק זה קבלתם מעשתרת הקדושה בימים, שאבותיכם היו נוקדים־נודדים!

ומאז נקבע חק זה אצל שבט עגלון, נתפשט אחרי־כן גם בין יתר רועי מואב:

— שור או שה — אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד!

אחר שמלא כליון את כל המנהגים, חגגו אהלי עגלון ואלימלך את חג חתונת ערפה וכליון. נקראו ובאו גם מיתר השבטים הקרובים ממיודעי עגלון; ותחת כפת השמים, בליל השביעי למולד הלבנה, או, כאשר יאמר באהל: שבעה לילות אחר שיבת עשתרת למלקרת — חגגו לאור הלבנה בזבח ומשתה, בשירים ורקודים מיוחדים וזרים, שחותם האהל טבוע עליהם:

משתלבים בעגול סגור שבעה בחורים שלובי יד. ובתוך — נערה אחת. העגול סובב במרוצה, משורר ומתופף ברגל לרגל;

הנערה עומדת על מקום אחד בתוך ופותחת בשיר:

עַל כַּנְפֵי לַיְלָה בִתְנוּמָתִי
בֵּין רוּם וּתְהוֹם דָאִיתִי;
כַּנְפֵי יוֹנָה — נִטְפוֹת דָּם
בְּחַרְטוֹם נֵץ רָאִיתִי.

חיש מתחילים בני העגול לסוב במרוצה, לתופף ברגל ועונים לה בשיר:

נִצִּים שִׁבְעָה—שִׁבְעָה חֲתָנִים,
רְצוּצָה יוֹנָה — טַרְפָּם אַתְּ.
מִי בְחַרְטוֹם יִגַּע בָּךְ —
שֶׁלּוֹ אַתְּ הֲיִי לָעַד!

שוב פותחת הנערה:

חָלַמְתִּי שִׁבְעָה זְאֵבִים,
וּבַתָּוֶךְ — אֶחָד שֶׂה.
מִי מִכֶּם חָלוֹם שׁוֹמֵעַ —
יְפַתֵּר לִי אֶת זֶה!

מתחילים הבחורים לסובב ולשיר:

אחרי מלחמות ומהלומות משני הצדדים, כשעלתה ביד החתן להלאות את ארושתו, עד שנכנעה, לקחה בזרועותיו, וקרע את המסך, „חללי" את מפתן האהל; ורכוב על סוסו, הביא את שביו לאהל אמו. שם ישבה שבעה ימים סגורה, פני גבר היה אסור עליה לראות, ועל כל גבר אסור היה להביט עליה, במשך שבעת הימים בכתה את אביה ואת שבטה. ככלות שבעת הימים, הביא החתן לאבי כלתו שור ועגל או כבש ושה שחוטים ואמר:

„גוף חי לקחתי ממך — הא לך שני מתים תמורתו!"

אז התחילו לחוג את החתונה ברקודים, בשירים ומחולות.

מנהג זה של חטיפת ארוסות נשאר אצל הנוקדים בירושה, או לזכר, מתקופת הצידים והשודדים הקרובה להם. בתקופה ההיא לא ידעו דרך אחר לקחת אשה, רק — בהתנפלות על שבט אחר, להוליך משם בשביה נערות ונשים.

כליון מלא אחרי כל המנהגים כמואבי נוקד מלדה; אך בהגיעו אל מנהג „אשכר־האבות" עמדה לו נעמי לשטן: על פי מנהג היהודים ותורתם אסור היה לשחט שור ועגל, כשב ושה — בכלל: שני דורות בבת אחת; נעמי חרדה מאד לשמר מנהגי עמה בהיותה בארץ נכריה עוד יותר משהיתה זהירה על זה בבית־לחם. כל מנהג, כל דבר אשר הזכיר לה ארץ אבות' נעשה עליה חביב, יקר וקדוש. נכונה היא למסור את נפשה על הדבר: או קח לך שני שורים! בחר לך הטובים שבעדרים — בכתה לפני בנה או— שני עגלים! קח כמה שתרצה, רק לא שני דורות בבת אחת! איני יכולה לעבור על מנהגי עמנו ודתו הקדושה:

„אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד!"

רחמי כליון נכמרו על אמו הבוכיה, הוא נכנע מפני רצונה, ולקח מתוך העדר במקום שור ועגל — שני שורים מן המובחרים והביא לפני עגלון.

רע היה הדבר בעיני עגלון, שצעיר זר זה בא ומשנה ממנהגיו הקדושים אצלו. פניו חמרמרו, הוא העמיד על הצעיר עין זעם:

„בת אהלים בחרת לך, בטרם שלמדת לכבד מנהגי האהל הקדושים?! או אולי חפץ אתה להעלות עלינו חמת עשתרת?!"

— אל נא בקצפך—ענה לו כליון—את מנהגי האהל אני יודע, כאהלי מלדה, ואני מכבד אותם כאהלי. גם לא להלעיב בך עשיתי את הדבר: הלא רואה אתה, שבחרתי למענך את המובחר שבעדרים! אך לא יכלתי להכאיב את לב הורתי. חק הוא אצל היהודיים לבלי לשחט בבהמה שני דורות בבת אחת: שור ועגל, כבשה ושה, עז וגדי — וכל כאלה. אמי חרדה על מנהגי עמה. היא בכתה לפני. לא יכלתי להכאיב את לבה, והחלפתי את האשכר על שני שורים. אם מעט לך ואוסיפה לך כהנה.

הרגישה גם נעמי, שלא עתה היא שעת הכושר לדבר על שיבתם לארץ־אבות — ודחתה את הדבר לעת אחרת.

ח.

מה שהיה ידוע ומורגש לעבדי אלימלך ושפחות נעמי בימים ההם — אפשר שיהיה זר ותמוה בעיני הקורא שבימינו, אם לא נספר לו בדברים ברורים ומפורשים:

עגלון הסכים בחפץ לב לתת את ערפה לבן אלימלך; אך קודם שבא כליון עם ערפה בברית נשואים צריך היה למלאות הרבה מנהגים, שהיו קדושים אצל בני הנוקדים — והמנהג הראשון והקדוש ביותר היה: „גנבת הכלה מאהל הוריה".

שבטי הנוקדים האלה עמדו אז במצב התפתחותם על תקופת המעבר בין משפחה ולאום. קשר לאומי כבר התחיל להארג בין משפחות קרובות, אך קנינים רוחניים ומאורעות היסטוריים משותפים עדין לא היו להם, לבד ממסורת אחת משותפת על דבר מוצאם מבנות לוט; איזו אמונות באלילים ואלילות, שכל מקום ומקום הטביע עליהם חותם מיוחד, אך בעיקרם היו שוים ומשותפים לכל השבטים, ומנהגים עתיקים שנשאו מן הדורות הקדומים ונתקדשו אצל כל השבטים. לאום שהוא נמצא בתחלת התפתחותו, כשהוא חסר עדין סגולות וקנינים רוחניים, עלול הוא יותר לקדש ולהעריץ כל מנהג עתיק, אפילו אם בימים שעברו היה מנהג זה לרעתו ולאסונו.

אחד מן המנהגים ההם היה מנהג „חטיפת הכלה" או „גנבת האשה". צעיר שנתן עיניו בנערה, הלך לאביה וקנה אותה ממנו; אך האב לא מסר אותה לידו: הצעיר היה צריך להתנפל על האהל, שהנערה טמונה שם; זה היה אהל שנקרא „אהל הבתולה", שלא דרך עדין גבר על מפתנו. מסך האהל היה משולשל וקשור. על גג האהל היה מבוא נסתר וחבל קרוע היה מונח על הקרקע. מן החבל הזה היה הצעיר אנוס לשלב לו סלם, לעלות על הגג ולמצא את המבוא הנסתר — לרדת דרכו אל תוך האהל. אחר הרבה חפושים ותחבולות, כשמצא את „מטמונו", התחילה מלחמה גלויה: הנערה המאורשה עמדה על נפשה, הגינה על עצמה באגרופיה, בנשיכות שניה, בצפרניה, פעמים — גם בחרבה שבידה, עלוב היה צעיר, שארוסתו נצחה אותו, שום אב לא נאות אחרי־כן לתת לו את בתו, לאות כלמת־נצח חלצה ארוסתו את נעלו מעל רגלו, ונרשתהו מן האהל, הכל קראו לו אחרי־כן „חלוץ־הנעל".

את לבבה באזני אישה ובניה. המה ירחמו עליה, ויתנו לב לשוב לארץ אבות. — טוב לה יותר לשבת בארץ הגלעד או לסבל רעב יחד עם עניי בית־לחם מאשר תשקע פה לכל ימיה. —

השבת חנה על אהלי אלימלך בין הררי ארנון. החמורים התפרקו. העבדים שובתים, שוכבים פרקדן מסביב לאהלים, מתפנקים ומרגישים את עצמם חפשים מכל עבודה ליום תמים. אש לא יראה על הכירות הגלויות. קול פטיש ושום מלאכה לא ישמע. דומה, שגם נחל ארנון עושה פסיעה דקה. נשמע מרחוק נחרת סוס, נעירת חמור, המית כבשים, פהוק עבדים, לחש שפחות, שיחת ארונים — הכל מתערב יחד. כאילו הכל שוים עתה; הכל נהנים בשוה מן החפש ומתענגים על המנוחה. שמים מאפילים שטוחים וכפויים על אדמה חשכה. כוכבים מבריקים יוצאים ביחידות על הרקיע ורומזים למטה: „יש קורבה בין אדון ועבד, אדם ובהמה!"

משפחת אלימלך פוגשת את השבת על שדות מואב. מסביב נראו עבים שטוחים ומשונים, ויהי דמיונם כענקים מביטים בסקרנות ותמהים: „מה קרה לאהלים האלה, שנשקעו פתאם במנוחה ותפנוקים?"

אך אלימלך לא ידע מנוחה; מחכה הוא בסעודתו לכליון בנו, שהתאחר היום ולא שב עדין מעדריו. הוא עמד בחוץ, והביט לבין ההרים. כל תמונה קלושה שנראאה לו מתוך אפלת המרחק, רמתה אתו להאמין, שאת כליון הוא רואה הולך וקרב; ובכל פעם נשאר מרומה ולבו פג.

העבדים והשפחות התלחשו זה עם זה במבטים של ערמה. כאילו יודעים הם איזה סוד צפון מאלימלך. אלימלך הרגיש במבטיהם, ואיזה חשד סתום התגנב ללבו.

אך פתאם הגיע לאזני אלימלך קול שעטת סוס מאחוריו. הוא החזיר את פניו.

כליון בא מבין הררי ענלק... הוא רכב על סוס מנמא ארץ... נשמעו מרחוק שעטותיו ונשימותיו התכופות... לפניו, לרוחב האכף, מונח שטוח איזה גוש ארוך...עטוף ומכוסה.

הוא עמד לפני אהל אמו. הוריד את הגוש מעל הסוס, שהוציא קול נחרה — מתגלגלת ועוברת על הככר החפשי, כאילו בשורה הוא מבשר לאהלים, או שיר נצחון הוא משורר על עצמו...

הגוש נצב קוממיות... מספרף... נפלה המעטפה...

ערפה נצבת לפני האהל בעינים שקועות וקומה כפופה...

כליון הכניסה לאהל אמו. נפתרה החידה לאלימלך בבת אחת: הבין את החיוכים והמבטים הסתומים, שראה בין העבדים והשפחות; הרגיש בכל מה שנעשה פה — והוקל מעל לבבו.

וראה, שכל דרכיו עם עבדיו—בנועם וביושר.
ושעדרי אלימלך מתרבים ומעשירים את בעליהם.
עגלון בא כפעם־בפעם לאהלי אלימלך ולעדריו, למד את דרכיו, ולאט־לאט נהפך לאיש אחר. הוא נעשה נוח לביתו ורצוי לעבדיו.
שוט וחותם העבדים אבדו מתוך אהלי עגלון.
התחילו עבדים מעדרים אחרים בורחים ובאים לאהלי עגלון; ומאז קבע עגלון לבני השבט את חק תורת משה שלמד מאלימלך:
„לא תסגיר עבד אל אדוניו!"

ז.

מלאו שתי שנים לאלימלך בשדה מואב.
נעמי שאלה כפעם־בפעם את עוברי־הדרך והצידונים, שבאו לקנות גזת העדרים, לשלום ארץ יהודה; והמה ספרו לה, שגם בשנה השניה לא היה מטר בארץ, והרעב גדול שם מאד. נפשה התמוגגה בצער וגעגועים לארץ אבות, אך הסתירה את געגועיה בלבבה, ולא חפצה לצער את אישה. היא ידעה שגם הוא מתנחם, על אשר יצא מארצו לארץ נכריה, ולמה זה תוסיף עוד צער וינון על יגונו? חכתה כי ירחם אלהים על ארץ יהודה, וישלח את הברכה על שדותיה; אז ימכרו את העדרים, וישובו עם בניה לארצם.
אך את הברכה לא שלח אלהים על שדות יהודה, ובין כה הודיע לה כליון, שבחר לו את ערפה בת עגלון לאשה, ואביה כבר הסכים על הדבר.
בשורה רעה היה לה זה, יראה היא, שתוחלתה לשוב לארצה—נכזבת. כליון נושא אשה מואבית, מחר יעשה גם מחלון כאחיו. המה ישקעו במדבר הזה, וגם היא תשקע עמם: לא תוכל להפרד אחרי־כן מבניה היקרים לה.
היא גמרה בלבה לחכות עד יום השבת הקרוב: לכל ימי השבת באים שני בניה לאהל־הורים, ושובתים עמם יחד. מתכנסת היא אז ליום, כלו בתוך אהלה, בין אישה ובניה, ושוכחת את העדרים וההרים; ונדמה לה אז, שהיא יושבת בביתה שבעיר בית־לחם. צריכה היא רק להביט אל החלון—ויופיעו לעיניה שדותיה הצהובים שעל ההר — נושאים מזון ומחיה לאדם רב. צריכה היא רק להביט לחלון שמעבר מזה — ויראו לעיניה בחורים ובתולות חסונים כאלונים ויפים כשושנים, לבושים פאר, מטילים ברחוב ונחים במנוחת השבת. אינה רואה את כל זאת, כי אינה מביטה אל החלונות, ואינה שומעת את שירותיהם הנעימות, כי קירות ביתה עבים: אין הקולות חודרים אליה. — היא גמרה בלבה לחכות עד יום השבת הקרוב, יותר לא תחריש. תשפך

ו.

אחר שלשה ימים בא עגלון לאהלי אלימלך להגיד שוב מוסר תוכחה באזניו ולשנן לו פרק: איך להתנהג עם עבדים; שאינם כדאים לחמלה; שבלי שוט ושבט לא ימלאו את עבודתם; ובלי חותם של עבדות יברחו. אך בבאו אל אלימלך, נודע לו דבר חדש—ויכלם:

העבדים שבו. נגלה הדבר, שהם לא ברחו, אך שודדים התנפלו עליהם וישבו אותם ואת עדריהם; והעבדים, בראותם שהשודדים רבים מהם, התחכמו והסתירו חרבותיהם מתחת לבגדיהם, נכנעו והלכו שבי; ובדרך בלילה עמדו השודדים בין ההרים לנוח, אכלו, שתו, הטיבו את לבם — ויישנו שנתם. אז קמו עליהם העבדים, הרגו בהם הרג רב; ועל הנשארים קשרו מלחמה והבריחום מעל המקום.

העבדים שבו עם העדרים. רק שנים מהם נפלו במלחמה.

זה היה מקרה חדש ומצוין. בפעם הראשונה קרה בין הנוקדים, שהעבדים יתקוממו כנגד המתנפלים בלי פקודת האדונים. התנפלות השודדים על העדרים היה מקרה רגיל; ואם האדונים לא היו בעדרים, לא היו העבדים מתנגדים אל השודדים; אך יחד עם העדר נכנעו והלכו שבי. באמת: מה לו לעבד, אם יכנע תחת אדון זה או אחר? מי יאמר לו, ששבט האדון החדש מכאיב יותר מן זה של הקודם? אדרבה: לפעמים שהוא שמח ללכת בשביה, לבא תחת עול אדון חדש במקומות חדשים. אין לו עדין סבה לשנא את החדש, כי אינו ידע עדין את טעמו; ואין לו סבה לאהב את הישן, כי אין בחיי העבדים שום קורטוב של נועם ועונג, שיתנענע עליו. ימיו אינם שלו; לילות מנוחתו קצרים מאד; חלומותיו מלאים פחד מפני חית הטרף במדבר ועריצות אדונים באהל. פת במלח ובשר צלי נגוב ושכיבה על הדשא — את זה ימצא גם בשבי.

זאת היה הפעם הראשונה לעדרי מואב, שהעבדים ישליכו את נפשם מנגד וילחמו על קנין בעליהם. עגלון ראה, שעבדי אלימלך אוהבים את בעליהם, מי שיש לו עבדים כאלה, יכול לשכב באהליו בטח.

ומאז התהיל להביט אל דרכי אלימלך עם עבדיו, ולמד את ארחו.

והוא ראה שבין הקשתות, החרבות והרמחים, התלויים על קירות אהל אלימלך, אין שוט ואין שבט.

וראה, שאלימלך עוזר לעבדיו לטעון ולפרק משא מעל החמורים.

וראה, שביום השבת העברי, עת אלימלך וביתו שובתים וחוגגים יום מנוחה, שובתים גם העבדים והשפחות.

וראה, שעבדי אלימלך הם תמיד שבעים, ואין להם צורך לשחט שיות וכבשים לאכלם בגנבה, ולשום אחרי כך עלילות על הנמרים.

„אל תבא עוד הנה, עד אם קנית אותי מיד אבי!"

היא הורידה אחריה את המסך. האהל בלע אותה, והלבנה פזרה מסביב זרם של אור תכלת, כאילו חפצה למחות כל עקב ורושם מסביב לאהל. לבל יודע לאיש, מה חל פה לפני רגע.

כליון קרב אל האש. מסביב ישבו נערות אחדות, שפחות ערפה, ודרשו מן האש פתרונים לשאלותיהן: זרקו אבני גיר קטנות בין הגחלים ופנו כנגד הלבנה וקראו: „עשתרת, עשתרת! אלילת מלקרת! את מי מן השפחות ישיא האדון לאחד מעבדיו במהרה בקרוב?" האבנים התפוצצו ונזרקו לצדדין, הנערה, שפגעה בה רסיס אחד מן האבנים המפוצצות—זה היה סמן, שהיא תנשא ראשונה.

והאבנים התפוצצו ולא נגעו גם באחת מהן. אחר כל נסיון ונסיון התפרץ מפיותיהן צחוק פרא, מדברי. אור השלהבת התנגש באור הלבנה והשפיע על הפנים הצוחקים מראה משונה ומחריד, כאילו חצי פניהם צוחקים וחצים בוכים. דומה היה על כליון, שאלה הן נערות הליל, שיצאו מתוך החשך, ובאו הנה לשפך קסמים על פני הארץ. רחוק מהם ישבו רועים צעירים וזקנים, ושרו שירים:

גְּמַר עַל סַלְעֵי הֶהָרִים
שֶׁהֵז צִפָּרְנָיו לָעֲדָרִים.
חָשַׁךְ הָאוֹר בַּשָּׁמַיִם—
פָּקַח הַנָּמֵר עֵינָיִם.
הוֹי, נָמֵר, אַל תִּגַּשׁ הֲלוֹם:
עֵר־עֵר אֲנִי לַיְלָה כַּיּוֹם!
גְּדִי אִם רַק יֶחְסַר עֶדְרִי,

אֲשַׁלְּמָה בְדָמִי, בִּבְשָׂרִי.
קָשֶׁה הַשּׁוֹט וְהַשֵּׁבֶט
לַבָּשָׂר לַעֲצָמוֹת הָעֶבֶד.
וּסְפֹר הַצַּלָּקוֹת עַל בְּשָׂרוֹ:
חֵלֶק אִם תִּמְצָא בֵינָמוֹ?
וּסְפֹר בְּאַשְׁפָּתוֹ הַחִצִּים:
לִבְשָׂרְךָ הוּכָנוּ כֻלָּמוֹ.

— אור לעשתרת! ברך כליון את הרעים על פי מנהג ארץ מואב.

— מנוחה למלקרת! ענו הרועים נבהלים וקמו על רגליהם: מאין האורח, ולאן הוא הולך ובוקע חשכת הלילה?

— לאהלי אלימלך אני הולך, תעיתי בין ההרים ואבדתי דרך, מי בכם בן־חיל—יוליכני אל דרכי!

— איננו יכולים ללכת מזה: מחר יודע הדבר לאדון, ואז....

המדבר הצליף את ידו כנגד לבו, והזכיר כזה את צליפת השוט—פחד העבדים.

— ומה אתם חפצים?—קרא עליהם זקן הרועים—לעזב אורח תועה בדרכו? אתם תספגו שוטים בין כך ובין כך. בשר העבדים נברא בשביל השוט, ואת האורח אל תעזבו.

דברי הזקן פעלו את פעולתם. שני רועים צעירים קמו והוליכו את כליון על דרכו.—

„הוי עשתרת! את אלילה נודדה, אלילת היופי, אלילת נערות האהלים! שוב את בורחת מפני מלקרת — האליל הקפדן! שוב ירדף אחריך מלקרת; ובסוף חדש תתחיל לשוב אליו. בבריחתך את מגינה על האהלים ומצילה את הנערות משבי השודדים; ובשובך למלקרת, את מברכת את הנערות בחן, ביופי ובחתנים. הצילי נא גם אותי משבי השודדים; ובשובך ל„מלקרת", תביאי לי צעיר נוה ורחמן, שלא יכני ולא יעמים עלי עבודות קשות; ותשפיעי בי יופי וחן יותר מאשר בכל נשיו ובנות שבטו".

היא גמרה את תפלתה, החזירה את פניה כנגד המקום שעמד שם כליון — וקפצה מעל מקומה כנשוכת נחש.

— אל תיראי, ערפה! — אמר אליה כליון—הנה שמעה עשתרת בקול תפלתך: יפה את מכל הנשים שבעולם! אני אהבך, ולא אתן עליך שום עבודה אחרת, רק — לאהוב אותי!

הוא קרב אליה וחבקה בזרעותיו החזקות. היא התכוצה ורעדה כצפור נחרדת. היא אמנם הכירה אותו כרגע, אך התלהבותה הדתית מצד אחד והופעתו הפתאֻמית ברגע שיחתה עם האלילה — מצד שני, הביאו אותה להאמין באמת, שהאלילה הנודדת שמעה תפלתה והביאה לה את כליון על כנפי הרוחות.

כליון שכח את העבדים ואת העדרים, את המלחמה וטלטולו בין הרים זרים — הוא הרגיש פרידה חיה, שהוא הוגה בה כל הימים, מפרפרת בזרועותיו ולבו מרגיש תנודות גופה וחומה.

— ערפה, יפתי! אמרי: „לך אני!" — ואכניע תחת רגליך את כל המדבר הרחב הזה!

— לא בי תלוי הדבר—ענתה ערפה, והחביאה את ראשה בחזהו—אם אינך חפץ לקחת אותי במלחמה, צריך אתה לקנות אותי מיד אבי.

— אם לא יחפוץ אביך לתת אותך לי, אקום עליו במלחמה, אחריב את כל עדריו, ואשימך מושלת יחידה על המקום הזה! אבל אמרי לי, יפתי, אם יסכים אביך — התאותי את להנשא לי?

— מפני מה לא אאות?

היא רעדה בכל גופה, ונדחקה אל לבו. מעולם לא שמעה בין בנות האהלים, שהחתנים ידברו באזניהן דברים כל־כך נעימים, כל־כך חמים, דברים צורבים ומעננים, מענגים וצורבים. קשות עליה הרגשתה והברתה. חפצה היתה להרדם פה על לבבו, שלא תדע, שלא תרגיש ולא תכיר מאומה.

קול נגינות הרועים והשפחות, שישבו מסביב לאש הבוערת, הגיע לאזניה והעיר אותה משכרונה. היא השתמטה מבין זרועותיו, מהרה להכנס לתוך האהל וקראה לו:

כליון רדף כל היום על ערבות מואב ולא פגש איש בדרכו. לעת ערב בא באחת הבקעות, ומצא עבד אחד מן הבורחים מוטל מת ומתגולל בדמו. הוא שער, שאחיו מחלון מצא במקום זה את הבורחים ונלחם בהם. לבו נפל עליו: מי יודע מה היתה פה אחרית המלחמה? אם עלה בידו להשיבם, או אולי לקחו אותו בשבי? והחליט בדעתו לשוב אל אהלי אביו ולהודיע שם את הדבר. בשובו מדרכו פגע ברועי עגלון, אשר אמרו לו, כי ראו מרחוק עדרים הולכים על הדרך להרי הארנון, ומראיהם מרחוק — כשבי מלחמה. הוא שמח על הבשורה. עתה נעלה מכל ספק, כי הצליח מחלון להשיב את הבורחים — וירחב צעדיו למהר את דרכו. בין כך שקעה השמש; כבו זהרורי בין־השמשות; אופל אלם נפל על המדבר. וירח פנום צף על הרקיע, והשפיע אור קלוש, שנבלע בתוך האפלה. למי שאינו בקי היטב במקום, שהוא הולך שמה, מועיל אור זה יותר להתעותו מדרכו ולהביאו במבוכת דרכים.

כליון תעה מן הדרך. נדמה לו מרחוק, שהר זה המתרומם כנגדו ידוע לו כאחד מהרי ארנון; וכשהגיע קרוב לו, ראה, שטעה; ונדמה לו שהוא צריך להסב ימינה. שוב נודעה לו טעותו. ושב — שמאלה; עד שבא בין הרים זרים לו, כאילו זה עתה הגיחו מבטן האדמה והתרוממו עליו מסביב!...

הוא עמד במקומו ואמר בלבו:

„דרכים רבים יש לפני. והדרך הישר הוא רק אחד. יותר שאלך, יותר אתרחק מן האהלים. מוטב, שאשכב פה, ואחכה עד שיאור הבקר".

וישכב על הארץ.

הגיעו לאזניו קטעי קולות, שלא יכול להבחין בהם, אם שאנות נמרים הם, או נעיות פרות של איזה עדר רחוק.

נפשו מלאה הרדות. הוא קם והלך, בלי דעת, לאן הוא הולך.

וכשעלה על ראש הר נמוך אחד, נראה לעיניו אש בוער בעמק.

לבו שמח ורחב. זו היא סגולת האש בלילות: בישוב הוא מעורר פחד ובשדה הוא מביא שמחה בלב ההלך.

הוא הרחיב צעדיו וירד בעמק. כשהגיע קרוב לאש, נראה לו אהל על יד ימינו; בצד האהל עומדת נערה יחידה, פניה מוסבים כנגד הירח; אור תכול שפוך על כלה, כאילו זה עתה יצאה מתוך ים של תכלת, ועיניה מבריקות בצבע סתום ומלבב.

כליון הזדעזע: הוא הכיר בה את ערפה. מיום שראה אותה בפעם הראשונה הוא מחפש אחריה, ולא יכול למצאה. עתה באה לו בהסח־דעת.

היא עמדה — ידיה צלובות על לבה, ופניה כנגד הלבנה, לחשה בשפתיה, כאילו קסם היא קוסמת:

— ואם אינו אוהב אותה?

— הוא נותן לה גט.

— ואינה נשארת שפחה בביתו?

— לא.

היא החרישה, השתקעה במחשבות. עיניה קמו — נטויות לנקדה אחת בחלל האויר. מחשבותיה דובבו את פניה, והוסיפו להם לוית חן. חיוך סתום תעה על שפתיה. רוח קל הזיז את תלתליה, ויהיו כמתלחשים. השמש העושה עבודות רבות בבת־אחת: הצובעת את כנפי הצפרת בשלל צבעים ומכינה לה מיץ־מתוק בכוס שושנה מחוכללת — עשתה עוד שתי עבודות: הוסיפה יפעה והוד על פני רות החולמת, והרתיחה את דם הנוער בלב מחלון.

הוא הרים את ידו לשומה על צוארה, אך רות סבבה ברגע זה על עקבה, והיד נפלה—ריקה.

הוא רדף אחריה, ואחזה בקצות תלתליה—הבריק הדקר באויר.

ביד מחלון נשארו קוצות קצוצות.

הוא קפץ קפיצה אחת כנמר מרוגז ואחזה מאחריה.

היא החזירה את הדקר כנגד לבה.

מחלון חרד והרפה ממנה.

היא קפצה מעל מקומה, כגדיה משתובבת; החזירה אליו את פניה וצחקה במלא פיה.

מחלון עלה זועף על סוסו, ושב לאהליו.

וכשבא שמה, לא מצא לא את העבדים ולא את העדרים. חפש אחריהם בכל הככר, קרא בגרון, תקע בחצוצרה — אין עונה. בין כך הלכה השמש לשקוע.

בלב נפוג מהר לאהלי אביו, והודיע לו בשורה טרה: העבדים לקחו את עדרי הסוסים והחמורים וברחו.

האהלים רתחו. הגיעה הבשורה גם לעגלון. הלז מהר ובא לאהלי אלימלך.

צער משנה היה לו בדבר: השתתף בצרת רעהו, שאינו מצליח בחייו החדשים, ועוד יותר הצטער ודאג, פן ישפיע דבר הבריחה לרעה גם על עבדיו: יקומו גם הם בלילה ויברחו, ואתה צא ובקשם בין ההרים, שאין מספר לרכסיהם ובקעותיהם.

הוא ישב והגיד דברי תוכחה באזני רעו האמלל: „הלא אמרתי לך, שהם יברחו! צריך היית להניח עליהם הותם, ואתה חמלת עליהם! אלה הם בריות אחרות, בשר אחר! אינם כדאים לחמלה!"

ומחלון וכליון יצאו בדרכים שונים לחפש אחרי עקבות הבורחים.

הוא ישב אצלה, והיא לא החזירה אליו את פניה. שניהם ישבו החרישו.

— מחלון! — אמרה פתאם — הראה לי מפה, איה בית לחם?

הוא קם על רגליו והראה לה באצבע:

— שם מעבר לנבגון ההרים.. בינם ובין בית לחם מפסיק ים־המלח.

— וקבר אמא־רחל?

— גם־כן שם. קצת צפונה.

— ספר לי איזה דבר על אמא־רחל; על אבותיהם הראשונים. —

— אבינו הראשון היה אברהם. הוא היה נוקד...

—אני יודעת זאת: ברהם—אזהו דוד לוט; ויצחק בנו זרע בארץ ונעשה בין ישוב.

— כך. אך אשה לקח לו בת נוקד...

— רבקה בת בתואל?

— כן. ילדה רבקה שני בנים. עשו היה צייד.

— ויעקב נשא את לאה ורחל בנות לבן.

— כן. גם לבן היה נוקד.

— ואחרי כן?

— ואחרי־כן עבדנו במצרים שתי מאות ועשר שנים. בא משה בן עמרם והוציא אתנו משם והביא אתנו לכנען.

— ונעשיתם־עובדי אדמה, בני הישוב?

— כן.

— ואינך מתגעגע על הישוב.

— לא

היא קפצה ועמדה על רגליה:

— אינך מתגעגע—אמרת?

— נעימים עלי הרי מואב ו... ועמה ו... כל מה ששיך לרות. הי, רות יפתי! את אוצר ארץ מואב! היו לי רעיה.

— אינה מבינה איך יכולה אני להיות לך לרעיה. מה זאת רעיה?

— אשה.

היא הסמיקה. צחוק התפרץ מפיה והתגלגל ברחבי האויר ותלתלי שערותיה רקדו על שכמיה כנחשים מתפתלים.

— כך קוראים אצלכם לאשה?

— ואיך קוראה האשה את בעלה?

— רע. איש. דוד.

— מפני מה?

—מפני שהיא אוהבת אותו כרעיה והוא אהב אתה כדוד.

ענלון הניע עליו בכתפיו:

— העבדים — עבדיך, קנין כספך. עשה בהם כרצונך. אך דואג אני שתתחרט אחרי־כן. המה יברחו ולא ישובו אליך.

עיני העבדים הבריקו מעל הפנים השחורים בתודה — לאלימלך ובזעם -- אחרי ענלון, שהלך מהם לדרכו. האסיר הותר; החבלים הושבו על מקומם, והאש פעה ולחש בשפת־נחשים, כאילו מתמרמר על שהוא הולך לכבות בלי הסב שום צער וכי יה לאיש. הבהב עוד את העשבים שמסביב — וכבה! ועוד ברביום נשלחו לעדרו של כליון עשרת העבדים גלויי שנים מתוך שמחה וממששים בכל פעם בשכמיהם להוכח, אם באמת נצלו היום מצער הכויות הנוראות.

— זהו אדון טוב ומשובח! כמותו ירבו!–התלחשו ביניהם.

ה.

עברו ימים מועטים.. הגיע היום, שענלון היה יכול להתפאר על רעו לאמר לו: „חכם אני ממך".

המסלה, שמצא מחלון לעמק הקשת, נעשתה לו דרך כבושה; ומיום שבאו העבדים החדשים בעדריו יכול היה להפרד מהם לפרקים יותר תכופים ולשהות יותר בדרכיו.

הנערה הזאת, שמצא בעמק, הציתה בלבו רגשים זרים וצורבים. הוא נעשה בריה אחרת, שכח את עדריו, את בית אביו ואת כל אשר סביבו. רק רעיון אחד מלא את לבבו: „מעבר להרים האלה סגורה רות היפה, רות האכזריה!"

והוא בא אל העמק בכל יום להצרב בעיניה הבוערות; ובכל פעם, שהוא מנסה לנגע בה בידה, היא נמלטת ממנו כצפרת־כרמים.

ובכל פעם שהוא מנסה לדבר על לבה, להביע לה את רגשי אהבתו— היא מקדמת ומבעיתה אתו: „הנה הן הולכות! השפחות קרבות; ברח מזה!"

והוא אינו יכול לבלי שמע בקולה, כשהיא קוראה אליו „ברח מזה!" מתמלא לבו הכנעה, צריך הוא לעלות על סוסו ולברח.

בפעם הזאת החליט בלבו להביא את הדבר לקצו. הוא לא ישמע לה, גם, אם תקום עליו במקל! בדקרה! צריכה היא לשמע את המית לבו הסוער! צריכה היא להנשא לו! הוא ישא את רות היפה, הנעימה, העריצה, הקדושה.

והוא בא אל העמק בשעתו הקבועה, ומצא אותה יחידה יושבת לפני אהלה ופניה אל ההרים.

נדמה לו שהוא ספוג בדמעות מלחות, והאמין שהוא לוחש באזניו: „הוך, שאספת על חיק אדמתך, אתה מכלה בין הרי מואב, ועל מי עזבת את אחיך העניים?"

יום של עבודה רבה היה לאלימלך: ענלון שב מ„רבה", והביא לרעו עשרה עבדים לעדריו. אלימלך שמח עליהם, הם היו צעירים, זריזים ומלאי כח. ענלון צוה לעבדים להבעיר אש. העבדים שטו ולקטו קיסמים וקוצים סבוכים; ענלון הוציא עשת ברזל והכה בצור להוציא ממנו אש, ועד מהרה התלקחו הקוצים בלבת אש.—

— איה חותמך, אלימלך?—פנה אליו ענלון.

— למה הוא לך?

— לשומו באש?

— בשביל מה?

— להניחו על שכמי העבדים.

— זה למה?—שאל אלימלך בחרדה.

— כן עושים לעבדים; לסמן. אם יברחו, וחותמך לא יהיה עליהם, לא תוכל להשיבם אליך, גם אם תרדף אחריהם ותמצאם אצל אדון אחר. אבל אם תטביע עליהם חותמך, ישיבם לך אדונם החדש. כן הוא החק אצל כל בני שבטינו.—

אלימלך הביט על סביביו מתיאש.

— תן לי חותמך—שנה ענלון את דבריו—אתה לא תדע לעשות את הדבר בלי עזרתי — וכדברו פנה לעשרת העבדים ואמר:

— קחו חבלים, ואסרו את אחד מכם!

העבדים לקחו חבלים מן המקום, אשר הראה להם ענלון, ואסרו את הגדול שבהם. הלז השתטח... פשט את ידיו ואת רגליו ועזר לחבריו במעשה האסירה...

פני אלימלך הלבינו.

— לא, רעי!—אמר באחרונה אל ענלון—לא אתן עליהם את חותמי. לבי לא יתנני לעשות... מעשה זה.

— איך זה? הבי בבית-לחם אין מסמנים עבדים?

— לא, העברי אינו מוכר את עצמו לעבד, גם אם ימות מרעב. נמכרים רק הכנענים שבתוכנו, אבל אין מסמנים אותם.

— ואם יברחו?

— אינם בורחים. למה זה יברחו. עבד הוא עבד בכל מקום, שהוא בא. אדרבה: ממקומות אחרים בורחים עבדים ובאים אלינו. אצלנו הם מוצאים מאכל ומשתה — די שבעם, ובפרך אינו מעבידים אותם, עד שהעבד, בבית עברי, הוא אוהב את אדוניו.

— רחב — רחב וריק. בין איש לרעהו מרחק רב. אינך יכול לראות את שכנך, אלא אם הוא עולה עליך במלחמה.

הוא חפץ לענות לה. אך פתאם קמה על רגליה, הטתה את אזנה לצד הנחל...

— הן הולכות!

— מי?

— השפחות! קום לך מזה מהרה! אל יודע להן, כי מצאת דרך בין ההרים! — מחלון עלה על סוסו. ומתוך מבטים וסקירות של גענועים, נפרד מעליה והתרחק לבין ההרים.

ד.

אלימלך מציץ בימי גרותו הראשונים את כל קרטוב הענג, שיש בחיי הרועים, עה שנפשו התחילה בוחלת בהם. מהר ראה ונוכח, שהעדר, שהוא כל־כך יפה מרחוק, אינו נעים כל־כך מקרוב. הרבה טרח ועמל יש בחיים אלה, הנוקד צריך להכין לעצמו כל מחסוריו. ממרחק הוא מביא תבואה לאהליו; בעצמו הוא צריך לטחנה; בידיו הוא צריך לתפר לו בגדים, לתקן לו כלים. נוקד יכול להיות רק מי שנולד באהל. חושים אחרים והרגשות אחרות יש לבני האהלים. כמדומה לה, שהוא בעל מום אחד בין כלם: הם מרגישים מרחוק קרבת הנמר, שומעים ומבחינים כל תנועה וזיז קל שבעדר. מריחים באויר ויודעים, מאיזה צד יפוח מחר הרוח; חושים אחרים יש לבריות האלה, ועל כן הם יודעים להכין את הכל בעתו ולקדם את פני האסון טרם יבא; והוא... הוא צריך להלחם בכל אסון ובכל מחסור, אחרי שהוא כבר רואה אותו לנגד עיניו.

עתה ראה ונוכח, עד כמה היה חיב תודה לבני הישוב, ועד כמה חיב כל יחיד ויחיד בשביל הטובה וההכשר שהוא מקבל מן הצבור. זה מכין כלי מחרשה, זה הורש וזורע; זה קוצר ומאסף; זה טוחן, זה גז צמר ואורגו, זה תופר בגד; אלה שומרים בלילות על הישוב מפני כל אסון — ואדם יכול לישן בטוח על מטתו, ומשכים בבקר ומוצא סעודה מוכנת.

הוא נזכר בבית לחם, בשדותיו הברוכים, והתגעגע על הענג שהתענגה נפשו בעת, שהיו העניים באים ומלקטים פאה בשדותיו.

ואז ראה, שגם העניים אינם בני־אדם מיותרים בארץ, גם הם מביאים לישוב מס בענג, אשר הם ממציאים לעשירים בעלי השדות.

ונזכר בעניי עירו, אשר עזבם בעת צרה, ולבו נשבר בקרבו. בלילות, על משכבו, היה שומע את קול צעקתם. רוח כי נשב מים הרכין לפני אלימלך את ראשו, ונזכר שהוא עבר על בית לחם ועל תבל ארצו הטובה.

וחברת אנשים. המה ישבו זה כנגד זה על האדמה הרחבה שלפני האה ועסקו בשיחה, כאילו הם הרגלו זה לזה מימים רבים.

— יודע אתה – הוסיפה רות – איך בא דקר זה לידו? סוחר צידוני לן באהלינו. את גזת עדרינו קנה. בידו היה דקר זה. אך ראה ראיתי כלי זה — נולד בלבי רעיון כי כלי זה טוב ונחוץ לנערת האהל. רודף היה צידוני זה אחרי. לנשקני חפץ. קניתי מאתו את הדקר בשכר נשיקה אחת. רדף אחרי עוד להחבקני, אבל הדקר כבר היה שלי. הוא ברח מפני ודמו זב מידו.

מחלון הקשיב אל דבריה בתשוקה. הוא לא התענין כל־כך בתכן ספורה, כמו בנעם מדברה, בתנועת שפתיה ואור עיניה.

— ואביך?

— אבי? איני יודעת. כל אב יכול למכר את בתו למי שטוב בעיניו. כך הוא משפט האלהים. אבל אני... אני לא אכנע מפני חק זה! מישען שכנגנו כבר נכנס בדברים עם אבי, שימסרני לו. שלהתי את שפחתי להגיד לו, שבליל החופה אדקרהו. כך אעשה עם כל החתנים. בין אם יקנוני, בין אם יקחוני — „שבי־מלחמה"!

חידה נהיתה הנערה בעיני מחלון, שמצא בה צניעות והתגלות יחד.

מתבישת היא להביט ישר אל פניו. ואף־על־פי־כן היא מספרת לו דברים כאלה בתמימות ובהתגלות. זו היתה תמימות של ילדה קטנה, שאינה יודעת מדה וקצב לרגשותיה.

— מחלון! — שאלה אותו פתאם — איך נשאות נערות בבית־להם? גם שם נהוגה בהן מכירה?

— לא.

— שביה?

— לא.

— לא מכירה ולא שביה? ובאיזה דרך הן נשאות?

— פשוט: צעיר וצעירה, כשהם נראים יפים וטובים זה לזה, הוא הולך עמה אל אביה, ומבקש ממנו רשותו וברכתו. אביה מברכם ונותן להם גדה.

— ואם היא אינה רוצה?

— אין מכריחים אותה.

היא חשבה קצת ואחרי כן שאלה:

— איזו ארץ יותר טובה? בית לחם או מואב?

— ארץ מואב.

— ארץ מואב!? במה?

— שם בני אדם חיים צפופים; ופה הכל רחב, רחב לאין קץ. —

ובסקירות מצליפות זה לזה. זה נכוה במבטיו של זה. שניהם נצרבו בתומת הצניעות.

שאיפתו של מחלון למרחב שאין לו קץ כבתה פתאם. נדמה לו, שהוא בא אל קץ המרחבים, שהוא מצא את סוד ההרים הנשגבים. כל העמקים, כל ההרים והבקיעים מתרכזים לפנה זו. פה הכל עושה הפסקה; ומפה מתחיל הכל.

וילון האהל היה מורם ומפשל למחצה. מתוכו נשקפו: חלקיים של כלי־נחשת ממרטים, קצה מטה ממוצעת, לבדים נקיים — כל מה שבאהל התגנב והציץ החוצה והעיר בלב סקרנות.

תאוה באה בלב מחלון להכנס לתוך האהל. רות הרגישה בדבר על פי נטית עיניו ותנועת גופו — הקדימתהו ועמדה על המפתן וידה אחזה בדקר.

—זה אהלי שלי.

מחלון נזכר, שחרפה תחשב לנערה מבנות הקדם, אם ידרך גבר על מפתן החדר המיוחד לה — וחזר לאחור.

קשה נעשתה עליו הדומיה. הוא בקש לו פתחון־פה לבא עמה בשיחה: כדי להשתיק את הצער, שהצניעות גורמת לו. —

— ואינך יראה לשבת פה גלמודה?

— גלמודה?! איננה גלמודה! שפחותי עוזרות על ידי לרעות בעדרים ולהבין צרכי האהל. זה עתה יצאו — קצתן עם העדרים, וקצתן מכבסות לבנים בנחל.

— ובכל זאת?

— הלא אמרתי לך: רק מבוא אחד יש לעמק זה, ושם נטויים אהלי בית אבי. ההרים הם סתרה עלי. מעולם לא עבר בהם איש. אתה הראשון שמצאת לך דרך ביניהם.

ואם ימצא עוד רועה כמני, שיצליח לעבור את ההרים?

רות הרימה עליו את עיניה, הניעה את הדקר באויר:

—רואה אתה דקר זה בעל פיפיות? זהו כלי נפלא: בהולכה אחת אמית את כל זה הקרב אלי; ואם לא תצלח ידי להמיתו, יש לו עוד חוד בקצהו השני: בהבאה אחת אתקעהו בלבי, ולא אתן את נפשי לשבי!

עיניה הבריקו באש מעורר בלהות. מחלון הביט עליה, ורעד עבר על בשרו.

השיחה פעלה על שניהם לטובה, לאט־לאט נמס רגש הבושה בהם. שני הלבבות הצעירים צמחים בודדים במדבר, הצמאים כל־כך להשתתפות

השירה השתפכה מסביב בחללו של האויר בעולה־ויורד, בהמשכה ועצלות התמזגה עם הקולות הסתומים, ונתנה להם פרוש ובאור. היא השאירה על המקום חותם של פחד, יאוש והכנעה בפני אסון, שאין מפלט ממנו. בנות האהל ובנות העדר נעשו פה לבריה אחת משותפת, „לא רק „על פי הספל והגזה, אך על פי אויב אחד נורא האורב לשניהם. —

מחלון עצר בנשימותיו. לבל תרגיש בו המשוררת הנפלאה, אך הסוס השובב לא הבין את חפץ בעליו, וצהל צהלה של נחת. נראה שגם הוא שמח במקום הנפלא שהובא בו. —

הנערה הודעזעה; קפצה מעל מקומה; חטפה בידה דקר קצר בעל פיפיות.

הבריקו שתי עינים מעל פנים מפיקים זעם וחרדה יחד... השתרבבה יד אחת מזוינת בדקר ויד שניה הצליבה על החזה... אך כרגע שפלו הידים... כבו עיני הזעם... וחיוך של בשת־נערות רקד על פניה.

המה הכירו זה את זו.

— רות ? ! ?..

—מחלון ? ! ?

היא העצימה עין אחת משפעת אור השמש, ששפע עליה מצד מזרח׳ והטתה קצת את ראשה על צדו. שמחה כבושה האירה את פניה החומים. מתוך חיוך של בושה והתפלות יחד קראה :

— איזה הדרך באת—הנה ?

מחלון עמד נפעם. קולה חדר בכלו אל תוך לבבו; מאום לא הלך ממנו לאבוד. עיניו תעו על מצחה העגל, על צלעות חטמה השקופות, שקוי השמש הדרו בעדן והוסיפו על פניה זהרורי אודם של שושנים, בין פקום לחייה הרך, הזז ורותת, ומזכיר רעננות של תפוח על בדו, על סנטרה הרועד תחת חיוך עצור; על מפלי צוארה המתעגלים עם חרחי אלמונים; על הלוקה האדם השטוח על חזה משופע ופרוף על כפתורי כסף — ועל כלה, כמו שהיא עומדת לפניו.

— איזה הדרך באת?—שנתה את שאלתה.

— בין בקיעי ההרים האלה — הראה מחלון מתוך התפעמות.

— בין בקיעי ההרים ! ?

— ומה ?..

— מעולם לא עבר עוד איש דרך ההרים ההם.

— ואיזה דרך את באת הנה.

— בין הקשת והיתר יש עמקים פתוחים. שמה נטויים אהלי אבא. לא רחוק המקום, כמהלך יום אחד.

נפסקה השיחה כמו מאמצעה. שניהם עמדו מחרישים בכפיפת קומה

הוא התחיל יורד מן ההר. במדה שירד, נראה לו יותר ברור כל מה שיש שם. באחרונה הכיר עדרים.. רועים.. אהל.

וכשבא בעמק נתעלמו שוב מעיניו כל הדברים היפים, שראה קודם,— על שפת הנחל הלך הסוס בפסיעה דקה, ומחלון התענג על יפי העמק הנפלא. דומה היה עליו, כאילו איזה קוסם ברא בקסמיו את כל המקום הזה.

לאזניו הגיעו קטועים של קול זמרה. מחלון נפעם, והפך את הסוס למקום, שהקול מגיע אליו משם..

אהל נגלה לעיניו ונערה יושבת על הפתח.. הוא בא מאחרי האהל, ולא יכול לראות את פניה, שערותיה השחורות ירדו מעל כתפיה ונפלו על הארץ כגלים גלים... חתול אמוץ ישב עליהן והתחמם כנגד השמש. רוח קל עבר כמתגנב והניע את הפרחים והדשאים הנלחמים ועולים מסביב לאהל תחת דריסה תמידית של רגלי בני אדם, מרחוק נשמע קול המית הגלים בנחל ושריקות העדר, בין ההמיות והקולות האלה צף ועולה קול זמרת הנערה בנחת ובשופי; פעם הוא טובע בתוך הקולות, פעם הוא מתרומם עליהם. דומה כאניה שטה על גלי ים רועד.

והיא משוררת:

נַעֲרָה יָפָה בַּת אֳהָלִים
עַל שְׂפַת הַנַּחַל מְטַיֶּלֶת
עִם אֲחוֹתָהּ — בַּת עֲדָרִים,
כִּבְשָׂה יָפָה, מְסַלְסֶלֶת.
כִּבְשָׂה קוֹרְאָה: „מָה־מָּה!"
נַעֲרָה עוֹנָה: „מְהוּ־מָה!"

כִּיַּשַׁר רַעַד עֵץ וְעָנָף,
שָׁט בָּאֲוִיר בַּעַל כָּנָף.
כִּשְׁבִתִי הַסִּי, מִשָּׁמַיִם
לָנוּ אוֹרְבִים צִפָּרְנַיִם!
נַעֲרָה קוֹרְאָה: „מְהוּמָה!"
כִּשְׂבָּה עוֹנָה: „מָה־מָה־מָה".

מִמִּדְבָּר נָשַׁב רוּחַ חָם,
בִּכְנָפָיו צָרַר רֵיחַ דָּם.
הַסִּי, כִּבְשָׂה: שָׁם זְאֵבִים
עִם נְמֵרִים לָךְ מַקְשִׁיבִים!" —
כִּבְשָׂה קוֹרְאָה: „מָה־מָה־מָה!"
נַעֲרָה עוֹנָה: „מְהוּ־מָה!"

מֵרָחוֹק תִּימְרוֹת אָבָק עוֹלוֹת...
עֲנָקִים יוֹצְאִים שָׁם בִּמְחוֹלוֹת...
הִשָּׁמְרִי, נַעֲרָה, שׁוֹדֵד־סֹעָה!
הֵבְרִיקָה חֶרֶב פֶּרֶא־רוֹעָה!
נַעֲרָה קוֹרְאָה: „מְהוּמָה!"
כִּשְׂבָּה עוֹנָה: „מָה־מָה־מָה!"

„מֵעַל אָבִיךְ יָסִיר קָדְקֳדוֹ,
כּוֹס נִצָּחוֹן יְהִי בְיָדוֹ;
אוֹתָךְ יוֹלִיךְ כַּלָּה שְׁבוּיָה,
וַאֲנִי לִסְעֻדָּה אֶהְיֶה צְלוּיָה!"
כִּשְׂבָּה צוֹרְחָה: „מָה־מָה־מָה!"
נַעֲרָה בוֹכָה: „מְהוּמָה!"

אבל מחלון גמר היום ברעתו למצא דרך בין ההרים ולעבור ביניהם. המקום, שמעבר לגבנון, נעשה אצלו חידה מושכת, חלום נפלא. לא ישוב מפני שום סכנה, את ההרים יעבור!

הוא הביט על סביביו. לעיניו נראה משעול צר, עובר בין בתרי ההרים. הוא עורר את סוסו ונכנס בין בתרי ההרים. המשעול היה עקום, פעמים מכוסה חרולים וסבכי צמחים, פעמים אבנים וצורי מכשול. נכר שבבקיע זה לא דרך עדין איש.—

המשעול עולה ההרה... ופתאם הוא מתחיל יורד־יורד, כאילו מוליך הוא לבטן האדמה... ושוב עולה באלכסון... ושוב הופך ויורד בבת־אחת... בקושי הוא מעביר את סוסו על המקומות המסוכנים האלה.

והוא עולה ויורד, יורד ועולה. כבר אין לפניו שום סמן של משעול ודרך חפשי. סגור הוא בין הרים מתנשאים ומאפילים דומים כעיני ענקים, שהתאספו סביביו מתוך סקרנות, להביט על בריה קטנה זו, הזזה וזוחלת פה, בין הצורים. פתאם הפסיק בלכתו: לפניו שני הרים גבוהים מתרכסים מלמעלה, ומתחת נשאר חור צר, מסובך בקוצים וברקנים סבוכים זה בזה.

נצנצה השערה בלבו: „אפשר, שחור זה מפולש ועובר עד מעבר להרים?" הוא הוציא את הרבו, והתחיל מתיז את הקוצים והברקנים, וברא לפניו דרך. אחר כמה צעדים הלכו הקוצים והצמחים והתמעטו, אך החשך גבר שם, כאילו שקעה השמש בבקר. אף־על־פי־כן לא שב. הוא הלך הלאה ובקע את החשך, וכעבר עת קצרה הופיעה לעיניו בהרת לבנה ורחוקה, כאילו ירח עולה יצף משם על הרקיע...

הוא הבין, שהבהרת היא מראה הרקיע, שנגלה לו מעבר השני של החור; שב לסוסו, ובקושי רב העבירו בדרך הנפלא הזה.

וכשיצא משם, נראה לעיניו גבנון חדש של הרים מרוכסים. שוב סגור הוא בין ענקים רמים ונשאים.

אחרי ששאף קצת רוח, עלה שוב על סוסו, והתחיל מטפס על ההר וחודר בין הבקעים והבתרים, עד שהגיע על ראש הר אחד מן ההרים הנמוכים.—

מחזה נפלא נגלה לעיניו:

עמק ירוק ונחמד סגור בחצי־עגול של גבנון הרים. תבנית הגבנון היא כעין קשת ויתר קרוע תלוי עליה... כאילו יצאו ההרים בכונה לעמד על המשמר ולהגן על העמק ועל אשר בו, להסתירו מעין רואים... והעמק שטוח כיריעה רחבה ויפה. הירק שבו מרנין לבבות, מבשר איזו נעימות... נחל כסף עובר ומתפתל עליו, דמיונו כנחש שוכב על גבו... איזו קבוצה דומה לעצים יראה שם... איזה זיו ותנועה... קשה להכיר מגבוה את אשר יראה שם...

הסוסים והחמורים — בידי מחלון, שהתרחק מן האהל כמהלך יום, ורעה את סוסיו ואת חמוריו בין הרי ארנון.

מחלון הצעיר שמח מאד בחייו החדשים. לבו היה לב צעיר, ששואף לחבק בזרועותיו את קצות הארץ. הוא לא שכח אפילו לרגע אחד, שיצא מתוך גבולות דחוקים של שדות בית לחם; מקום שאפילו מלא־עין אדמה לא נתן לו. יש שאתה יורה שם חץ מקשת, ונופל החץ מחוץ לגבולך. על סוס זריז אין לך מקום לרכב שעה אחת פגומה בתוך גבול אדמתך־שלך. שואף היה תמיד אל המרחב.

הוא יצא מתוך גבולות צרים של בני הישוב הנוגעים זה בזה בתחומיהם ובא לתוך מרחב שעינו אינה רואה את קצו, וחץ מקשת לא יעבר את גבולו. בוחר הוא את הזריז שבין סוסיו, רוכב עליו לארכה ולרחבה של הבקעה; אפילו אם ירכב עד הערב לא יפגש בגבול שכנו. יכול הוא לשכח את כל אנשי תבל ולחשב את עצמו אדון לכל הארץ.

רק ההרים שמצד דרום עומדים לו על דרכו. כשהיא מחזיר פניו לדרום, וראה אה הגבנון הרם — נופל עליו רוחו. שלשלאות הם ההרים האלה על נפשו השואפת. יש שרעיון־ילדים עולה על לבו: לחפר בהרים, להסירם מלפניו — ולא יעכבו בעד עיניו להביט לעמק המרחב הלאה, הלאה, הלאה!

רואה הוא בגבנון זה איזה ענק זקן וקפדן, שמאים עליו ורומז לו: עד פה תבא, תולע צעיר! אל תהין להביט אל הסוד הצפון מעבר־מזה.

וסקרנותו עוררה את דמיונו הנלהב ולחשה באזניו: „מי יודע באמת, איזה סוד צפון בין ההרים האלה?"

עבדים נאמנים וחרוצים היו בעדרו של מחלון. יכול היה לעזב עליהם את העדרים ולהתמכר לתאות נפשו, אשר לא יכול להתגבר עליה; —תאוה להבקיע בין ההרים, לנסע הלאה, הלאה. זה היה נצר מיוצאי מצרים שואף היה לכבוש ולהכניע.

ובאחד הימים קם בבקר, הזדין בתליו וקשתו, חבש את סוסו, וירכב הגגבה.

הסוס הזריז ידע את נפש בעליו, שאינו אוהב צעדים מדודים. מכיון שהרגיש על־עצמו את רוכבו אוחז ברסנו, סמר את אזניו, זקף את זנבו הרחיב החזה וחצה את האויר — ולא יכול אז העובר להבחין בין רגליו הקדומות ובין האחרונות.

הם הבקיעו את האויר ועלו ההרה, עד שכלה להם הדרך: סלעים צורים זקופים כאילו צמחו עתה מתוך ההר בכונה להפסיק לו את דרכו. —

עמד הסוס מתוך ריצתו והרכין ראש; כאילו זועף גם הוא על הגבנון והמתרומם לפניו.

שונים זה מזה במנהגיהם, בחייהם ובאמונתם בעבודתם את אליליהם. היו ביניהם שבטים, שראש המשפחה היה לא האב, אך האם: כל הגברים היו קנין האשה; בעליה היו עבדיה, ובניה ובנותיה התיחסו על שמה. אלילים לא היו לשבט זה, אך אלילות. גם בין האלים נתנו את משפט הבכורה לנשים על הגברים. ככה הן האלילות „בעלת, עשתרת" וכאלה. השבטים האלה, לא היו זהירות בנשואי קרובים: יש שאח נשא את אחותו, האם—את בנה, הבת נשאה לאביה. — השבטים האלה הוּיחסו על פי המסרת יחוס ישר ונקי על בנותיו של לוט.

המנהגים והאמונות האלה עברו גם לשבטים, אשר התפתחו יותר ועברו מתקופת יחוס אם לתקופת יחוס־אב. השבטים האלה כבר נזהרו בנשואי קרובים: את בנותיהם היו מוכרים או מחליפים על בנות שבט אחר. עובדים היו לא לאלילות אך לאלילים. כמו שמשפט הבכורה עבר במשפחה מן האם לאב כן עברה הבכורה גם בין האלים מן האלילה לאליל. ואף־על־פי־כן היו מתיחסים גם הם על מוצאן של בנות לוט, ולפעמים תכופות היו מבקרים את קבריהן, הנמצאים לפי המסורה על הצי־האי שבים המלח. ביחוד חרדות על מנהג זה הנערות כשהן מגיעות לפרק הנשואין.— נערה כשהיא הולכת בדרך ושודדים מאיזה שבט פוגשים אותה, די לה שתאמר למערת בנות לוט אני הולכת — ולא יעשו לה כל רעה.

השבט, שעגלון היה לו לראש, גם הוא היה מאלה שכבר התפתחו ויצאו מן התכופה הקרומה, והתקרבו במדה ידועה לתקופת הישוב. על כל פנים כבר היה לו שיח־ושיג עם בני הישוב, ובכל זאת עוד נשמרו ביניהם אמונות ומנהגים, שמקורם היה מתקופת הרועים הקדומה. המה עבדו לא רק לאליל ולא רק לאלילה, אך לזוג אחד של אליל ואלילה יחד: פעמים לבעל ולאשרה, פעמים למולך ולעשתרת, ובמדה שהתקרב אל בני הישוב והכרכים — התחיל עגלון מאמין גם ב„מלקרת". זהו אליל הכרכים, שהיו בני צידון עובדים אליו. — ויחד עם זה הוקיר את מסורת השבטים על אדות „בנות לוט". זו היתה כבר מדרגה ידועה של התפתחות. השבטים ההם כבר התחילו מרגישים קשר לאומי, ורגש קלוש של היסתוריה, המקשרת משפחות שונות לגוף לאומי אחד. זהו מצב ידוע בהתפתחות כל עם, מצב בין משפחה ולאום, מצב של היסתוריה בראשית התהוללה. ועל־כן חבב את אלימלך וביתו, זרע אברהם, דודו של לוט, והרגיש אליו אהבת קרבת משפחה — ושמח מאד להיות שכן קרוב אליו.

אלימלך תקע את אהליו בעגולת הארנון, קרוב לרעו עגלון, שאהליו היו נטויים לפני עגלת הקשת.

הוא חלק את עדריו בין שני בניו: עדרי הצאן מסר בידי כליון, ועדר

ואלימלך יצא גם הוא מתוך אהלו והציע את בקשתו לפני רעו:

—יש אתי די כסף, לקנות צאן סוסים וחמורים. נחני נא בעצתך; הלא הארץ רחבה לפנינו! קנה עדרים ואהלים לי ולבני, ואחיה עמך חיי נוקד.

ענלון שמח על ההצעה, ועוד בעצם היום ההוא שלח את עבדיו לשכנו מישע הנוקד, הרועה בין „רבה" ו„קיר־מואב", לקנות עדרים בשביל רעו. —

ג.

שלשה גבנוני הרים מתנשאים מקדם לים המלח ומבריחים את ארץ מואב לארכה — מצפון לדרום, ונוגעים ומתרכסים זה עם זה. שנים מהם יראו מרחוק כחצאי עגולים, והשלישי — כעגול שלם וסגור.

הראשון מתחיל על יד נחל ארנון, והולך ומתעגל כנגד ים המלח, וחוזר וכלה למזרח. דרומה לראשון מתרומם הגבנון השני — הולך ומתעגל כראשון, וכלה עם העמק שאצל רבת־מואב, או „רבה". מצדו הפתוח מתרומם עוד גבנון קטן וסוגר את המבוא כמעט על כלו. מראהו מרחוק כעין קשת ויתר.

והשלישי מתרומם כקבוצת הרים נדחקים ונזרקים זה על זה, בין רבה וקיר מואב. בין ההרים האלה עובר נחל זרד ונופל לים המלח.

קוראים היו לקבוצה הראשונה „עגולת גבנון ארנון", לשניה — „עגולת גבנון הקשת", ולשלי׳ „עגולת זרד". על־כן היו קוראים למואב „עגולה שלישיה", והנביא קרא לה בדרך התול „עגלה שלישיה".

ואולם כל השמות האלה, וכן־גם שמות כל ההרים שמקדם לים המלח כבר נשכחו מפני שם הר אחד הנמצא ביניהם בחלקו של ראובן, בין „בית־הישימות" ו„בעל מעון", ואשר זכה לפרסום ושם עולם. הלא הוא „הר נבו", מקום קברו של בן עמרם. ככה יוצאה לבנה אחת ברקיע ומחפירה באורה רכבות אורות של כוכבים ומזלות. —

יער אחד היה בארץ, שהיו בו הרבה נמרים, והיו קוראים אתו „יערו הנמרים"; ועצים נבובים הרבה היו בו, שהדבורים היו רודות בהם דבש, ועל כן היו קוראים אותו לפעמים „יער הדבש". התחילו חוטבים עציו, ושורפים אותם לפחמים — קראו אותו גם יער הפחמים. עד שפעם אחת עבר ב המלך ואבדה שם אבן טובה מטבעתו. שהה שם המלך שעה אחת לחפש האבדה. מאז נשכחו כל השמות, וההחילו קוראים אתו יער המלך. —

ואולם אנחנו נשתמש עוד בשמות הגבנונים כמו שנקראו למעלה:

בין חמוקי ההרים האלה, וכן גם בין חמוקי יתר הרי מואב, אשר בתוך הארץ מזרחה, נשארו עוד שרידי שבטים מתקופת הרועים. השבטים ההם היו

השובבות של נער יפין זה. לבה מתחיל דופק בה, והיא נחבאה שוב באהל. — —

יפים נראו בפעם הראשונה לאכר העירוני שמבית־לחם — חיי האהל בקלותם, בזיום ותנועתם. אין פה קביעות; אין איש אסור אל מקומו. בטרח קל הוא נוטה לו את האהל ובטרח קל מפרקו ומסיעו למקום שטוב בעיניו. הוא חפשי כמשמעו, אדון כל העולם.

ונזכר אלימלך, שגם יעקב אבינו היה נוקד; ואמא־רחל רעתה את צאן לבן אביה.

עלה רעיון על לבו לקנות לו עדרים ולחיות חיי נוקד.

לזהרורי בין השמשות אכלו בני האהל את ארוחת הערב. ירד הלילה על האהל — ירד הטל על הדשא בחשאי ובסוד; צף ירח מלא על הרקיע. האהל נשקע בשנה מתוקה. רק אלימלך — נדדה שנתו. הוא הרהר בחיים החדשים הבאים לקראתו. מהשבותיו תעו בין העדרים, אשר רעו מסביב לאהלים בדשאים מטוללים ונהנו מקרירות הלילה. קול כסיסת השנים בתוך שתיקת ליל המדבר יחד עם הריחות הערבים של העשב הכסום - הצטרף אצלו למין שפה נפלאה, שפת המדבר מלאה נעם ועניו.

השחר העיר את האהלים מתוך שאון היום ההולך ובא; שאון, שאינו נשמע לאזנים, אך מרגש היטב ללבבות, וביחוד — לאלה הלבבות שרגשותיהם לא קהו עדין בחיי הכרכים, ושמבינים עוד שפת השמש והירח, היום והלילה.

בני הכרכים נעשו במדה ידועה בנים חורגים לטבע — אם כל חי. סתמו להם את הרגשים, שנתנה להם הטבע, ופתחו להם על מקומם רגשים אחרים. אושה קלה כדפיקת השעון או כצעקת איש ברהוב: שרפה! — מעוררם כרגע משנת הלילה; ושאון ענקי כעלית היום על הלילה אין הם מסוגלים לשמוע. בן המדבר, כשהוא ישן בחיק הלילה, לא יעוררהו שום רע, לבד מנהרת הצאן, כשהם מרגישים צעדי נמר; אבל יחד עם התרנגול הוא שומע פגישת היום והלילה, וגם אם שכור מיין יהיה, יתעורר עם כוכבי בקר וקם על רגליו. —

עגלון קם ויצא לעדריו. תנועה קלה קמה באהלים. הורמו המסכים׳ הניחו מאחריהם פה ושם קומות כפופות, שהזדקפו תחת כפת הרקיע, ויהי דמיונם כבריות שצמחו ויצאו על פי קסם מן האדמה.

יצאה גם רות החוצה.

הרעים הכניסו את עדרי הצאן לתוך הגדרה והוציאם משם לאחת אחת. עגלון הפריד את השיות הקשורים מעל אמותם, ועשה מהם עדר חדש; ורות הצטידה, חבשה את אתנת באוכף הנשים ויצאה לרעות, בלוית שפחותיה, את עדר הקשורים. —

מעל פנים חומים ויפים. אלה היו שתי בנות עגלון — „ערפה ורות"; שתיהן נערות צעירות. והתנאו האהלים ביפין של שתי הנערות האלה ואמרו:

„מן נחל ארנון ועד נחל הערבים אין כבשים ככבשי עגלון, ואין נערות יפות כערפה ורות!"

נפגשו ארבע העינים הזוות כצפרית בארבע עינים זיקניות כרשפי אש — אלה היו עיני מחלון וכליון; דפקו ארבעת הלבבות הצעירים דפיקה אחת ונפגעו קשה בצניעות. נתחבו באדמה שמונה זיקים של שמונה עינים, כשמנה רמחים של שני מחנות גבורים היראים להלחם זה בזה.

שתי הנערות נעלמו חיש בתוך האוהל. מחלון הביט אחרי רות. נוצצו לעיניו שערותיה הארוכות, היורדות תלתלים זזים ומפוזים על שכמה ומגיעים עד למעלה מקרסוליה. מעולם לא ראה שערות כאלה.

היא שהתה בלכתה, ועמדה פעמים אחדות, כאילו היא חושבת לשוב. אף־על־פי־כן לא שבה. ובעמדה על מפתן האהל, החזירה עוד את פניה בנגד מחלון, שוב הבריקו העינים — ונעלמה.

הרבה שמעה רות על אדות בית־לחם ויושביה; הרבה מתנות הביא לה אביה במסעותיו מעירה של אמא־רחל; הרבה ספורים שמעה על אדות חיי בני הישוב, מעונם ובתיהם הקבועים, שאינם עשויים מיריעות ואינם מהודקים במיתרים ויתדות, ואף־על־פי־כן כל רוח לא יזיזם. שמעה שיש את ומחרשה, שגברים זריזים חופרים בהם באדמה, וקוראים לזאת „חרישה"... זורעים שם זרעים... הזרעים עולים וצומחים כדשא... נערות חרוצות יוצאות במגלים וקוצרות תבואה...

כל זה שמעה הרבה, אבל בעיניה לא ראתה עדין מאום מכל זה. עולם הישוב הוא אצלה עולם אחר, עולם נשגב ומלא סוד. מהרהרת היא בו תמיד. כל יופי, כל נשגב וכל דבר טוב ומועיל היא מיחסת לאותו העולם. הישוב הוא אחד מחלומותיה היפים; ופעמים שהיא רואה את אמא־רחל בחלומה, יושבת על כסא ערפל, ובנות לוט בעצמן משרתות את פניה.. ואת חלומותיה אלה יראה היא לספר אפילו לערפה אחותה. ופעמים היא מהרהרת, שעשתרת האלילה הנודדת היא אלילה זקנה ורעה, שאינה חפצה מרע־לב להנחיל לעובדיה חיים כחיי הישוב. ופעמים היא מהרהרת, שעשתרת אינה רעה, אך—פשוט חלשה, קטנה ויראה מפני בעל אלהי עובדי אדמה; ופעמים שהיא מרהיבה להרהר, שעשתרת אינה לא רעה ולא חלשה, אך לא מאומה!.. בול עץ, שאין בו רוח!...

וגם הרהורים אלה יראה היא לספר לאיש. —

היא יצאה מתוך האהל פעמים אחדות להביט על האורחים הנכבדים, בני הישוב של אמא־רחל. אך בכל פעם היא נפגשת בעינים

בניך ובנותיך יקחו לעבדים ולשפחות; ואם תתיצב לקראתם, אז הם רואים בך איש מלחמתם ונוהגים בך מנהג כבוד: לא יקחו אתך לעבד, אך יתיזו מעליך את ראשך, ומגלגלתך יעשו גביע לראש השבט, לשתות ממנו את יינו — „כוס נצחון" הוא זה; חק הוא מנהג זה לשודדים. —

על־כן בחר לו אלימלך את הדרך הארוכה: לסוב את ים המלח. ויצא הוא ואשתו ושני בניו ויעלו צפונה; ויבאו עד „עין־גלים", מקום שהירדן נופל שם לים המלח. עבר את הירדן, ומשם פנה ימינה. עבר את חלק ראובן ויבא עד לנחל ארנון. —

ומשם שלח את עבדיו לעגלון להגיד לו, כי רעו אלימלך וביתו הולכים אליו.

שמע עגלון את הדבר — וישמח מאד, כי אוהב נאמן היה לאלימלך. וירכב עשרה מעבדיו על עשרה גמלים טעונים מזון וצידה, והוא חבש את סוסו, וירכב עליו ויצאו לפגש את אלימלך. —

נפלו הרעים איש על צוארי רעהו בנשיקות וחבוקים. ואלימלך ספר לעגלון את האסון הנורא, שבא על ארץ יהודה. עגלון שמע והוריד דמעות מתוך השתתפות בצרת עמיתו; כי הוא היה מחבב ומכבד את שבטי ישראל, יותר מכלם — את אנשי „בית־לחם"; ואחרי־כן אמר לאלימלך:

— שמע נא, רעי! אל תבך ואל תצטער! אהלי—אהליך, עדרי — עדריך, ועבדי — עבדיך, וכל מחסורך עלי!

ובדברו שלף את נעלו וזרקו לפניו; וזה היה בין העמים הקדמונים ההם אות לקיום ואשור על כל קנין ומכירה ועל כל הבטחת שפתים.

ויבאו אבימלך וביתו לאהלי עגלון, וישבו אתו ימים אחדים.

והימים ימי תחלת האביב. לעיני אלימלך נראו אהלי עגלון נטויים בשתי שורות ישרות לארך נחל מתפתל, מבריק ונעלם במרחק העמק בין סבכים ודשאים של שנה שעברה, שלא הספיקו העדרים לכלותם. מסביב יתרוממו הררי עד מכוסים ירק, ועשתרות צאן טובעות שם בברכת שדי. לעת ערב ירדו העדרים מעל ההרים הירוקים בשבילים עקומים ומתפתלים ימינה ושמאלה; ובאו עד לפני המחלבה, ונתנו לספל את מסם בחלב. —

ריח החלב החם, מעורב בקטרת פרחי השדה, רחף על האהל — ושיחה עליזה ומצלצלת של בני האהל חצתה את האויר והתגלגלה ברוחב הככר. התערבו קולות נעימים בריחות ערבים. הצטרפו להם שיח גלי הנחל הקרוב ולחש האש שתחת האח הגלוי תחת כפת השמים, המכין ארוחת הערב לבני האהל ומעורר בהם ברמיזותיו את התיאבון — ויהי הכל לצרוף אחד נעים, מלא ומשמח.

מאחרי העדרים יצאו והבריקו ארבע עינים שחורות כופת, זוגות בצפרות

ולאבדם. הפראים ההם מתנפלים על שבטים אחרים וגוזלים את בניהם ובנותיהם; והשבויים האלה נחשבים לחברי משפחת השבאי, שהוא מכלכלם ומפרנסם, והם עבדיו ושפחותיו. רצונו — הוא משיא את בניו לשבויות; ראותו הוא לוקח אותן לעצמו נוספות על נשיו; כי רבוי נשים עודנו נוהג בין השבטים ההם, ובדרך זה הוא מרבה את חברי משפחתו ואת כחו להתנפל על שבטים אחרים ולהגן על עצמו מהתנפלות חזקים ממנו. —

אבל יש ביניהם שבטים, שכבר יצאו מכלל פראים ולכלל בעלי ישוב עוד לא באו. כבר יש ביניהם חוקי הקנין הפרטי והנשואין, הבנות נחשבות עוד במדה ידועה קנין האבות, אבל הבנים הם חפשים לנפשם. צעיר שאיזו נערה משבטו טובה בעיניו, הוא הולך וקונה אותה אצל אביה, בונה לו אהל על חשבונו ומגדל עדר, מאשר קנה או לקח בשכר עבודה. העדר הוא קנינו ואין לראש השבט שום חלק בו. ראש השבט הוא רק מחוקק חקים לבני שבטו ומגין עליהם מפני התנפלות שבטים אחרים. השבטים האלה קרויים נוקדים. יש כבר ביניהם עוסקים במלאכות, חרשי ברזל ונחשת, והמה עומדים במדרגתם בין שבטי הנודדים ובעלי הישוב. —

ולאלימלך היה רע במואב ושמו עגלון, והוא היה ראש לשבט אחד מן השבטים הנוקדים. ועגלון היה קונה בכל שנה תבואת שדות אלימלך מוכר לו מצמר צאנו; ואליו חפץ אלימלך לנסע ראשונה ולהועץ עמו, באיזה מן המקומות יבחר לגור, במואב עד אשר ישיב אלהים את ברכתו על שדות בית־לחם.

ב.

דרך קצרה יש מבית־לחם לארץ מואב: לעבור באניה את ים המלח לרחבו; אבל מעבר לים המלח יפגש ההולך הרים נבנונים וגבוהים החוסמים לפניו את הדרך והמבריחים את ארץ מואב לכל ארכה עד עיר צוער. ועליהם קרא הנביא: „בריחיה עד צואר יניעו". בין ההרים האלה אין דרך כבושה. בתריהם ועמקיהם — יש שהם מכוסים יערות מסובכים, שמעולם לא עלה עליהם הקרדום. שאגת ארי ונהמת הנמר וקול הטורף וזעקת הנטרף ישמע בין ההרים בלי עורר שום זיק של חמלה, כי אין שם לב אדם מסוגל לחמלה. הד הקולות האלה עובר ומניע לפעמים מעבר להרים על הבקעה שעל שפת ים המלח ומפיץ פחד וזועה; ומסמר החמור את אזניו, ורוכבו מתכוץ מפחד ודופק ומכה בשוטו על חמורו בתחנונים: „הלאה, בהמתי! הצילה ממות אכזרי את רוכבך בעל שוטך!"

ויש ששבטים שודדים נוטים אהליהם בין חגוי ההרים, והם עוד יותר מסוכנים מאריות ונמרים: יתנפלו עליך, ינזלו את קניניך וכל אשר לך; את

– רב לנו לשבת פה בגבולות דחוקים שבשדות בית־לחם! נקום ונצא לעולם הרחב והמרווח!

לא חפצה נעמי הטובה להתנגד לרצון אישה ושני בניה — הסכימה גם היא לצאת.

ויקם אלימלך ואשתו ושני בניו וכל רכושם, ויצאו לגור בשדה־מואב.

וארץ מואב גם היא ארץ הרים ובקעות, שמעבר לים המלח מזרחה, אצל ככר־הירדן; ונחל ארנון מפסיק בינה ובין נחלת ראובן צפונה; וכל ככר הירדן — כנחלת גד וראובן וחצי שבט המנשי, וכן גם ארץ מואב — טובות יותר למרעה צאן ומקנה, מאשר לזריעה ונטיעה, על כן עסקו בני מואב בגדול צאן ומקנה.

ופתגם שגור היה אז: „צאן וכרים — מושל ארץ מואב"; וכן אמר גם הנביא ישעיהו הרבה שנים אחרי זה: „שלחו כר מושל ארץ!"

וקראו לפעמים לבן מואב „מיץ" או „שד", על שם מלאכת מצוץ שדי הצאן ומעשה החלב, שהיו עוסקים בו. וכן אמר גם הנביא ישעיה הרבה שנים אחרי כן: „אפס המיץ, כלה שד, תמו רמס מן הארץ". —

ובימים ההם היו עוד בארץ מואב שבטים נודדים יושבי אהל.

השבטים האלה אינם בונים להם בתים; אינם יודעים מלאכת החרישה והזריעה ואינם קובעים ישיבתם על מקום אחד. אך בוחרים להם בין ההרים עמק רחב אחד מכוסה דשא רך וטוב למרעה צאן, מכניסים שמה את עדריהם ונוטים להם אהלים.

ויש אשר ייפו ויפארו את האהלים האלה, עד אשר גם מלך גדול יתאוה לפעמים לעזב את ארמונו ואת כסאו ולבא לשבת בתוך אהל־יריעות כזה אשר בעמק, בין הרים גבהים, על יד נחל עליז וזך, בין שריקות עדרים, בין זיז שדי וריחות הפרחים. נדמה לו למי שיושב באהל כזה, שהוא נבדל מכל בני אדם, שליט על עולמו הקטן, ושמים מיוחדים שטוחים עליו, ושמש מיוחד זורח בשבילו — אין לאחר חלק בהם.

כך יושב בעל האהל בתוך העמק חדש ימים או שני חדשים, עד שכלה הדשא לצאנו. אז הוא מפרק את ארמונו, לוקחו על שכמו, או מעמיסו על החמור, והולך לו עם עדרו לבקש עמק אחר. —

כשהוא בא קרוב לישוב, הוא נכנס לעיר, מוכר שם צמר צאנו וחבויץ חלבם וקונה לו תבואה ושאר צרכים.

כך הוא עובר ממקום למקום; ובין כך מתכסה העמק שעזבו ראשונה שוב בדשא, והוא חוזר וסובב על מסעותיו.

בין השבטים הנודדים האלה יש שבטים פראים ושודדים, שאין קנין פרטי עדין נוהג אצלם. כל העדר הוא קנינו של ראש המשפחה, בניו ובנותיו הם עבדיו ושפחותיו. רצונו — יכול הוא למכרם לאחר, ואפילו — להרגם

גבר הרעב בארץ.

ואלימלך היה רך־הלב: אם ראה עני רעב, מבקש לחם—נשבר לבו בקרבו, ומרוב צער לא יכול לטעם מאום כל היום; אבל גם לא יכול להוציא איפת תבואה מאוצר, או פרוטה־מכיסו לתת לעני; כי נתמלא לבו חמלה על אשתו ובניו, ואמר: „איך אתן היום מתבואתי או מכספי לאחרים? ומה אעשה לבני־ביתי, אם אחרי־כן יחסר לי? אולי יבא אסון על ביתי? אולי ירקבו אוצרות תבואתי? כספי יכלה? צאני ימותו?!"

ראה אלימלך, כי גבר הרעב — אמר: „מה אעשה, אם יתאספו עלי עניי העיר לבקש לחם? לתת לא אוכל, ולראות בעניים יהיה קשה עלי! הלא אחלה ואמות מרב צער!"

עלה בדעתו לעזב את את העיר, עד אשר ירחם אלהים על עמו וישלח את ברכתו על השדות.

הלך אבימלך להתיעץ עם שני קרוביו „בועז וטוב". שניהם היו צעירים מאלימלך ופנויים מאשה. „טוב" היה הדיוט ואכזר, והתגאה ביחסנותו, שזכה בשבילה להיות שופט; ובועז היה חכם ונדיב־לב.

קפץ טוב בראש ואמר:

— למה זה תצא מעירך אל ארץ נכריה?! לך ועשה הרבה קשרים לכיסך ומסגרות הזקים לאוצרותיך; וכי יבאו אליך עניים, אמור להם: „לכו וקחו פאה ולקט בשדותי, כמה שאתם רוצים!

ובועז אמר:

— איך תעזב את העניים בענים ותצא לאיזו ארץ נכריה להתענג שם על הטוב וההון, שצברת על אדמת אבות?!

ולאלימלך אשה, ושמה נעמי; והיא היתה אשה ישרה וטובת־לב; ושני בנים ילדה לו. שם הצעיר — מחלון, והוא היה אז כבן שבע־עשרה; ושם הבכור — כליון אמר אלימלך אל לבו: אתיעץ עוד עם אשתי ובני, וכאשר יאמרו כן אעשה.

קפץ כליון ואמר:

— הן האדמה הזאת, שאתה קורא לה „ארץ־אבות" — בנוד בנדה, בנו, ולא נתנה לנו את יבולה; נבנוד גם אנו בה — ונצא לארץ אחרת; ואני שמעתי זקני העיר מספרים, כי כן דרך המקום הזה: כשמתחילה פה תקופה של בצורת ורעב, אינה גומרת בשנת רעב אחת, אך יש שארבע או חמש שנות רעב חלות תכופות זו אחר זו. אם נשב פה, נכלה את כל הוננו, והיינו עניים מלקטים פאה. —

ומחלון—זה כבר נולדה בלבו שאיפה לנסוע בארצות ומרחקים. ויאמר גם הוא:

שלשת השופטים, שהיתה מרכבת משני השבטים המיוחסים ביותר בין שבטי ישראל: יהודה ואפרים. מסורת היתה בידי אזרחי בית־לחם, שמעיר זו יקום מלך, שיאחד את כל שבטי ישראל וימלוך עליהם; והאמינו הכל, שמלך זה יקום רק מתוך המשפחה החשובה הזאת.

יחד עם המסורת הזאת היתה אגדה אחת, שעברה מדור לדור, והיתה ידועה רק לאנשים מועטים, וזהו תכן האגדה:

„שש מחרוזות פנינים היו ליעקב, שעברו בירושה משרה לרבקה ומרבקה לרחל; וכשמתה רחל בדרך, מסרה את המחרוזות ליעקב ואמרה: „מי, שהמחרוזות תעברנה לידו, הוא יקים מבניו מלך על כל שבטי ישראל". לא ידע יעקב למי מבניו יתנן — עמד ופזרן בין בניו ואמר: „הנני מת, ואתם — סימן זה יהי מסור בידכם: אם תבאנה כל המחרוזות ליד אחד מכם — סימן, שזה יקים מבניו מלך על כל השבטים".

ושדות בית־לחם היו פוריים ומבורכים, כי משתרעים הם בעמק, בין שני רכסים של הרי יהודה המצוינים, קרוב לים המלח מצד מערב, בין חברון וירושלים; ומעינות ונהרים יוצאים מבין ההרים, עוברים בעמק ונופלים אל ים המלח; ומרטיבים הנהרים את האדמה ואדים עולים מן הנהרים ומתקשרים לעבים, ונותנים העבים מטר בעתו, ונותנת האדמה יבול רב לעובדיה החרוצים, בני האכרים הראשונים שבבני ישראל. ובאו אליה מעמון וממואב שמעבר לים המלח לקנות תבואתה, וקראו אותה אם הארצות; כי כאם היתה מכלכלת ארצות רבות וענייה המועטים בה היו מתפרנסים רב ימי השנה בפאה לקט ושכחה. וביתר עתות השנה היו עוסקים בתקון כלים וצעצועים שונים מן הצפדים, הרבים שם בנהרות ובאגמים, והיו מוכרים את הכלים ואת הצעצועים למבקרי העיר; כי חשוב היה בעיני כל אורח לקנות איזה חפץ מעיר אמא־רחל; וחזרו האורחים לביתם ואמרו לילדיהם: ראים אתם? אמא רחל שלחה לכם מתנות, ובלבד שתהיו ילדים טובים.

כך היו להם בני בית־לחם בשלוה ובנחת.

בימים ההם — ויהי רעב בארץ.

כדאי היה שתבא שנת רעב אחת על אנשי בית־לחם, לבל יקשה לבם מרוב טובה ולבל ישכחו את נוסח התפלה לפני אביהם שבשמים. אנשי בית־לחם כבר חדלו מלהביט השמימה; לא הביטו רק אל האדמה הברוכה אל השדות הירוקים רוב ימי השנה והמכלכלים את עובדיהם לשבע, והאמינו הרבה באתם ומחרשתם. אך נעצרו הגשמים; עברה שעת רביעה ראשונה בלי טפת גשם. הגיעה שעת רביעה שניה — ורוחות לוהטים עברו ויבשו את האויר ושרפו את צמחי השדה; והעמקים הברוכים נשארו עלובים וצחיחים. נכלמה האדמה מפני בניה החרוצים, שבטחו בה, ותהי כיולדת אמללה, שצמקו שדיה, ואינה יכולה להניק את עוללה הרך הצועק אליה. —

בִּימֵי שְׁפוֹט הַשּׁוֹפְטִים.

א.

הדבר היה בימי שפוט השפטים, אחרי שהתנחלו בני־ישראל על אדמתם.

מלך לא היה עדין בישראל. איש כל הישר בעיניו יעשה; ובני־ישראל חיו להם בשלוה, בנחת ובמישור — איש תחת גפנו ותאנתו, על אדמתו ומחרשתו.

ובחרה לה כל עיר ועיר אנשים חכמים מקרבה להיות שופטים בין איש לרעהו ולהורות את העם מעשה הטוב והישר; על־כן נקראים הימים ההם „ימי שפוט השופטים".

בימים ההם ישבו בעיר בית־לחם שלשה שופטים מנכבדי העם, שהתיחסו על שבט יהודה: „אלימלך, בועז וטוב". שלשתם היו קרובים זה לזה, בני משפחה חשובה אחת: מצד בית־אב — משפחת „רם". אחי כלב; ומצד בית־אם — מבנות „אפרת", אשת כלב; ואפרת היתה אשה חשובה מאד, מוצאה משבט אפרים; ושבטי אפרים, מנשה ובנימין היו נכבדים בעיני אזרחי בית־לחם; כי שלשת השבטים האלה—הם בני אמא־רחל; ומעלה יתרה היתה לעיר „בית־לחם", שהיא עומדת על־יד קברה של „אמא־רחל".

והלכו רבים מבני ישראל ל„בית־לחם". וכל אורח, שבא אל העיר, לא יצא משם, עד אם שהה שעה אחת על קבר אמא־רחל. אם אמלל היה האיש — ושב מעל הקבר מלא תקוה; אם חולה היה — והאמין, שיצא משם בריא; אם עיף היה — ויצא זריז, מלא כח ורעננות, כאילו לן לילה אחד בחיק אמו יולדתו.

והגוים שישבו מסביב היו באים וממלאים כדיהם ממי הבאר שעל יד הקבר, והיו מתרפאים במים ההם בשעת חלים; ובשעת עצירת גשמים היו מנסכים מן המים על שדותיהם כנגד השמים, והאמינו שהמים האלה יביאו רוחות, עבים וגשמים.

על־כן היו שבטי בנימין מנשה ואפרים — בני רחל חשובים בבית־לחם, אף־כי אזרחיה היו משבט יהודה, והשיבות יתרה נתנה למשפחת

בִּימֵי שְׁפוֹט הַשּׁוֹפְטִים.

התודעתי אליהם.

— —

— ואף־על־פי־כן — חזר שמואל לספורו אחרי הפסקה של הרהורים — היה לבם מהסס. חוששים היו, שמא רמיתי אותם.

לא נח דעתם עד שהכניסוני לחופה עם רבקה שלי כדת משה וישראל.

עברו כשתי שנים אחר החתונה. התחילו, לא עליך, שני כואבות. כך דרכו של יהודי. מכיון שהוא נושא אשה ומוליד בנים, מתחיל הוא חש מיחושים.

מספרים בעיר, שבבית החולים העירוני יש חובשת מומחית לשנים ולכל מיני כאב יותר מדוקטור גמור.

נכנס אני לבית־החולים ושואל: החובשת היכן היא?

יצאה לקראתי אשה צעירה.

— מריוסה?!

— שמואל?!

נרתענו שנינו לאחור.

— היכן בעלך, מריוסה? — שאלתיה, אחר ששב אלי רוחי.

— ואתה, סמואל, נשאת אשה?

— הן.

— ואני עדין פנויה אני.

„זוהי נשמה טובה! כבר נפטרה מעולמה... יהי רצון, שיהי לה הלק טוב בגן־עדן!"

הפסיק הזקן מאמצע ספורו באנחה עמוקה. הצליף על בנו, שנשתקע בתנומה והתנודד לכאן ולכאן, הניע עליו בראש וקרא:

— כך־כך! היו ימים! היו חילים! עכשו נשתנה הכל! זמנים חדשים, בריות חדשות, חילים חדשים — עכשיו הרי הכל אינו אלא „כאילו"...

— זקנים — אני מתחיל יהודית — פריסת־שלום הבאתי לכם מבנכם שמואל!

מכיון ששמע אבא מלה יהודית — רץ לחלון, ונטל ידיו ברסיסים שעל השמשות, חזר אלי והושיט לי את ידו: „שלום עליכם, צעיר!"

יצאה אמא מתוך מחבואה ועמדה כנגדי.

אבא התחיל בתוך כך לחפש את משקפיו על השלחן מתוך שיחתו עמי:

— פריסת־שלום — אתה אומר? מבני? היכן ראית אותו?

— אימתי ראית אותו? — שאלה אמא בחרדה.

בודה אני בשבילם מקום ויום.

— מה שלומו? במלחמה היה? בריא הוא? לביתו אינו הושב לשוב?

הרבו עלי שאלות, ובתוך־כך נחין אבא לאזני ושאל:

— וכיצד בענין... בענין דת?

קלפה נכנסה בי לצער את הזקנים האומללים. אל יחשוב לי השם־יתברך זאת לעון!

אמרתי להם:

— ודאי, אלו היה ר' שמחה שו"ב על מקומו, אפשר שהיה עומד בנסיון!

— מה?! המיר?!

אני שותק. הזקנים קבלו שתיקתי כהודאה, הורידו ראשם ושתקו גם הם.

שוב הוא פונה אלי:

— ערלית נשא? יש טפלי?

עמדתי בשתיקתי. הזקנה, שומע אני, והנה היא בוכה בדממה. נהפך עלי לבי. אבל הכבדתי את לבי ועמדתי בשתיקתי... אלא שהייתי מרגיש כעין בועה עולה וסותמת את גרוני — נתחזקתי ובלעתיה.

— אוי, אוי, רבונו של עולם, אבא שבשמים, רחום־צדיק! — בכתה אמי ונענעה בראשה, כמקבלת גזר־דין וקובלת כאחד.

והזקן קם בתוך כך, זקנו רותת ובידו נענע נענוע של יאוש קר ויבש ואמר: „אט! ברוך דיין האמת!"

ובאותו רגע, שהוציא הזקן אולר מכיסו ורצה „לקרוע", הגיע לאזני מן החדר הסמוך קול מרוסס ורצוץ, קולו של זקן אחר — דיר, כנראה — קורא תהלים בנוסח הצובת וצורב:

„כִּי יוֹדֵעַ אֲדֹנָי דֶּרֶךְ צַדִּיקִים"...

נתעוררו בי זכרונות העבר, ונתרכך לבי.

וכך עשיתי. קרוב חייתי כבר לעיר מולדתי. רק הר אחד ואחר־כך עמק, שם מתחיל „בית־עלמין" של העיר. זה הוא הראשון, שנראה לך תמיד בכניסתך לכל עירה יהודית.

הסוסים התנהלו בכבדות, ואני עברתי אותם בדרך קצרה בשביל היחיד, שבין שדות האכרים. זכות יתרה חשבתי לעצמי להשתמש ברשויות יהודים, מאחר שהייתי לבוש עדין בגדי חילות וכפתורים נוצצו מעלי.

כשהתחלתי יורד לעמק, נכנס בי רעיון לעשות את בית־הקברות קפנדריה, כדי לקצר את דרכי.

העגלה נשארה רחוק־רחוק מאחרי, ואני הלכתי פסיעות דקות לכון את צאתי מחצר בית הקברות אל ביאת העגלה, כדי שלא אצטרך להמתין לה.

בתוך מצבות הלכתי. קצתן — כהות, מוטות לארץ, כאילו שחות הן לשמוע שיחות שאול; קצתן לבנות זקופות כנגד השמים. בתוך עולם אלם באתי קשה שתיקה זו של בית הקברות. שתיקה דובבת היא זו! לא לחנם אומרים, שהמתים דובבים בקבר. נדמה לי, שהמצבות הללו מסתכלות עלי בעין רעה על שחללתי את המקום בכפתורי המבריקים.

קורא אני את הכתב שעל גבי הקברים בקושי; איני יודע, אם מפני ששכחתי קצת את הקריאה העברית, או מפני שכתב הקברים נקרא בקושי.

„פה נטמן.. הישר באדם.. עניו.. חסיד.. הר"ר שמחה... שו"ב..."

נזדעזעתי. תחת מצבה זו מונח אחי טמון!

דמעות חפצתי להוריד, אלא שאינן נשמעות לי. קורא אני שוב, וכשאני מגיע לשבחיו: „עניו, חסיד" — אני מגמגם לעצמי. איזה רגש מר אני מרגיש במלים הללו, רגש דומה לקנאה וכעס.

נדמה לי, שהמצבה התנועעה... העפר הזדעזע... רעידה באויר... כאילו לוהשים לי באזני:

„מחילה"...

לא באזני — בלבי שמעתי את המלה.

הבנתי, שנשמתו של אחי מבקשת „מחילה" על החלוף ודמעות פרצו מעיני. יראתי לקרא את הכתב של שאר המצבות, שמא אראה דבר שלא רציתי כלל לראות: אבא ואמא עלו במחשבה.

כשנכנסתי לבית הורי הכרתים בקושי. הקמטים, שקועי לחייהם וכפיפות קומתם שנו אותם לגמרי. אביט הביט על כפתורי, הסיר את כובעו ועמד לפני כפוף בגלוי־ראש, אמא עמדה אצל התנור, והתחילה מדברת עם אבא בשפה בלולה — חציה זרגון, חציה לשון־הקדש:

„ודאי — מס! כלום חסר לי אלא זה!"

נכנס בי רוח שטות להתראות להם כזר.

אני גמרתי בדעתי שלא לגלות להן את הדבר, וכך עשיתי.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

כשיצאתי בריא מבית החולים, כבר תמה המלחמה ונכרתה ברית־שלום. אילו שאלו אותי לא הייתי חותם על הברית.

יג.

הזקן עשה הפסקה קצרה. נראה, שעשה דלוג רב בספורו והבליע דברים, שלא מצא לנחוץ לספרם. הוא נגע בהם רק במחשבה והתחיל כמו מאמצע הענין... „כך כך. יש לך הרבה ענינים באדם, שנעשים בו שלא מדעתו. דומה הייתי כל אותם הימים, שאיני מתנענע כלל על הורי. כתוב לא כתבתי להם כל הימים, פשוט, מפני שבעברית לא הייתי כתבן מומחה מעולם, ודאי. אילו נתפס שלמה אחי היה כותב להם תכופות. הוא היה ספרא רבא עליו השלום. ברוסית לא היה כדאי לכתב להם: אילו הייתי כותב להם ברוסית, היה זה דומה כמו שמשקין את הצמא במי־מלח. הורגלתי שלא לכתוב — ופטור. ונדמה לי, שכבר שכחתים.

אבל — לא! גם זה לא היה אלא הרגל: הורגלתי כל־כך להתנענע עד שדש הייתי בדבר, ולא הרגשתי בו שוב. כך אני מבאר דבר זה לעצמי.

נגלה הדבר, שנשארה פנה אחת בלבי, שסגורה היתה כל אותם הימים ועכשיו נפתחה, הגעגועים לבית הורים, ויחד עמם — קורטוב של רוגז־נִשכה על החלוף, שעשו בי הורי.

חולם הייתי בהקיץ. מצייר הייתי לעצמי פגישות הורי בי: דמעות... נשיקות... חבוקים... התעלפות... שכנים... שכנות... מאמין הייתי, כילד פתי, שאמצא עוד את כלם בחיים, מאריך להם מלאך המות, עד שאשוב אליהם אשלם לכלם נחומים בעד יגונם עלי. אם לא כן, הרי זה עול גורא כלפי מעלה! אנשים טובים בוקעים עלי שמים בצעקותיהם, ולסוף ימותו בלא נחמה?

אבל בה במדה, שקרבתי לעיר מולדתי, נתקררו בי הגעגועים. מין רוח של נכר נשבה עלי מכל אותם המקומות. לא! אין זה נכר, אלא מין רגש אחר, מעין הכרה ישנה, שגורמת צער, איני יודע, כיצד אטעים לך רגש זה. הוא דומה לחלום קשה של זקן מימי הנער.

העונה היתה דומה הרבה לעונה של עכשו. הדרכים היו מקולקלים. הרפש גדול. שב בעגלה והסתכל בבוץ הנוצץ כנגדך עד לבחילת נפש, וספור את פסיעות הסוסים: אחת... שתים... שלש... נוח לך שתרד מן העגלה ותלך רגלי משתפע בעונה כזו.

יותר איני יודע מה נפל בסוף המלחמה. מפני שהובאתי לבית חולים ארעי, ומשם נשלחתי לבית חולים קבוע. בדרך תקפה עלי קדחת נוראה, עד שאבדה הכרתי ממני.

איני יודע כמה ימים או שבועות עברו עלי. נתון הייתי כל אותה העת בתוך... כיצד אקרא לך את זה ?... בתוך „תהו־ובהו". אבא... אמא. עבודת־הצבא... אנא... שיות שחוטות... פטר.. כדורים... תמונות קדושות... מלקיות... הכל היה בערבוביה, ואני בתוך הערבוביה. כמין דבר נבדל ופרוש מעל הכל. כמדומה היה, שגם ראשי פרוש מעלי. מרגיש אני בכואבו ואף־על־פי־כן אינו שלי.

וסוף־סוף נדמה לי, שאמא החציגי באמבטי ולחלוחית מתוקה נשארה על בשרי. מעל ראשי הוקל.

מרגיש אני יד רכה וחמימה מרפרפת על מצחי, על לחיי, על צוארי..

פקחתי את עיני בפעם הראשונה. לפני עומדת...

— מריוסה ? !

— כך־כך — צוחקת היא לי מתוך דמעות — אני היא.

מאחוריה מבטת אלי תמונה.

— אנא ? !

— מנוחה, מנוחה ! — הן מזהירות אותי — ברוך השם, עבר המשבר !

מפקפק הייתי, שמא כל זה אינו אלא חלום.

אבל זה לא היה חלום. הדבר פשוט : אנא ומריוסה התנדבו לשרת בבית החולים של הצבא בתוך אחיות רחמניות, ואנכי לא ידעתי.

— מריוסה — אני מתחיל בבקשה — ספרי נא לי, איך באתי לכאן ?

היא התחילה מספרת, איך הובאתי וכיצד הורידוני מעל העגלה כבול עץ, ולא יכלה לגמור את ספורה : היא התיפחה בדמעות. אנא גמרה מה שהתחילה בתה.

— מריוסה ! והיכן בגדי ?

— תחת ידי.

— הוציאים אלי !

— למה הם לך ?

— פתקה יש שם.

הפצרתי בה והיא הביאה לי את הפתקא.

— קראי את הכתוב שם, מריוסה !

היא קראה את השטר שעל ביתה ונחלתה.

שתי הנשים הביטו זו לזו מתוך עליצות ותמהון.

— כיצד השגת את זה ?

הכרתי חזרה אלי, ונזכרתי בכל. החזרתי את ראשי לאחורי, וראיתי את זגרובסקי מונח על ידי פצוע וגונח. הוא פקח עלי עין, שנאה ואהבה נשקפו ממנה. „זייד" — מלמל בשפתיו — ונפח נשמתו.

שלום לעפרך, שונאי האהוב!

מאחרי הגיע לאזני קול מלא, גונח וכואב. החזרתי את ראשי כלפי הקול. וראיתי את סירני שוכב על צדו ומתאנח. מביט הוא על סביביו, קם ושוכב, קם ושוכב.

גוכל זה עשה בעצמו חשבון־צדק: בין כך ובין כך סופו ליפול ולהאנח! למה לו להמתין עד שתפגע בו החרב?! מוטב לו לשכב ברצון טוב ולהאנח למפרע!

ערום זה ראה כל מה שעשיתי קודם שנפלתי; ורעיון בא בלבו. הוא עזר לי לקום, חבש את פצעי, ואחר כך פנה אלי:

— שמע נא, הורביץ, דבר גדול עשית; אבל לך אין זה שוה כלום. אדרבה, סכנה לך בדבר: שוב יתהילו לאנוס אותך להמרת דת!

— ובכן?...

— רצונך? היה לי לעד, שאני הוא שהרימותי את התמונות. הכהן לא יבחין בנו. ואני אשלם לך שכר טוב.

כך דרכי תמיד: מעולם אני שונא מציאות. פרוטה, שלא חשבתי עליה מראש ושלא עשיתי הכנות להרויחה, אינה חשובה אצלי כלום. דבר זה, שעשיתי עם הכהן, כלום עשיתי מתוך השבון כדי להרויח כסף או כבוד? הרי זה מעין מציאה, ששנואה עלי! ובאמתו של דבר, מי יאמר לי, שלא יתחילו לאנוס אותי על המרת דת? הא למה לי?

— ולך נהוץ הדבר, סירני! — אני עונה לו — לעלות אתה רוצה? להיות אופיציר, או למעלה מאופיציר, אתה הולם? טוב. חתום לי שטר, שבית אנא ונחלתה מכורים הם מידך למריוסה.

— אני מבטיח לך.

— איני מאמין בהבטחות.

— ומה אעשה?

— ניר ועט־עופרת יש בכיסונך?

— הן.

עמדתי לפניו כפוף על שתי ידים ורגל אחת. שלחן צולע הייתי לו ועל שכמי כתב וחתם את השטר.

למותר היה כל זה. סירניי היה עומד בדבורו גם בלא שטר. ירא היה תמיד, שמא אלך ואגלה את האמת. אל יהי חלקי עם מי שבונה לו ארמנות שקר!

ימין ועל שמאל ומחכה לרגע שידקרוני. אבל נס נעשה לי: בין רמחים וחרבות אני עומד ואינם נוגעים בי.

קשה היה הרגע. לא יכול להתארך. אחד מן הצדדין צריך היה להפוך עורף.

אבל הרוסים לא יכלו לעשות זאת, מפני שכהן נדודנו עמד בינינו, ובידו התנופפו תמונות האם הקדושה והצלב הקדוש. חילים מביטים, מחדשים כה ומראים נפלאות, זהו מעין „נחש הנחושת". הזוכר אתה בחומש?

חץ עף ובקע את האויר... הכהן נופל, התמונות נוטות ונופלות, נופלות... חילים נואשים, מתחילים נסים.

באותה שעה חשתי את עצמי מחולק לשלשה בני־אדם בודדים ונפרדים. הנע בעצמך: שמואל לעצמו, שמואל החיל ושמואל היהודי.

„שמואל לעצמו" לחש באזני: „כבר עשית את שלך! הכל נגמר! ברח לך!"

„שמואל החיל" אמר: „הבוז לך! היכן זריזותך?! סמל נדחך נופל! גשה, שמא תציל".

„שמואל היהודי" אמר: „ודאי שתציל! מחויב יהודי לעשות יותר ממה שמוטל עליו!"

אומר שוב „שמואל לעצמו": „זוכר אתה כמה מלקיות ספגת בשל תמונות אלו?"

אומר שוב „שמואל היהודי": „ידע אתה מי הן התמונות? ולאיזו אומה הן שייכות בעיקרן?"

רעיונות רבים עברו במחי, אבל הרגע לא היה אלא אחד.

חיש עמדתי על יד הכהן, הוא היה חי, ידו נפצעה, הקימותיו, נתתי את התמונות בידיו והרימותין למעלה — ותמכתי בהן.

„רוסים! הנה!"

איני יודע מי קרא את הקריאה, שמא — אני? שמא — אחר? שמא — מלמעלה?

סוף דבר היה, שנצחו „שלנו", אלא שלא עמדתי עד סופו של דבר: כדור פגע ברגלי ונפלתי.

איני יודע מה נעשה באותם הרגעים, חלום נעים חלמתי. נדמה לי שאני ילד כרוך אחרי אבא ושרוי בקלויז בליל יום הכפורים בין זעקות ותחנות, אלא שאיזה חבר שובב עושה עמי צחוק ודוקר במחט על רגלי דקירות־דקירות...

כשהקיצותי מצאתי את עצמי בתוך ים של זעקות, צריחות ואנקות עולות מן האדמה, האמנתי ברגע זה, שאני נתון בגיהנום בין הרשעים הנדונים שם.

השדים — ולא יותר. עם התקיעות הללו היה קשור איזה רגש חביב, נשגב, נורא, סודה של החילות. הכיבות היו התקיעות, אחר שחזרת שלם מן המסות והרהרת בהן.

אבל אז באותו היום... אלו היו דפיקות לא ב„כאילו"! האויב עומד לנגדך „בעין" ושואף לדמך!

רגע אחד אתה נזכר בעצמך, בגופך שלך, שאינו סובל דקירות ברזל. נזכר אתה, שיש לך עוד הרבה חשבונות עם עולמך, שהרבה ענינים התחלת ולא גמרת, והרבה יש לך להתחיל; ובאויביך אתה נזכר, שלא גמלת להם עדיין שום רע; ובאוהביך אתה נזכר שלא עשית להם שום טובה, ושבכלל באמצע עבודה אתה עומד, ואין השעה כשרה לך למות.

אבל כל זה אינו אלא רגע, מיד אתה נבלע ומתבטל בתוך השורות העומדות, שהכל מתבטלים שם... בריה חדשה נעשית, רגשים חדשים... רגש אחד חדש והכרה חדשה... קשה לצייר את הדבר, צריך להיות חיל על שדה־הקרב, כדי להרגיש זאת. כשתרצה הריני מאמין, שבשעת מלחמה יורדים שרי מעלה של שתי האומות ונכנסים כנשמות בתוך החילים.

בפרק זה פוסקים גם מאורעותיו של נבחן, מצאתי אותו על ערמת עפר שטוח מת, ערמה זו היתה מצבה של גבורי היום הראשון שיצאו בבקר מלאי כח ושאיפה לנצח, ולערב נסחבו אל תוך הבור וכסו בעפר. אין האדמה יודעת להבדיל בין לאום ללאום. אין לה תולעים מיֻחדים ליהודים לבד ולשאינם יהודים לבד. שם במרום ודאי שמבחינים בין הנשמות ושולחים כל אחת למקומה הראויִ לה. אמרו לי שגם יעקב נקבר כאן, קרוב להאמין לחשת על הערמה קדיש לשם ספק. אין אני שוטה שאתגעגע על איזו נבלת כלב מת... אף־על־פי־כן הרי זו רחמנות! נפש חיה נלתה עמי, רעבה עמי, שבעה עמי, פעמים — לחם, פעמים — מכות, והרי אהבה אותי.

למחר שוב יצאנו.

רגע הבטנו שורה בשורה, אדם באדם, אויב באויב. נמשכנו זה לזה במין אהבה לחבק ולרצוח, ממש כאותה המשיכה, שהייתי מרגיש למריוסה.

יריות... ברקים... רעמים... שיחה בין שרי האומות היא זאת. נחשים פורחים ומפעפעים מלמעלה... שרפנילים... בומבוית... חילים עומדים... חילים מטים... חילים שוכבים — מובסים... מלקקים את דמיהם... שורות מתרוקנות... התנגשות... קולות מתנגשים... המחיקה הרוסית מכריעה את הקולות, משפיעה עוז, גבורה ובטחון, אלא שהיא הולכת וחסרה. היכן קול החליל?... נשבר קול חצוצרה... נפסק הבטנון מאמצע! עוד קול אחד שאינו פוסק הולך ומתגבר. נדמה לי שהוא קורא: „גם כי אלך בגיא צלמות!"

אנשים מתחבקים, דוקרים, נדקרים, והורגים מתוך נפילתם. עובד אני על

פטר מלפניו את זגרובסקי. הלז התרחק וסנן מבין שפתיו „יהודוני". גם אני הייתי באותו מעמד.

פקעה סבלנותי. הפסקתי לו את הדרך:

— שמע נא, פולני! שואל אני אותך, מהיכן אתה מכיר כל־כך מהר מי יהודוני? רואה אני בך, שאפילו לדבר רוסית אינך יודע, ואת אחרים אתה בודק? זוכר אני, שגם אותי הכרת על־פי הטבק שלי, שאני יהודוני.

— הדבר פשוט! — הוא עונה לי — מעולם לא ראיתי זחלנים מתנפלים בטובתם על אחרים כיהודים. מעולם לא ראיתי בני אדם סולדים מן הכבוד המגיע להם — כיהודי. והלא לפיכך אתם חביבים כל־כך על הרשות. רוצה אתה לדעת, מהו יהודי? יהודי הוא פזרן, שקרן, נושק־שבט, זחלן, ויותר ממה שאחרים מפקירים אותו — הוא מפקיר את עצמו, משתעבד לכל כדי לשעבד אליו את הכל. שונא אני את כל יהודים, וביחוד את זה שאני מקבל ממנו טובה.

עכשו נכון אני להודות על הרבה מדבריו, שהם קימים ואמתיים. הפזרנות של היהודי בכל מקום, שיד גוי באמצע, שרתנותו, הותור על חלקו — הם חידה סתומה בעיני חגויים. יודע זאת כל מי שנתגדל ונתחנך ביניהם. פעמים שהם נותנים פתרק משונה לדבר זה. משער לעצמו גוי, שנתקל בחסדיו של יהודי ובותוריו: „מסתמא הוא מרגיש בעצמו, שהוא חיב לי יותר".

בקצור, מאז נעשינו מקורבים וחביבים זה על זה. לא השתדלנו לכסות על יחוסנו. אני ידעתי, שהוא שונאי; והוא ידע בי, שאני משלם לו בשנאה גלויה; ואת זה אהב זגרובסקי. אוהבים היינו את השנאה שבין שנינו.

בשעה שאתה מרגיש בעצמך צורך לקלל, לבזות, לשנוא — הרי חביב עליך שונאך, שנפגש בך, יותר ממאה אוהבים.

עד שבא היום וקרב אותנו רגע אחד קורבה שלא חזרה לבוא.

זה היה בליל... ארור ליל זה, שבלע גם את היום שאחריו!

כבר בחלו החילים בתעלולי התכסים והשקרים: התחבא כדי שתתנפל! התנפל לכאורה כדי שתברח! או מה שעוד יותר משמים: עמוד בשורה, זרוק כדורים באויר, ואת האויב אינך רואה! חיל שבימינו לא אהב דרך שקרים: „או עלה ורצוץ את מח האויב, או נפול פגר מוכס!" — כך היה דרכנו וכך נצחנו. „החיץ — פזיז, עור ושוטה; הכידון — זריז ופקח!" — כך הסיק הגינרל שלנו.

סוף־סוף זכינו לשמע את התקיעות החטופות והדפיקות התכופות, שהורגלנו לשמען הרבה שנים ושהיינו טועמים בהן מעין זה, שאתה טועם בקריאתך בלילי פסחים: „כל דצריך ייתי ויפסח!" שומעים היינו אותן התקיעות ומתנפלים בכידונים על חללו של האויר, דוקרים על ימין ושמאל ב„יהי רצון כאילו" האויב עומד לקראתך מכוון כנגד כלי־זינך. דוקרים ומנצחים היינו את

לפניו בני הכפר. ולפיכך כשראה את זגרובסקי פושט יד הצליף עליו מכט מגבוה וסגר בי־טבק שלו.

חמלתי על הפולני והצעתי לפניו משלי. הוא לא נמנע מלקבל, אלא שסנן מבין שפתיו „יהודוני!“ נסתכלתי בו בתמיהה: מדבר הייתי רוסית נקיה בנגונה וטעמה, בעוד שהוא מגמגם ומערבב רוסית שלו בפולנית. ומהיכן הכירני זה שאני יהודי? הרי זו חידה — אבל לא שהיתי עליה הרבה ויצאה מלבי. כבר עמדנו על ה„מגרש“ וחכינו להתחלה עליזה. דומים היו עלינו הימים כעין ערב־יום־טוב ארוך, ארוך עד לבחילה. בינתים קרה מקרה יוצא מן הכלל. מסביב לנו עמדה שלשלת חיה של שמרים. הרחק הרחק ממנה עמדו מחנה הספקים. אלה היו סוחרים שספקו לחיל צרכי אוכל ושאר דברים נחוצים. בלי רשיון מיוחד, לא יכול שום ספק לעבור את השלשלת ולבא בתוך הגדוד.

אחד הספקים, שהיה נכנס ויוצא לפרקים תכופים, נראה לו ליעקב חשוד, אף־על־פי שלא ידע ברי מפני מה. לא נראה לו אדם זה כשר, ולא יותר. ואף לנבחן, צנוע ושפל־ברך זה, נראה אותו אדם כחשוד. ופעם אחת יצא מגדרו והתנפל על אותו ספק מתוך רוגזה רבה — שלא כמנהגו כלל. לקרעו כדג היה מבקש, ובקושי הצילו יעקב מבין שניו.

ומאז התחיל מביט אחריו ביותר. הוגד לנו ביום זה, שהגינרל לידרוס יבוא לתוך גדודנו. יעקב עמד על המשמר. שוב נראה לעיניו הספק החשוד כאילו עלה וציץ מתוך האדמה. התחיל מביט אחריו. רואה הוא אותו, שהוא נסתר תחת גל עפר, מוציא מתוך כיסונו אקדוח ומכוננו כלפי חלל האויר. באותו הרגע הופיע הגינרל על המגרש. יעקב לא חשב הרבה, כון קנה־רובו מול הספק וקלע בו ולא החטיא. נגלה הדבר שזה היה פולני, שהתגנב לכאן להתנקש בנפש הגינירל.

בגדוד התחילו מספרים, שיעקב „עולה“. הגינרל טפח לו על כתפיו וקרא עליו: קלס, אופיציר!

אחרי ימים אחדים ראיתי את יעקב ופניו חורים. היוכו שעל פניו דומה היה בעיני לחיוך קפוא שעל פני גוסס. ספרתי לו, שראיתיו בחלום כשהוא טובע בנחל של שמן.

הוא גלה לי בסוד, שהוא הבטיח לרשות להמיר דת.

קשה נסיון זה של השפעת־טובה יותר מאלף מלקיות ומחיים מרים של חטוף. לא לחנם היה משנן לנו תמיד: „אסור לבן־גלות לקבל טובה ממי שאינו בן־גלות“. הבל.

אחרי ימים מספר נתמנה זגרובסקי לפי שעה לשמש את יעקב. הוא בא לפניו לנקות בגדיו וכלי־זינו, אבל זה לא היה בטבעו של יעקב. שנוא היה עליו תמיד למסור לידי אחרים דבר, שהוא גופו יכול לעשותו. הוא

יב.

ובכן לא משחק היו כל אותן השנים, שלמדוני לעמוד מתוך שכיבה, לשכב מתוך עמידה, לרדוף, וכו׳, וכו׳, וכו׳ — אנו יוצאים למלחמה...!

לא רצה „שותפי בגלות" — נבחן במשמע — להפרד ממני. מתבייש אני לקראו בשם „רעי הנאמן", בני־אדם בשלותם הם כפויי־טובה, כך ברא אותם הקדוש־ברוך־הוא. אבל באמתו של דבר, הוי יודע, שרק חיל, בר־גלות וכלב יודעים לאהוב ולשרת מתוך מסירת־נפש. גרשתיו מעל פני — והוא נטפל אחרי; הכיתיו — הוא ספג מכות ולקק את ידי; הצלפתי על רגלו בקתו של קנה־הרובה — התחיל מילל, קופץ על שלש רגלים ורודף אחרי. לקחה מריוסה וסגרה אותו בצריף, וכסבור הייתי שנצלתי ממנו, — אבל עברו כמה שעות, והוא הדביקני בדרך, צולע על רגל אחת.

נגזר עליו להסתגף עמי יחד בכל סגופיו של חיל בשעת מלחמה.

בר דרך־ארץ נעשה נבחן. ביום הראשון הביט על כל הקהל מתוך חשד. חשודים נעשו אצלו הכפתורים הנוצצים והבגדים התכולים; ודאי, מפני שמצא אותם סמוכים עם קתות קני־רובים, כזו שהצליעה את רגלו. אף־על־פי־כן הבדיל מתוך הקהל אותי ואת יעקב וחסה תמיד בצלנו. אמרו ברוטה, שהוא אוהב יהודים ומבחין ביניהם. אפשר שכך הוא באמת. הם לא ידעו, כמה לחם ובשר אכל כלב זה מיד יהודים עד שקנה לו הבחנה זו.

וגם חברים חדשים נוספו אלינו בימים אלו, ואחד מהם — וסיל סטיפנוביץ זגרובסקי, יזכר שמו לטוב, אף־על־פי שהיה שונא ישראל. פולני היה.

ראשית התודעותי אליו לא התחילה ב„כי טוב": אותו וסיל דל נא היה, עני שצרכיו מרובים, ומן המעשנים היה. גם אני הייתי מעשן בשעה שהיתה בכיסי פרוטה יתירה; אבל הוא היה אדוק לדבר. כשלא היה לו, היה תובע מאחרים. כך טבעו: לבקש לא יכול, יכול היה רק „לתבוע".

עומדים היינו שלשתנו: אני, סירני וזגרובסקי. סירני היה חיל, שחי לא ברוחק. הוא לקח אתו מביתו סכום הגון של כסף, גם הוריו היו שולחים לו סכום קצוב חדשי. תמיד היית מוצא אצלו טבק מובחר. הוא פתח את בי־טבק שלו לגלם סיגרה. ראה זגרובסקי והושיט יד לקחת. כך היה דרכו: בכל מקום שראה בי־טבק פתוח — נמנה עליו.

אבל סירני היה מאלו הכפרניים, המתפשטים מתוך אכרותם ומדקדקים על השחצנות יותר מן האצילים. הוא בא לשרת בצבא בתנאי למפרע — „לעלות". רוצה היה להעשות אופיציר. מקוה היה, שכישוב לביתו יצדיעו

— הורביץ! — פנה אלי פקידי הטוב — שלש בריות יפות מבקשות עליך, שאוציא אותך מכלל ה„שטירים", ואתן לך מקום ברוטה השמשית. רצונך — ואמלא את בקשתן.

— הוד מעלתך! — אני עונה לו — אם גזרה היא מלפניך, הריני נכנע. אבל אם גם לרצוני יש ערך, הריני רוצה להשאר שטיר בגדוד. אם לא כן — כל אותו החנוך והנסיונות, שעמדתי בהם כל אותן השנים, למה הם?

חיוך של רצון נראה על פניו:

— ואם תפול במלחמה?

— לא אפול עד שאפיל, הוד מעלתך!

— מהיכן בטחון זה?

— איני יכול לדעת מהיכן, הוד מעלתך, אבל דיי שאני בטוח.

— מסכים אני לדעתך. נשמע מה תפטפטנה מליצותיך היפיפיות.

הוא פתח את החדר הסמוך, ואנא ומריוסה ואשת שר־המאה נכנסו. התחילו הוכוחים. הן עמדו על דעתן, ואני — על דעתי.

—נמנה על הדבר — פסק שר־המאה — נותן אני לך שתי דעות. בצרוף דעתי — הרי שלש כנגד שלש.

נתתי עיני במריוסה, היא חשבה קצת, עמדה והצטרפה אלינו. הכרענו את הרוב.

כשיצאתי משם, נטפלה אחרי מריוסה, ומסרה בידו חבילה קטנה. מצאתי שם אחר־כך בתוך שאר הפצים: סדור קטן — ודאי שלקחה אותו אצל „משקה שלנו" — וצלב קטן של כסף. הכרתיו. על צוארה היה תלוי תמיד.

הבטנו זה על זה והחרשנו. כלום מה היה לנו לדבר?

אחרי שנתרחקה כמה פסיעות, פנתה אלי שוב, כאדם שנזכר בדבר ששכח:

— כשתשוב?

— אשוב אליכן — היתה תשובתי.

ואני החזרתי את פניה אליה; ושוב היא — אלי; ושוב אני אליה — עד שנתרחקנו.

אלהיה של אנא הקדים את הרפואה למכה. ונשארה לפי שעה בביתה ועל נחלתה: סירני נמסר באותה עונה לצבא ונספח אל גדודנו. ברוטה אחת שרתנו. הוצאת הבית מרשותה של אנא נדחתה לפי שעה.

חושב הייתי שלא להפרד כל־כך מהר מעל האומללות האלה ושלא לעזבן בתוך אסונן, אלא שאחרת גזרו מן השמים.

מלחמת סיבסטופיל נחרצה. גדודנו נמנה בין הראשונים. נלקחתי שלא לרצוני מבין אהובי בשעה, שהיה להן בי כל־כך צורך.

יא.

מפנה אחת שבצד מזרח השמים נראתה ערבוביה של אור וחושך׳ כעין נוגה של שרפה רחוקה. התפשט הנוגה יותר ויותר. הרבה כוכבים נבלעו וכבו בו. דומה, שאיזה אור של עולם נשרף וכבוי התלקח שוב ברמצו ויצא ללהב. לא! אין זה לא חורבן ולא שרפה! איזה „חדש״ מתחולל שם ומפרכס לצאת. ואחר כל אותו הרעש האלם, רעש של אורים — יצאה לבנה פגומה זרנונית.

הופיע לעיני המספר לאור הלבנה בתמונה זרה ומשונה, כאיזו בריה מעולמות שחרבו.

הוא הוסיף לספר:

מכאן מתחילה שוב תקופה חדשה בחיינו. דומים היינו עד אז כאנשים חיים בעל־כרחם, בלי שום רעיון ותכלית. קמים היינו בבקר, מפני שאמש שכבנו; אוכלים היינו, מפני שרעבים אנו. יצאנו לחנוך המשטר, מפני שכך נצטוינו. שכבנו שוב בלילה, מפני שעיפים היינו. כל עצמנו לא נבראנו, אלא בשביל המשמעת, והמשמעת גופה היתה דבר לעצמו. מכיון שהודיעו לנו את דבר הגיוס והמלחמה — נפתרה פתאם חידתנו. נודע לנו למה נחטפנו והובאנו לכאן, ובשביל מה סבלנו עד עכשו כל־כך. דומים היינו, כאילו הרבה שנים הלכנו במערה בתוך חושך ואפלה, ופתאם האיר על דרכנו.

שמחים היינו.

נפגשתי ביעקב — וגם הוא עלז, שלא כמנהגו בשנים האחרונות. מן העת שקבל התרה על התפלה ועל מנוחת־שבת נהפך לבר־„מרה־שחורה״. רוחות נכנסו בו: מתאונן היה, שאינו מרגיש בתפילתו אותו הטעם, שהיה מרגיש למפרע. מנוחת־שבת נעשתה עליו למשא. אבא אינו מדבר עמו בחלום. מתודה הוא, שהרבה פעמים הוא משמיט בתפילותיו ומתרשל בשמירת שבת. מאמין הוא, שגם ברקיע אין תפלותיו חשובות. לא זוהי תעודתו. יהדותו של חטיף אינה, לפי דעתו, אלא לעמוד בנסיונות.

אבל בשורת המלחמה פעלה עליו לטובה. הוא היה עלז כילד.

בבקר נאספנו על המגרש. אני נקראתי לבית שר־המאה:

ה„מחר", כמו שהיהודי מרגישו. כשתרצה, הרי כל חיי היהודי אינם אלא הרגשות של מחר. הרבה פעמים אני שוכח את רעבוני ונדמה לי, שכבר סעדתי; אבל מה שצריך לי למחר, לאחר זמן — מעולם לא שכחתי. אין אני יודע, כיצד להטעים לך את הדבר: יש שנדמה לי, לפי מוחי המטומטם ב„דיסא" של אנשי צבא, שהיהודי אינו אלא בריה של מחר.

פטר הקשיב לדברי, הבין שיש ממש בהערתי, אלא שלא הרגיש בה, לא הרגיש בנחיצותה, ודחה אותה לאחר זמן.

ומשער אני, שכשנתקלים בעל ואשה, בן־נח ובת־ישראל, בענין כעין זה, צריכות התוצאות להיות זרות, משונות ולא נעימות כלל. זהו מעין... איך זה... מה שכתוב בחומש — מעין דור הפלגה, שאין זה מבין שפתו של זה: אם ידע פטר, שאנא שלחתני, ודאי שרגז עליה בלבו וחשדה שהיא אינה דואגת כל־כך למיתתו כמו שהיא דואגת לאבוד נחלה.

פטר חלה, חלה — ומת. צריכה היתה אנא לעמוד בנסיון על דבר, שנפגשה בו בפעם הראשונה במשך חיי המומרות: להפסיד את בעלה על־פי נמוס.

גם פחדה האחרון לא היה פחד שוא. ראש הכפר, שהיה אחד מקרוביה, ערער על הנחלה בשם שאר הקרובים. הוא פיס אותם באיזה סכום של כסף; וסוף דבר היה, שהבית והנחלה קמו על שם הצעיר „סירגי איבנוביץ'". את אנא ומריוסה הוציאו ב„פצוי".

לאחרונה נגלה, שכוונה יותר עמוקה היתה בדבר. פרוזח זה, סירגי אבנוביץ במשמע, אף־על־פי שהיו לו טענות על היהודים, שהם מכניסים את ראשם במקום שאין מבקשים אותם; ואף־על־פי שהיה משתמש בכל שעת־הכושר לגרום עלבון לאנא ולבתה — הבין בכל זאת, שיש יתרון למריוסה בתור אשה על נערות אחרות, ורצה לקחתה לאשה. כך דרכם של אלה: אתמול רוקק — היום לוקק!

יודע היה, שברצון טוב לא תלך אחריו; אבל מאחר שעשה מה שעשה, שלה אליה שליחים לדבר על לבה, והבטיח, שאם תנשא לו, ישיב לה ולאמה את הכל. אנא התחילה נוטה להסכים על הדבר. מריוסה פנתה אלי לשאול בעצתי. התחלתי גם אני נוטה לצד אנא.

— שקרן! — נתנה עלי מריוסה בקול.

צדקה ממני. שקרן הייתי באותו רגע. לא רציתי כלל, שמריוסה תנשא; ועל אחת כמה וכמה — שתנשא לסירגי איבנוביץ. ואלא מפני מה הסכמתי? איני יודע.

היא שלחה מעל פניה את השדכן.

הכיר פטר לאחר זמן. שפחד חנה לא היה דמיון וחלום קשה, אלא נבואה של נערה שנתפתחה, שראתה את סופה, ונכוה היה מהכרה זו. אולי זו היתה הסבה היחידה, שהיתה מושכת אותו לפעמים רחוקות לבית־מרזחו של היהודי „משקה־שלנו". חפץ היה להסיח מלבו את ההכרה הארורה, ולא תמיד עלתה בידו.

מתגעגע היה לימי ישיבתו בין יהודים, אלא שלשם אין אנא יכולה שוב לחזור.

בתוך כך חלה חלפוב ונפל למשכב. אנא ידעה, שנשארו עוד איז סכסוכי נחלה בינו ובין קרוביו, ושיש עוד טענות וערעורים על חלק השדה והבית, שנפלו בירושתו. היא דאגה תמיד, שמא יקדמנה פטר במיתתו: ישתמש הקרובים באותם הערעורים, ידיחו אותה מעל הנחלה, והיא ומריוסה תשארנה עזובות וצפויות לעוני. הרבה פעמים העירה אותו בדרך אגב על הדבר; אבל הוא שמע, חייך, כמנהגו, ולמחר שכח ולא עשה כלום. זו היתה חולשתו של פטר בכל מה שנוגע לכתיבה בשביל עניני ביתו: משרתו בבית־הפקודות השניאה עליו כל־כך את „העט" מפני רוב שמושו בו, עד שקשה היה עליו לגעת בו לצורך דבר שאין לו נגיעה למשרתו; אפילו כתיבת מכתב היה מדחה מיום ליום, ועל אחת כמה וכמה — כתיבת ענינים הנוגעים לברור זכיותיו על הנחלה, משא של שני חמורים נירות ושטרי־בירורים היה צריך לכתוב — אלמלי רצה לטפל בדבר — ואין תימה שדחה את הענין מיום ליום.

צריכה היתה אנא לדבר עמו עכשיו על הדבר, אלא שלא מצאה די עוז בלבה לזה. נדמה לה לפעמים באמת, שהיא זרה, נכריה במקום זה. כלום מי היא באמת, שתבוא להתנחל על אחוזתו של איזה זקן שמת מכבר. סמיון חלפוב? היא בקשה מעמי, שאעירהו על הצורך שבדבר. נכנסתי אליו והתחלתי מסיח עמו ומתגנב אל ה„ענין" בזהירות, שלא להרגיז את החולה בזכרון יום המות. זהירותי היתה למותר. הוא דבר על אפשרות מיתתו במתינות, בקרירות־דעת גמורה, אלא שלפי דעתו אינו מרגיש כל־כך נחיצות להיות נחפז בדבר. עוד ימצא לזה שעת־הכושר.

גם זהו הפרש גדול, שאתה מוצא בין יהודי למי שאינו יהודי: לכאורה — כלום שוטים הם הללו?! הרבה פקחים אתה מוצא ביניהם, שיכולים לסכסך אותך בערמומיות כשממית זו! אלא שאף־על־פי־כן, בנוגע לדאגת מחר, למה שעתיד להיות, הם מטומטמים קצת, אינם מרגישים באותה ההרגשה הבהירה, שמרגיש בה היהודי. כמה, למשל, טורח אני בשביל לחשוך נדוניה לבתי, שהלואי שתנשא לאחר שתי שנים! כמה טורח אני לסלק לשעורין את חובי על ביתי, כדי שאשאיר אחרי מותי נחלה נקיה מחובות לזרעי! אמור מה שתאמר — הריני עומד על דעתי, שבני־נח אינם מרגישים כל־כך את

המרת דת בלי ענבים למפרע מעולם לא קרה. כל המרת דת היתה על תנאי נשואין — אלא שלא נעשתה בלי פתויים מצדו. פתויים והבטחות יותר משיש ביכולת למלאות — היו תנאי עקרי להמרת בת־ישראל; וכך היה גם אצל חלפוב, כפי שנודע לי אחר־כך מפי אַנא.

אַנא, או כמו שהיתה נקראת ביהדותה „חנה", היתה נערה עבריה, תחת יד אם־חורגת. פטר היה צעיר לימים, מרויח כספים יפים במשרתו בבית־הפקידות, אורח לפרקים היה בבית־הטזינגה של בנדיט, אבי חנה; ו„מבין גדול" היה ביפין של בנות ישראל בכלל, ובשל חנה בפרט.

הופיע פטר לחנה כמלאך הגואל, מתחת יד אם־חורגת הוא חפץ לגאול אותה ולקחתה לאשה, מבטיח הוא לה „ארמנות זהב", „גן־עדן" בחייה — כל „העולם הזה"! עכוב קל יש בדבר: להמיר דת היא צריכה. סרבה בדבר. והאם ההורגת מצערת, כמו שבני־אדם יכולים לפעמים לצער; ומצבו של בנדיט הולך ופוחת, אין תקוה לחנה להגאל כל־כך מהר מתוך שעבודה של אם־חורגת ולעבור לשעבוד הבעל, ופטר חלפוב מפתה ומדבר על לבה. אומרת לו חנה, שהיא יראה, כי לא אושר, אלא אסון תמצא בחייה החדשים. זרה תהיה לאותן הבריות, שתבוא ביניהן, אם תהיה פחותה משאר הנשים — יבזוה; אם תהי טובה מהן יקנאו בה וישנאוה. כאלו רוח נבואה דבר מתוך גרונה. מבטיח לה פטר, שהיא טובה מכל הנשים שבעולם, ושהוא יהיה לה תרים בפני כל הפורעניות שבעולם. אומרת היא לו, שיראה היא, כי גם הוא לא ימצא בה אושר: בהרבה מלחמות יהיה צריך לעמוד, ודאי שהוריו לא יסכימו; קרוביו יתרחקו מעליו; נבדל יהיה, יחידי, ערירי. מלגלג הוא בה ואומר, שכל זה אינו אלא דמיון, חלום קשה של נערה אומללה, שאינה מאמינה באשרה שבעתיד, ושלא כל הנשים שבכל האומות דומות לאם־הורגת שלה... מפקפקת חנה ומסרבת. קם עליה בבלי־זין מיוחד: התחלה והודיע לה בפתקה ששלח לה, שאם ימות — דמו עליה; אם לא ימות — ימית את עצמו מתוך מסקנא אחרונה, שבנות־ישראל הן אכזריות ושמחות לאיד של נוצרים. נתפרותה חנה, עשתה מה שעשתה, ונקרא שמה מאז — אַנא.

ויותר ממה שראתה חנה בנבואה, מצאה אנא בחייה החדשים: נשות הכפר התרחקו מעליה מפני הרבה טעמים. הטעם הראשי היה, שאַנא לא באה מעולם לבית־המרזח, וגם בביתה לא שתתה ולא כבדה את אורחותיה בשום משקה. אין לך דבר מקרב את הבריות הללו כלגימה. הגברים שנאו אותה, מפני שהביאה אתה מבית הוריה את התום והצניעות. שנאה משותפת לגברים ולנשים היתה כנגדה מתוך קנאה בבית חלפוב, שהיה מבורך בכל, בגלל הסכנותה של אנא. כל אלו הטעמים, ועוד רבים מאלה, נכללו בשם אחד: „יהודונית". מותר לך לשמוע בשם זה את הכל. ואחי פטר וקרוביו — לא לבד שהתרחקו מעליו, אלא, פשוט, נעשו לו שונאים בסתר ובגלוי.

שתשמע תמיד בקולו של יעקב. אדם רע הוא! הוא שונא לי! תמיד הוא אורב לנו להפרידך מעלי!

— הוא ירא, שמא אָמיר דת.

היא הביטה עלי הבטה שאין לעמוד בפניה, הבטה של אם, של אחות נעימה.

— לא! פסקה ואמרה — אנכי לא אניחך לעשות כזאת: אומללים תהיו, אתה ובנותיך, כל הימים. יודע אתה? החלטתי בדעתי, שלא להנשא לעולם. יודעת אני, שגם לבנותי יקראו „יהודוניות".

נתקררה בלבי מליצתי על היהודים. התחרטתי לגמרי על כל אותה השיחה שנפלה בינינו.

היא נשתתקה. אחר־כך פנתה אלי שוב בשאלה:

— מפני מה מראה אמה כל־כך שנאה ליהודים? הלא יודעת היא את היהודים יותר מאבא!

— ודאי, מפני שיראה, שמא יקראו עליה „יהודונית" כמו שקראו עליך.

— ולמה הביאה על עצמה כל אותה הצרה?

— שאלי אותה, אולי תפתור היא לך את הדבר.

מה שהיה אחרי כן — אינו לפי שנותי, שאטפל בו עכשיו לפרטי פרטיו, כמנהגם של אלו הכותבים מעשיות. די לך לדעת, שהענינים נסתבכו בינינו. מריוסה נקשרה בי; לאחות נהיתה לי.

צדק יעקב בהשערתו, שהגיד מראש. הרגשתי את עצמי בסבך, ולא עשיתי כלום להחליץ ממנו. אדרבה: ברצון או שלא ברצון נסתבכתי בו יותר ויותר.

עיני המספר הבריקו בחשכת הליל, עד שהתעני דמיוני להאמין, שצעיר בן י"ח יושב כנגדי. מחזיק טובה הייתי לחשכה, שהעלימה ממני את לובן זקנו, שלא היה מתאים כלל עם חמימות הבחרות שבספורו. הוא נשתתק לרגעים.

י.

—קשה היה גורלה של אנא—מספר הזקן שוב — אבל גם גורלו של פטר לא היה נעים כל־כך. איני יודע, איך נוהג הדבר עכשיו. הלא אמרתי לך: דור חדש, בריות חדשות ומנהגים חדשים; אבל בעולמנו לא ראינו, שנערה עבריה, תהא מאיזו כתה שתהיה, תקום פתאם ו„תתלה" את עצמה ב„פריץ צעיר" ותאמר לו: „הריני ממירה דת, ובלבד שתקחני!" בנוהג שבעולמנו —

עיניה גבהו ונכנסו יותר במשבצתן והיא־גופה נצטמצמה יותר. הזכירה לי במקצת את פני אמי בלילות תשעה־באב, כשישבה בין שכנותיה ההדיוטיות וקראה לפניהן: „איכה ישבה בדד".

כל אותו הלילה רקד שר־המאה עם מריוסה. שאר הנערות סרבו מתחלה לרוקים ההדיוטים: הן קוו, כנראה, שסוף־סוף יפנה שר־המאה גם אליהן. ומה עלתה לבסוף? לבסוף כעסו הרוקים על הבתולות, הבתולות על מריוסה ואני על שר־המאה.

בשעת הפסקה נעשתה נבלה: הרוק סירגי איבנוייץ, בנו של ראש הכפר, איש ריבי מאז — עמד מאחרי מריוסה, וקרא עליה בקול משונה: „יהודונית!"

צחוק עולב התפרץ מפיות הנערות הקנאיות.

מריוסה נתכרכמה, הביטה על סביבה, פנעה עינה מתחלה בשר־המאה. הלז סלסל שפמו, והשתדל להעמיד פנים כועסים.

מריוסה הסירה מעליו את עיניה, נתקל מבטה במבטי.

נתמלאה סאתי; צריכה היתה להתרוקן.

בקפיצה אחת התנפלתי על העולב, סחבתיו עד לפני מריוסה, תקעתי לו אחת ושתים ואת ערפו מלקתי בחלל הסיט, בין אצבע לאַמה.

— בקש סליחה! — צויתי עליו.

אין לך בן־מקשיב כבן־נח בשעת אנסו: הוא לא סרב, בקש סליחה על־פי הנוסח ששמתי בפיו, ונצל מתוך סיטי.

הביט עלי שר־המאה מתוך התחוננות, כאומר: „יפה עשית!" וזה הציל אותי מהתנפלות מצד יתר הרוקים. מריוסה יצאה ואני אחריה.

בחוץ התיפחה בדמעות. היא גמגמה ופלטה מלים מתוך הבכי ולא ידעתי מה; נכר, שהיא מטחת דברים. כלפי מי? כמדומה, כלפי אמה. חפצתי לנחמה, ולא ידעתי במה — ונלך שנינו מחרישים.

שלג נרים חרק תחת צעדינו לסרוגין, כאילו לחרוזים אנו מתכונים. מבית־התחונה הגיעו לאזנינו קטועים של קטטות, הנגאת וקולות המוסיקה. דומה היה, שקולות אלו דולקים אחרינו וקוראים עלינו: „יהודונים!"

חם בי לבבי פתאום, כאילו נעשיתי מליץ טוב על היהודים. נזרק מתוך פי:

— אם כל־כך קשה עלבון אחד של איזה פרחח, שאינו יודע עדין את מנין שנותיו — על אחת כמה וכמה קשים ימים, ירחים, שנים של עלבונות!

היא זקפה עלי עינים נוצצות. נראה שקבלה את הדברים על חשבון רגזה עלי ורצתה לפיסני.

— שנים!? — תמהה היא — ומה אני עושה לך? איני רוצה,

הלכו להסתכל בחתונות, כמנהג. גם אני הייתי אחד מהם. זכיות יתרות נתנו לי מאת שר־המאה, שהייתי פטור מהרבה מסות, שהיו עלי באמת למותר; כבר התמחיתי בכל מיני המסות, והיה לי די זמן לבלות בסקרנות. שר־מאָתי היה מחבב כמעט את כל החטופים שנדלו, מפני שהם היו חילים מצוינים ביותר; וכלום מה תקות שר־המאה? כשיבוא שר־האלף לראות במסה, יכריז: „קלס, שר־המאה! כמו ששר־המאה מכריז עלינו: „קלס, חילים זריזים!"

ואותה חתונה — לא בבית אכר פשוט היתה, אלא בביתו של אכר עשיר, אחד מאלה, שמשתדלים לצאת מתוך אכרותם. ומזומנים היו לאותה החתונה ה„סולת" שבכפר: בעלי־המשרה המועטים, ראש הכפר, סופר הפקודות וכיוצא בזה.

שר־מאָתנו היה צבאי עלז, אָהב לשמוח ולשמח. נטיה יתרה היתה לו לפעמים לבדח דעת חיליו, אבל תמיד היה הוא הראשון, שהתחיל צוחק על בדיחותיו; ויכול היה לצחק עד כדי יציאת נשמה, ומן הנמנע היה אז, שלא תצחק גם אתה, אם לא על בדיחתו, לפחות — על צחוקו המלא. אדם טוב היה. יהי גם חלקו עם חסידי אומות־העולם בגן־עדן! ואתה אל תסתכל במה שהיה מלקה אותנו לפעמים תכופות: כך היה מנהג העולם אז. וגם הוא־גופו נתגדל ונתעלה מתוך מלקיות. משל למה הדבר דומה? הרי עגלון זה, שהוא מכה את סוסיו, שמא תאמר, שאינו אוהב אותם?

אוהב היה לנעור לפעמים, אבל גם גערתו היתה פועלת עליו יותר מאשר על החילים. הוא־גופו היה לובש בשעת גערתו צורת „חיל נכנע". חילים ברחנים היו אומרים עליו, שהוא קם בכל בוקר בחדרו, ומצדיע כלפי ה„מונדיר" שלו, התלוי לו שם על הקיר...

ואוהב היה להתערב לפרקים בין ההמון ולשמח את הבריות; ואז היה הוא־גופו שמח יותר משמשמח את אחרים.

דבר הלמד מאליו, שגם הוא היה במרקדים על החתונה זו.

גם מריוסה היתה בין הקרואות, שלא כדרכה והרגלה. מונעת היתה מריוסה את עצמה מבתי חתונות והנגאות, ויפה עשתה! עצבון פניה היה מתגלה יותר, כשהיתה נמצאת בין נערות אחרות. עצבון? לא! נ כ ר י ה היתה, נכריה ובודדה בין הרבים. כשהיתה שותקת, היתה שתיקתה נכרת בין הפטפוטים ההומים, וכמעט שהיה לשתיקה זו קול; כשהיתה משתתפת בפטפוטים, היה קולה נכר ונבדל מבין הקולות. תלבשתה היתה נראית מבין כל התלבשות, אף־על־פי שלכאורה היו כולן שוות, כפרניות. הלוכה, ישובה וכל עצמה היו מעין דבר בפני עצמו, ומשעת כניסתה עד שעת יציאתה היתה נתונה תחת מטר של חצי־עינים, שנתכו עליה בלא חשך ועשו, כביכול, את גופה ככברה...

נסתכלתי בה אז, ונדמה לי, שפניה התארכו יותר, פיה התכוץ יותר,

„זריז". הרגשתי את ערכי, ושאיפות צבאיות התחילו מלבבות אותי. רואה הייתי את עצמי בחלום פעמים — אופיציר ופעמים גדול מזה... נלחם אני על שדה הקרב... נפלאות אני מראה... בימים ההם התחילו מסיחים בין החילים על הטורקיים. וכוחים נפלו ביני ובין יעקב: הוא היה מוכיח לי, שהטורקים הם בני ישמעאל דודנו — ואני לא האמנתי; לא חפצתי להאמין בשום אופן. הוא אמר, שהישמעאלים שלו הם גבורים, עזים כנמרים — ואנ אמרתי: „מי יתן לי עשרה טורקים ואפלחם בכדור אחד!" וכוחינו התחילו מרחיקים אותנו זה מעל זה. הוא נעשה קשה עלי באזהרותיו, בוכוחיו, בדבריו.

היה מעשה. במסות יריה עמדנו. יעקב קלע אל מטרה רחוקה בתכלית הרוחק הדרוש שתים־עשרה פעמים תכופות ולא החטיא. הוא הצטיין הפעם מכל חבריו. קרב אליו שר־המאה, שם ידו על כתפו, הראה לו פנים של חבה וקרא:

— הידד, יעקב! רואה אני בך אופיציר בקרב הימים. שמא יש לך איזו בקשה, שאל ואמלאנה!

עמד יעקב ובקש, שיתירו לו להתפלל תפלה יהודית בכל יום, וביום השבת יהא פטור מן ה„מסות".

חייך שר־המאה, ומלא את בקשתו.

צריך אתה לדעת, שאז כבר נתיאשה הרשות מתקותה להביא אותנו לידי המרה, היא ראתה, שכל הסגופים, כל האמצעים לא העבירו אותנו על דעתנו אפילו במשהו. הבינה הרשות, שכשאנו עומדים בכל בוקר כנגד הצלב ואומרים תפלה, אינו אלא מפני שאנוסים אנו לכך; עמדה ובטלה את הכל. בקשתו של יעקב לא היתה קשה כל־כך להתמלא.

מאז נעשה יעקב אויב נורא לטורקיים. מצייר היה אותם כננסים; קרא את כלב פטרונו בשם „טורק".

בכלל נכר היה איזה שנוי ביעקב, שנוי שלא נתן לעין לשלוט בו, אבל מורגש היה.

חורף קשה היה אז. אפילו ימות השנה נשתנו ונעשו רפויים בזמן הזה, דור דור ובריותיו, דור דור והרפיו. אשתקד בחורף ראיתי את כלתו של הרב יוצאת לרחוב פרועת־ראש; ובימות החמה שתתה חמין והצטננו שניה. זהו שאמרתי לך: עולם הפוך אתה רואה! לשעבר לא היתה אשה מגלה ראשה אפילו בפני בעלה, ובחורף היה סכנה לצאת בגלוי־ראש אפילו לגבר, ובימות החמה לא הצטננו. אשתקד פגשתי חילים רועדים מקור. בימינו היתה הרפה לחיל, שהקור ישלוט בו. דור דור וחיליו, דור דור וזמניו.

בקצור, חורף קשה היה, סופות שלג... קלקול דרכים... לא יכלו אכרי הכפר לצאת למסעות וישבו בבתיהם, מפני שעמום ובטלה עשו חתונות. סקרנים

בדד שבתי אל הכפר. אנא קדמה את פני בדמעות מתוך שמחה. פרצו הדמעות גם מתוך עיני, בלי דעת — על מה. [מבטי נפגשו במבטי מריוסה, ולא ידעתי פרושם.

— —

סוסי עגלתנו הרגישו מורד תחת רגליהם, והתחילו רצים לתוך עמק, והעירו את העגלון שנמנם על מושבו. הקייץ העגלון — עורר את השוט. כך דרך העגלונים, בין כשהם עולים להר, בין כשהם יורדים לעמק, גם נא להעיר עגלון מתוך שנתו, אפילו בליל־יום־הכפורים בקלויז — מיד ינפנף עליך בידו. השוט הוא שפתו ולשונו, שהסוסים נזקקים לה. אפילו דברי חבה הוא מבטא בשוט. הרחיבו ותכפו הסוסים פסיעותיהם; ומתוך העמק הגיעו לאזנינו נביחות כלבים, מבשרות ישובו של כפר. מרחוק חן נראות לך כהזמנות וכהסברת־פנים של מכניסי־אורחים, אלא שכל כמה שאתה מתקרב אתה מכיר בהן נביחות כלבים, מעין: „גש הלאה!" „לך מעמנו!" „כל זר לא יבוא!" וכיוצא בזה. נשב עלינו רוח חמים ומעופש במקצת, ספוג בעשן צפיעים וריח... ריח בני־אדם. עוד מעט ונראו לנו אורות מתוך בתים צפופים ומרווחים. אורות מנחמים, אורות רומזים ומקרבים. דומה עליך, שהכפר מתפאר על השמים ואומר: „זה כחי ויתרוני עליכם: אף־על־פי שבעמק עכור, בטיט ובצה אני שקוע, אפשר למצוא בי אורים וכוכבים.

כל הכפר־כולו התכנס בתוך ד' אמותיו, נהנה במנוחתו, שאין מוטל עליו להצטער בעניי דרכים, ומכיר בהנאתו.

עשה העגלון הפסקה לשעה קצרה.

ט.

לאחר שהצטידנו במקצת חמימות בפונדק, עלינו שוב על העגלה. העגלון התחיל עוסק בשיחה עם סוסיו, והזקן חזר לספורו:

„נשאר חייב" יצאתי לשני בעלי־חובות קשים. יעקב חפץ לתת בשרו תחת בשרי ולספוג את מלקיותי שלי, אלא שלא עלתה בידו; ומריוסה הטריחה את עצמה בהליכה של שתי שעות, וטפטפה דברים לפני שר־המאה והצילה אותי. לשניהם אני חייב. אלא שאת טובתו של הראשון השתדלתי להקטין בעיני, כדי שלא אהיה חייב לו תודה ושאוכל לחפטר ממנו: קשה נעשתה עלי השפעתו; והשניה אינה רוצה לקבל את תודתי.

בימים ההם — ואני התחלתי רואה ומרגיש את עצמו חיל צעיר, שכבר־זכה להארת־פנים של הרשות. שר־המאה כבר קרא עלי בפני ושלא בפני —

בית שר־המאה היה רחוק מבית חלפוב מהלך שתי שעות. וכשהגעתי לאותו בית עמדתי על הפתח והכיתי ליציאתו של שר־המאה.

נדמה לי, שאני שומע מבפנים איזה קול רגיל... לא זר לי... טענות... וכוחים אני שומע, אבל איני מבחין את הדברים; וגם אין בי כוסף להבחינם. כשלה סבלנותי. חפץ הייתי, שיצא שר־המאה תיכף, ויעשה מה שיעשה. וישאוני מהר לבית־החולים, ויחבשוני איך שיחבשוני. ויהי ערב ויהי בקר, ויעברו הימים, ואשוב לבריאותי. ובה במדה רוצה הייתי, שיתאחר מלצאת, כדי שתתאחר גם שעת כאבי. נחלק בי לבי. רוצה הייתי ברגע אחד דבר והפוכו.

נפתחה הדלת. על המפתן נראה — רבונו־של־עולם! מה זאת?... מריוסה?

היא יצאה יחד עם שר־המאה, לימינו. ביד אחת הוא מסלסל מחלפות ראשה, ובידו השניה הוא מחזיק את שתי ידיה. הוא פנה אלי.

— הורביץ! נערה יפה זו ממליצה עליך! אין זה כבוד צבא, שלא ישא פני נערה הגונה כזו. בשבילה מחול לך הכל. לך שוב הביתה!

נכון הייתי באותו רגע לספוג ארבעים מלקיות, ובלבד שאסור מעליה את ידיו של צבא זה.

כשחזרתי, התעכבתי על דרכי בכונה, כדי שתדביקני מריוסה. מקוה הייתי שעכשיו תדבר עמי. מבקש הייתי לשאול אותה, איזו הדרך באה לכאן, ואני לא ראיתיה בהליכתי על פני כל אורך הדרך?

ארכו לי השעות, הרגעים. נדמה לי, שלעולם לא תצא משם. רוח שטות נכנס בי לשוב ולראות, מה יעשה שם במריוסה. סוף־סוף, מה יכול פקיד זה לעשות בי יותר ממלקיות?

קלו בעיני פתאם המלקיות. נדמה לי, שהן אינן מכאיבות כל־כך, ושצערן אינו אלא צער עובר, שאין כדאי לתת אליו לב כל־כך. כמדומה לי, שבשרי אבד לרגע זה את ההרגשה. יכולים היו להכות אותי; ודאי שלא הייתי מרגיש כלום.

אני שבתי.

לאשרי לא היה עלי להסתכן וללכת עד בית שר־המאה: פגשתי את מריוסה בדרך. היא עברה על פני, השקיעה את עיניה בצדי הדרכים, כאילו איני אלא אבן מוטלת בשדה.

— מריוסה! — קורא אני אחריה.

היא הולכת לה, כאילו אינה שומעת.

— כך את עושה לי?! מריוסה! והלא מוטב היה שתניחיני הפקר לשוט!

— היא עמדה על מקומה רגע קצר, מחשבה חשבה. נפלה המטפחת מתוך ידה; נחנה והרימתה ושוב הלכה לדרכה.

— כי חיל רוסי אינו פנוי לנהל חשבונות, שאינם נוגעים לו אלא לשכמיו: צריך הוא שלא להסיח־דעת מעבודת־הצבא אפילו לרגע אחד!

נסתכל בי שר־המאה בסבר פנים יפות והחליף עשרים בעשר.

אז נגש יעקב מתוח־קומה ומצדיע, ועמד לפני שר־המאה:

— הוד מעלתך! לא הוא האשם בדבר, אלא — אני. אני היא שדברתי אליו, הוא החריש. גם בנפילתו בשעת המסה אני חייב; אני נתתי מכשול לרגליו. נכון אני לספוג את מלקיותיו, כחייב בדבר.

הצליף עליו שר־המאה מבט מתוך פנים מאירות ואמר:

— כונתך אמנם רצויה היא מאד. כשאתה מוסר את נפשך תחת חברך; יכול אתה להיות לדוגמא לכל החילים הצעירים. טפליא! השומעים אתם? כך תאהבו איש את רעהו, כמו שיעקב אוהב את חברו הנאשם. אבל דע לך, שאת שר־המאה אין לרמות. עיני שר־המאה משוטטות בכל. שר־המאה ראה והבחין מי החוטא!

חזרתי לביתי לא עצב ולא שמח. כמדומה לי, שלא הרגשתי את עצמי כלל. דומה היה עלי, שכל גופי אינו שלי, אלא שאול אצלי לכמה שעות.

הרבה פעמים התעוררתי באותו הלילה. נדמה לי, שנחשים זוחלים על בשרי.

למחר השכמתי ויצאתי. מריוסה שכבה עוד על משכבה בין יקיצה ותנומה.

— להיכן? — הפסיקה לי אנא את דרכי.

עמדתי רגע מחריש, ואחר־כך פתחתי את לבי לפניה וספרתי לה את הכל.

אנא הניעה עלי בראשה, ודמעות התנוצצו מעיניה: „אומלל! ולהיכן אתה הולך?"

— לבית שר־המאה, לקבל את שלי. אם נגזרה גזרה — תתקים נא מהרה.

— בלב ריקן?

— אחת היא — נענעתי בידה והלכתי לדרכי בפסיעה דקה.

פגשתי אנשים ולא ברכתים לשלום. בני־אדם הדביקוני מאחרי ועברוני — ולא הסתכלתי בהם. לא הרגשתי באותה שעה בשום דבר לבד משכמי ומן השוט המכאיב.

התרכך בי לבי בפעם זו, כאילו היה באמת בשרי משי, ושכמי — זכוכית! כאילו לא הטוף אני! לבכות כבן־יחיד בקשתי פתאם. הדמעות הנקו אותי בגרוני.

עסוק היה שר־המאה עם הקיצוני שבשורה: עמידתו לא נראתה לו יפה. בין כך נכנסה בי קליפה עקשנית: רוצה הייתי לקיים מצות „שיחה יהודית“. נטיתי לאחורי כלפי אזנו של יעקב ולחשתי לו: „כל היום יחזיקני! מתי נשבות שעתנו?“

באותו רגע עבר שר־המאה בין השורות, והגיע מאחורי. הוא שמע אותי מדבר יהודית — אזנים נקובות לכל המצביאים — וזה היה סרחון גדול, שלא מחלו ל„חטוף“ בשום אופן. רק השוטה הרצה את עונו.

נצטרפו עלי שני סרחונות; וכשחזרתי לביתי, לא חזרתי ריקם: פקודה נתנה עלי, שאבוא מחר לספוג עשרים מלקיות.

קבלתי את הפקודה בהכנעה חילית ובקר־רוח — לכאורה.

דבר זה יפה היה בעיני שר־מאתי. הוא היה היל נמור ברוחו ונשמתו: שונא היה את הבכינים ואת הפחדנים תכלית שנאה.

הוא הסביר לי פנים ואמר: מאחר, שחיל זריז אתה, הריני מקל עליך את ענשך: הברירה בידך להלק את מלקיותיך, עשר תקבל מחר, ועשר תוכל לדחות לזמן שתרצה.

הקלה זו היתה נוהגת אצל החטופים, כשאמדו את גופו ומצאו, שלא יוכל לעמוד בסכום מלקיותיו בפעם אחת; או כשמצאו, שהחוטא ראוי להטיה כלפי חסד. זו היתה הקלה לכאורה, אבל באמתו של דבר, חמורה הקלה זו מן העונש־גופא. קשה נעשה עליך האכילה, השתיה, השנה — הייך קשים עליך, כשאתה נזכר בכל רגע ורגע, ששכמיך אינן אלא שאולות אצלך; ושבזמן מן הזמנים אתה מחויב להשתטח על הארץ, לקבל רכב אחד על צוארך, ואחד — על רגליך ושוטים מלמעלה יצליפו עליך אחת... שתים... שלש...

ונורא הכאב. מרגיש אתה, שקרעו מעליך רצועת עור... ומלקות חדשה נופלת על מקום הקרע וקורעת רצועה חדשה... ורצועה אצל רצועה... ורצועה על גביהן... ולצעק אתה חפץ, אלא שגרונך כבר נחר. וחופר אתה בצפרניך את האדמה שתחתיך, אלא שצפרניך כבר נתרככו... ולנשוך את בשרך אתה חפץ, אלא שאין בשרך ברשותך, ואין צוארך נשמע לך לנטות לכאן ולכאן, כל זמן שיושבים ורוכבים עליו.

קשה עונש זה כדינו של גיהנום; ויותר קשה ממנו היא ההכרה בדבר, שאתה חייב לשאת עונש זה. הרי זה כאילו סופג אתה מלקיות בכל רגע.

נפתח לי אז פה לדבר:

— הוד מעלתך! נכון אני לספוג עשרים וחמש באחת, ולא עשר־עשר בשתי פעמים!

— מדוע?

נוסף על כל אלו עמד עלי יעקב בתורתו, „שאסור לבני גולה לקבל טובה ממי שאינו בר־גלות“. ולא הרגיש שהוא־גופו הולך ונשקע בטובותיה של אנא השופעות עליו. בכל מקום שהיה רואה אותי עומד עם מריוסה, נכנס בינתים ומצא לו אמתלא להפרידני מעליה. אנכי כעסתי עליו בלבי, אבל לא יכלתי להתרים כנגדו. הגיע הדבר לידי־כך, שפקעה סבלנותה של מריוסה. עמדה ושפכה עלי את כעסה: התרחקה מעלי לגמרי.

זה היה אסון אצלי. עד אז לא ידעתי, כמה קשור אני לנערה זו. דומה היה עלי, שנתרוקנתי מתוך לבי. זר נעשיתי פתאם באותו הבית. הכל משיחים שמחים, ואני שותק כאבל. חפשתיה, בקשתיה, רדפתי אחר מבט עיניה. חפצתי לפחות. שתסתכל בי, שיפגשו מבטינו. אבל היא מבריחה את עצמה ממני. לא! היא אינה מבריחה את עצמה, אלא, פשוט, אינה יודעת שאני מצוי בבית.

נזדמן לי יעקב ביחידות ושפכתי עליו קיתון של בח. קם אני עליו מן הצד החלש: „לי אתה אורב? ואתה כמה טובות הנך מקבל מאנא? שמא קבלת עליה התר מאת אביך בחלום?“

יעקב עונה לי ברוח שקט: „ראשית אין המשל דומה לנמשל; אתה ומריוסה — שניכם צעירים... ושנית, נניח שגם אני איני עושה כהוגן, הלא אתה אשם בדבר: מוטל עליך להזהירני. כשם שאני מזהיר אותך! הנע בעצמך, שגם אני מצטער הרבה על הדבר!“

ואני — נכון הייתי למחול לו על חטאו, ובלבד שימחול גם לי את חטאי. — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — —

חל דבר זה בשבת. למסות יצאנו. אני עמדתי בשורה הראשונה, ובשורה שאחריי עמד יעקב מאחורי שכמי.

עמדנו במסת „שלש־קיחות“, כך היתה נקראה אז: צריך החיל לשרבב את רגלו השמאלית בקו ישר ושופע באופן, שפסת חרגל תהי מרפרפת על הקרקע, נונעת ואינה נוגעת. זוהי קיחה ראשונה הקשה מאד, מפני שאתה נשאר עומד כולך על רגל אחת, ורגל שניה היא עליך משא יתר. כך צריך אתה לעמוד, עד שתשמע קריאה ל„קיחה שניה“. אז צריך אתה כרגע לעמוד על הרגל המשורבבת, ולכוף את הימנית לאחור על ארכובתה. בקיחה השלישית צריך אתה להציג קדימה את הרגל הכפופה.

בפעם ההיא עכבונו על הקיחה הראשונה יותר מדי. עורקי התחילו רועדים, כעין מחטים חשתי תחת עור רגלי. נדמה לי פתאם, שנקטעה רגלי מתחתי, ואני עומד תלוי באויר. נפלתי.

זה היה סרחוני הראשון ביום זה, שלפי שעה עשה שר־המאה את עצמו כלא־רואה, ואני נחמתי את נפשי, שזה יעבור בלא כלום.

תוך כדי ספורו של הזקן נפזר הערפל. נשאתי את עיני למעלה — ועל עגלתנו שטוחים שמים חשכים. כפה נטויה, כוכבים מפוזרים וצבורים. נזכרתי בהבטחת הקדוש־ברוך־הוא לאברהם אבינו: „וארבה את זרעך ככוכבי השמים" — ונדמה לי, שאני רואה בשמים קבוצים־קבוצים של יהודים; מהם מגורשים, מהם כלואים בתוך הערפל החלבוני; אבל, כמדומה לי, שגם בין היחידים, הרחוקים, המגורשים, יש ערך קבוע וצירוף יפה. גם זהו קבוץ גדול של כוכבים מאירים, רחוקים־קרובים.

ח.

נשב רוח קר. נדחקנו איש לרעהו להתחמם בצבור. הזקן התכנס במעילו תישן והוסיף לספר:

—קבוצנו הקטן, מכיון שפרק מעליו עול תורה ומצוות, ובעול תורה חדשה לא חפץ להביא את ראשו — לא נשאר בכל־זאת הפקר. געגועינו למה שנאסר עלינו הביאונו לידי כך, שבראנו לעצמנו תורה מיוחדת ומצוות חדשות.

כך, למשל, מדקדקים היינו. עוד קודם שקנינו לנו רשות בבית אנא, להפגש בכל שבת ולדבר לפחות שעה קצרה בלשון יהודית, ולוא יהיו מלים שתים, שלש — ובלבד שנצא ידי חובתנו. זה היה אצלנו מן הדברים, שחיבים אנו להעמיד עליהם את עצמנו בסכנה.

„מודה אני" לא היינו אומרים — מפני היראה: שמא ירגישו הפטרונים בדבר; ועל זה היו מדקדקים עמנו בשוט. רק מהרהרים היינו את הברכה, אבל אותם ההרהורים לא היינו מהרהרים אלא כשהיינו פונים כלפי אותו הצד, שנדמה לנו שמשם באנו ושם עיר אבות שרויה.

קרע של ארבע־כנפות היה נמצא אצל יעקב. הציציות כבר נקרעו מעליו, שלא ימצאוהו ולא נספוג עליו שוטים; אלא שאותו הקרע היה שמור אצלנו בסוד. מנשקים היינו אותו בשעת הכושר כאילו היה זה ספר תורה.

שעה אחת ביום השבת, ובימים שעל־פי חשבונו של יעקב היו ימי מועד — צריכים היינו לשבות ולהזהר מכל מלאכה. שעה אחת ביום הראשון ובכל חגי הנוצרים מחויבים היינו לעשות איזו מלאכה, לפחות —לקרוע נירות או להבעיר אש.

ועוד רבות כאלה מצוות, שלא בדאנו אותן מלב ביום אחד. מאליהן נקבעו כל אחת בזמנה ונתקדשו אצלנו, עד שהיינו זהירים בהן גם אחר־כך, כשקנה לו צבורנו מקום קבוע בבית־אנא.

מחבבת אותו חטיבה יתירה עלינו. כבוד היא נוהגת בו. לפעמים נדמה, שהיתה יראה מפניו.

צריך אתה לדעת, שאשה זו, באמתו של דבר, לא עזבה את דתה, אלא קבלה על עצמה חומר שתי הדתות. יראה היתה ביהדותה מפני הגיהנום היהודי — עכשו הוסיפה על עצמה עוד פחד של גיהנום נוצרי. חושד אני בה, שהיתה יודעת עוד לאמור „ויהי־נועם" על־פה; ובחלומות היתה מאמינה, לדבר זה הרי כל הנשים שוות. וחלומות היתה רואה לפרקים תכופים. יעקב האמין בעצמו, שהוא יודע לפתור חלומות והיה נטפל אליה ופותר חלומותיה.

כל־כך הרגלנו לדבר, כל־כך הרחבנו לעצמנו רשות בבית זה, עד שפעם אחת השתקענו בשיחה יהודית, ולא הרגשנו שנכנס פטר בבית. הוא לקח מקום בינינו, התחיל מתערב בשיחה, וחיוכו הרגיל שכן על פניו. הוא שואל ואנו עונים; אנחנו שואלים — והוא עונה בשפת יהודית צחה, כאילו כך הרגלנו עמו מכבר, עד שהרגישה מריוסה בדבר.

— אבא! — קראה מתוך תמיה של שמחה — גם אתה יודע לדבר יהודית?

הזדעזענו כולנו, כולנו, כאלו מצאונו על גנבה.

חיוכו התרחב יותר והשתרע על כל פניו — ויאמר:

— ואלא מה חשבת? שאני איני יודע? ולואי שתדעי כמוני!

דבר זה הביא חשד בלבי על פטר, שמא גם הוא מומר, והחלטתי בדעתי לשאול עליו את אנא.

היא הוציאתני מטעותי:

פטר גדל מנעוריו בעיר שכולה יהודים. לבלר היה גם שם בבית־הפקודות, ועסקים תמידים היו לו עם יהודים, עד שלמד את לשונם. בינתים היא מספרת לי, שחובב יהודים הוא ואדם מצוין הוא. אלמלא כך, לא היתה מסכמת לעולם לעשות שטות זו, לעזוב דת אבות וללכת אחריו.

— ומה שם עיר זו, שאת אומרת? — אני שואל לשם סקרנות בעלמא.

היא קראה את שם עירי, רעד עבר על בשרי.

— ומה שם אביך? — אני שואל בחרדה.

— בנדיט.

— מזגן היה?

— הן, ומהיכן אתה יודע? שמא זו עיר מולדתך?

הגדתי לה שם אבי — ושנינו ספקנו כפים. — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — —

— אילו הייתי כל־כך צנוע וחרד, כמו שאַת דורשת ממני, אפשר שהייתי מהדר לשאת אשה... אשה... שהיא... שהיא נוצרית אדוקית.

אפשר, שלא התכון לפגוע בכבודה ולהזכירה מה שהשתדלה לשכוח; אפשר שזו היתה אצלו טענה נשמעת, אלא שאנא שמעה בזה את עלבונה, פרשה ובכתה.

זה היה חסרונה של אנא, מום קבוע בנפשה, שהיתה רגשנית יותר־מדי. מרגישה היתה בדברים, ששמעה על חשבונה, לא לבד מה שנאמר, אלא כל מה שהדברים יכולים להלום, וכל עלבון, שנאמר סתם, נוטה היתה לקבל על חשבונה. לכשתרצה, יכול אתה למצא מום זה גם אצל הרבה מהחטופים: בנדודו של לידרים הייתי עומד בעת מן העתים. באלפי היו הרבה תתרים, קצת קראים וגם סכום הגון של יהורים. לכאורה — לא כלום, אבל צריך היה, שיקרא חיל אחד: „אַנטיכריסט" — מיד הזדעזעו היהודים, ורק היהודים! התתרים והקראים, אדרבה, משתמשים היו הם־גופם בקריאה זו לעלבון חברם, אפילו אם הוא נוצרי. זהו שאמרתי לך: היהודים הם רגשנים יותר מדי.

בקצור, חיים לא נעימים חיתה אנא, מתבודדת היתה בין עם רב. שתקנית נעשתה לאָנסה; וזהו אסון גדול אצל הבריות הללו. נשים פטפטניות הן, כשאתה מחסרן את היכולת לפטפט, אתה גורם להן רעה רבה.

בר־שיחה נעשיתי לה מן היום, שנגלה לי סודה; מפטפטת היתה באזני על חשבון שתיקתה כל הימים. ובתוך פטפוטיה ספרה לי דבר והפוכו: ספרה לי שהיא מתגעגעת על אנשי עירה וקרוביה; ושהיא שונאת אותם תכלית שנאה. יתכן, שאמת ספרה. גמירא: אין שונאים אלא דבר שגורם צער־הפסד. שונאת היתה אנא את קרוביה, מפני שגרמו לה צער הרבה: צער חרטה, צער געגועים, אולי גם צער בושת וכיוצא בזה.

ומכיון שהותר אצל אנא הקשר של „עשרת הקבין" שלה, שוב לא נקשר. לא נזהרה מלדבר יהודית לא מפני מריוסה ולא מפני יעקב, שהיה סר לפעמים אלי. התחילה אנא מקבלת אותו בפנים מסבירות. רק מריוסה היתה מבריחה את עצמה מלבוא עמו בדברים. פשוט, שונאת היא אותו. בית אנא נהפך לאט־לאט לכעין קולוניה יהודית, או, לכשתרצה: כעין קלויז יהודי, ביחוד, בשעות שפטר לא היה בביתו. נאספים היינו שמה ומסיחים יהודית, כמו שמסיחים עכשו באיזה קלויז. חפשים הרגשנו את עצמנו ברשותה של אנא. היא נהיתה אם לחטופים שבגולה. גם מריוסה התחילה מפטפטת יהודית.

יעקב הרניש, שהכנסיה שלו עוברת מרשיתו לרשותה של אנא, קנא, לבלי הרגש בעצמו שהוא־גופו הולך ועובר, הולך ונבלע, אלא שגם במקום הבליעה הוא טובע חותם ונותן צורה קיימת לכנסיה החדשה. אנא

— היא חיה עוד ?

שקרתי לה ואמרתי, שכבר מתה.

— ומה אמרה לך ?

— אמרה כי... ש...

— ספר, ספר !

— איני יודע איך לקרוא זאת ברוסית.

— ספר בשפת יהודית !

מביט אני עליה בתמהון מזויף.

— אמרה, שאם תצערני אנא, תבוא בלילה ותחנק אותה.

פני אנא התכרכמו.

— ושוב אמרה, שאנא צריכה לחמול על ילדי ישראל, לפי... שגם היא בת־ישראל.

— — — — — — — — — — — — — — —

תחבולתי לא הלכה לבטלה : יחוסה של אנא נשתנה אלי לגמרי. לפרקים, בשעה שאיש לא היה בבית, לא נמנעה מלדבר עמי יהודית.

מצבי לא לבד שנשתנה, אלא שנתהפך הפוך גמור. דומה, ששמחה היתה להשאר עמי יחידה בבית ולפטפט עמי. צריך אתה לדעת, שמצבה של אנא בכפר לא היה נעים כלל. מכירות לא היו לה הרבה ולואי שלא היו לה כלום. כשהיו באות אל ביתה, חשדנות משותפת ניכרת מתוך שיחתן וישיבתן. הרבה כתרים היו קושרות זו לזו, הרבה חבה היו מראות אחת לחברתה, שלא כפי הרגיל אצל בני־אדם. ניכר היה, שכל אחת רוצה להשתיק בדבריה את הרהורי הלב. כל שיחה משיחותיהן מתחלת היתה במה שמתחלת, ונגומרת תמיד בדבה על נשים שאינן זהירות בעניני ה„צירקוב". ואנא, כשהגיעה לפרק זה, היתה מתאדמת, מפני שיראה היתה, שמא תתאדם. כשהרגישה באודם פניה, התחילה מפטפטת ומשתדלת להעלים על מבוכתה ולהבליט את זהירותה וחבתה לדת החדשה.

מתפטרות היו המכירות הטובות מתוך מבטים משותפים של ערמימות, צריכה היתה אנא להיות או שוטה גמורה או פקחית יותר מדי, כדי שלא תרגיש בעוקצם של המבטים הללו.

יחוסו של פטר אליה היה בכלל רצוי מאד. כשנפלה פעמים קטטה ביניהם היתה היא אשמה בה יותר. וכך זוכר אני, פעם אחת, אחר שכבר נתגלה סודה, שכבתי על משכבי ולא יכלתי לישון. מחדר־המטות נשמע קול אשה מספרת עם בעלה מתוך קטטה. היא התנפלה עליו, על ששכח להביא שמן ללמפדא. יום פגרה היה, וחלפוב שכח או לא ידע בו. חלפוב היה קל שבקלים בענינים דתיים ; תמיד היתה אנא מקנטרת אותו על התפקרותו. היא צערתהו בקטטותיה, עד שכשלה בו סבלנותו ועמד עליה :

רחמני היה פאול! אם נשר היה, אנו אפרוחיו; אם ארי היה, אנו גוריו. וכך היה פאול אקימוביטץ אומר:

— אין לך חיל טוב מיהודי בשעת הצורך, אלא שאתה צריך לדעת, כיצד להשתמש בו: אל תתן לחיל יהודי פקודות מפורטות ומבארות מתחלתן ועד סופן; מפני שאז אתה שולל ממנו את האפשרות להשתמש בכשרונו, לחבל תחבולות; — ומאבד אתה טובה הרבה. צוה לו רק את תוכן פקודתך ומטרתה, ואז היה בטוח, שאפילו מתוך הגיהנום יביא לך את מבוקשך!

מכיון שנתתי את לבי למצוא את סודה של אנא, ישבתי לחבל תחבולות ומצאתי:

זה היה בראשית ימי אביב. חלפוב נסע לכפרים הסמוכים, שהיו תחת שלטונו, לגבות מסים מאת האכרים ושהה בדרכו כמה ימים.

כל אותו היום צערתני אנא, כמנהגה, שלחתני בשליחות יתרות, דרשה ממני שתי עבודות בעונה אחת, צעקה, קללה, דחפה בכתף, צבטה באזן — מומחה היתה לצער את המשועבדים. בלילה שכבתי על משכבי באכסדרה. זה היה לי מקום קבוע לשינה. אנא עלתה על משכבה, ולא ישנה עדין. מריוסה כבר נשקעה בשינה. נזכרה אנא, ששכחה לסגור את הדלת לאכסדרה וקראה אלי, שאקום ואסגר. אני התראיתי שקוע בשינה והעמדתי קול נחרה. היא קוראה, ואני נוחר. פתאם התחלתי צועק מתוך שינה בקול פחדים ובשפת יהודית:

— הוי, אמא! הניחי לאנא! היא אם לבנים! רחמנות על בתה! הפתוחה.

נאלמה אנא. פוקח אני עיני להצאין ומביט אליה דרך הדלת על השלחן שאצל מטתה נר דולק, רואה אני אותה — נרעשת ומטה אזנים. חוזר אני על קריאתי בקצת שנויים:

— בבקשה, אמא! כלום מה היא חיבת? היא מבריאה אותי! גם היא אם! — ומתחיל אני בוכה מתוך שנה.

— האמנם? — אני קורא בתמיה ומתוך בכיה — אנא? יהודיה?

רואה אני, שאנא מסתכלת כלפי מטת מריוסה; נראה, שדאגה, שמא תתעורר ותשמע את אשר לא לה לשמוע. היא לבשה את מהלצתה, ירדה אלי, והתחילה מעוררת אותי בחשאי:

— ישן אתה? קומה, נער! התעורר!

התעוררתי והעמדתי פני נפהר.

— על מה בכית?

— חלום קשה חלמתי.

— מה החלום?

אני שותק.

— ספר, ספר!

— את אמא ראיתי.

ראיתי את פני חלפוב. ונשמתו התחילה מתכוצת וחוזרת לנרתיקה. אנא התרחקה לחדרה. השורה נתקלקלה.

אני נרתעתי לאחורי. נשתוממתי: קריאה זו „יהודונית" — מה פירושה?

נתמלאתי חמלה על חלפוב, על מריוסה הנרעשת, על אנא הבוכיה, על רוח החג שבבית, שבשביל מלה אחת „יהודוניה" נתחלל; ונדמה לי שחלק גדול מאשם זה חל עלי. ובאמתו של דבר: כלום למי היתה שום שייכות למלה „יהודוניה" יותר ממני?! שמא לחלפוב!?

ספורו של זקן נפסק כאן על־ידי צהלת הסוסים, שקמה לרגלי תגרה קטנה שנפלה ביניהם: הסוס החיצוני התגאה בקורטוב חירות ורצה להזכיר את שכנו התיכוני על הדבר, והלק לו נשיכה. הלז לא יכול להשיב לו מפני שהוא חבוש במוסרות, וצנף. הניד עליהם העגלון שוט, ועשו שלום ביניהם.

— הטריחו את עצמכם — השמיע העגלון עצה טובה — רדו מעל העגלה ועלו הר זה, כדי שלא יקפא דמכם בקרבכם. מתוך ישיבת־קבע אין מסרבין לעגלון בדרך. עשינו כמו שנצטוינו.

ז.

— ביום השני — הוסיף הזקן לספר — נתגלה לי הדבר במקצת. מריוסה גלתה לי, שבכפר מרננים אחרי אמה, כי היא „יהודית שהמירה". היא אינה יודעת, עד כמה מן האמת יש בדבר... לפעמים, שאבא קורא עליה „יהודונית", אבל זהו רק מתוך שכרות, וספק אם מדעתו הוא קורא כך, או שמא אינו אלא חוזר על הפטפוטים, שהוא שומע עליה בכפר. כשהיא שואלת את אמא בדבר, היא באה לכלל כעס. אבא חובב יהודים, אבל אמא שונאה אותם. היא גופה אוהבת את אביה יותר מאמה. גם היא מחבבת יהודים. מתרועעת היא עם בנות „משקה שלנו" שלא מדעת אמא. חידה היא בעיניה, מפני־מה שונאה אמא כל־כך את היהודים? אגב היא משביעה אותי, שאגיד לה את האמת: „איך הם היהודים שם בשכונתם? כמו יעקב הפרא, או כמוך?"

אנכי לא שמעתי את יתר פטפוטיה, מפני שעסוק הייתי ברעיון אחד: אם אמת הדבר מה שאומרים, הרי מריוסה חציה יהודית! נתתי את לבי למצוא את הסוד. גם זהו פרי החטיפיות, שעשתה אותנו עזים כנשרים, קלים כצבאים, גבורים כאריות לעשות רצון פטרונינו; וערומים כשועלים למצא תחבולה בשעת הצורך. כבר העיד עלינו שר־האלף שלנו „פאול אקימוביטץ" — יהי חלקו עם חסידי אומות־העולם בגן־עדן — היל זריז, פקיד פכח ופטרון

כך עבר הקיץ ורובו של החורף.

בין כך הגיעו ימי חג בבית חלפוב. איני זוכר איזה מן החגים. אלה היו לנו ימים קשים בגולה: מכיון שהתחילה אַנא עוסקת בהכנות מבעוד יום לכבוד החג, נזכרתי בערבי־שבתות שבבית הורים, בשבתות הקלויז, בחני ישראל ובכל מה שחביב כל־כך על נער עברי, ואש של געגועים התלקה בלבי. בימים אלו לא הועילה לי גם קרבת מריוסה, גם דמעות לא כבו את אשי. כגחלים לוחשות נצברו לי פה בתוך החזה. הטעמת מימיך אש כזו? רוצה אתה אז לשכב על הקרקע, להתגולל, ללחוץ את הלב אל איזה גוש. מעשה שגעון עולה פתאום על דעתך לעשות: לרקד, לשיר, להתאבק, לבכות, לצחוק — אפילו מלקיות היית נכון לספוג אז, ובלבד שתסיח דעתך ממה שבלבך.

חלפוב יצא והתמהמה יותר מן השעור. מריוסה העירה, שראתה אותו נכנס לבית־המרזח.

התחילה אַנא מקללת את היהודי המזגן — „משקה שלנו".

— הי, אמא – מתערבת מריוסה — כלום מה אשם משקה בדבר? כי בעל־כרחו של אבא הוא מכניסו? ולאנסו הוא משקהו?

אנא באה לכלל כעס ושפכה קיתון של בוז על ראש בתה.

איני יודע מה היה לי. אגרופי התכוצו, דמי רתח בי; לא יכלתי לשמוע בקרירות־דעת את עלבונה של מריוסה. הרגע היה רגע של סכנה. להתנפל על אַנא הפצתי. אני לא ידעתי, שמריוסה מביטה אחרי, ומרגישה בכל מה שמתחולל בי.

באותו רגע נפתחה הדלת ונכנס חלפוב מבוסם. הוא הלך ופסע פסיעות חגיגיות מתוך פזוז וחיוך. חלפוב מכיון שהיה מבוסם יצאה נשמתו מנרתיקה ושכנה על פניו. ברגעים אלו לא יכול לעשות אחרת אלא או להבק, לנשק ולבכות, או לקלל, להכות ולחייך. לא לחנם היה נוהג להתגלה לימי החג, כדי לתת מקום פנוי ורחב לנשמתו הרחבה. זהו ההבדל בין נשמת יהודי ובין נשמת מי שאינו יהודי; נשמת יהודי היא כולה רוחנית, מתכוצת וכונה לה מקום אפילו על חודו של חוטם. אבל נשמת עממי תופסת מקום מרוה, כביכול, כגשמי.

הוא התחיל משתעשע עמי ועם מריוסה, חלק לנו ממתקים, ובלבד שנרקד עמו; אלא שאַנא קדמה אתו בפנים המרמרים.

— שוב שכור?

עיני אַנא לא פעלו באותה שעה על חלפוב.

עלבון בעד עלבון — וחלפוב לא יכול עוד להתאפק, עמד וקרא עליה:

— יהודוניה!

ראיתי את פני אַנא והם מכורכמים; ראיתי את פני מריוסה כשהאדימו,

ההצעה נתקבלה, כמו שכל הצעותיו היו מתקבלות, לא כהצעות, אלא כגזרות; ומאז התחלנו נוהגים „גנבה ביושר"; והפטרונים היו ישנים בביתם, שמחים בגנבתם ואינם נזוקים, עד שנתחבר לנו נער נוצרי אחד, סירגי איבנוביץ, בנו של ראש הכפר, גיסו של פטר חלפוב, שגם הוא היה לפעמים בהולכים „לילית". נער זה הוכרח מתחלה לקבל על עצמו גזרת יעקב, אלא שלמחר גלה את הדבר בכפר.

הפטרונים באו לכלל כעס. יעקב קבל את הדבר על חשבונו, על דעתו, וספג עונשים מכולם; ומאז נסגר בית־הכנסת של יעקב: הפטרונים הדלו מלשלח אותנו למרעה לילית.

לכשתרצה, הרי היה קצת טעם בתרעומתם עלינו: הם נמצאו מרומים על ידינו, מאמין היה כל אחד, שסוסו מביא לו רוח ידוע בכל לילה, כמחיר הנהוג למרעה לילה, שבעה לילות — פי־שבע; ירח ימים—פי־שלשים — ופתאם נודע להם, שסוס כל אחד היה רועה על השבק פטרונו, הרי שגרמנו להם הפסד מרובה כל־כך בפעם אחת.

ואלא מאי? שמא תאמר — „גנבה"? מה איכפת לך — פרחח יהודי!? כלום שלך נגנבים?!

כך אמר לי פעם אחת נוצרי אחד ממכירי: „זהו חסרון קבוע ביהודי, שהוא מכנים את ראשו למקום שאין מבקשים אותו כלל". וחסרון זה הרגיש בנו גם סירגי איבנוביץ, ומונה היה אותנו בו תמיד.

הקלויז של יעקב נסגר, אלא שבחרנו לנו מקומות אחרים ארעיים, ולפעמים שהתחלנו נכנסים איש לבית רעהו; והפטרונים לא הקפידו על הדבר. . . . .

איני יודע מי לחש לה למריוסה באזנה, מי ומה הוא יעקב זה? ומה דעתו עליה? — שהתחילה לשנוא אותו מן הרגע הראשון, שנכנס אלי. „פרא־אדם", היתה קוראה עליו, מעולם לא ראתה יהודי כזה! כך אמרה לי: „פשוט, יראה אני מפניו, מפני עיניו המשונות אני יראה, ואני בוזה לו".

כשנכנס אלי, יצאה מן החדר ולא שבה, עד שיצא; ועלי יפה היה הדבר: מפני שמן הנמנע היה עלי להמצא תחת השפעת שניהם בעונה אחת.

כך עברו עלי הימים בסביבתי הקטנה: פטר היה מחבבני לפעמים; אנא השביעתני כעס ומרורים; מריוסה אמצה אותי לה לאח ולהטה אותי באש שבעיניה, יעקב השפיע עלי מתורתו, שאסור לקבל טובה בגלות ממי שאינו בר־גלות, ושאנו צריכים להלחם על יהדותנו. סירגי איבנוביטץ נהפך לי לשונא, מיום שגלה בכפר את דבר „הגנבה ביושר", ושר־המאה שלי למדני מסות צבאיות והצליח.

אני בעצמי, כמדומה לי, שלא הייתי ולא־כלום.

אנא: שאם לא כן, לא היתה קוראת אחרי תמיד „יהודוני" ולא היתה שונאת אותי כל־כך, אחרי שהיא רואה אותי עובר על כל התורה.

ופעמים, שהייתי רואה את עצמי ואת חברי, כאילו אנו המצביאים לחילותיו של הקדוש־ברוך־הוא. כל מה שאסר, לא אסר אלא על החילים. החילים הם פשוטים, זקוקים לשורת המשטר, צריכים לדעת משמעת ושעבוד, מה שאין־כן המצביאים. רמז לנו העליון כביכול על־ידי חלומותיו של יעקב: בשבילכם יש יהדות אחרת; מעצמכם תבינו מה ומתי אסור, ומה ואימתי מותר.

נדמה לי לפעמים, שאני מקיים את יהדותי באותו הנסיון שהזמין לי השטן במריוסה: כשלא אפנה אליה, אני קונה את עולמי בשעה אחת. נזדינתי כנגדה בכל מיני כלי־זין. נגמר בדעתי, שאם תושיט לי בסתר איזה דבר מאכל אזרקנו בפניה, אם תשים עלי את ידה, אדחפנה מעלי, אגיד לה, שאני יהודי, והיא — אינה כלום.

נלחמתי בצלה ונצחתיה, כל זמן שלא ראיתיה; אבל מכיון שהופיעה לנגדי, נתקלקלו כלי־זיני. שכרון השפיעה עלי. לא יכלתי לעמד לא מפני אש עיניה השובבות, לא מפני דבורה העלז ולא מפני כלה־שלה. הכל היה בה שלא מצד הקלפה, אלא פשוט משיכה, משיכה שלא לרצונך; וכשנתנה עלי את ידה הרכה, כפפתי את קומתי והפקרתי את עצמי, שתעשה בי מה שלבה חפץ, והיא עשתה: במקום שחסרו לי כפתורים — תקנה; פחתות במלבושי — הטליאה; אם קטנה היתה לי, ומאכלים ומגדנות הביאה לי, וצותה עלי לאכל, ולא מריתי את פיה. היא השכיחתני את יעקב ואת תורתו.

וכשבאתי לפני יעקב — שכחתי אותה ולמדתי את תורתו, שאסור לקבל טובה בגלות; והתחרטתי על העבר בלב שלם, עד שבאתי לפניה.

בין המכתש והעלי הייתי נתון.

ועם יעקב הייתי מזדמן לפרקים תכופים; מן הלילה ההוא שהיה ליל תשעה־באב, על־פי חשבונו של יעקב, היינו נפגשים בכל לילה על הבר, עד שנפלה מריבה בינינו: אנכי לא הרשיתי להם בשום אופן, שהכל יביאו את בהמותיהם לכאן וילחכו את עמקו של פטרוני; וכך התנגד גם שמעון וגם ראובן לחפצי, שאביא את סוסי לרשות פטרוניהם. יחוסנו כמעט שנתקלקל, עד שעמד עלינו יעקב בדעתו המכרעת:

—חבריא! צריכים אתם לדעת: המרעה „לילית" הוא ענין של גנבה. הגנבה אמנם לא לנו היא, אלא מכיון שנמסרה על ידינו, חיבים אנו לנהג בה מנהג יושר וצדק, בא ונעשה חשבון, כמה סוסים לכל אחד? ולפי חשבון הסוסים נחלק את הלילות, ונחליף את מקום המרעה: למי שיש יותר סוסים, ירבו לילות המרעה בחלקו, והיתה זאת גנבה ביושר.

בריה חדשה נעשיתי: משא של שתי עברות הוסר מעל לבי. על אחת קבלתי התרה, ועל אחת נעשיתי בעל־תשובה. בלב שמח הצטרפתי אל העדה, והתחלנו שוב את הקפיטולים הראשונים של תְהלים, שנתקנו כאן במקום קינות. לאחרונה הצעתי שנאמר „על נהרות בבל", שאני ידעתיו על פה. ההצעה נתקבלה.

ועדה של ארבעה יהודים קטנים עמדה בעמקו של פטר חלפוב, נסתרת בין הרים מסביב ומכוסה בצל הליל. „גנבים" על חשבון זרים ו„מקוננים" על חשבון עצמם — וקראו מעומק הלב:

„עַל נַהֲרוֹת בָּבֶל שָׁם יָשַׁבְנוּ גַּם בָּכִינוּ בְּזָכְרֵנוּ אֶת צִיּוֹן".

קראנו, ישבנו גם בכינו, בזכרנו את אשר עבר עלינו — ואת המקום שאנו שרויים בו.

שמואל הזקן נזדעזע מתוך ספורו. שקעה עלינו השמש; והוא נזכר שלא התפלל עוד „מנחה". ירד ורחץ ידיו במי־שלולית, עלה ונשתקע בתפלה.

ו.

כשנגמר הזקן את תפלתו מתוך ישיבה בעגלה, לא חכה שאעירהו על הספור: מעצמו שב למקום ההפסקה, כאלו מוטל היה עליו לתת לפני דין וחשבון על כל מה שעבר עליו. זהרורי בין השמשות כבו לגמרי, ערב של חורף האפיל עלינו בערפל עב ובר־ממש. הזקן גמר את המזמור „עלינו לשבח" והטעים מתוך הערפל: „לתקן עולם במלכות שדי וכל בני בשר יכירו בשמך... ביום ההוא יהיה אדני אחד ושמו אחד". עפו המלות אל תוך הערפל, כאילו התכונו לבקעו, לפזרו; אלא שנבלעו בתוך החשך ולא השאירו אחריהן שום סמן.

–חושב אני את היום, שהתודעתי אל יעקב — תכף הזקן והתחיל בהמשך ספורו — להתחלה של חיים חדשים. הורגלתי להביט עליו כעל גדול, שמעשיו צריכים להיות לנו לדוגמא. יעקב — כל מה שאמר, לא אמר על דרך השערה וספק, אלא כפוסק ומומחה. במקום שבא במבוכה, פתר לו אביו את שאלותיו בחלום. על פיו ועל פי הלומותיו חיינו.

הורגלתי לראותו אוכל טרפות, מחלל שבתות ועובר על כל התורה בלי שום פקפוק; ואף־על־פי־כן הוא מזהיר אותנו תמיד, שנלחם על יהדותנו, שנספוג שבטים וכל מיני פורעניות, ובלבד שלא נבגוד ביהדות; ובשביל זה ציירתי לי במוחי, שהיהדות אינה לא תפלה ולא זהירות מעברות קלות וחמורות, אלא ענין אחר לגמרי, שאין אני יודע לקראו בשם ולהראות עליו באצבע. יעקב — ודאי שיודע. אני איני אלא מרגיש בה. מרגישה גם

שאם תמותו ברעב, עתידים אתם להיות יורשי גיהנום". הקיצותי, ומאז התחלנו אוכלים לפי שעה בשר חזיר ומאכלי פגולים. העיקר הוא שנשאר יהודים, שנשוב לאבותינו יהודים; ברור לי, שלא יחשוב לנו השם־יתברך את זאת לעון.

אבן מעמסה התגוללה מעל לבי, עיני זלגו דמעות מתוך שמחה; ומכיון שפתחתי את פי, גמרתי בדעתי לספר לפניו גם את עווני השני. קויתי לקבל מאת יעקיל היתר על מריוסה, כמו שקבלתי על בשר חזיר.

בינתים הוציא שמעון מתוך תרמילי פת לחם וצלי.

— רעבתן! — גער בו יעקיל בזעף — כלום שכחת?! הלא "תשעה־באב" היום!

הנזוף החזיר את הכל לתוך תרמילי וסר לצדדין.

אני ספרתי לפני יעקיל את אשר נפל ביני ובין מריוסה; ובלי כונה לדבר השתדלתי להמליץ עליה ולספר בשבחה. כמדומה לי, שהרבה גזמתי ושקרתי בנוגע לנשיתה וחבתה ליהודים.

— וסופו של דבר?— שאלני יעקיל בקצת חרדה — היא נשקה אותך ממש?

כל אחד מהנערים שונה את השאלה.

אני מביט לארץ ושותק.

— יפיפיה היא?

אני שותק.

— כמעט שכחתי מה שמך?

— שמואל.

— שמע נא, שמואל — זהו ענין חמור! יותר ממה שנאמר אצל יוסף הצדיק! התבין? איני יודע, כיצד אבאר לך. סכנה הוא עלינו למצא פה... בגלות... בין שוטנינו, אוהבים נאמנים וישרים.

— מדוע? — אני תמה.

— איני יודע. כך אני מרגיש. נעלבים יצאנו, נעלבים צריכים אנו לשוב. העלבון והצדק הם שלנו. צריכים אנו לשמור עליהם, עד שנביאם הביתה.

— איני מבין.

הוא העמיד עלי את עיניו ויאמר:

— ראה הזהרתיך! התרחק ממנה!

דבריו נכנסו לתוך־תוכי. הרכנתי לפניו ראש מתוך הכנעה גמורה. זה היה כוחו של יעקיל, לא רק עלי, אלא גם על יתר החברים: כשהיה נותן עיניו במי שיהיה, היה משעבדו. קשה היה לסרב לו.

— חבריא! אוכל! — קרא הקטן מתוך התפעלות.

שמעה העדה „אכל", ובאה לידי הזדעזעות. כך הורגלו החטופים להזדעזע על כל מאכל, אפילו מתוך שובע. אמנם לא תמיד יכולנו להתאונן על פטרונינו בנוגע לפרנסת הקיבה; מבריאים היו אותנו על־פי־רוב עד לכדי שביעה; אבל מכיון שלא נתנו לנו אוכל בשעת רעבון, אלא בשעה שעלה הדבר בחשבונם, הורגלנו לאכול לתיאבון אפילו על בטן מלאה. „אכול בשעה שיש לפניך, ולא תצטרך לרעב בשעה שאין לך!" זהו פתגם שגור אצל החטופים.

הם התחילו מחפשים בתרמילי, ואני — כלמה כסתה פני, בזכרי, שעוד מעט ויגלה קלוני לפני העדה הישרה הזאת, כשימצאו שם בשר חזיר.

התחלתי בוכה ומתודה על עוני.

— נכשלתי — אני מדבר מתוך התיפחות — בשר חזיר... לא יכלתי לעמד בנסיון...

דומה היה עלי, שיעקיל הוא „בית־דין" שלי, ושני הקטנים הם עדי, שמצאוני על עוני. יעקיל שמע את קטועי ודויי. העדים כבשו פניהם בקרקע, כאלו הם הנאשמים; ואני — אני בוכה ומתיפח.

— שמע נא, קטן — פנה עלי יעקיל — איני יודע אם עברת אותם מדורי הגיהנום שעברנו אנחנו. מרחו אותך בעטרן והעלו אותך על האיצטבא העליונה שבבית־המרחץ תחת הבל שורף ומחנק? הכו אותך בשוטים על שמצאו אותך ממלמל „מודה אני"? העמידוך על כרעיך בין צורי חלמיש ואבנים חדות שעות הרבה בשביל שלא נשקת מה שצוו לנשק? מצאו אותך מנשק בסתר „ארבע כנפות" ופסקו לך שוטים במספר החוטים שבציציות? שמא לא נסית בכל אלה — גלה את שכמינו וספור את הצלקות שנשארו שם. ועל אלה תוסיף עוד את השוטים שאני הייב לספוג, מפני שגופי הקטן לא יכל לספוג את הכל בבת־אחת. — ואחר כל אלה עוד לא עבר עלינו יום בלא „מודה־אני"; ומבשר החזיר היינו נזהרים, עד שפעם אחת הדלו מהכות אותנו על־זה, אלא, פשוט, לא נתנו לנו שום מאכל לבר מבשר החזיר. שני ימים תמימים צמנו, גם לחם גם מים לא בא אל פינו. רואה אתה את שמעון הקטן? הוא נסה אז לאכול עשב הגדל בחצר. ובליל יום שלישי לתעניתנו ראיתי את אבא בחלומי. הוא היה לבוש בגדי יום־טוב ובידו חומש. התחיל לומד עמי ומשנן לי את הפסוק „ונשמרתם לנפשותיכם". ופתאם נבקעה האדמה... מלאך דומה יצא... שוטים בימינו ובשר חזיר בשמאלו, והוא מגישו אל פי. מביט אני אל אבא בחרדה... והוא מחייך. כל המקום האיר מחיוכו, ואמר: „כלום לרצונך אתה אוכל? — התחיל אבא מרחף ועולה, וקורא לי מרחוק — אמור לכל אחיך החטופים — שכרם מרובה מאד! כל אנחה מאנחותיהם נחשבת — תפלה; כל מחשבה טובה מצטרפת למעשה; אלא

— חטופים ?

— חטוף ?

מתוך שאלות נפגשנו.

אלה היה שלשה חטופים, מן הנמצאים בכפר רחוק מבית פטר ואנכי לא הייתי נפגש עמם. גם הם יצאו למרעה לילית עם בהמות בעליהם ונזדמנו יחד בעמק זה.

נעים עלי לקרותם בשמותם: הגדול שבהם „יעקב", שכבר ידוע לך משעה שספג מלקיות, והשנים הנשארים — סימון ורובין; אבל שם בעמק התודעו אלי בשמותם, כמו שהיו נקראים בביתם: יעקיל, שמעולי וראוב"יק.

כפי שנודע לי באחרונה, היה להם עמק זה מקום קבוע להזדמן בו לפרקים. זה היה מעין קלויז מיוחד במינו שראוי לקראו: „קלויז של ר' יעקיל".

הוא, יעקיל, היה נער כבן-חמש-עשרה, שנלקח מביתו „מלא וגדוש" בתורה, כולנו כבר שכחנו את חשבון הימים; אבל יעקיל זה מתפאר היה, שהוא מכיר את הימים על פי צבעם וריחם; וביחוד — ערבי שבתות. חבריו העידו בו, שדבריו קימים; ומתפאר היה, שהוא נהג חשבון בימות השנה, עד שלא אבדו לו אף אחד מן החגים. בימי חג ומועד הם מתאספים לעמק זה.

על פי חשבונו של יעקיל חל תשעה-באב באותו הלילה ונקבצו לכאן כמנהגם.

—אם כן — אני עומד עליהם בשאלה—תהלים זה, שאתם אומרים מהו? מוטב שתאמרו קינות!

— קינות אין אנו יודעים על פה — באר לי יעקיל, כבעל הבית הגון, ששמו ר' יעקיל — יודעים אנו רק כמה קפיטולים של תהלים על-פה, ואותם אנו אומרים בכל החגים; אבל בעקרו של דבר, כלום המלות עיקר? בין כך ובין כך הרי המלות לשון הקודש הן! העיקר היא הכונה; כך למדני אבא, עליו-השלום: „הכל הולך אחר כונת הלב! רצונך — הרי פירושו של „למה רגשו גוים" — „אתה בחרתנו מכל העמים"; רצונך — „איכה ישבה בדד!"

הדבור היהודי, שלא שמשתי בו זה כמה, השפיע עלי השפעה מיוחדת: הרי אני שרוי בסביבה יהודית! קבוץ יהודי, יהודים של אבא ואמא. הרגשתי התבטלות מפני הנער המצוין, היודע את הכל כ„פוסק ותנא". רואה הייתי בו בחינת „רב קטן" על העדה הזעירה הזאת.

הדבר הזה הרבה עוד יותר את עצבוני. הייתי בעיני הרשע שבעדה, האוכל בשר חזיר ונכשל בעברות חמורות. ודאי שאיני כדאי להצטרף לחבורה זו.

בין כך משש ראובן הקטן בתרמילו ומצא מציאה.

ואז, ברגעים כאלו, שכב פרקדן, שקע בשנה; ואם לא יעירך שוט בעל-השדה, תראה חלומות נעימים, שאין הפה יכול לספרם.

לקחתי את התרמיל ויצאתי עם הסוסים אל השדה הרחב, החפשי, המשתרע וטובע באפלולית הלילה. איני יודע אם להכעיס את בעלי או על דעת עצמי עשיתי זאת, שלא הלכתי פעם זו לרעות בשדה זרים. אך ירדתי אל תוך העמק, שהקצה אותו פטר לקציר שחת. השתטחתי על האדמה הטובה ועל יבולה הרך.

מתאוה הייתי להעלות על זכרוני את אבא ואמא, להסיח עמם במחשבה; אבל בפעם הזאת לא עלתה לי. תמונת הרב הזקן מרחפת לעיני, נדמה לי, שהוא מביט עלי מתוך רוגז. מספר הוא לי מעשה ביוסף הצדיק, שישב בבית פוטיפרע והתפרנס בזרעונים.

וכשנזכרתי ביוסף הצדיק, נפל עלי לבי למעשה המגונה שעשתה בי מ־יסה. לא יכלתי לכחד מעצמי, שה„גויה" הצעירה יפה בעיני, ושאם היא תתן לי בשר חזיר אפילו עשר פעמים ביום לא אסרב לה. ולא עוד אלא שאני משתדל בעצמי ללמד עליה זכות. את כל חומר החטא אני מקבל על עצמי. נכון אני להאמין, שלא היא באה אלי, אלא אני קראתי לה. חוטא הייתי בעיני. אפילו לבכות לא יכולתי. נדמה לי, שהרקיע חשך משל אתמול, והכוכבים אינם נוצצים כלל. — ומתוך מחשבות נוגות נרדמתי.

איזה קול העירני משנתי. דומה היה זה לקול בוכים. לא רחוק הוא הקול. עולה ומרחף באווירו של העמק. נזדעזעתי. והקול הולך ומשתפך... קול רך וצובת בלב... וכאילו מתכון הוא ישר אלי. קמתי בחרדה, והתחלתי קרב אל המקום, שהקול יוצא משם. ומסביב, ולמעלה, ומתחת—חשך, חשך, שיש בו ממשות: הירח כבר שקע. מספר צעדים הרחקתי — וכבר איני מבחין את סוסי. היש התחלתי מבחין הברות בקול. הנוסח צובת, צובת את הלב... נוסח של תהלים:

„כִּי יוֹדֵעַ יְיָ דֶּרֶךְ צַדִּיקִים, וְדֶרֶךְ רְשָׁעִים תֹּאבֵד".

סר פחדי, ועל מקומו בא תמהון: מהיכן נוסח זה כאן בגלות? באתי לידי ספק, שמא אין זה אלא חלום.

„לָמָּה רָגְשׁוּ גוֹיִם.. וּלְאֻמִּים יֶהְגּוּ רִיק..!"

מושכני הקול... יהי שם מי שיהיה — רוצה אני להצטרף עליהם.

התחלתי גם אני בקול: „יִתְיַצְּבוּ מַלְכֵי אֶרֶץ"...

נפסק הקול. שעטת צעדים אני שומע.

— מי שם? — שואל קול בשפת יהודית.

— אני! ומי שם?

— אנחנו! — עונים כמה קולות בבת־אחת.

— בין כך ובין כך כבר התגעלתי.
— כלום מגועלת אני כשאני אוכלת בשר חזיר?
— לא — אני עונה מנוצח.
— אם כן נער טוב אתה, נער חביב אתה לי.

הרגשתי על צוארי נגיעת שפתים חמות. סגרתי את עיני, שלא יביטו בי השמים השחורים והכוכבים הנוצצים; וכשהכרתי בעצמי, מה קרה לי, נתביישתי בפני.

היא נעלמה וחיש שבה ותרמיל בידה.

— אבא צוה שתצא „לילית“ עם הסוסים. הא לך תרמיל זה, יש בו לחם ובשר, קום וצא.

היא שפעה דברים בחטיפה ובנוסח שגור אצל בנות פטרונים, כאילו כל מה שקרה קודם, לא היה אלא חלום.

ההליכה „לילית“ היתה הליכה מיוחדת, שבודאי אינך יודע את טיבה, וצריך אני לבארה לך: כל היום עובדת הבהמה עבודתה בשדה, ולפיכך חיבים הבעלים במזונותיה. להוציא את הלילה, שאינה עושה, ומהיכן תהא ניזונת? לפיכך הולכים עמה לרעות בשדה זר. אותו הזר גם הוא בעל־מקנה; גם אצלו יש סוסים, שאינם עושים בלילה, ואין להם זכות מרעה. מהו עושה? שולח הוא את סוסיו בגנבה לבר שכנו. נמצא שבהמותיו של זה רועים בשדות השכן; ובהמות השכן — בשדותיו של זה, ושניהם שמחים. כשמוצאים את הגנב על גנבתו, הוא סופג מלקיות, אף־על־פי־כן אין בכך משום גנבה: כך הדבר נוהג, ודאי שהתנו הבעלים למפרע על הדבר: אם תמצא את גנבי שלי, הריני מוחל לך על המכות, שתחלוק לו; ובלבד שתמחול גם לי על מה שאעשה בגנבך־שלך.

אף־על־פי־כן היתה חביבה עלי הליכה זו. אוהב הייתי את הלילות בשדה, בשעה שהירח משפיע עליך אור בצמצום. חוץ מן ד׳ אמות שלך שוב אינך מבחין כלום, ואינך רואה שום דבר, שיזכיר לך את המקום, שאתה נתון בו, ושיצמצם את כח־המדמה שלך. אין לך אלא כפת הרקיע שלמעלה זו, שגם אביך ואמך וכל אשר חביב לך נמצאים תחתיה; ויכול אתה לציר לעצמך, שאבא עומד לפני ביתו ומקדש לבנה זו בשעה זו; ואמא מבטת באותו הכוכב הנוצץ, שאתה מביט בו, שניכם מסתכלים בנקודה אחת; ומתחיל אתה בוכה, ומשער אתה שגם אמא בוכה; ושומע הלילה, ושומעים לך הכוכבים; חגבים שורקים. רוצה אתה? האמן שהם משתתפים בצערך, מתאנחים עליך. הבלים, דמיונות — כל אלו! אבל פעמים בשעה, שאין לך „ממשות“, אתה נהנה מהבלים; ורוח סתר נושב עליך פתאום ונכנס בך ומחדש אותך, ומתחיל אתה להאמין, שלא לנצח תהא שבוי, שיש יום ויקראו לך דרור.

בזריקת הדם, בפצלות העור ובצעקות שאינן מועילות — נפל עלי פחד. לא! זה לא היה פחד. זה היה כעין הכנעה. אילו היה מונח אצלי שוט ברגע זה, הייתי מנשקו מתוך יראה. קשה לי לצייר לכם את הדבר. אתם הפרחחים אינכם מוכשרים להבין זאת.

יושב אני שקוע בעצבות וכעס, ולא הרגשתי, שבין כך שקע עלי השמש והחשיך היום. החושך גבר, עד שלא הבחנתי עוד את הכלב השוכב לפני. מרגיש אני פתאם איזו נגיעה ורפרוף על שערות ראשי... דומה לרחישת שממית או איזו צפורת ליל... הרימותי את ידי לגרשה מעלי. אבל הנגיעה החליפה את מקומה ורפרפה על ערפי. משטח אני את כפי על אותה הצפורת המגרה בערפי, וידי נאחזה ביד רכה וחמימה. נזדעזעתי ונרתעתי לאחור. לפני עומדת מריוסה כפופת קומה. חפצתי לקום, אבל היא הכבידה עלי את ידה. היא ישבה אצלי ולחצה את ידי בשתי כפותיה.

— מפני מה אתה יושב כאן?

— הרי נרשתני אמך!

— לא כלום! הכי אינך יודע את טיבה?! כך דרכה!

— תמיד היא מבזה אותי: קוראת אותי „יהודוני".

— ומה בכך? כלום אינך יהודי?! כלום כועסת הייתי אלו קראת לי נוצרית?!

נסתתמו טענותי. הרהרתי באותה שעה: הרי אני גופי מגנה את עצמי, כשאני מוצא גנאי בשם „יהודוני". אמת, שהיא מתכוונת להקניטני ולבזותני, אבל כלום בה תלוי הדבר?

— ומה אתה אומר לעשות עכשיו?

— לברוח אני רוצה.

— בלא ידיעתי?

היא זקפה בי שתי עיניה. הרגשתי כאילו ערתה לתוכי שני מעינות חמים. עיני, שלאט־לאט הורגלו אל החושך, בחנו בה כל תנועות גופה. חיוך קל, שעל פניה, גרש את העצב מעל לבבי. הרגשתי פתאם, שיש לי בבית זה ידידה, אוהב, חבר טוב, חברה טובה, חברה יפה מאד. נזדעזעתי והתחלתי בוכה, והיא התחילה מרפרפת על ראשי, על צוארי, על פני. יפה עשתה, שנתנה לי לבכות. אחר הבכיה רוח ללבי. היא בקשה להוציא את ידיה, אבל אני נאחזתי בה!

— ובכן, תברח בלי ידיעתי?

— לא — עניתי מתיפח.

— ואם אקראך „יהודוני" — תכעס עלי?

— לא.

— ואם אבריאך בשר חזיר?

אנא צותה להביא עצים, לערוך אש, להביא עליו את החזיר. עשיתי את הכל.

כלבי רואה, מביט עלי ותמה, והחזיר נונח... והאש מלחכת ומהבהבת, והכלב פונה כלפי מעלה ונובח.

בלילה נדמה לי בחלומי, שאני ואחי השו"ב עומדים ברקיע לפני מדת־הדין, ובעלי חיים עומדים וטוענים עלינו; אלא שעליו טוענים אוזים, יונים ושאר עופות טהורים בלשון הקדש: „כלום הרבה נהנית מכל אלו ששחטת?!"... ועלי טוען חזיר מהרק בנגיחות וחריקות, שאין בן־אדם מבין בהן כלום.

למחר השכימה אנא, העמידתני לפני האם הקדושה, הקריאתני את ה„ברכה שלה"; ולשעת־הארוחה הושיבתני לשלחן אצל פטר. הגישה צלי חזיר ונעצה בו עיניה.

כמדומה, שכל אותן ההכנות לא עשתה אלא להביאני לידי כך. רואה אני, שהיא רוצה להקים עלי את פטר מתוך ביסומו. נפל פחדו עלי והתחלתי אוכל. אני לועס, ובאזני אני שומע חריקת חזיר... מתוכי אני שומע את הקול... תמה אני על האנשים הללו, שאינם שומעים את החריקה והם לועסים במנוחה. איזה גוש עולה ולוחץ בגרוני... בחילה... זהום... — וכאן אירע לי דבר מגונה: פגלתי את השלחן כלו... כל המסובים התרחקו לאחוריהם מתוך כעס ובחילה. נפגשתי בעיני מריוסה, ובושתי מלהביט בהן. אנא קמה מורתחת מתוך כעס, אחזה באזני ומשכתני החוצה.

— צא הלאה, יהודוני טמא! אל תעיז לבא אל ביתי מהיום.

היא גרשתני, פטר ומריוסה החרישו.

עלוב ישבתי על האיצטבא שאחורי הבית, וכלבי שוכב שטוח לפני ומביט בי. מתחיל אני טוען לפני בר־מזלי הנודד: „כלבא! השמעת? מגרשים אותנו! הא למה זה דומה?! בשלמא אילו היינו באים לכאן ברצון טוב; אבל מכיון שהובאנו בעל־כרחנו — גרוש זה מהו?" — נדמה לי שכלבי מבין את שיחתי, מוציא מגרונו הברה מחונקת ומבליע עליה.

ורעיון נדחק ועלה במחי: שמא באמת הגיעה שעתי לברוח? אם ירדפו אחרי וישיגוני, אתנצל ואמר, שפטרוני שלחני מביתו. רעיון זה נסחב במחי כסמרטוט: „הביתה! אל הוריך!" נקר בלבבי כיתוש: „אם גרשוך מזה הרי חפשי אתה!" — אבל בוא וראה כמה גדול כח השוט: אני ידעתי ברי, שעד שירגישו פטרוני בדבר, עד שיודיעו לשר־המאה ועד שישלח לרדוף אחרי, כבר אהיה רחוק מן המקום. חושי כבר התקשו בי, עד שלא יראתי שוב להחבא ביערות; מפני הקלפות והשדים כבר לא יראתי, מפני שכבר ראיתי ושערתי, שאין קלפות יכולות לצער את האדם יותר משיצערוהו בני־אדם — ואף־על־פי־כן, כשנזכרתי בשוט המצליף על הבשר הגלוי

נכנסתי הביתה — „בריה אחרת". מאז ה־גשתי את עצמי קרוב מאד אל נערה זו.

ביום מן הימים — איני זוכר באיזה מן הזמנים, חשבון העת נתטשטשו באותם הימים מלבי – רק זוכר אני, שכבר ידעתי לדבר רוסית במדה שהבינו השומעים את דברי, וכבר מוכשר הייתי לכמה עבודות בית ושדה, וכבר יכולתי להשביע את פטרוני רצון, וזוכר אני, שבאותו יום השתדלתי לעשות את הכל בצביונו. רוצה הייתי לפחות פעם אחת להפיק רצון מאנא. מתנענע הייתי לצחוק־נחת של אם.

אנא יצאה ונכנסה, וכאילו לא ראתני כלל. יושב הייתי על האיצטבא בדד, וכלבי לרגלי מביט בי בעינים — כמדומה שהיו דומעות. צריך אני להעיר לך, שגורל אחר היה לכלבי. מתחלה, כשנכנס אל חצרו של פטר, קמו עליו כלבי החצר והרעישו עליו עולמות. נכנס להחבא בבית־המבשל — גרשוהו משם במקלות: „נודד זה מהיכן בא?" תמהו עליו. ראה נבחן, שלפי שעה אין לו לצפות לחסדי הפטרנוים — נתן מבטחו בשניו ועמד ונלחם עם כלבי החצר, עד שזבו דם. ראו הפטרונים את כחו וכשרונותיו הכלבוניים, ומצאו בו תועלת. עמדו וקרבוהו, ופסקו לו מזונות.

נבחן נושע, אבל תשועתו לא נעמה עליו: הכיר כלב זה בחוש מיוחד, שאני, בר־מזלו, אומלל ומתמוגג ברעתו; ובשביל זה לא האמין כל־כך גם באורך ימי שלותו. תמיד, כשהייתי יושב בדד ושקוע בעצבות היה משתטח לפני ומסתכל בתוך עיני במבט בוטח ותמה. כמדומה, שרוצה היה לשאלני:

„מפני מה? מפני מה אינך קונה לך רשותך בזה כמוני?"

אנא יצאה שוב, והצליפה עלי מבט:

— יהודוני עצל! יושב לו בטל ואת לבי טרחי, הכיני לו סעודה ויבא על המוכן.

קמתי ממקומי, התחלתי מביט לצדדין למצוא לי איזה מעשה.

— לך וצוד את החזיר הקטן, והביאהו לכאן — צותה עלי.

עבודה זו לא נעמה עלי כלל: כבר מאתמול שמעתי את אנא מדברת, שצריך לנהר את החזיר הקטן, ולבי נתמלא עליו חמלה: אף־על־פי שהוא חזיר, אבל הרי נתגדל פה.

קשה היה עלי להיות שותף באותו מעשה, אבל דיה היתה גערה אחת של אנא — ואני כבר ידי מונחת על אותו בעל־חי, שהרגיל בי והאמין בי אמונה יתירה. אנא נתנה לי חבל לכפתו. עשיתי את רצונה. החזיר צרח צריחה, דומה היה, שהוא קרא עלי: „יהודוני! לי אתה עושה כך?!" — אנא נתנה סכין בידי, הראתה לי מקום לחיתוך... החזיר זב דם והתחיל גונח ומחרחר מתוך גרונו.

צורך יש לי בך לבלות עמך את שעותי היתרות !" צריכה היתה באמת לנער כמוני, מפני שעם נערות הכפ־ לא היתה מתרועעת. נערה יפה ועליזה זו — פעמים שהיתה משתקעת ב„מרה־שחורה" ; ואז קשה היה להביט עליה בלא המלה, בשום אופן לא יכלה אז אמה להציל מפיה אפילו מלה אחת, מביט הייתי אז אל פניה ונדמה לי, שהיא אחרת לגמרי. יותר מדי היתה צורתה דומה אז לקלסתר פני אמה כאילו הזקינה רגע אחד בהרבה שנים. על פניה נמתח אז איזה דבר, שהבדיל אותה מכל האנשים, ולפיכך אפשר שקרב אותה אלי, צריך הייתי ברגעים כאלה רק לקום ולצאת — וכבר בטוח הייתי, שתהא נטפלת אלי מיד ותבלה עמי שעות לא מועטות בשיחת ילדים; ואז עליצותה ושובבותה עברו את גבול הרגיל. כך הרגלתי עמה מעט מעט עד שגם אני התחלתי מרגיש בה צורך בשעות קשות של נעגועים ובדידות.

ולמחרת היום, שראיתי בענשו של יעקב, נפל עלי איזה רוח שגעון, כמו שאומרים: „לא מצאתי לי מקום". דומה היה, שלבי חשב להתפקע, שאלות נולדו במחי: „מה אני עושה כאן? למה באתי? מה כל אלו הבריות לי?" — כאילו אתמול באתי לכאן ומעצמי באתי!".

מריוסה הסתכלה בי, איני יודע: אפשר, שהכירה את עצבי על פני. תאוה באה בלבי לשפך לפניה את ו'נשותי, קמתי ויצאתי לגן שאחורי הבית. כרגע יצאה אחרי, פתחתי את לבי, ספרתי לה כל מה שראיתי אתמול. היא שמעה ונזדעזעה:

— מפני מה הכוהו? — שאלה בקול רועד.

— מפני שהתפלל יהודית ולא רצה לאכול בשר.

— ומפני מה לא רצה לאכול?

— אסור לאכול.

— אסור?? מפני מה?

נשתתקתי.

שתקה גם היא. אחר־כך שמה עלי את ידה, ובעליצות, שהיתה רגילה בה, אמרה:

— אותך לא יכו.

— מהיכן את יודעת?

— שר־המאה הוא מכירנו ומיודענו.

— ואם אמך תלשין עלי?

— אם ינזרו עליך מלקויות, אלך ואספוג אותן תחתיך.

והיא צחקה צחוק גדול על דבריה. הצחוק השפיע גם עלי. שנינו צחקנו, בלי דעת על מה.

‚יהודוני‘ — כך היתה קוראתני תדיר. והשם ‚יהודוני‘ היה יוצא מפיה באופן מיוחד, בלגלוג גלוי מתוך שנאה כבושה.

בין הדברות, שנצטוו עליהם החטופים מאת פקידיהם, נמצאו גם אלו: ‚שלא לדבר יהודית, שלא להתפלל תפלה יהודית, שיתפללו בכל יום תפלה ידועה כנגד האם הקדושה והצלב, ושלא להזהר ממאכלות טרפה‘.

על הראשונים היתה אנא מדקדקת עמי מאד; ועל האחרון היתה מסיחה דעתה ממני. היתה מבריאה אותי בלחם וזרעונים בבית־המבשל, פשוט מפני צרות־עין. היה מעשה, ונתנה לי בשר ומאנתי לאכול. אז שפכה עלי את כל חמתה ובקשה להתאונן עלי באזני שר־המאה, אלא שפטר מנע אותה מאכזריות זו. הוא הניע עלי ביד ואמר: ‚יגדל ויחכם‘. התחילה תוכפת עלי מאכלי בשר — ואני עמדתי במאוני. אז נמרה שוב בדעתה לספר עלי לרשות. באותה עונה נתפס בחטא זה חטוף אחר שבאותו כפר, שלא ידעתיו עד היום ההוא — יעקב שמו. פטרונו התאונן עליו, שהוא מתפלל תפלה יהודית, ושאינו רוצה לאכול בשר. יצא עליו הגזר לספוג עשרים מלקיות, וגזרה יצאה על כל החטופים, שיבואו לראות בענשו של חוטא זה.

אחר־כך כבר הרגלנו למחזות כאלה; אבל בפעם הראשונה היה המחזה נורא בעינינו. הנגע בעצמך: נער כבן חמש־עשרה, פושטים את בגדיו, משכיבים אותו פניו למטה, אחד יושב לו על רגליו, אחד על ערפו, שנים עומדים עליו זה כנגד זה, וחבילות של זרדים בידיהם. עשר פעמים הם צריכים להצליף עליו את החבילות, כדי שיצטרף לעשרים.

הבטתי על פני השכוב והם חורים כסיד. בשפתיו רחש איזה לחש; אפשר שקרא ‚והוא רחום‘.

הורמו החבילות, צעקה נוראה, דם... פצלות עור... צעקות... מנין: אחת, שתים, שלש... צעקה... השתתקות־פתאומית... שוב צעקה... שוב השתתקות... ארבע, חמש... עמוד!

הפקיד חלק בחמלתו וטוב לבו את העונש לשנים, הואיל והמוכה נתעלף. נשאו את יעקב מזה לבית־ההולים, נכתב עליו, שהוא חייב לקבל עוד עשר מלקיות, אחר שישוב לאיתנו; ואני חזרתי לביתי.

אילו היתה אנא נותנת לי בערב בשר חזיר לאכול, איני יודע מה הייתי עושה? בלילה ראיתי את הרב הזקן בחלומי, נדמה לי, שהוא עומד לפני כפוף־ראש ודמעות נושרות מעיניו.

איני זוכר עוד את יחוסה של מריוסה אלי בימים הראשונים. זוכר אני רק את מבטה עלי בשעה הראשונה שבאתי לבית־הוריה. יש לך ענינים תפלים — והם נזכרים לדור־דורים. זה היה מבט עלז, שובב ודובב. קשה לתארו בדבורים. כאילו רצתה לומר לי: ‚ברוך־הבא! טוב עשית שבאת!

מוטל היה עלינו, החטופים שבכפרים, להתאסף בכל יום לפני בית שר־מאתנו, שישב ישיבת קבע באותו הכפר, ולהתחנך שם בעבודת־הצבא מראשית ילדותנו. אלא שאני נשארתי פטור מעבודה על־פי בקשת פטרוני, חלפוב, שקוה למצא בי עזר בעבודת שדה ובית. אף־על־פי־כן מוטל היה עלי לבוא למגרש החנוך פעם בשבוע.

זכות אבות עמדה לי, שאבוא לחסות בבית החלפובים. פטר היה שוהה שעות קצרות בביתו. רובו של יום היה יושב בבית הפקודות על עבודתו־ ומעוטו — במרזחו של היהודי היחידי בכפר. „משקה שלנו" — כך היו החלפובים קוראים אותו. בשעות הקצרות, שהיה שוהה בביתו, היה נטפל אלי ומראה לי פנים של חבה. ביחוד היה עושה זאת כשהיה שב מבוסם מן המרזח; אולי מפני שלא היה לו בנים זכרים, מקוה היה לאמץ אותי לבנו. מחבב היה עלי את עבודת־הצבא: „כשתגדל — היה אומר לי — תהיה אופיציר; ואפשר עוד גדול מאופיציר. חרב תחגור. חילים יעמדו לפניך מתוחים. יצדיעו מלפניך. תעשה גבורות מלחמה, תזכה להתיצב לפני הקיסר".

ומעשיות ספר לי, ספורי מלחמות בלשון רוסיה, שכבר התחלתי מבין בה קמעא. המעשיות נראו לי יפות במדה שהבנתי בהן, ועוד יותר — במדה שלא הבנתי בהן, מפני שאז נתנה לך רשות להבין בהן כפי רצונך, למלאותן ולהשלימן כטוב בעיניך. אם חובב מעשיות אתה, קבל עצת זקן שוטה כמוני: לעולם לא תשים לבך למעשיות, שנותנים בהן לפניך הכל ערוך למפרע. מתחיל אתה לקרוא או לשמוע — וכבר יודע אתה את הסוף המוכרח לבוא; ומתחיל אתה מפהק ושנה תוקפתך. קוראות לפעמים בנותי באזני מעשיות מעין אלה — ומיד אני נשקע בשנה. מעשיות הן יפות רק כמו שפטר חלפוב היה מספרן; אבל אין זה מן הענין. בקצור: פנים של חבה היה מראה לי.

אנא היתה אחרת לגמרי: זו היתה שתקנית ואשה רעה: ביתנית היתה במדה מרובה. מעולם לא באה לבתי שכנותיה, וגם אלו האחרונות לא נכנסו אליה אלא לפרקים רחוקים. מערערים היו עליה בכפר, שהיא נאותנית וצבועה. בשעת פכחות היה פטר ירא מפניה כמפני קלפה. כל כחה היה בעיניה: כשהיתה זוקפת את מבטיה על גבור זריז זה, המושל ממשלה בל גבול על הכפר כלו — מיד כשל כחו. נדמה לך: עוד רגע — וקפץ מתוך העינים הללו איזה רוח, ויקים מהפכה בבית. צעירים אתם, לא ראיתם עדיין את העולם. אבל אני אומר לכם: יש לפעמים עינים, שכשאתה מביט בהן, אינן ולא כלום; אבל כשאתה מרגיזן, אש של גיהנום יוצא מהן. ראית את עיני רבקה שלי? הוו זהירים בעינים.

ואנא זו נתנה בי את עיניה לרעה. מעולם לא קראה אותי בשמי.

כלפי הצלב, בין שמאנת לאכל בשר הזיר, בין שמצאו אותך מתפלל תפלה יהודית או מפטפט בלשון יהודית -- היו מכים אותך בשוט: עשרים מלקיות... שלשים... ארבעים... ופעמים שהיית סופג המשים במלואן. אבל הנע בעצמך: כלום יכולים היו להתנהג עמנו באופן אחר? מוסרים ילדי ישראל למאות, שאינם יודעים אפילו מלה אחת רוסית, בידי פקיד רוסי שאינו מבין אף חצי מלה יהודית. זה אומר לו „שב", והוא קם! אומר לו: „חלוץ מעלי את מנעלי!" והוא הולך ונוטל ידיו. כבהמות, ככבשים אלמים נמשלנו! רק את השוט היינו מבינים היטב. השוט למדנו להבין את פקודות מושלנו על־פי רמזי עיניו.

כמו־כן מתאוננים רבים מאלה, שהיו חטופים, על מרחץ־החטופים שהיו קוראים לו: „מדור של גיהנום". לכאורה היה זה באמת דבר נורא: לקחו ובחרו חטופים מאלה, שנראו שרטות על בשרם, סכו אותם בעטר הכניסום עירומים על הדיוטא העליונה שבמרחץ, ומלמטה — שורה של שוטרים ושוטים בידיהם. היורה רותחת, האבנים קודחות, הבלן ממלא כדים רותחין ושופע על האבנים בלי הפסק, ההבל מתגבר, נודף למעלה, חודר אל תחת העור והוא דוקר ודוקר בבשר. נורא הכאב, הנשימה נסתמת, כויה, כויה.. הנשימה נסתמה... להתגולל למטה אתה רוצה? בשוטים יקדמוך!

כל זה אמת; אבל כלום מאכזריות עשו זאת? הדבר פשוט: ילדים עבריים היינו; מזרועות אם נלקחנו; רגילים היינו, שתטפל בנו יד אם בכל ערב שבת לרחצנו, לטהרנו, לחוף ראשנו, להחליף לבנים וללבוש בגדים נקיים; ופתאם הגלו אותנו! ימים, שבועות, ירחים עברו עלינו תחת אבק דרכים, זיעה ורפש ושכיבה על הקרקע; לבנים לא החלפנו, מים לא באו על בשרנו, עד שלקינו בצרעת, וצריכים היינו לבא באותו המדור, שהיו קוראים לו „מדור של גיהנום".

ומזה תקיש על השאר.

בקצור אספר לך: רבים מאתנו נשלחו למקום שנשלחו; רבים חלו ומתו בדרך, ורבים נתחלקו בכפרים בין האכרים, שיגדלום עד שתגיע עתם לבא לש־ת בצבא. אני הייתי מן האחרונים. אחר הרבה מסעות וגלגולים מעיר לעיר, מכפר לכפר, שאיני יודע כמה חדשים — ואפשר שנים — עברו עלינו בנדודים אלו — נמסרתי בכפר נ. לידי פטר סימיונוביץ חלפוב ואשתו אנא פטרובנה.

פטר זה היה נוצרי לא צעיר ולא זקן, לא אכר פשוט ולא אָציל חשוב. לבלר היה בבית־הפקודות שבכפר. בימים ההם היתה זו מלאכה נקיה וקלה, שפרנסה את בעליה בכבוד.

בנים לא היו לו, רק בת אחת — מריוסה שמה, כבת שלש־עשרה או ארבע־עשרה היתה, יפיפיה, עליזה ושובבה.

וכשחלק לנו השבאי לחם מצידתנו, אכלנו לתאבון ושבענו; ומאז התחלנו מרגישים את הלחץ, שאנו גורמים זה לזה בשבתנו צפופים בתוך העגלה. אני התחלתי מתאונן על שכני היושב על רגלי; הלז קובל עלי, שאני דוחפו בכתף. התחיל כל אחד מאתנו פונה במבטיו אל השבאי. זו היתה בקשה אלמת מלפני השבאי: „הצילני מיד אחי".

צחוק נזדמן לי באותו יום של בכיה: הזרתי לאחורי, והנה כלבי „נבחן" מלוה את עגלתנו. „וי לך, נבחן שוטה! — לגלגתי עליו מתוך כאב לב — חושב אתה, שלסעודה אני הולך? לגלות אני מובל — ואתה נטפל אחרי?" —

ושחק השמש הזקן צחוק־ילדים; כאילו עכשיו נעשה הדבר לעיניו, כאילו יש באמת בדבר זה מעשה צחוק. בינתים הגיעה עגלתנו לראש ההר. עלינו על העגלה והתחלנו גורמים לחץ וצער זה לזה.

הזקן סקר סקירה אחת על בנו היושב כנגדו, סקירה רכה וחנינה שיצאה מתחת ריסים ארוכות וסבוכות. יפה היתה הסקירה הרכה מעל הפנים הקשים: סקירת אם מתוך עיני אב קפדן. הוא תקן לו את מושבו, עשה לו הרוחה סביביו ונשתתק.

ה.

— מדלג אני על כל אותם הימים שבינתים — התחיל הזקן שוב — מסעות... חניות... ושוב מסעות והליכה ברגל ורגלים נפוחות — כל זה אינו מן הענין. פעמים שהשבאי נתמלא עלינו חמה, שפך עלינו קללות וחרמות והניף עלינו את השוט: „זידים ארורים! כלום מה אני חייב לכם, שאצטער בשבילכם בצער דרכים?" — קורטוב של טעם היה בדבריו. אם ברצון או שלא ברצון — אבל גורמים היינו לו בצערו; אלמלא אנחנו, אילו לדוגמא, היינו מתים אשתקד, או אפילו עכשו — מיד היה שבאי זה נגאל מצרה זו של הולכת ילדים אלמים למהצה וצער דרכים וענוי של מי שנגזר עליו לשמוע תדיר בכית ילדים נגזלים מזרועות הוריהם. דומה אתה, שזה דבר קל להיות תמיד חוטא ואכזר בעיני ילדים? — כשנגדלתי ושמשתי בצבא — מפקה על קטנים ונמוכים ממני, הרגשתי בצערו של אותו שבאי.

עכשיו, כשקניתי לי הרבה נסיונות, כשעברתי כבר, כמו שאומרים, „באש ובמים", צריך אני להודות, שאיני נוטר שנאה לכל אלה, שסבלתי תחת ידם. יש לך הרבה מן החטופים, שמתאוננים, לדוגמא, על השוט. זה אמת: על כל דבר עבירה, על כל סרוב ומאון, בין שסרבת לעמוד בתפלה

אזכה ואחיה עד שתשובו; אבל שם, בעולם האמת, ודאי נפגש! בני! יהי רצון שלא אכלם בכם בפני פמליא של מעלה!

ירדו הדברים עמוק לתוך לבותינו — וכך נפרדנו.

התחילו מכניסים אותנו לתוך עגלות. הרבה מן הנערים העקשנים שנסו את כחם להתנגד ולברוח, הובאו כפותים לתוך העגלה.

כולנו צרחנו. אני לא שמעתי לא את קולי־שלי ולא את קול חברי. כל הקולות נבלעו בצריחה אחת נוראה.

נשים וגברים הלכו אחרינו. אלו היו אמות ואבות. ודאי גם הם בכו, אלא שלא שמענו את קולם. העיר, השדה, השמים והארץ צרחו עלינו.

ראיתי את הורי — ולבי נתמלא עליהם מין רגש דומה למשטמה מפני שהרגשתי בחלוף שעשו בי. ואמי קרבה אל העגלה בין יתר האמות הסתכלה בי, וכנראה, הכירה את מחשבותי עליה.

היא נפלה לארץ ונתעלפה.

התעלפותה גרמה, שנתרחקה עגלתנו מן הלויה. זו נתעכבה על אמי להשיבה לתחיה. כעס, חמלה וחרדה מלאו את לבי בעונה אחת.

ומתוך כעס, חמלה וחרדה נפרדתי מעל הורי.

בכינו ובכינו עד שעיפנו ונאלמנו.

בדרך הגיע לנו מאחרינו קול צריחה חדשה, דומה לצריחת ילדים, שערנו, שזהי עגלה חדשה מלאה ילדים חטופים מעיר אחרת. התעוררנו והחדשנו את בכיתנו.

אבל מיד הכרנו בטעותנו: זו לא היתה אלא עגלה טעונה שיות שנקנו והובלו לשחיטה.

כל אותו היום לא אכלנו, כמובן, אף־על־פי שדאגו האמות והביאו לנו צידה לתוך העגלה. שקעה עלינו השמש מתוך בכי, ויהי לילה. הילדים העקשנים, שהובאו כפותים לתוך העגלה — התירם השבאי. בטוח היה בהם, שמעכשו לא יברחו.

שקענו בתנומה, אלא שבכל פעם נתעורר אחד מן החטופים ביללה חרישית — תחלתה רכה וסופה קולי־קולות, עד שזה כלה — התחיל השני, השלישי, הרביעי ושוב נצטרפנו לבכיה אחת. החרדנו את הלילה. אפילו השבאי לא יכול לעמוד בפני בכיתנו וקם עלינו בגערות ובשוט. בכיה זו היתה כמו שכתוב: „בכה תבכה בלילה!"

הבקר האיר עלינו, ומצא אותנו ערים. כולנו ישבנו וחכינו לו: מאמינים היינו, שהוא יפדנו, שירדו מלאכי מעלה, כדרך שירדו ליעקב אבינו, ויעש לעינינו נקמות בשבאי ואותנו יפדה. אבל כשיצא השמש, הביא עלינו את הרעב; ומאותו רגע התחיל איש איש מאתנו להתאנח ביחידות. בביתנו לא נצטרפה יותר אפילו כצריחות ערבים וכנביחות כלבים. זה כחו של הרעב.

הזקן שאף רוח והוסיף לספר למקוטעים:

— לבית־המשמר הביאו אותי. לא הייתי שם יחידי: ילדים נערים רכים הובאו שמה. קצתם בכו, קצתם הביטו זה אל זה תמהים. ספרו לנו, שמחר יוציאו אותנו ויוליכונו למקום שיוליכונו.

ושוב ספרו לנו, שהרב רצה להכנס אלינו, אלא שלא נתנה לו רשות.

איש תם וישר היה אותו הרב, עליו־השלום. איש תם כשהוא אנוס לרמות, לא יעמד בפניו שום ערום ואכזר נוכל. מה עשה? לבש גויית, יצא לרחוב והלך מתנועע, פוסח על רגליו, כשכור. פגעו בו שומרי־הליל, עכבוהו ושאלוהו: „מה מעשיך?"

ענה הרב: „גנב אני".

לקחוהו השומרים והכניסוהו למשמר.

כל אותו הלילה עמד הרב בבכיה חשאית ודבר עמנו מתוך החשכה.

הוא ספר לנו, שכשמכרו בני יעקב את יוסף הצדיק, לא עשו זאת מרצון טוב, אלא מן השמים הביאו אותם לידי כך, כדי שיבא יוסף למצרים וילמד את המצרים שיש אל אחד ועם ישראל אחד בעולם.

הוא העמיד אותנו לבחינה, אם יודעים אנחנו „מודה אני" ו„שמע ישראל" על־פה. הוא הודיענו, שיוליכונו למקום רחוק־רחוק, ונשהה שם הרבה־הרבה שנים, וכשנגדל נהיה חילים.

הוא הזהיר אותנו, שלא נאכל נבלות וטרפות, ושלא נשכח את שם אלהי ישראל ואת עם אבותינו, אפילו אם ידושו על־זה את בשרנו בעקרבים.

הוא ספר לנו מעשיות בעשרה הרוגי מלכות, שמסרו נפשם על קדושת השם, באשה ושבעה בניה, שנהרגו על שלא רצו להשתחוות לפני „עבודה־זרה", ועוד הרבה כאלה. וספר לנו, שכל אלה הקדושים יושבים בגן־עדן עם הקדוש־ברוך־הוא ונהנים מזיו השכינה.

באותו הלילה קנאתי מאד בצדיקים הללו ואמרתי בלבי: מי יתן ויכפו גם אותי לעבוד עבודה־זרה ואעמוד בנסיון, ואהיה נהנה לאחר מותי מזיו השכינה!

והרב ספר וספר לנו מעשיות, והרבה באזהרות, והפליג בשבחנו, עד שהאמנתי, שאני, באמת, איזה „פנחס־בן־אלעזר" מיוחס אצל רבונו־של־עולם, שבחר בי מתוך יתר חברי לעמוד בנסיונות.

האיר עלינו הבקר ונכנס שומר בית־האסורים. פנה אלינו הרב ואמר:

— צאן־קדשים! עתה נפרד. אני הולך לספוג מלקות ו„תפיסה" על שנכנסתי אליכם בערמה; ואתם תצאו בגולה לעמוד בנסיונות. איני יודע, אם

מחרישה אזנים. נדמה לי, שהם נלחמים ברוחות היער ומגרשים אותם ממקום זה.

נביחת הכלבים הפיגה במקצת את פחדי. נצלתי לפחות מאימת הדומיה הקשה, ששלטה שם. הנביחות החיו את הלילה ודובבו עלי את הדומיה. כשאני לעצמי, רצויה היתה עלי הנביחה מפני שלא הייתי פחדן כל־כך מפני הכלבים. אדרבה, אני־גופי הייתי ארון לכלב אחד, שגדלתיו בביתי שלא בידיעת הורים; אבל כמה גדול היה צער־ו של שלמה אחי! הגע בעצמך: נער עברי, שירא מפני כלבים אימת־מות, צריך לבקש לו „מגן" — בכלבים נובחים!

כך ישבנו ימים אחדים נחבאים תחת כפת הרקיע וטמונים בשעטנז. אבל סוף־סוף הגיעה השעה לאבותי להבין מה שלא יכלו להבין בשעה שרצה הרב לתת אותי חליפין במקום אברהמ'לי התכשיט: נתפס אחי הבכור שמחה, עליו־השלום; אחי זה, מלבד שהיה שו"ב חביב על קהלתו ולמדן מופלג, — זכות יתירה היתה לו, שכבר היה בעל לאשה ואב לארבעה ילדים. ואז, כנראה, הבינו אבותי, כמו שהבין הרב בזמנו, שאין מן היושר שימסר אחי לצבא, ואני השובב, חצי הדיוט המצחק בכלבים, אשאר בביתם.

אחרי ימים מועטים באה אמא ולקחה אותנו לביתה.

את השאר כבר עשו אחרים.

הזקן הפסיק את ספורו. הוא התיגע והתנשם מתוך הליכה כלפי ההר. כשהגיע לשפוע של ההר, החזיר פנים כלפי השפוע וזקף את קומתו.

— סגולה בדוקה היא זו — מתקן הוא אותי בעצה טובה — אם קשתה עליך ההליכה למעלה, החזר פניך וסקור סקירה אחת למטה וישוב לך כחך.

ד.

העגלה נשארה מאחרינו ואנו היינו עומדים וממתינים, עד שתגיע אלינו. בינתים הבטתי אל תוך העמק, והוא כולו ים של רפש וטיט. העגלות הבאות מאחרינו טובעות בים זה ונדמה לי מרחוק, שהן עומדות על מקום אחד. השמש השוקעת מבזבזת עליהן כמה ניצוצות שבורים, שמאירים על טביעתן ונותנים ברק יפה לשטח הבצה כנגד השמים. אבל לי, העומד על חדו של ההר, שולחת השמש ניצוצות, מבטיחים עוד שעה ארוכה של יום.

אמא נפרדה והשאירה אותנו על אפטרופסותו של הרועה הקטן, והרועה הקטן הוא נער טוב. שומר הוא אותנו באמונה. בכל פעם שרא איש זר קרב אל מקומנו, הקדים והכריז :

— נערים אלה אינם יהודים ; בחיי ראשי — אינם יהודים כלל וכלל.

והאיש הזר, שקרב אל מקומנו לא היה החטפן, כמו שרמינו מראש. זה היה טבח, שבא אל העדר לקנות את השיות לשחיטה.

שקעה עלינו השמש. קשה היתה עלי לינת לילה זו בפעם הראשונה תחת כפת הרקיע, מקום שאין מזחה קבועה. הכנסתי את ידי תחת בגדי השעטנז שעלי ומשמשתי בציציותי. נדמה לי שגם הן מתחבאות : רועדות היו בידי.

שמים השוכים השתרבבו עלינו מלמעלה. הכוכבים נצטרפו בעיני למיני אותיות ורמזים, שלא ידעתי פירושם ; אבל הרגשתי בהם שאינם אלא לרעה. להשים — זמזומים — מגיעים לאזני, ואיני יודע מהיכן באו... ניצוצות אני רואה. מתחלה אמרתי : אין אלו אלא כוכבים הנשקפים בנהר הקרוב ; אבל אחר כך האמנתי, שאין כאן לא נהר ולא כוכבים : ברק הנהר אינו אלא חיוך של ענק שכוב, ונצוצות אלו הם רמזי עיניו. מביט אני אל העדר ונדמה לי, שלא כבשים עומדים שם, אלא מיני בריות, הולכים הם ומשתרבבים, הולכים ומתפתלים, מתלכדים ומתפרדים... מאמין אני, שכל אלו הם ענקים, שנתקללו להראות ביום ככבשים ולשוב לקדמותם בלילה. יודע אני, שמאחורי יש יער ; וביער מה אינך מוצא ? כלום יש לך רוח־הטומאה שאינה מצויה ביער ?

— זזז ! — שומע אני פתאם לחשי זמזומים.

התחלתי בוכה.

מפני מה אתה לא ישן ? — שואל אותי הרועה הקטן בלשון יהודית מסורסת.

— ירא אני.

— מפני מה ?

— מפני... מפני היער.

— הי ! אתה לא ירא יותר — מנהמני הרועה בלשונו המסורסת — יש כלבים טובים בעדר !

למזוזה אני צריך או לאיזה קמיע, סגולה מפני המזיקים, והדיוט זה מנחמני בכלבים נובחים.

הנער הוציא שריקה בין שפתיו, ויהי העדר למחתה, כאילו נבקעה הארץ והוציאה מחנות כלבים מתוך הגיהנום. הם הרימו קול נביחה

מפני שלבה לא היה נרעש כל־כך. היא נכנסה לביתה, ביד אחת לקחה מעל האש קדרה מלאה ריפות קלויות, שהוכנו בשביל הארוחה, ובידה השניה — קדרה מלאה רותחין. קרבה לה בחשאי אל החטפן, שפכה את הקליות הקודחות על היד שהחזיקה בי, ותוך כדי שפיכה ערתה עליהן את הרותחין. צריחה נוראה יצאה מגרונו של החטפן — ואני חפשי! — —

כלה הטבק במקטרת. — ונסתלק רוח הדבור מעל הזקן. כך טבעו של שמואל השמש: אין הוא יכול לספר אלא מתוך עשן מקטרתו, עד שלא יראה הוא את שומעיו, ושומעיו—אותו. באופן זה נקל לו יותר לראות את עצמו ילד בימי ילדותו ולשאוב משם זכרונות.

בינתים עמדו הסוסים מלכת והזכירו לנו שיש לפנינו הר א־יוך זקוף ושהגיעה לנו השעה לטייל קצת ברפש. צריכים היינו לבטל רצוננו מפני רצון בעלי־החיים וירדנו.

ג.

הלכנו בצד העגלה רגלים. הזקן התקין את מקטרתו, שוב נתכסה בעשן וחזר אל ספורו.

— איני יודע מה נעשה בי באותו רגע. מי חטפני? להיכן הוליכוני? כמדומה, שהייתי כל אותה העת שרוי בהתפעלות; וכשהקיצותי, מצאתי את עצמי בבר בצל היער, בין עדר כבשים. אצלי עמד אחי שלמה, שבקושי הכרתיו; מפני שהיה לבוש כגוי קטן: כתונת לבנה, משולשלת על מכנסים של בד ואבנט אדום על מתניו. מסתכל אני באחי, אחי — בי. ודאי, גם הוא לא הכירני אלא בדוחק, מפני שגם אני הייתי לבוש כך. אצלנו עומד נער וצוחק לנו בפנים מסבירות, כמכנים אורח. זה היה רועה קטן, שכל ימות־החורף היה משמש בשכונת היהודים שבעיר להבעיר אש בבתים ביום השבת; ולפיכך היה מפטפט קצת בלשון יהודית; ובימות־הקיץ היה רועה עדרי כבשים של בני הכפר שמסביב לעיר.

אמא עמדה על גבנו, נשקה אותנו מתוך דמעות. השאירה לנו לחם ומלח, וצותה עלינו: „למען השם! אל תדברו יהודית, כדי שלא ירגישו בכם! פה תחבאו, עד שיצא החטפן מן העיר. שומעים אתם?" נקל היה לה לצוות „אל תדברו יהודית!" כלום ידענו לדבר בלשון אחרת?

הבנתי שזהו מין מחבואה: מחבואה — תחת כפת השמים!... ברחתי מתוך הבתים, העליות והמרתפים להחבא בחוץ הרחב, בין השמים והארץ! ברחתי מתוך החושך המסתיר להחבא בתוך האור הגלוי. ובאמת, כלום את האור היה לי לירוא? את השמש והירח? את הכבשים שבעדר? אני ברחתי מפני בני־אדם.

נחבאים בעלית הבית. מהפכה נהיתה בעיר: מכל הרחובות רצו לסמטתנו להסתכל במומרת, שבאה לרשת נחלה יהודית. השאון הגיע גם אל מקום מחבואנו. תאוה שובבה באה בלבי לצאת ולהביט בה. לקללה, לרוק בפניה הייתי רוצה. שכחתי את הסכנה המרחפת עלי. נדמה לי, שאני, העברי הקטן, אחראי בעד שובבה זו. לא משלתי ברוחי ויצאתי; וכשהייתי כבר ברחוב נפל עלי פחד החטפן. כל זר שפגע בי — נדמה לי, שהוא הוא החטפן. צמצמתי גופי, נטיתי לצדדים ולא ידעתי היכן אתחבא.

פגע בי אדם אחד. זקנו המגודל ופאותיו המסולסלות העידו בו לפני, שאיש ישר הוא. התחלתי מביט אליו בתחנונים.

— מה לך, נער? — שואלני זה בקול רך.

התחלתי בוכה: „ירא אני מפני החטפן!"

— בן מי אתה?

אמרתי לו.

— בוא עמי ואהביאך, ילד. אל תירא. הלא דודך אני. או שמא אינך מכיר בי?

החזיק בידי והלכתי אחריו. רואה אני את בני הרחוב והנה הם מביטים אחרי נרעשים... שכנות אמא פוגעות בנו, סופקות כפים ומרימות קול בכי.

— מה הן בוכות? — תמה אני.

כופף אלי אותו האיש את קומתו:

— רוצה אתה בממתקים? יש לדודך הרבה מהם! או שמא כואבות רגליך, בוא ויקחך הדוד על זרועותיו!

מכיון ששמעתי ממתקים הרגשתי שזהו החטפן ובקשתי לברוח; אבל הדוד כבר שם עלי את כפו. הרימותי קול צעקה. המקום היה קרוב לביתנו. גרי הסמטא נקהלו עלינו: מי—ברעש, מי— במקלות, מי—בצוחות. הכרתי את קול אמא והי רוחי. סגולה מיוהדת יש לקול אם על הבנים: אפילו חרב מונחת על צוארך — כשאתה שומע את קולה, אתה מתמלא תקוה וחזוק הלב.

היא הבקיעה לה דרך, התנפלה על החטפן כחיה רעה: הכתה, צבטה, שרטה, מרטה, נשכה — אבל הוא החזיק בי, ולא הרפה ממני. וכי מה כח אשה להכאה? כלא־כלום! נצטרפו אליה שכנותיה: אחת, שתים, שלש, ועזרו לה להוציאני מידו. אבל מה הן שלש נשים כנגד גבר אלם? שלש פעמים לא־כלום.

זה היה בשעת ארוחת־צהרים. התחכמה עליו אחת השכנות, שלא היתה, אמנם, מחבבת כל־כך לא אותי ולא את אמי: תמיד היו ביניהן קטטות; ולפיכך אולי היתה יותר מוכשרת למצוא עצה ברגע קשה זה,

שלם בעדו הגביר ר' יוסיל, עליו השלום, עד שעלתה לו לקחת אותו התן לבתו.

בא אותו החטפן מעיר פלונית שבפולין לקחת את אברהמי"ל על השבון משפחת הורביץ שבעירו. מכיון שהניח ידו על אברהמי"ל, נזדעזעה העיר כולה. והרב בכבודו ובעצמו שלח לקרוא לחטפן, והבטיח לתת לו „בטוב" „חטוף" אחר על מקומו של אברהמי"ל. התחילו מחפשים אחר בית־אב, ששם משפחתו הורביץ, ומצאו את אבא. עד אז לא ידעתי, שיש לאבא „שם משפחה". הדבר נשאר לפי שעה סוד כמוס אצלם! אבל אין לך שום סוד, שעומד בפני פקחותה של אם. היא הריחה בדבר, לקחה אותי — איני יודע מפני מה בחרה רק בי — ונפלה עמי על ביתו של הרב, ושפכה עליו קיתון של רותחין:

— וכי כך הוא היושר, רבי? כלום בשביל כך ילדתי וטפחתי, שאתן את בני כפרת איזה אברהמי"ל?!

נאנח הרב, מביט לקרקע ומטעים לה, שאברהמי"ל זה אינו איזה אברהמי"ל סתם, אלא תכשיט הוא, למדן מופלג, נדיב־לב, עתיד להיות גדול בישראל; ואין מן היושר להפקיר תכשיט זה, בשעה שאדם אחר יכול למלא מקומו; ומוסיף הוא על זה עוד טענה: אברהמי"ל הוא כבר בעל לאשה ואב לילד מוטל בעריסה. „והיכן היושר?" — הוא מקשה עליה. והיא טוענת, שאין ידוע עדין, אם בניה לא יהיו תכשיטים לכשיגדלו, ושוב היא טוענת, שגם היא מפרישה חלה, מדליקה נרות לשבת וזהירה במצות כאמו של אברהמי"ל, ושוב טענות, ושוב בכיה בלי מענות — עד שנתרכך הרב, לא עמד בפני אשה.

היא לקחה אותי ואת שלמה אחי, החביאתנו בעלית הבית, וצותה עלינו שלא נצא החוצה.

הזקן הפסיק באנחה קלה, אחר־כך הוסיף ואמר:

— הרבה הייתי אשם בעצמי: נער שובב הייתי; עברתי על דברי אמי, בסמטא, שהורי גרו בה, בשכונתנו, דר היה מזגן אחד — ובנדיט שמו. יינות משובחים היו במרתפו; לפיכך היו סרים לביתו שרים ופקידים. הוא היה קצת חשוב אצלם. די לך לדעת, שאף־על־פי שהיה יושב בסמטא, לא היו היהירים הללו נמנעים מלסור לביתו.

ובת־יחידה היתה לו לבנדיט; אומרים עליה, שהיתה יפיפיה ומלומדת. אנכי לא ידעתיה. בימי ספרו רק בגנותה. ודאי שאביה אהב אותה. כלום יש לך אב, שאינו אוהב את בניו? וכל־שכן בת כזו, שהכל היו מחבבים אותה. ובאחד הימים — אני איני זוכר את הדבר, אבל כך מספרים — קמה וברחה מבית אביה והמירה את דתה, לא עלינו. ולאחר הרבה שנים, כשמת אביה, שבה אל עירנו לקחת ירושה. זה היה באותו יום, שהיינו

— הרי אדם, ילוד־אשה, שוטה כל ימיו! חוטא לפני הקדוש־ברוך־הוא ואינו יודע לברך על הרעה, שיש בה ממקור חסדיו, ברוך־הוא!

לא הבינה אמא מה הוא סח וזקפה עליו את פניה דרך שאלה.

— החטפן בא לעיר — מודיע אבא.

— החטפן?! — מזדעזעת אמא.

— אבל אינו חוטף אלא מ„רביעוניים" ואילך.

„רביעוניים", „חמשוניים" וכך להלן — היו נקראים בתי־אבות, שיש בהם ארבעה בנים, חמשה, וכך להלן.

— ביתנו הוא עכשיו שלישוני! שומעת את, אשה? שלשה בנים נשארו לנו! ביתנו פטור מחובת הצבא. עכשיו רואה את, אשה, חסדיו של המקום ברוך־הוא? יש לך עוד טענות כנגדו?!

כך היה באמת המנהג בימים ההם: מחויבת היתה כל קהלה עברית לתת למלכות סכום קצוב של חילים. את הסכום הזה היו גובים מן המשפחות. כל משפחה הטילה את מכסה על בתי־האבות שבתוכה, אלא שלא כל בית־אב מחויב היה לתת חיל. בתי־האבות, המרובים בבנים, פטרו את מעוטי־הבנים. החמשוניים, למשל, פוטרים את הרביעוניים, הרביעוניים את השלישוניים, וכך להלן.

אמא הביטה עלינו כנשר המביט על האודים המוצלים, ודמעות חשאיות זלגו עיניה. אבל אלה היו הדמעות האחרונות על קברו של דוידל. אבא לא גער על דמעות אלו. הרגשנו כולנו, שדוידל היה צדיק תמים: הוא מת, כדי שיפדה את אחיו מיד החטפן. לי נדמה אז, שנשמתו של דוידל מרחפת בחללו של החדר, שומע את הכל, יודע, שאנו שמחים במיתתו—ונכלמתי.

למחר הלכתי אל החדר מתוך זחיחות־דעת. מתפאר הייתי על הברי, שאני שלישוני. רביעוניים התקנאו בי; חמשוניים התקנאו ברביעוניים; כולנו היינו מתקנאים בשניוניים ובנים־יחידים. נערים קטנים, פרחחים, שלא ידעו עדיין את עולמם, כבר באו לידי הכרה, שאחים בני אב אחד יכולים להיות מכשול ופגע זה לזה.

דבר זה היה בראשית הקיץ. נגזר עלינו מאת המלמדים, שנשב כלואים בחדר ולא נשהה ברחוב יותר מדי בשעת סכנה זו. אבל זו היתה גזרה שאין ילדים יכולים לעמוד בה בימי הקיץ היפים.

בינתים בא החטפן לעיר ונתן עינו בחתן הגביר ר' יוסיל, עליו השלום. שמו של אותו החתן הצעיר — אברהמיל הורביץ. זה היה אברך משי, מרגלית טובה, שברח מפולין ובא לעירנו וישב ולמד תורה בקלויז. הרבה

יתירה: במתנה באה לו מאת אופיצרו ומשמשת היא אצלה, לפי דבריה, מאז ועד עתה; מלאה טבק, הדליק עליה גפרור והתכסה בעשן.

ב.

— שואל אתה אותי, אם זוכר אני את הכל? — התחיל מדבר אלי מתוך העשן — הרי עלי הכל כאילו קרה אתמול. איני יודע בדיוק כמה שנים מלאו לי אז. זוכר אני רק זה, ששלמה אחי הגדול ממני, נעשה לבר־מצוה באותה עונה. ביני ובין שלמה היה עוד אח — דודיל קראו לו — שקדם ומת. הרי שהייתי אז כבן אחת־עשרה. התחילו האמות דואגות ואומרות: חטפן עתיד לבוא בעיר; ויש שאמרו: כבר בא. בחדר ספרו, נערים, שהחטפן הוא מין בריה, שחוטף ילדים ועושה אותם חילים ומוסרם למלכות במקום גדולים מישראל, שאינם רוצים ואינם יכולים להיות חילים. מחולקים היו הנערים בדעותיהם: יש מי שאמר, שהחטפן הוא שד, מאותם שנבראו בערב שבת בין השמשות; יש אומרים, שהחטפן הוא פשוט עכו"ם, ויש אומרים שהוא משומד; ועוד יש אומרים, שהוא אינו אלא יהודי רשע' ולא עוד אלא שהוא בן־תורה, לבוש קפוטה ארוכה, אבנט רחב ו„טלית־קטן" על חזהו, ולפיכך אין קללת צדיקים שולטת בו. ימספרים היו, שהוא מחלק אגוזים וכעכים לילד ישראל, וכיון שאתה נהנה ממנו, מיד אינך יכול לזוז ממקומך, עד שהוא מניח עליך את כפו „וחוטפך".

מתוך שיחה אחת שבין אבא ואמא הרגשתי, שאין לי לפחוד כל־כך מפני החטפן. זה היה במוצאי־שבת־קדש, שחל בתוך „שלשים" לפטירת דוידיל אחי הגדול ממנו בשנה ומשהו. אמא לא קבלה עליו תנחומים. הוא היה אצלה „פרי־חמד". שלשה אחים היו לי. הבכור — שמחה, עליו־השלום — כבר היה אז „נשוי", שו"ב[1] צעיר בעיר ומוסמך להוראה. גדול ממנו בתורה היה שלמה עליו־השלום, אף־על־פי שהיה עדיין קטן. שניהם הם כבר בעולם האמת. אבל דוידיל זה, אלמלא שמת, היה עולה על כולם. כך דרכו של מלאך־המות: בורר לו את המובחר. אני הייתי... למה זה אכחד? — סובין! נשמתי לא היתה מסוגלת כל־כך לתורה. ואמא היתה מטיחה דברים כלפי מעלה ובוכה תדיר. מומחות הן כולן לבכיה. בדקתי ומצאתי: דגים נבראו מן הרקק, ונשים — מן הדמעות; ואבא היה גוער בה, אבל היא לא קבלה נזיפה. על דוידיל שלה היא מרעישה עולמות: „מי נתן למלאך־המות שליטה עליו"?

ובאותו מוצאי־שבת־קדש, אחר שכבה אבא את האבוקה בתוך שיורי כוס הבדלה, פנה כלפי אמא ואמר:

[1]) ראשי תיבות: שוחט ובודק.

— מאחר שאת בוכיה — מוציא שמואל הזקן את כל כעסו מנרתיקו — הרי לא לבד שאת סרבנית, אלא פשוט, פתיה! שערות ארוכות ודעה קצרה, הומיה, בוכיה, ואינה יודעת על־שום־מה!

פונה הוא אלינו ומתחיל מציע טענותיו:

— הראיתם בכינית זו?! חמש פעמים בחייה הרעישה עלי עולמות בהריון וחבלי־לידה; ובכל פעם ילדה נאד נפוח: נקבות ילדה; מפעם ששית ואילך זכתה והתחילה יולדת בנים כמשמעם. שלשה זכרים ילדה לי לעת זקנה; עכשיו היא מחויבת לברך שהחיינו, שזכתה וטפחה חיל לצבא — ולבסוף היא בוכה! לפי־שעה הרי בנך הולך מעצמו לעבוד בצבא, ואני בימי — הי־הי! חטפוני כשהייתי פרחח!

הזקן גמר את חשבונו עם ה„מנופול׳קא״, נפטר מזוגתו הבכינית ושכניו הטובים, ועלה עם בנו על העגלה, שהמתינה להם בחוץ להוליכם לעיר המחוז ח., מקום שעמדו שם ההילות למנין.

זכות יתירה עלתה בחלקי, שנוסע הייתי גם אני באותה העגלה ולאותה העיר, וזכיתי לשמוע ספור חיי שמואל הזקן מתחלתו ועד סופו.

הימים ימי גשמים; הדרך רפושה והסוסים התנהלו בכבדות; העגלון „עשה מעמדות״ תכופים ורמז לנו כל פעם על כל ספק־הר, שנטריח את עצמנו לרדת וללכת רגלי אחר העגלה. הטחב התחיל חודר אל הגוף, ובש־נו נעשה חדודים חדודים. פג החם, שהצטידנו בו מביתנו; פנה גם בריחות דעתו של הזקן הבדיח והוא התחיל מביט בבנו, היושב כנגדו, הבטות תכופות מלמטה למעלה, כמצליף. „הבעל־החכם״, שבביתו רוצה היה להשפיע מחכמתו על אשתו, לברך עמה „שהחיינו״ על הספקת חיל לצבא — לא עמד בנסיונו: הוא התחיל מיצר למפרע בצער נענועים. קשה עליו פרידתו מבנו, פרידה זו, שתחול עליו מחר. הוא ישב כפוף ושתק. נראה, שהפקיר את ראשו ואת לבו להמון הרעיונות וההרהורים, הנדחקים ועולים שם בעל־כרחו.

אני נטלתי לעצמי מקום כנגדו, כדי שאהיה לו בר־שיחה.

— עודך זוכר את כל מה שעבר עליך מאז? — מתחכם אני לפתוח לו פה.

נראה שהיה שמח על שאלתי. צריך היה אותו זקן ברגע קשה זה להרצות לפני מי־שהוא את הרהורי לבבו, לחזר במחשבה על כל אותן האכסניות, שעבר עליהן בימיו עד שיגיע לאותו פרק, שאליו הוא מכניס עכשיו את בנו.

הוא הוציא מתוך כיסו את מקטרתו הקצרה, שהיתה אצלו חטיבה

בימים ההם.

(ספורו של זקן).

א.

כשהגיע התור לשמואל שמש להכניס את בנו לעבודת־הצבא — יצא הוא־גופו לשוק, קנה מעיל־שורד, אמתחת ושאר כלי־תשמיש לצרכי החיל, ולא שכח גם את העיקר: חטף וקנה „מנופול׳קא" — וחזר לביתו. ושם במעמד השכנים, שגם אני זכיתי להמנות בתוכם, שתה „לחיים" ומזג כוס שניה בשביל זוגתו רבקה:

— שתי מחותנת! — הוא מכבדה ואומר.

בעונה אחרת לא היתה רבקה מוחלת לו עלבון זה; וגם עכשיו זוקפת היא עליו את חוטמה; „הרבה פעמים ראיתני שותה משקה?!" רוצה היא לזרוק לו שאלה בפניו, אלא שעכשיו, בשעת פרידת בנה, אין לבה פנוי לקטטות, ויצאה בסירוב.

— אשה! — נער בה שמואל בנזיפה — אומרים לך: שתי! סרבנית!

אבל אין רבקה יראה כלל מפני נערותיו: בעצם, הרי הוא „בעל" נוח; ומה שהוא נוער, אינו אלא מפני שכך הורגל מן הימים, שהיה עובד בצבא: לנעור בקטנים ממנו ולקבל נזיפה מ„נערנים" גדולים ממנו.

— כך דרכם של כל הנערנים כולם — מטעימה לפעמים רבקה לשכנותיה — מפינים הם מרירותם בנערתם, ואחר־כך — עלה ורכב עליהם!

והיא מסרבת. ראה שמואל, שהיא עומדת בסרבונה — התחיל מרכך את קולו:

— מה את דואגת כל־כך? אשה! הוא אינו הולך, חס־ושלום, לשמד!

מכיון ששמעה רבקה „שמד", היא מתחילה דומעת, שלא בכונה נגע באחד מפצעיה: מרננים בעיר, שמשפחתה פגומה.

מרגישה היא, שלבה מתפקע, אמת קשה קבורה שם!

נכנס באותו רגע עזיה הקטן, מצא את אמו דומעת, עמד והסתכל בה במבט עצב ותבעני.

היא פקחה עינים רחבות על בנה.

— עזרא, היודע אתה? כבר נעשית גדול!

— גדול? קרא הקטן מתוך חדוה, ואם־כן...

— בוא אחרי! רמזה אליו.

שניהם יצאו והלכו פסיעה גסה. נלאה הקטן להכרך אחריה — עמדה ולקחה אותו על זרועותיה.

מרגישה היא בעצמה כח גדול — לעמוד כנגד קהל ועדה. את האמת היא הולכת לגלות! איש לא יוכל להכחיש. הוא לא יעמד עכשו בפניה. תשרוף אותו בהבל פיה...

כחו של נביא יש בקרבה!

היא נכנסה לבית־החוגגים באמצע המזמוטים.

ארלוב עמד בפנה אחת, ושנן לעצמו את פסוקו:

„אותה הבריה האכזריה, שמאחורי ההכרה, אינה מפונקת כלל, כלל, בנאמנות כלל!"

מתנועע הוא על רגליו. אין איש רואה אותו. אין איש שומע לחשו. עסוקים הם כולם במזמוטי היובלנים.

סמולינסקי רואה באשרה, שומע בשבחיו, טובע בברכות. נזדעזעו נימי לבבו; נשמתו שבו התרככה; נשמת הצבור השפיעה עליה אור מרובה...

דמעות התחילו נוזלות מעיניו.

—רבותי! אינני זכאי לכך. הרבה יותר לקחתי מכם ממה שנתתי לכם!...

קולו נבלע בברכות המרחפות מכל הפיות.

— רבותי! כלום מה אני? מי אני? מי הייתי? ומי הנני?

ודוי התחיל לאמר, אלא שקולו נבלע.

שרה עומדת ורותחת. אש אלהים עצורה בעצמותיה. אלהים שלח אותה לגלות נוכלים, ליסר חטאים, להגיד לבני־אדם קטנותם! — — —

— — — — — — — — — — — — — —

באותו רגע, הרגישה עובר מפרפר בבטנה.

נתרשלו ידיה; נפל לבה.

היו ימים, שיכלה להגיד את האמת, ובני־אדם היו חייבים להאמין לדבריה. —

אבל עכשיו?...

הרי היא־נופה... שוב חטאנית!...

ועל הכל — חוסר פרנסה, שמגיע לידי רעב. ה„פרקטיקה" שבעיר נשתכחה לכאורה, מיום שנתפרסם ארלוב לשכור. כך דרכם של ההמוניים: הם מבקשים את השלמות בין הפגימות. דוקטור, כשהוא קפדן, סימן שהוא מומחה. דקטור כשהוא שכור, סימן שהוא מומחה שבמומחים. מאמינים הם, שמעלה נפשית אחת באה על חשבון מומים נפשיים רבים. תהי זאת תעודת ההמון על גדוליו!

התחילו מאמינים שהדקטור ארלוב, מי שזוכה לבוא לפניו בשעות פכחותו מיד הוא מבריא; אלא ששעות פכחותו מועטות.

וכמה שהוא מרויח, הוא מחליף במשקאות. כשאינו מספיק לו, הוא ממשכן את כלי־תשמישו. וכבר הגיע לפנקס־החסכון, שיש לשרה בקופת־החסכון שבבי־דואר.

ימים רעים הגיעו לשרה.

* * *

שרה עמדה על פתחו של חדר ארלוב בפשוט ידים וסגרה לו את הדרך...

— לי לצאת! קרא ארלוב, כשהוא מתנועע על רגליו.

— לא תצא, דקטור! ענתה בהחלטה.

— אצא!

— לא תצא.

— אצא!

— אנא תצא?

— לחג היובל!

— לא אתנך, אומלל!

— סורי מזה!

— לך שכב!

— שפלה!...

— לא תצא!

— הטאנית!

נתרשלו ידי שרה. הוא דחפה מעל פניו ויצא.

נכנסה לחדרה וישבה לבכות.

היא לא בכתה על עלבונה, שהעליבה הדקטור. יודעת היא שבאותו מעמד, שהוא נמצא בו עכשו, אין לתת ערך לדבריו. היא בכתה על עלבון הצדק ועל כבישת־האמת.

נזכרה ב„זה", שיושב עכשו על מרום פסגת אשרו, נוהל כבוד ושומע ברכות.

„הוי, רבון העולמים! היכן משפטיך?!" קראה מתוך כאב־לב.

גם עכשו הוא עדיין נביאה; הוא שמלא פנימות חייה.
בית־המקדש שלה בוער באש. שקצים ורמשים נכנסו בו.
היא הרגישה את עצמה נעלבה.

מקור של קנאות נפתח בלבה על שרה ההמונית. רואה היא את כל האשמה בשפחה זו, שהמציאה את עצמה על דרכו של אדם נשגב זה ברגע של חולשה.

ולא עוד אלא שהשתמשה אחר־כך במדת ישרו והטילה את עצמה עליו עם הולד, והחריבה עולם יפה ונשגב.

אלו היתה היכולת בידה, היתה מתנקמת במופקרת זו גלוי לכל העולם...

קשה קנאת גבר לגבר; שבעתים מזו קשה קנאת אשה לאשה; ושבעים ושבע קשה קנאה זו, כשיש צורך לאותה אשה לברר לעצמה, שהקנאה אינה קנאת ירך.

כו.

שבע שנים מלאו על־פי חשבון לויט מיום שהיתה עירו לציונית, ועל־פי חשבון דקטור סמולינסקי — מיום שנכנס לחופה עם רוזה שלו. נמנו גמרו לערב שמחה בשמחה ולחוג יובל קטן; על־פי חשבון ביבלי. זה היה לטעמה של רוזה, שמתנענעה לראות בכל חותם לאומי מיוחד.

נעשו הכנות לדבר. דוב בעריש קופער כבר הכין לו דרשה מסולסלת. סלמן קשטן קנה נימין חדשות לכנורו. גדליה פידר חבר שיר, שראשי החרוזים בו „מרקוס רוזה — שליט״א״. לויט רקד מתוך שמחה כילד, ושרף באותו יום חמש מאות מרקות של הפונד הלאומי.

ועניי העיר זכרו את מיטיבם ובאו לברכו.

יפים היו היובלן והיובלנית על כסאותם. המה ישבו צמודים וכפופי־קומה כאלו כבד עליהם לשאת את התשבחות והברכות המרחפות עליהן מתוך אלפי פיות.

* * *

שרה נדונה בנסיונות קשים, בדינם של חיים קשים, חיים של צדיקים נעלבים.

מספרים לה, שבעיר מטילים את כל האשמה על ראשה. מחייבים אותה בירידתו של ארלוב. במדה שמרחמים עליו, כך מתמרמרים עליה. אין חמלה יתירה אצל בני־אדם: כשהם מזכים את אחד במנה של חמלה, הם מנכים אותה מאחר. מספרים לה, שבבר נגמר דינה מלפני רוזה להתנקם בה.

על־כל־פנים הוא קבל על עצמו אחריות מעשיו, הדבר אינו אלא... לא לפי כבודו.

— אם אין את מאמינה היום, תפגשי אותו מחר בחוץ — שכור מתגולל, ואז ודאי שתאמיני אם אספר לך שוב, שהרבה מכלי תשמישו המדיציניים נתונים בערבון.

— הוי, אדון עולם! דקטור ארלוב שכור?? !!

— ובשביל מה יכלה ספחת מוסרית זו להתדבק בו? תמה סמולינסקי.

— שמא בשל צער החרטה על אותה הגנות, שנכשל בה? — חוככת רוזה.

— לא, רבותי! הריני זקן מכם ובעל־נסיון. החרטה... זוהי אמנם מצערת קצת... אבל לעולם אינה מגיעה למדרגה זו, שיזיק אדם לעצמו. לא ראיתי עדיין אדם, שיקץ אצבעותיו או שישרט בשרו מתוך כעס, למשל... פה דבר אחר לגמרי.

— מה? שאל סמולינסקי בהתעוררות.

— הכל רק בשל פרנסה. כשאין לאדם פרנסה, הוא עלול לכל דבר— מעיר חגית.

— ואין פרנסה לדקטור ארלוב?

— ודאי! אם לא־כן, כל זה מהו? חידה בלא פתרון!?

— אם כן, ענה לו דקטור סמולינסקי אחר מחשבה קצרה: הרי מן היושר, שנדאג לו!

שנתן לו פרנסה!

— כיצד? שואל חגית.

— מן הצורך הוא לתת לו מקום קבוע בבית־החולים שלנו. גם בלא זה מורגש שם לפעמים צורך בדקטור נוסף.

— כך... עונה חגית מגמגם: כלומר... כיצד אסביר לעצמי את הדבר.. זוהי מה שאומרים: לשון ארוכה לשוה, ולתקיעות שופר אינו מסוגל...

— מה אתה מפטפט? עכברוש!

— אני מתכון לפרנסתו של דקטור ארלוב. למצוה גדולה יחשב... אבל ירא אני... שמא... כשיכנס דקטור ארלוב לבית־החולים — הרי אני... כלומר — פרנסתי... מודיע אני לך למפרע, דקטור: כשאהיה מחוסר פרנסה, גם אני אהפך לשכור!

— לא, לא עכברוש! לא על השבונך אכניסהו; כלום צר שם המקום? אתה בשלך, והוא בשלו.

— אם כן, הרי זו תהיה מצוה גדולה!

רוזה לא השתתפה בסוף השיחה. שקועה היתה באותן הזרות ששמעה. קשה היה לה להאמין, שדקטור ארלוב ירד כל־כך, שקע כל־כך.

והלבנה לא נראתה בשמים, ואור הכוכבים לא הגיה לארץ. חשכת הלילה בלעה את הבית עם כל מה שמצוי בו.

וההיסטוריה כותבת בחשך לוח־נוסף...

כה.

למחר עמדו סקרנים אצל בית־הספר וקראו מתוך תמהון וצחוק את הכתוב על השלט.

נתפשטה השמועה בהוצות ורחובות. כל העיר זעפה. היו דורשים את הכתוב לגנאי של הדקטור, והיו דורשים לגנאי. של שמות הכתובים:

אין לך גנאי גדול מ,כבוד למי שלא זכה בו" — מתלחשים שכני הנעלבים לפי־תומם, אלא שהלחש מגיע שלא בכונה לאזני הנעלבים.

ומתחילים מתקוטטים. מעוררים איש על חברו עוונות נשכחים וסודות מבין כותלי הבית.

מתקוטטים אצל הבתים כשכנים קרובים; מתקוטטים ברחוב; מתקוטטים בבית־הכנסת. קטטות מביאות לידי קריחות זקנים ומריטות פאות, ואלה מביאים לסגירת בית־הכנסת — גדול הקלקול שיצא מזה.

גם בבית דקטור סמולינסקי עסקו במאורע תמוה זה. לשם מה נכתב כל זה? אם תאמר לשבח? אין זה דרך בני־אדם לפרסם שבחם של חברם בהעלמת שם! שמא תאמר לגנאי? הרי שוב שאלה: גנאי של מי?

נוטה דקטור סמולינסקי להאמין, שזה נכתב לגנאי שלו: חביב עליו בימים האחרונים להאמין, שיש לו הרבה שונאים בעיר על־ידי הטוב והחסד, שהוא מרבה לעשות. אמונה זו מוסיפה בו המרצה להרבות בחסדים וצדקות.

ומתוך שהם חוקרים לשם מה נכתב, נולדה להם שאלה אח־ת: מי כתב את הכתובת התמוהה הזאת?

נכנס חנית ופתר את השאלה פתרון גמור.

— אנשים ראו אמש את דקטור ארלוב מוריד את השלט וכותב עליו.

— ארלוב? ? ?

— כך, מתוך שכרון!?

— ארלוב!? מתוך שכרון!? — תמהה רוזה.

— כלום אין מרת סמולינסקי יודעת, שארלוב נעשה שכור אדוק?!

— לנצח לא אאמין.

— מרת סמולינסקי לא האמינה גם כשספרו לה עליו, שהוא התגולל בשפחתו שרה, והרי נולד ולד, וכבר גדל הולד, והוא מאמצו לו לבן!

— אם הוא עושה כך, הרי אין החטא גדול כל־כך למפ־ע:

— המצאה חדשה, שרה! שוב אין צורך לאדם בכוס! אומרים, שזוהי המצאת איזה חכמן ששמו דיוגינס; אבל שקר! כל מה שכתוב — שקר! אותה הבריה הענקית היא שקרנית, מקפחת שמות הממציאים, וכותבת על מקומם: איזה דיוגינס, סמולינסקי, קשטן!... שתי, שרה, מתוך הבקבוק! השתמשי, סתיה, השתמשי בהמצאתו!

שרה ספקה כפים ובכה בדמעות.

— שטיה! בכיה זו למה? הכל שקר, אני אומר לך! אין כלום! אי נפוליון, אין דיוגנס, אין בן עמרם, אין מרים, אין רווה!

קולו התחיל יוצא בשברים, הפחות סתמו את פיהו.

שרה הבינה לבכיתו וחמלה עליו.

— חי, שרה, שרה! רק הה... החוטאים זרכים אצל אכז־רי־־ה־זוי הוי, לחטא אני חפץ! בנאמנות, אני חפץ לחטוא! למדיני לחטוא, שרה!

חיוך עצב נדחק ועקם את פני שרה:

„מי שחפץ לחטוא אינו מכריז על עצמו — הרהרה בלבה".

הוא קם על רגליו והתחיל פוסע בשורה עקומה, וידיו פרושות ומרפרפות ככנפי עוף שנפגע מתוך פריחה.

שרה מהרה והחזיקה בו; הובילתהו בעל־כרחו למטתו.

– גם את, שרה, שונאה אותי? הרי את מת־חקת מעלי!

— לא, דקטור, אני חומלת עליך.

— שקר! קשה עליך נשימת־פי! ריח המשקה!

היא נחנה עליו וקלטה אל תוכה את נשימתו. השתדלה בעצמה להאמין, שהיא מרגישה ריח גן־עדן, הצפון בעולם־הבא לצדיקים נעלבים.

אלו היה מזמין אותה עכשו לשתיה מתוך הבקבוק, לא היתה מסרבת, ובלבד שתטשטש קצת את ההבדל שבינו ובינה. להסיח דעתו מעצמו היא חפצה, כמדומה לה שהוא מתבייש מפניה.

— חם לי, שרה!

היא פשטה מעליו את בגדיו, ותשכיבהו.

דקטור ארלוב התחיל רועד בכל גופו.

— כבי את הנר, שרה, האור מרגיזני!

חפצה לקום ולעשות רצונו, אלא שהוא מהדק את ידה בין ידיו. השלחן עמד קרוב אל המטה, עמדה והפיחה בנר ממקומה.

נסתרה המציאות בתוך החשך.

רעד דקטור ארלוב בכל אבריו. — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — —

כשחזר הביתה, כבר חשך היום. הוא עבר על בית־הספר, עמד והוריד את השלט, והוסיף עליו בעט־העופרת שבכיסו:

„הצדיק המפורסם, הפרטן הצעיר מוהר״ר סלמן קשטן״.

„הגאון הדברן, הנביא שבדורו, כבוד שמו ר׳ בעריש קופר״.

„הפיטן המשורר על העצים ועל האבנים הרב ר׳ גדליה פידר״.

ולבסוף סיים:

„קלון לאותה הבריה הענקית, ששכחה שמות עיקריים. תהי לה זאת לדראון עולם״.

וקודם שנכנס לביתו, עבר שוב על אותו הבית, ששלט ארוך וצר תלוי לרחבו, והזדיין עוד בבקבוק אחד.

* * *

ברב עמל עלתה היום לשרה לישן את עזיא הקטן. הוא הטריד אותה היום מאד בשאלתיו הרגילות. חפץ הוא לדעת, מה היא לאבא? מה אבא לה? מפני־מה היא יושבת בחדר מיוחד? מפני־מה היא מאתמת את אבא ואבא מאתם אותה?

והיא משתמטת מתשובות. קצת נערה בו, קצת השיאה אותו לענין אחר; ופתאם הוא בא לידי רמזנות של ילדות, ובבכי הוא זורק מלים מתוך פיו:

„אלכסנדר נוסימוביץ אינו אבא שלי״.

— היכן אבא שלי, אמא? הבי לי את אבא!

לא יכלה שרה לעמוד בפני בכיו. נדמה לה, שנפש עלובה זו המתחילה להרגיש בעלבונה, עלבון שאין לו פיוס לעולם, שנפש עלובה זו טוענת עליה ומאשימה אותה לפני איזה „בית־דין״.

היא הביטה עליו מתוך יאוש וכאב־לב ונבהלה. הקטן נתן בה שני מבטים תבעניים. אין בדעתו להסירם מעליה, עד שתתן לו תשובה.

לשקר לפניו לא יכלה ברגע זה; ולהגיד לו איזה דבר היא צריכה.

— כשתגדל, אגיד לך את הכל—נזרק מתוך פיה.

— ואימתי אגדל?

— אני־גופי אזכירך, ביום שתהיה גדול.

נאנח הילד, פסק בבכיותיו ושכב להמתין עד שיגדל. ובין־כך נשקע בשנה, ולשרה היתה קצת רוחה.

כששמעה את ארלוב שב להדרו, שמחה בלבה על שנתאחר היום ולא מצא את הילד בשעת בכיו.

— שרה, יקרתא! נשמע קול מן החדר.

חשוד נעשה אצלה הקול. היא נכנסה מתוך בהלה! וסקרה סקירה אחת עליו ועל הבקבוק שבידו, והרגישה בכל.

שמא כל אותם החשבנים...

מי יגלה שמות כל אדירי הפעלנים, שהרו והגו והביאו לעולם מחשבות מקוריות ומעשים ענקיים, וההיסטוריה לא מצאה שום צורך לקרוא את הפעולה על שם הפועל?

שקר... עול... חמס... שוד — הוא חושד בכל.

צרה נעשתה לו העירה. לברוח אל השדה הוא חפץ. לצאת, להחלץ מכל אותה הערבוביה.

וכשעבר על הבית, ששלט ארוך וצר תלוי לרחבו, הרגיש פתאם בלבו מציצה... צביתה... שאינו יכול לעמוד בצערה. נתרוקן הלב מתוכו, ותובע מלוי.

הוא נכנס לשם מתוך צחוק והנעת־יד, וחזר משם ובקבוק יין־שרוף בכיסו. בפעם הזאת לא הלך לביתו, אלא יצא מחוץ לעיר, ובא אל החורשה.

גרף לעצמו קופה של עלים נושרים ותקן לו מושב.

השקוי נכנס למקום שנתבקש ומלא את הריקניות. נעשתה דעתו זחוחה במקצת.

השמש היתה לשקוע ושלחה בעד הענפים קוים דוקרים ומרגיזים את העין, כאלו הם שליחים טובים להזהירהו.

הוא החזיר פניו מן השמש מתוך הקפדה, ושוב הגיש את הבקבוק לפיו.

והוא חפץ לדבר:

„בעיקרו של דבר... הרי מקום זה... ידוע לי.

עלים נובלים! ? מה בכך ? בידוע שהעצים משילים!

עצים ?... נו עצים, הרבה יחד — הרי זה חורשה; טובה לטיולים; כגון אלו, שהייתי מטייל עם... עם... איך... מה שמה?

עכשו אינה קרואה שוב רוזה... רוזה מתה, וההיסטוריה לא מצאה צורך לתת קיום לשמה"...

מגיש הוא שוב את הבקבוק לפיו. אותה המציצה שבלב מטרידה.

„נו... ובכן... הרי הכל הבל! שמח בחור בילדותך! הריני בחור בנאמנות! אלך ואחטא; בנאמנות — אחטא! ההיסטוריה תקים מצבת־זהב על קברי!

הרי הבקבוק ריק, הלאה, יצר חרס! אין ההיסטוריה מוצאה בך חפץ. לחטוא אתה יודע ? הוי, עצים, אילנות, חיות־רעות! לחטוא אני חפץ! אללי, צעק בקול: למדוני לחטוא! איך חוטאים ? כיצד חוטאים ? כיצד ? כיצד ? כיצד ?..."

והוא התפרץ בבכי.

* *
*

פגש באדומי בונה בית־מסגד. אמר לו היהודי:
„אל תגביה, אדומי, גבוה גבוה את הפעמון: מהר אבוא ואקים פה מקדש לכל באי עולם"!
הביט אחריו האדומי והיהודי הלך לו.
לימים קם הציד על הישמעאלי, הרגו ולקח את מחרשתו ואת נטיעיו.
והציד הלך ביער לצוד גורים חיים, קמה עליו הלביאה וטרפתהו.
נסה בתו של הציד לערבי והביאה לו נדוניה עור הצבי.
הלכו ובנו להם בית אצל המסגד.
התגנב אליהם האדומי בלילה לגנוב את הונם — נפל הפעמון עליהם, הרג את כלם וגם הפעמון התפורר.
„ולעתיד לבא"...
לא שמע אורלוב את סופו של הספור, מפני שנגלה פתאם לעיניו הטבלא שעל בית־הספר והתחיל קורא:
„...נוסד על ידי מרדכי בן ליב דוקטור סמולינסקי".
חייך לעצמו חיוך של אונס ואמר:
„חבל, שלא הוסיפו פה גם את שמו של אותו הפרטן, הדברן והכתבן!
— ובאמת מפני מה לא יקרא הדבר גם על שם חנות וגדיל מגים?"
צחוק־פראים התפריץ מתוך פיו.
הרכין ראשו כמנהגו, והפקיר את מוחו ולבו להרהורים.
ושוב נזרקה מפיו אותה המסקנא, שכבר עמד עליה:
אותה הבריה, העומדת מאחורי הכרתנו, אינה מתפנקת כלל.
משתמשת היא לצרכיה בגמדים, בפרטניות, בחטאים ופשעים, עד שמוציאה דבר לתקונו, ומוסיפה לוח אחד לספר ההיסטוריה.
„ואין היא דואגת כלל, שמא יטעו בני־אדם, וייחסו את הלוח הנוסף על שם מי... שלא התכוון לדבר כלל".
חוזר הוא על הדברים הרבה פעמים ומשמיעם לאזניו, כאלו הפיץ להתנקם בכל אותם הגדולים המאמינים בעצמם, שהם מחוללי ההיסטוריה.
הוא הפסיק פתאם מתוך הליכתו, עמד בקימוט־מצח וכתן מבט לנקודה אחת שבאויר, כאלו רודף הוא אחר איזה רעיון, שעבר והזיז את מוחו ופרח לו.
וספק גדול נולד בלבו, שהוא מזעזע את כל נימיו:
שמא כל אותם הענקים ההיסטוריים... מי יודע?... שמא אינם אלא מיני דוקטור סמולינסקי, שבאו לבקש פרנסה, ונסתבכו בין דברנים, כתבנים, נקרנים — וההיסטוריה הוציאה את שלה, והפקירה להם פרשה אחת בכתובים?
מי יודע כתרו של מי נשא ליקורגוס? סולון? יוליוס קיסר?

לעיניו. הביט וצחק בפה מלא. שרה לא יכלה לעמוד ברב טובה. התרחקה לתוך חדרה ובכתה מתוך שפע עליצות.

משנן היה ארלוב לעצמו כל הימים, שהוא־גופו יעסוק בחנוכו של עזרא — אך כשהגיעה השעה הטובה, ראה פתאם, שההתחלה קשה כל־כך. הן אמנם יודע הוא את מסקנות כל מאורי החנוך והפדגוגיה, ואף־על־פי־כן אינו יודע, כיצד להתחיל.

„כל ההתחלות קשות“ פותר הוא לעצמו, וחשב מחשבה ליכנס לבית־הספר העירוני; אומרים, שהמורה המשמש שם הוא אדם הגון, ודאי שיתקנהו בעצה טובה.

כוון את השעה ונכנס לשם.

השעה היתה שעת הפסקה. היום היה שחון וצח. התלמידים התלקטו חבורות־חבורות וטילו בגן הרחב, שמסביב לבית־הספר, בין העצים שעליהם נושרים. הנערים החיינים טשטשו בזיזם ובעליצותם את רושם הבליה והעצבות שבגן. דומה היה, שגם העצים מתנחמים בחברתם של אלו, ומתחילים מאמינים שוב בכח ירקם הקלוש.

ארלוב הרגיש, שנכנס בתוך זרם של רעננות. כחותיו הנרדמים ושאיפותיו הקרושות התעוררו בו.

זהו עולם לעצמו; נבדל מכל אותו העולם הבלה ומבלה. אי פורח בתוך ים של טיט. זהו עולם התמימות והרעננות; זרם חי הולך וזורם לו למרחק נעלם ונסתר — אל העתיד הוא זורם.

אזניו נמשכו אחר שיחות הילדים.

הוא הסתתר בצל עץ ענף ומסובך, כדי שלא יראוהו ושמע בשיחותיהם:

בבקעת הירדן נטה לו ערבי אהל לשבת ונדרות עשה לצאנו. עבר עליו יהודי זקן ואמר לו:

„אל תעמיק, ערבי, את יתדותיך באדמה: מהר אבוא לבנות לי דביר במקום הזה“!

הביט אחריו הערבי, והיהודי הלך לו.

פגש בישמעאלי, כשהוא חורש לשעורים ונוטע שזופים. אמר לו היהודי:

„אל תעמיק, ישמעאלי, את מחרשתך בבטן אדמתי: מהר אבוא ואז־ע לי פה ארז ואטע לי זיתים, תמרים ועצי־גינסר“!

הביט אחריו הישמעאלי, והיהודי הלך לו ובא עד להרי הלבנון. פגע בציד, כשהוא מפשיט צבי. אמר לו היהודי:

„אל תשחית, ציד, את העור: מהר אבוא ואכתוב עליו תורה חדשה לכל העמים“!

הביט אחריו הציד והיהודי הלך לו.

התחזק, התרומם מעל לפרטניותם של הגמדים הללו השורצים פה מתחת! מה לך ולתהלתם ולקלונם? מה לך ולהצלחתם הרגעית?

החלטתו זו החזירה אליו למקצת את המרצתו. תקוה חדשה נולדה בלבו: כשיגדל קצת עזרא הקטן, יעתיק דירתו לעיר אחרת, ויוציא שם לפעולות את מחשבותיו.

מאמין הוא, שכל מה שעלה לו כאן, אינו אלא הנסיון הראשון, שלעולם אינו עולה יפה. ובעצמו של דבר מה הייתי סבור? שרעיונות נשגבים כאלה יעלו לי מתוך הנסיון הראשון, בלי שום מכשולים?!

שרה היתה שמחה על שלא דבר עמה הדוקטור כלום בכל מה שאירע לו. משתדלת היא לשכוח את הכל, אלא שרוגז חדש קפץ עליה:

„עזיה הקטן", כמו שהיא קוראת לו, התחיל מצערה בשאלות.

לפעמים שהוא נתקל בילדי החוץ, משתעשע עמם, וחוזר משם עצב, ופתאם הוא פונה אליה:

— אמא! מה זה „ממזר"?

ופעמים, שהוא פונה ושואל: „אמא! מה את לאבא"?

— מפני מה כל האמות שרויות עם האבות בחדר אחד, ואת — בחדר מיוחד?

מתרחקת שרה ברגעים כאלה. פעמים שהיא מסמיקה, פעמים שהיא בוכיה בחשאי; ומשתתק הקטן לכמה ימים בשאלותיו. מרגיש הוא בהרגשת־ילדים, שאין הוא צריך לשאול שאלות אלו. טומן הוא אותן לפי־שעה בלבו, מתקשה למצוא עליהן תשובות מעצמו; מתקשה־מתקשה, עד שהוא פונה שוב אל אמו...

* * *

תקופת הקיץ עברה. הצפרים הנודדות הצטברו כבר, ומחנות־מחנות יצאו להן לדרום. הפרחים העקשנים ביותר, המתכונים בפריחתם דוקא לסוף־סופם של ימי האסיף, לא עמדו עוד בפני הבליה. השדות הפסידו את חנם, והתלמידים התחילו מתנענעים על בית־הספר ועל למודיהם. שם ימצאו את הפרחים היפים ואת הצפרים העליזות — עודם חיים בספרים. שם יראה להם המורה מתוך ספר, שכל אותה הבליה אינה אלא הכנה לצמיחה חדשה — ויתנחמו לפי שעה.

התחילו הלמודים בבתי־הספר.

מחשבה טובה חשב ארלוב: עמד והודיע לעזרא הקטן, שכבר הגיעה לו עונתו להתחיל בלמוד.

הקטן קפץ מתוך שמחה על ברכי ארלוב, ועלה ורכב על כתפיו. ארלוב קם ועמד כנגד הראי ונהנה מן התמונה המרכבת, שנשקפה משם

הקניט עוד איש מעולם. מגים הלך ועבר את בני לויתו, ולא שמע בכל אותן הקטטות.

הדקטור שמע, ספג בזיונות ונפעם עד שלא יכול להשיב דבר.

כשנכנסו שלשתם לבית הדקטור, ישבו סביב לשלחן.

דקטור סמולינסקי החריש, קמט מצח ובאחרונה חיך וקרא:

— שדים ושחת! הלא... הלא תענוג נפלא הוא... כשמבזים אותך על... על שעשית דבר טוב!

— אמת, אמת, דקטור! — מסכים חגית — כשיש לאדם פרנסה, הרי... הרי... כיצד אסדר לך את הדבר?...

— לא, לא — מפסיקו סמולינסקי — אתה — בעל־מוח קטן כצפרנו של עכבר! אינך מבין, אינך מרגיש! מה דעתך, מגים? הלא „אך־בראש" אתה לפעמים!

נדיל מסתכל לתוך אוירו של החדר ומחייך:

— אשרי אדם, שיש לו איזה דבר... ששייך לו... כלומר, ששיך לו ושאין אצל אחר כזה...

צחוק התפרץ מפיות המסיחים: חכמה נפלאה גלית, מגים! הוי „אך־בראש"! כמדומה, שהוא מבושם!

נדיל נעלב במקצת, שלא כמנהגו, הוא עורר על עצמו את הכרתו:

— הריני באמת חצי־שוטה היום, שדים ושחת!

הוא קם ויצא לו.

כד.

כשקם ארלוב בבקר ונזכר באשר עבר עליו אתמול, השתקע בעצבות וכעס על עצמו, שבא לידי חולשה כזו. חפץ היה לשאל את שרה, כיצד התחיל הדבר וכיצד נתגלגל מתחלתו ועד סופו, אלא שנתבייש. הריקניות שהשכרון משאיר אחריו בלב, ליאות העצבים, הבאה בעקב התעוררות נפרזה — הביאו אחריה ענוי־נפש, טשטוש המציאות, קלישת הכרת העתיד, שקיעה יותר מדי ב„עבר". זוהי החרטה הארורה, האוכלת את הלב, כרמה בבשר החי, ומכלה את האנרגיה לגמרי, ואשר החכמים עמדו על קלקולה וקראו עליה: „רשעים מלאים חרטה" — כל אלה הצטרפו יחד והשפיעו על ארלוב השפעה מדכאה.

לבסוף התגבר על חולשתו: הלאה חרטה! מצד אחד הרי כל מה שקרה, היה לטובתו, כדי להעיר אותו על עצמו! מי יודע, באיזו בצה היה יכול לטבוע, אלמלא מאורע זה, שבא עליו, כעין אזהרה מגבוה: בן־אדם,

„אני לא אלך לבחינות; לא אני הכנסתי את התנאי זה לשם, ולא אני מחויב להוציאו"!

אבל לא עמד גדיל בדבורו. לשעת הבחינות עמד בזוית אחת שבאולם הבחינות והביט מתוך עין אחת על כל הנעשה שם.

מנים הצעיר הצטין בכל שנות למודו, ויותר מזה — בשעת הבחינות. ידיעותיו נמצאו רחבות ועמֻקות בכל מקצעות למודיו. הוא עמד על בימה עשויה לדבר ועיני הכל הביטו אליו בחבה, ברגשי כבוד וקנאה. גדיל השקיע בו את עיניו. חיוך רחב השתרע על פניו, הלבין שניו. קמט לחייו, ועשה אותו יותר משונה, אבל יותר מושך. דומה היה, שהוא בוכה וצוחק בעונה אחת. הוא היה שקוע כל־כך בראות עיניו, עד שלא הרגיש כשקרב אליו דקטור סמולינסקי ולחש לאזניו:

„האך־בראש שלך הוא ידען גדול"!

* * *

כשחזרו דוקטור סמולינסקי וחנית לביתם — נטפל אחריהם גדיל מגים. הוא הלך אחריהם מחריש, וחיוכו המשונה קפוא על פניו. נזדמן לקראתם מי שהיה טכסן העיר.

זה היה באיזה זמן אדם בעל־מסחרים רבים קבועים וארעִיים, ואת הטכסא היה חוכר לא לשם ריוח אלא לשם מצוה, לטובת צרכי הצבור. מתנצל היה בכל שנה, שהוא מפסיד אצלה הרבה כסף, וחפץ למשוך ידו הימנה; אלא שלפעמים על־פי בקשת מקורביו, ולפעמים פשוט להכעיס גביר אחר, שיצא כנגדו להוציא את המצוה מתחת ידו, נשאר טכסן גם להבא.

אך מיום שעברה הטכסה לרשות הקהל על־ידי דקטור סמולינסקי, נסתלקה מעליו זכות הרבים וסרה מעליו ההצלחה. בעיר כבר מתלחשים עליו, שהוא קרוב לשמיטת־כספים.

נזכר דקטור סמולינסקי, שיש לו אליו תביעת גמילת־חסד של איזו מאות רובלים, עמד ותבע הימנו.

הלז חשב קצת בלבו, ובא לידי מסקנא מחוכמה: אם לא יכריז בעצמו על שמיטתו, לא ידעו מזה מלויו לעולם ולא יהיה לדבר קץ! וגמר בדעתו להתחיל מן הדקטור.

— חוב אתה דורש ממני? — התחיל מתוך כעס — אילו היה לי כסף הייתי בוחר לפרוע למלוים אחרים משאפרע לך, גזלן, עריץ, עוכר ישראל! מי אשם בעניי, אם לא אתה, אתה, עוכר עירנו בתקנותיך, ב... ב... בחדושיך? כמה גבירים נתדלדלו מיום שבאת לכאן? ארור אתה!

הוא עמד ושפך תשעה קבין חרפות על סמולינסקי. חנית התכוין והביט לארץ; חולשה יש בו לאותו דבר: מתירא היא מפני קטטות; הוא לא

שיחשב בית־הספר לטפוס מאושר, כדי שיוכלו התלמידים להכנס אחר־כך לגמנזיום, וגם להפחית את שנות עבודתם בצבא לשנה אחת. זהו חשבון לעשירים; אבל אנו — אין אנו שואפים כלל, שיהיו בנינו דוקטורים. לא כל דוקטור זוכה להיות כסמולינסקי... שמא יהיה אחד מבנינו מוכשר לזה — ורצונו יהיה בכך, יכבוש לו מעצמו דרך לאותו הגימנזיום; ובשביל שנה אחת של עבודה בצבא אין כדאי להרבות כל־כך להוציא את כח הילדים ואין כדאי להקריב בשביל זה את החנוך היהודי. מוטב שיהא „תלמוד־תורה" שלנו טפוס לעצמו".

והרחיבו בזה גבול למורה, שיברא לו סדר־למודים כטוב בעיניו.

הרויח המורה אנרגיה רבה אצל הילדים, שלא הפסידו אותה ללמודים יבשים יתרים ושאלות ותשובות טפלות ובטול חיי כל ימות השנה בשביל יום־הבחינות.

הרויחו גם שעות יתרות ביום, ואותן הקדישו לשתי מחלקות שנפתחו אצל בית־הספר: מחלקה לחרשות, ומחלקה לחנוך בעבודת הגננות.

יותר מכל זה הרויח המורה בחנוך הלאומי והמוסרי. חפשי היה המורה בנדון זה, והרבה עסק בו. האטמוספירה של בית־הספר היתה אטמוספירה יהודית:

אותו המורה לא השקיע את עצמו הרבה בשאלות „מהות היהדות", והסתפק רק בנטיות שהיו ברורות ומסוימות לו כקבועות וכלליות אצל היהודים. ידע אותו המורה, שבסקרנות ותשוקת־הדעת לקחו היהודים תשעה קבין; ואין חלוק אצלו בין אם נראו כבר סימנים של אותה הנטיה בישראל בימי עזרא, בימי חזקיה — במעמד הר סיני — או לא, דיו, שעכשו כבר ישנה; ולפיכך השתמש בה — אמצעי לחבב את השפה על הדור הצעיר: הידיעות הנוגעות למלאכות „החרשות והגננות" למדו התלמידים בשפה השלטת, ושאר ידיעות העולם והטבע למדו בשפת־עבר, עד שתשוקתם לדעת חבבה עליהם גם את שפת הדעת.

חג כפול ומכופל היה יום־הבחינות בשנה זו, מפני שאז היתה השנה החמישית לקיומו של בית־הספר. הוא הוציא את תלמידיו הראשונים גמולים לעולמם. זה היה מעין חג בכורים.

בעיר התחילו מספרים בצעיר יוסף מגים, בנו של גדיל מגים. אומרים עליו, שהוא המצוין והמובחר שבכל התלמידים.

גדיל מגים כבר שמע זאת ולגלג בלבו על המועצה והחנוך, וקרא עליו למפרע:

„פרופיסור לעשית צפרנים, אינזיניר לחפירת קברים, רקח לתקון חרוסת"—וכיוצא בכנויים הרגילים אצלו. בבוקר של אותו יום השכים והודיע אף־על־פי שאיש לא שאלו לזה:

היא כבתה את הנר, וישבה על מטתו—שקועה בעצב וזולגת דמעות.
לבנה פגומה הסתכלה דרך החלון, ונדמה שגם היא עלובה.
קמה שרה מתוך אנחות ונכנסה לחדרה לישון.

כג.

הטבע חגג את חג האביב, ובית־הספר שבעיר א. חגג חג הבחינות, שחל לו בשנה זו בין פסח לשבועות.

ברם חג הוא יום זה תמיד לתלמידי בית־הספר שבעיר א. אין הם יודעים בצער הבחינות, שתלמידים אחרים נדונים בו; מפני שאין הם מחויבים לזכור ולשמור במוחם סכום ידוע של תשובות על סכום ידוע של שאלות — בסדורן, בהצעתן ובמלותיהן. אין הם מחויבים להיות זהירים, שלא תאבד חס־ושלום מלה אחת מזכרונם; מפני שבבית־ספרם אין קביעות נוהגת בשאלות ותשובות. יודע המורה על פי נסיון, שאותה השטה הנהוגה, שהמורה מקבל על־ידי הפוסטה פתקא של שאלות סגורה בחפיסה, שסדר־ן איזה „משגיח" ברחוק מאה פרסאות — אינה מועילה אלא להרבות הדיוטים בין הזוכים ולקפח תלמידים, שידיעתם עמוקה יותר מכפי להתרכז על איזו שאלה. התלמיד אינו גרמופון, שיענה לך רק את אשר תשים בפיו. מורה חי ופקח, כשהוא עומד על תלמידיו ומסתכל בתוכם יודע הוא, באיזו שאלה יבחר להעמיד את התלמיד על חזקתו.

אין התלמידים יודעים שם את דאגת הבחינות, בעין „שמא יכשל", וישאר לשנה הבאה, מפני שכל עצם הבחינות אינן כדי לעמוד על ידיעותיו של התלמיד: המורה הרגיל שנה תמימה אצל חניכיו, כבר בקי הוא במדרגת ידיעתם. כל עצם הבחינות אינן שם אלא להמציא עונג לתלמידים. זהו להם מעין אשכר וחטיבה: יום יום ולקחיו, יום יום ופרקיו; הדעת נקנה לשעורים קטנים, קימעא קימעא. כדאי להראות לבנים פעם אחת בשנה על כל אותו ההר שטפסו עליו.

דבר הגון תקן דוקטור סמולינסקי, שמשך אחריו הרבה תקנות טובות:
למועצת בית־הספר נבחרו רק מעניי העיר; אפילו גביר אחד לא נמצא ביניהם.

הגבירים מספרים אחריו, שהוא עשה דבר זה בכדי לקנתרם. קרוב להאמין, הרי גם הם התחילו בימים האחרונים לקנתרו שלא בפניו! אבל אין בכך כלום; התוצאות הרצויות באו בין כך ובין כך.

אותם העניים דנו בעצמם כך:
„כל אותן הפרוגרמות הקבועות והבחינות הקשות אינן מועילות, אלא

בו. דיו שהוא לוחם כל ימיו בצרכיו ונטיות ארעיות שבלבו! הוא יצא עכשו מתוך ארבע אמות מצומצמות וחולניות, התעלה מעל לכל אותה המציאות המסובכת מ... מחוקים ענקיים ומעשים גמדיים, קטניות — הרי הוא עכשו אדם לעצמו!

— הי, שרה, שרה! הבל וריק! חושבת את, שהכל נעשה לרצוני ולר... ולרצונך? שטותא! הוא... הוא... הוא־הכל! שאלי אותו!

— את מי? שאלה שרה מתוך חרדה.

— את מי? כי־כי־כא! את זה, שעומד מאחורי הכרתך! התופסת את את הענין?... בריה זו אינה מבונקת כלל... מדם מעופש היא משפרת חכליל ללהיים, כדי להלהיב לבות רוקים... מטיט ובצה היא מצמיחה שושנים משכרות... ותמ... ומתעלולי בני־אדם קטנים, זעירים, חטאנים היא מפצ... מצרפת ומ... ומביאה גאולה לעולם.

— כסבורה את שדוקטור כלמנסקי, כשחטא—מרצונו הטוב חטא? לא! שוב אותה הבריה! צריך לה לאותה הבריה רגל של סבל זקן — הוללך סמנלסקי וחותך.

— צרריך לה, שיחטא—הולך הוא וחוטא. כסבורה את, פתיה, כשבשיהי צריך לאותה העריצה, שאחטא, אני אעמד כנגדה?! אמרד בה?! ומפני מה למשל שתיתי יין־שרף? מפני שכך רצוי לאותה האכזריה! שתי שרה, גם את! צריך לה לאותה העריצה שתששששתי!

שרה התחלחלה, ברחה לחדרה, ויבבה ביבבות כבושות, שלא להעיר את הקטן משנתו.

אחר שעה קצרה נכנסה שוב לחדרו, ומצאה אותו שוכב על הרצפה באופן מנאל ושקוע בתרדמה של שכרות. הציעה לו מטה, כרעה על ברכיה, מחתה את הלכלוך שעל שפתיו, ומקור דמעות חדש נפתח מעיניה. דומה היה לה, שספר תורה נפל מתגולל על הקרקע. בכל כחה הרימתהו והשיבתהו על המטה, שהתה אצלו קצת; נהנה ונשקה לו במצחו.

זו לא היתה נשיקת אשה לגבר. לא את ארלוב — את הנרדף, את הצדק העלוב נשקה ותפייסהו.

יושבת שרה ומהרהרת הרהורים בודדים:

יותר מחמש שנים היא יושבת בכפיפה אחת עם אדם זה, ורגש הנשים שלה לא נפגעה אף פעם אחת לא בהברה קלה ולא במבט גס.

ומהרהרת היא במה שמשיחים ברחוב על ארלוב וכמה כבוד נוהגים בסמולונסקי.

ומרגישה היא לחץ בלב. הסוד מעיק עליה. חפצה היא לקום, לצאת ברחובות ולהכריז על עצמה... על בנה... על סמולינסקי... האמת! האמת!... היא תכריז על האמת בכח גדול עד שהכל יאמינו.

מתרוצצים במוחו מחשבות וקטועי מחשבות, וכמו תולע ארוך זוחל וכורך את לבו ברעיון סוהב וכוה:

„דקטור סמולינסקי הוא יותר ידען ממני".

* * *

כשנכנס לעיר, נראה לעיניו בית ושלט ארוך וצר תלוי עליו לרחבו... נסתב מבטו בכתובת שעל השלט. האות הראשונה: „א" נראתה לו עקומה תלויה.

רעיון תמוה נדחק ועלה במוחו. אינו יכול לכבוש את עצמו שלא יצחק על הרעיון...

הוא רמז לרכב, שיעמיד את הסוסים; הכנים לתוך ידו ממבע, הצביע לו על פתח הבית והוסיף: „מן המובחר"!

הרכב נכנס ויצא, ומתוך קורבת־דעת ונסות־לב, שלא הרגיל בה עד עכשו—מסר ליד הדוקטור בקבוק יין־שרף:

„כך־כך!—הרהר הרכב מתוך חיוך וקריצת־עינים, כששב לסוסיו—אצל מלאך המות, אצל האשה ואצל ה„מונופוליה" הכל שוים".

* * *

נכנס דוקטור ארלוב לחדרו בביתו, קרא לפניו את שרה, וצוה להביא כוס.

לא נראה לו יפה הכוס שהביאה: „כוס גדולה כאותה ששותים ממנה חלב—הביאי"!

שרה החליפה את הכוס, וארלוב מזג לו — גדושה.

ראתה שרה והתחלחלה:

— אלכסנדר נוסימוביץ! מה אתה עושה?

— מה אני עושה? פתיה! שמא אני קוצץ אברים?!

— אבל... מדה כזו... אינך רגיל... היא תזיק לך!...

— הי, הי! הלא על זה אנחנו דוקטורים!...

נזכרה שרה, שגם סמולינסקי, כשהזהירה אותו על התוצאות הרעות ממנהגו בה, הניע ביד ואמר גם־כן:

„הלא על זה אנחנו דוקטורים"...

כשנתרוקן הבקבוק, הרגיש דקטור ארלוב בגופו חום נעים ומבדח, שמעולם לא הרגיש דוגמתו, כמדומה לו, שנעשה גדול ממדתו, קל ממשקלו, עיניו האירו יותר, נעים לו מאד לשבת על מקומו, לבלי הניע בשום אבר, ושהכל יעבור ויסתחר סחור־סחור, מחבק ומנשק היה את העולם כולו, ובלבד שיקרב אותו עולם אליו, אל שפתיו, והוא ינוח לו על גבי נקודה אחת...

לדבר יש לו תשוקה גדולה, צורך גדול, שאינו יכול ואינו חפץ להלחם

מקסימובנה, הוששת בידה. מרגישה היא כאב סתום ומרגיז. התיאבון סר ממנה לגמרי; ובכללה היא מרגישה את עצמה במצב לא ברור, מדכא ומעציב.

אחר הרבה בדיקות, דרישות וחקירות, בא ארלוב לידי מסקנא, שנבהל מפניה; פניו הלבינו ועיניו קמו.

„מה בקטריה זו חפצה ממני, שהיא רודפת אחרי?"

בריה קטנה וטוברקולוזה שמה, שאינה מבחינה בין סבל־זקן, כאביה של שרה, ובין שושנה פורחת, כמריה מקסימובנה. ארלוב מצא עקבות אותה הבריה בעצם ידה של עלמה זו.

האם האמללה הכירה בפניו של הדוקטור, שמצא בבתה איזה דבר מעציב, איזו מחלה מסוכנת; וכאן נזכרה, שלפני שש שנים חלתה בתה, צביה נספחה אל ערפה. דוקטור ארלוב רפא אותה במה שרפא, אך לחשנית אחת שבכפר אמרה לה אז, שאם לא תשתמש בלחשים, תכנס המורסא בתוך העצמות, ואחר איזו שנים (כמדומה שאמרה בדיוק שש) תביא עליה מכאובים רבים ומסוכנים.

היא ספרה כל זאת לדוקטור, ושאלה אתו בלב נפעם, אם יש ממש בחשש זה.

דוקטור ארלוב בטל את החששה ובלבו אמר:

„כלום מה חסר פה, אלא שתספר אמללה זו את הדבר לסמולינסקי? והוא ודאי, שיקיים השערת הלהשנית, ובלבד שיבאיש את שמי בחצר מקסים מקסימיטש"!

צריך היה להגיד את הבשורה המרה להורים האומללים—והגיד.

הוא חזר מדעתו להשתקע שם לכמה ימים, ושב בו־ביום לביתו.

הוא אינו יכול לזכור ברי, איך נתגלגלה שם השיחה; כח הזכרון בוגד בו בימים האחרונים. כמדומה, שיעץ אותם לנסע להוץ־לארץ, כמדומה, שהם שאלו אותו לבית־החולים של סמולינסקי ואפשר—לא; אפשר, שהוא־גופו הקדים ואמר עליו מה שאמר ואינו זוכר ברור, מה אמר?—כמדומה, שקרא עליו „מדיח קרבים".

הוי, כמה מגונה מבטא זה! מאוצר המלים של חנית הוא זה. לא, לא הוא שאמר כך, אחרים אמרו, והוא הגיע בראש.

ואף־על־פי־כן הוא זוכר, שאמר איזה דבר מגונה... שעשה איזה דבר מגונה... מרגיש הוא בלבו איזה רגש משונה... איזה שבר... איזו חטטה...

—הי יתושים! הוא גוער בהרהוריו—עזבוני"!

ומפנה הוא את לבו אל היער שלפניו, אל הקמה העליוזה, ושוב

קומתן של השבלים לא העירה עדיין רגשי עצב בלב הרואה. כפיפה זו היתה דומה יותר לכפיפת ילדות שובבות כשהן מזדייפות כזקנות. רוח קל עבר ביניהן ודובבן. דומה, שאותו הרוח מתיר לעצמו מעשה הוללות עם התמימות היפות הללו, אלא שהן מפרפרות לכאן ולכאן, מסרבות ומבריחות את עצמן מנגיעת זר; ובין כך מתעקש זבוב פצרן אחד: חפץ הוא לשתות טל דוקא מתוך כליות השבולת היפהפיה. מתנענעה הסרבנית התמימה לכאן ולכאן—כלום לא יועיל לה!...

רעיונות ארלוב נסחבו בשבולת זו. מחשבות שורצות בקרבו.

„הרי שבלות אלו נראות חיות לעצמן. אם תספר להן, שהן לא פרחו אלא מפני ששורים חרשו ובני־אדם זרעו וכולם מחכים עד שתבוא עתן לקצירה — ודאי שתלגלגנה עליך"!

„והזבוב — יש לו פילוסופיה שלו: בטוח הוא, שהשבולת לא פרחה אלא כדי להשקותו מטל הבוקר"...

„והאדם שוב מאמין, שהזבובים נבראו לעשות מהם תחבשות, והשבלים—למזון, והטל—בשביל משוררים"...

נפסקו רעיונותיו. נזכר במסקנה, שעמד עליה בלילה, אלא שאין היא ברורה לו עכשו. משתדל הוא להזכר בה.

„הכל בעולם חי. פועל ונפעל, שלא לרצונו. הכל רוצה בעל־כרחו וטועה בעל־כרחו לחשוב שהוא עושה כך וכך, מפני שכך עלה ברצונו".

לא, לא זוהי, שעלה לו אמש במסקנא!

. . . כן! עכשו נזכר!

„אותה הבריה הענקית, העומדת־מסתתרת מחוץ להכרתנו ועושה היסטוריה, אינה מתפנקת להשתמש גם בבני־אדם מנוולים, במעשים לשם פניות מגונות, פרטניות. מצרפת היא את כל הקטניות, הארעיות לענין אחד גדול, ואינה דואגת כלל, שמא יכתב הענין הגדול על שם פחות שבפחותים".

כך. אבל מהיכן באה לו מסקנא זו?

ונפסקים שוב רעיונותיו בקטועים־קטועים של הרהורים: בית־הספר... חברות בעיר... בית־החולים... ועד שהוא מצרפם, עולה רעיון אחד קשה, כבד כעופרת, מסובך כקוצים, כוה כרצפה, ומגרש את הכל וממלא את חללו של הלב:

„דוקטור סמולינסקי הוא יותר ידען ממני"!

* * *

בין כך הגיע ל„חצר". נכנס לבית ונתקבל שם בשמחה מתוך דאגה.

— מה קרה פה?—שאל ארלוב בחדרה.

ולא קרה שם כלום, אלא שה„בת־יהידה" שלהם, העלמה מריה

„הרי הם תלוים או בחסדי הגבירים, שעשו עושר מעבודת הפועלים שנות השובע" !

„הרי, שהפועלים העניים לא נבראו אלא להביא את הגבירים לחיי עולם־הבא" !

„אם נמשל נניח, שאחת לחמש שנים תבוא בהכרח שנת רעב, הרי שצריכים לשלם לפועל בשביל ארבעה ימי עבודה — מחיר של חמשה ימים".

„החשבון ברור ומדויק, ומי אשם בדבר" ?

—כאן אין את מי להאשים— מקמט פועל אחד מצח, מתינע ומגמגם ואינו יודע לבטא את הרהוריו ברור—כאן לא גביר אחד עושק פעולת פועל אחר; כאן עדה אחת עלובה ועשוקה, ועדה אחרת מעליבה ועושקת. כשאני אין, למשל, לבעל־התבואה ומוריד לו ממחיר יומי, כדי שיקחני על מקומך—נדמה לי שאיני עושה רע אלא לך, ואיני מרגיש שאת עצמי אני מעליב.

התאספו הסבלים ובאו לפני הדוקטור סמולינסקי.

* * *

נוסדה חברה בין הסבלים בשם „עזרה בהדי הדדי" ; נאספה קפת חסכון והוקצב מחיר קבוע לעבודה כפי החלטת ראשי החברה בראשית כל שנה.

קנאה העירה חברת „עזרה בהדי הדדי" בלב שאר בעלי אמניות שבעיר; הלכו ויסדו לעצמם גם הם חברה, או, כמו שסמולינסקי אומר, התרכזו לבריה אחת.

על־פי השתדלות לויט מתחילים וגומרים פנקסי החברות בפסוק:

„למען ציון לא אחשה".

הגיעה שעתם לגבירים, שידאגו מעצמם לעולם־הבא שלהם.

אלה תולדות החברות שבעיר א. מכאן מתחילה פעולתם המכריעה על כל הענינים הצבוריים שבעיר.

ומכאן מתחילה שנאתם של הגבירים לדוקטור סמולינסקי.

כב.

דוקטור ארלוב קם בבוקר מתוך ליל נדודים, ולא הספיק לצאת עד שבאה מרכבת האציל „מקסים מקסימיטש" — לקחת אותו אל „החצר". שמח דקטור ארלוב על הזמנה זו. יש בדעתו לשהות שם ימים יתרים. מרגיש הוא בנפשו צורך לאיזה שנוי־מצב.

הבוקר היה בוקר של קיץ. הקמה עמדה בין פריחה וגמילה. כפיפת

הוא הרים כלפי מעלה שתי אצבעות. פירושו של הרמז נשאר סתום לארלוב.

* * *

שלא מתוך שמחה שב דקטור ארלוב לביתו. הרהורים מרגיזים נדחקו ועלו במוחו:

מהרהר הוא, שמצבו הרעוע אינו מתיר לו להרחיב גבול ידיעותיו.

מהרהר הוא, שדורשיו מועטים ולפיכך גם נסיונותיו מקופחים.

ושוב מהרהר... ושוב מהרהר הרהורים, שאינם נכנסים כל־כך ברור בגבול ההכרה שלו.

וכשהגיע לפתח ביתו, עמד ושהה רגעים מועטים, כאלו משהה הוא את עצמו על איזו מסקנא סבוכה.

גמלה בלבו הכרה ברורה ומרה, שרצצה את נפשו באופן נורא:

„דוקטור סמולינסקי הוא יותר אומן ממני".

כא.

לשנה פיים הקדוש־ברוך־הוא את עירתו הנעלבה. אלה, שמתו מרעב מקור לא חזרו שוב ואלה שנשארו, זכו לראות בטובה. השדות נתנו יבול רב. השנה היתה שנת משא־ומתן, מתוך שובע חזרה השמחה לבני־אדם, והתאוות הרגילות שוב נעורו לרגש את הלבבות. שוב נזכר ה„צעיר שכבר נתבגר" — סלמן קשטן — בכשרונו לפרוט על הכנור. שוב נזכר הדברן קופר, שזה שנים הרבה, שלא זכה את בני דורו בדרשותיו; והקרספונדנט החשוב מר פדר, שכל ימי החורף היה יושב ופולט קינות על הרעב ולא הספיק להדפיסן—הרגיש, ששנת השובע באה ושטפה את כל החומר שהיה לו לכתיבה.

ושוב אספה וקונצרט — נזכרו גם סבלי העיר בחלומם, ליסד להם חברה.

שנת הרעב הביא רבים מן הסבלים ההדיוטים לידי הרהורים צבוריים קלושים:

„בכל סכום ידוע של שנים, כפי שהזקנים שבהם זוכרים, לא ימלט שלא תהולנה בו איזו שנות בצורת ואיזו שנות רעב של כליה; הרי שהרעב הוא דבר מוכרח, רגיל וקבוע, כימות חורף בכל שנה וכמו לילה במעת־לעת אחת".

„בשנות רעב לא די שאין עבודה, אלא שגם צרכי אוכל מתיקרים".

„כשהפועלים מקבלים מחיר עבודתם במדה זעומה, שמספקת בקושי למחית היום, הם צפוים לאסון בשנות הרעב".

משער דקטור ארלוב, שצעיר בן שמונה־עשרה, כשהוא נכנס לכאן ומסתכל בתמונות, הרי הוא נעשה נזיר לשנה תמימה.

בפנת החדר מצא ארון של ספרים, רובם עוסקים בתוצאות הנוראות של „שטופי־זמה" ובעצות מחוכמות, כיצד יתקן את דרכו זה שכבר נתקל באותו חטא ודש בו.

תמונות וספרים מצא גם ב־תר המחלקות, ספרי כל מחלקה לפי חוליה, והתמונות לפי התוצאות הרעות, שאותה מחלה עלולה להביא על מי שאינו חי בזהירות ומזג יפה.

—הרי בית־החולים שלנו—מעיר חגית—צריך להיות במדה ידועה לא רק מרפא לגוף, אלא גם תקון לנפש!

לא שמע דקטור ארלוב את הערתו של חגית: שקוע היה בהרהוריו: הרי כל אלו התחבולות נכנסו אצלו בתבנית אותו בית־החולים שהוא חלם עליו ליסדו! מי נכנס ללבו, וגנב משם את כל זאת?...

הוא בא לידי התרגשות מרובה, עד ששכח את עיקר ביאתו.

—כך־כך – משיח חגית כלעצמו—כשיש לאדם פרנסה, הרי מוחו ולבו חפשים, ויכול הוא לחשוב, לחשב, עד שהוא מעלה מסקנא הגונה.

חפץ היה ארלוב לצאת, ונזכר בזקן.

— במטותא, חגית, זקן אחד...

— שחתכו את רגלו?

— כך, וכיצד? השפעתם עליו אתיר?

— לא־כלום.

— ואיך זה לא הרגיש בכאבו?

— הדבר פשוט: הדוקטור המצוין שלנו, דוקטור סמולינסקי במשמע, איני ידע אם מעצמו חדש זאת, או שמא מצא זאת באיזה ספר חדש... תמיד הוא שקוע בהם — כצפרדע במים. הוא זרק טפות אחדות של קקאינה לבין איזו מחוליות השדרה, ומיד אבד כשרון ההרגשה לזקן זה. הוא דבר, שאל, ענה, ראה בעיניו כיצד מנסרים את רגלו ולא הרג־ש כלום.

— ועכשו?

— עכשו הרי הוא בריא! לתחלת החודש הבא ירקד כנגד הלבנה על רגל אחת.

—אבל עליך לדעת, דוקטור! לדבר זה צריך שיהיה בדוקטור לב... לב בריא... שהרי הדבר בחזקת סכנה: שמא לא כונת את המקום יפה, ונמצא שנהיית שליחו של מלאך־המות! זהו שאמרתי: צריך לזה לב... סמולינסקי שלנו הוא...

שום אפשרות להרדימו — לא בכלורופורם ולא באתיר. המנה היותר קטנה תביא עליו שנת עולמים. הוא יעין אותו, מתוך יאוש, שיסע לכרך גדול.

לגלגו השכנים על אותו זקן: יש לנו בעיר בית־חולים כזה, שבאים אליו מעירות אחרות, ואתה הולך לדרוש באיזה ארלוב עבר־בטל ?!

נכנס הזקן לבית־החולים.

שרה נכנסה אליו בכל יום לבקרו. ארלוב לא שאל אותה לשלומו. מיתתו היתה אצלו ודאית.

באחד הימים שבה שרה שמחה. ארלוב הרגיש בדבר ושאל אותה:

— מה מצב אביך ?

— בריא. חתכו את רגלו—וניחא.

— הרדימו אותו ?

— לא כלום. הוא היה ער; ראה מנסרים את רגלו, אלא שלא הרגיש שום כאב.

שמא מעשה קסמים בדבר?—מבדח ארלוב.

* * *

כל אותו הלילה הרהר ארלוב במקרה זה והחליט בדעתו ללכת מחר לבקר את הזקן בבית־החולים.

למחר, כשנכנס לשם, מצא את חנית על עבודתו; סמולינסקי לא היה אז בבית־החולים. חנית קדם את פניו בקידה כמנהגו ובשמחה לא־מזויפת. הוא היה באמת שמח לראותו. זה כבר לא נפגש עמו.

אחר בטויים נמוסיים וקצרים, שאפילו אדם כארלוב לא יכול להנצל מהם, הציע חנית לפניו, שיסקור את בית־החולים על סדריו ומחלקותיו. ארלוב קבל את ההצעה ברצון.

הם עברו דרך יציע ארוכה היוצאת בשורה עקומה וסובבת אל החצר. שם נגלתה לעיניו מחלקה מובדלת ומרוחקת. ארלוב בחר בה ראשונה.

זו היתה מוקצה להולי־זמה.

ארלוב מצא את החדרים ריקים, המטות מוצעות, על הקירות תלויות תמונות, שמשכו על עצמן את עיניו. הוא קרב לראותן.

בתמונה אחת מצא ציור איש צעיר, שנשקע חטמו ופניו מלאים חטטיות אדומות וכחולות.

בשניה: נערה מקושטת, בעלת עינים כבויות, וממכה טריה שעל לחיה נוזלת מורסא ונופלת על גלוי חזה ובין חמוקי שדיה.

בכללן היה תוכן כל התמונות או קריקטורות של אהבה מזויפת או ציורים של כל מיני מחלה ומומים הרגילים לבוא על מי, שמבזבז את כחו המיני ומפקיר את עצמו לזמה.

כ.

אביה של שרה היה אחד מסבלי העיר.

כהגיע שרה לשנות בגרות, כבר היה אביה זקן, שהוציא בימיו את כל כחו בעבודת הסבלות והביא ברכה לעולם, ובנים טפח לעבודה ובנות... לכתוב עליהן ספורים. פזרן היה זקן זה בימי נעוריו בנגוע לכח ועבודה; לא ידע אם יאריך ימים כל־כך. עכשו נשארו לו שנים בלי כח.

התחיל כואב בלילות ומתאונן, שעבודתו מפרכת את גופו. חבריו הצעירים ממנו קובלים עליו, שנעשה רשלן ומבריחים את עצמם מלקבלו בחבורה: עד שהוא טוען הקרון מבית־האוצר ומגיע אל שפת הנהר, הם עושים שתי הקפות. מעירים לו שהוא כבר הזקין והוא משחק עליהם: חודש אחד לשעבר הייתי צעיר, ועכשו כבר הזקנתי?!

נלקתה פרנסתו. אין כחו מספיק לכלכל את ביתו ואת בהמתו לכדי שובע. שרה הרגישה שהיא למשא על אביה, והחליטה בלבה לבקש לה מקום משרתת או בשלת באחד הבתים. אביה התנגד לדבר; בא בטענה: מכל בנותיו, שזכה להכניסן לחופה, לא הורידה את עצמה אף אחת למדרגה זו, שתבוא לשרת בבתים זרים. כשהיא פצרה בו, יעץ לה שתמתין קצת עד שימות, ואז תעשה מה שלבה חפץ.

התריסה שרה ונכנסה לביתו של דוקטור סמולינסקי בתנאים רצוים.

הצטער הזקן: אלו נכנסה לבית ישראל פשוט, היה נכנס שמה בלי חכמות, היה אוחזה בשערותיה והיה סוחבה הביתה; עכשיו שנכנסה לדקטור, אינו מעיז להכנס שמה.

כשקרה לה מה שקרה — התחלה ולא יצא שבוע תמים לרחוב. אחר־כך, התרחק ממנה לגמרי: יהי רצון כאלו מתה עליו!

אבל שרה לא מתה ונדרי אבות לזרעם מופרים למפרע.

ומחסורו הלך וגבר וכחותיו הלכו וחסרו; ונוסף על כל אלה התחיל כואב בימים האחרונים ברגלו השמאלית.

ידע זקן זה זכות יתירה לעצמו להשתמש בדקטור ארלוב ונכנס אליו.

בשורה לא נעימה הודיע ארלוב לשרה. הוא מצא טוברקולוזה בעצם. מן הצורך לנתח את הרגל! אם יתרשל, יאחר זמן, המחלה תתפשט בכל גופו, ואז — מיתה ודאית וקשה!

ולמות אין זקן זה חפץ.

חשב חשב על הדבר ומצא שטוב לחגר החי מן המת בשתי רגלים.

עמד והסכים.

אבל כאן מצא ארלוב עכוב חדש: כשבדק את לבבו, מצא, שאי

הלב ונפלא. לרגלי הרעב התרבו גם החולים בבית־ההולים. מן הצורך היה ילהוסיף מטות. החולים מחוץ רעב הביאו לו הרבה ענין והעשירו את אוצר דיעותיו במדיצינה: באיזה זמן מן הזמנים קרא באיזו ספרים על דבר „הצינגה", אבל עכשו רואה הוא, שאדם חולה אחד במציאות מסביר את הדבר יותר מעשרה ספרים.

מוצא דוקטור סמולינסקי, שהעניים הם ענין נכבד ובני ברכה: בשעת בריותם הם מביאים תועלת בעבודתם ובשעת חלים הם מעשירים את החכמה.

פעמים שהיה בא סמולינסקי לביתו ומצא את רוזה ישנה; פעמים שהיא אחרה לבוא מבקוריה בבתי העניים ומצאה אותו ישן. אחת לשני ימים היו נפגשים, ואז חבקו זה את זו מתוך נשיקות, כאלו הזדמנו שניהם בפתדק אחד שבדרך רחוקה.

עבד הרבה גם חנית. ולויט התנדב לימים אלו לשרת את החולים שבבית־החולים ולא לן בביתו הרבה ימים: הרי עירו נצטינה בכו ה, אמור מעתה, שהציונות רעבה וחולה; כלום יכול הוא ללון בביתו במנוחו?

ובאחד הימים נזדמנו סמולינסקי ורוזה ברחוב. הוא חזר לאסוף נדבות בין הגבירים, והיא חזרה מבית־התמחוי. נצטרפו שניהם והלכו לביתם. פגע בהם חנית ונלוה אליהם.

הגיע לאזניהם קול מצדי הרחוב:

„אוצרות כל טוב יפתח להם אלהים! מה היינו עושים כאן, אלמלא דקטור סמולינסקי"?

„זהו אוהב אדם, יהודי אמתי! להתפלל על אריכות ימיו אנו חיבים"!

כשנכנסו לבית וישבו סביב לשלחן, צלצל עוד באזני סמולינסקי הד הדברים ששמע.

„הרי אני באמת אוהב־אדם"! — הרהר בלבו — ולאותו רגע נפתח בו באמת מקור של אהבה לבני האדם.

חיוך של־ילד הניה את פניו:

— שדים ושחת! — קרא מתוך רגש — הרי זה כל־כך נעים! השומע אתה, חנית? היודע אתה, אך־בראש? הלא אין לך בעולם תענוג גדול מזה, שמגיע לך מ־מ־מ־מעשה הטוב והחסד!

— אמת, אמת, דוקטור! — חוטף חנית ומסכים לדבריו — כשיש לאדם פרנסה, הרי אין לו שמחה גדולה מזו של עשית הטוב!

מתנה טובה הביאה לעולם; מבטיח הוא לה, שבנה יגדל... ישנא... יהיה אדם נאור וישר...

הוי, כמה אושר! כמה עונג! כדאי לה לסבול כל מיני ענויים ופורעניות, ובלבד שתזכה לזה!

נפגשת היא לפעמים רחוקות עם מכיריה מכבר. הללו מקנאות בה במה שמצאה מקום קבוע וטוב, ומזכירות לה ברמז, שהיא שרויה בכפה אחת עם „גברי" כארלוב...

תענוג מיוחד התחילה להרגיש בדבר, כשחושדין אותה במה שאין בה. מרגישה היא אז את עצמה בגורלו של דקטור ארלוב. כל אלו הנערות הן דגות הביצה, שרץ משקע העיר. היא, כמה גבוה היא מהן הרבה הרבה!

וכמה טוב, כמה נעים להיות גבוה מאחרים!

יט.

היתה שנת רזון, שנה של פרחים בלי פרות: השמים השפיעו רב טובה, שלא יכלו בני־אדם לעמוד בה: חורף שלוג, אביב טלול, קיץ נשום — התבואה גדלה בשבליה ובגבעוליה על חשבון הגרעין. לא עמדה הקמה השדופה בפני הרוח ונעשתה קרחות קרחות. כשנקצרה כמה שנקצרה, ירדו עליה שוב גשמים תכופים, קודם שנאספה לערמות והרקיבה.

שנה שהבהמות שמחות ובני־אדם עצבים.

גבר הרעב בעיר א, שבניה מתפרנסים זה מזה, וכולם — על הלחם. שתי מאות סבלים שבעיר טילו ברחובות בלי עבודה. החנונים פהקו על חנויותיהם הריקות; הסוחרים שמטו לנושיהם ונושיהם לנושי נושיהם. אשרי למי שנשאר לו עוד רובלים מתוך הסח־הדעת -- הלך והרבה קשרים לכיסו וסגרו במסגר על מסגר. וזהו שנתן לו עוז בלבו ללכת בלי בושה ולקחת את הכל בהקפה „עד שירחם".

הרבה עבודה היתה אז על סמולינסקי ורוזה: אספו נדבות, פתחו תמחוי לילדי העניים בחנם ולבינונים בזול, בקרו בבתי הסבלים הרעבים. וזה היה פרק חדש ומושך את הלב אצל סמולינסקי: זה לו הפעם הראשונה לראות בעיניו בני־אדם רעבים, פשוט כמשמעו: לא אכלו אתמול, אינם אוכלים היום וגם למחר אין להם מה לאכול. מושכים הם את הלב הרעבים הללו בתואר פניהם המשונה. דומה כאלו התארכו, השתקעו ונמשחו בשעוה; כאלו יצאה מהם נשמתם ונכנסה בהם לפי־שעה נשמה זרה, ארעית; חותם אחד טבוע על פני כולם. מצטער דקטור סמולינסקי, שאין צלם בעיר. אלמלי כך היה מצלמם וטומן את תמונותיהם להבא. זה יהיה תמיד דבר לוקח את

הוא ענין טוב: גם כסף אתה מרויח אצלה, גם כבוד ואהבה אתה רוכש לעצמך, גם תענוג יש לך ממנה.

יח.

דוקטור ארלוב התחיל מקמץ בהוצאותיו, הרחיק את המשרת מביתו והסתפק בבקורים המועטים, שנשארו לו בכפרים ושקע את עצמו כולו בטפוה הרך שילדה שרה. מדקדק הוא עמה במאכל ומשתה, שיהיה מן המובחר והרצוי לתכלית היניקה, מדקדק הוא בשעות היניקה ובהפסקות בין יניקה ליניקה, שלא תמשכנה פחות משלש שעות ביום ושבע בלילה. מטפל הוא בו לפי השעון והטרמומטר והאויר; ויושב ומחכה הוא עד שיגדל ויגיע לפרק החנוך.

שרה הביטה על אדם זה, כעל מלאך אלהים או לפחות, כעל אדם קדוש, שלא מאלה הרגילים. בימים הראשונים אחרי לדתה היתה מתביישת לצאת בשוק: משערת היתה, שגם אחרים יתבישו להפגש עמה ברחוב; אך כשיצאה סוף־סוף בפעם הראשונה, סבוה לתמהונה סקרנים וסקרניות שבעיר והתחילו שואלים אותה בלי שום בושה: בשל־מה? בשל־מי?... כיצד?... כאלו אינם מכירים בה חוטאת, כאלו אין לה שום חלק באותו חטא. מרגישה היא, שהכל נוטים להטיל את האשמה על דקטור ארלוב. היו רגעים, שהתחמץ בה לבבה; ואז נכונה היתה לגלות את הכל. ידע לפחות הקהל הזה, מי הוא סמולינסקי ומהו ארלוב! אבל דוקטור ארלוב השביע אותה, שלא תגלה את הדבר לשום בן־אדם. הפיץ הוא, כשיגדל הבן, לא ידע כלום ממוצאו. והוא — אכן יש ערמה גם בלב צדיקים כארלוב — הוא לא השביע אותה לא באלהים, ולא בחייה וכדומה מן השבועות הרגילות אצל בני־אדם העלולים לנדור ולחלל: את תומתה לקח לערבון, השביע אותה בקדושת התום והנזירות, שהיא מקבלת על עצמה לחיות בם להבא.

זו נעשתה אצלה שבועה חמורה, שלא תעבור עליה, אפילו אם יהרגוה.

התרגלה שרה לחיות בתוך ד' אמותיו של ארלוב—נבדלה מן העולם השפל, הבזוי, עולם־השקר. איבתה ובוזה לסמולינסקי התרחבו והתפשטו בלבה על כל עולמו של זה. הרי ביתו של ארלוב אי קטן ושקט בתוך ים של טיט הומה, זועף ומסריח. על־פי נס לא טבעה בים זה; ונצלה אל האי, שארלוב צובא עליו.

וארלוב אומר לה לפעמים, שלא רק את עצמה הצילה, אלא גם

סמולינסקי הרגיש בדבר. טפה מרה היתה זו בכוס חייו. מאותה המרירות המגבירה עוד יותר את המתיקות שבחיים.

צעצועים יפים נזדמנו לו בעניני הקהל: הרבה כסף משל צבור מונחים תחת ידו, והתחיל עוסק בפתיחת בית־החולים ובית־הספר. אלו נעשו לו באמת צעצועים יפים, שבולעים את שעותיו היתרות; ולא עוד אלא שהם מביאים לו ריוח, שאינו רודף אחריו.

כבר התחילה רוזה לקבול עליו, שהוא שקוע הרבה בעבודת הצבור. חומלת היא עליו.

והוא נהנה מאד, כשהיא חומלת עליו. כדאי לו לטרוח ימים ולילות בלי טעימה, בלי שינה—ובלבד שישמע אותה מעוררת עליו רחמים.

והמרירות בקנאתו לרגשי הכבוד של רוזה לארלוב הולכת וגדולה; ונענועיו לחמלתה עליו מתרבים; והתעסקותו בעניני הצבור מתרבה ורוחיו — מתרבים.

כשפתח דקטור סמולינסקי את בית־החולים, פתח אותו בכסף הקהל, פסק לעצמו שכר של דוקטור. הריח חותנו נחום גולד בחוש סוחר, שבמוסד זה יכולים להשקיע כסף בלי שום פחד—עמד והלוה כסף לחתנו כמה שדרש, בלבד שיעמיד את המוסד על יסודות חזקים.

בית־החולים של דקטור סמולינסקי ראוי היה באמת להיות דוגמא אפילו לכרכים גדולים. לא היה כלי חדש בעולם המדיציני והנתוח, שלא היה לו שם מקום. לא היה ספר חדש בתורת המדיצינה, שלא נמצא שם; ודוקטור סמולינסקי קורא ומעין בהם בשקידה.

אוהב הוא גם בזה את דאגתה של רוזה אליו. כשהיא יורדת בלילה ממטתה, ומכבה לו את הנר, כדי שיפסיק מקריאתו.

והוא קורא ומעין ומוצא חדשות, יש לו מן המוכן מקום, כלים וחולים לעשות בהם בחינות.

מתעמק הוא בעונג רב במדיצינה, רואה הוא עכשו, שהוא ענין טוב ונכבד.

ההכשר וההרוחה, שנשתבח בהם בית־החולים שלו, הביאו לו הרבה חולים מעירות אחרות, נתרבתה ההכנסה — הורידו את המחיר בשביל בני העיר, והתרחבו ההכשרות והתענוגים בשביל החולים, ועניי העיר נתקבלו שם חנם. זה היה באמת מוסד שברכה בו, הרבה מברכים את שם הדוקטור סמולינסקי לא רק בקולי קולות אלא גם בחשאי.

על־פי בקשת לויט ולכבוד הציונים שבעיר נקרא בית־החולים בשם „גלעד", ועל השלט התלוי לפני הבית כתוב עברית:

„למען ציון לא אחשה".

שמח דקטור סמולינסקי במעשיו, רואה הוא עכשו, שמעשה הצדקה

— לא אעזוב בית זה לעולם.— ענתה שרה בטוחה וכיודעת את ערך דבריה. כבר אכלתי את עולמי... כמופקרת. לא נשאר לי אלא תענוג זה, שאגדל את פרי בטני וש... ושאשרת אדם נעלה כ...

— נו חדלי, חדלי! — השבעי לי...

— במה אשבע?

— באומת לבך, שמהיום ולהבא...

— ויש עוד להאמין בה?

— כמו בכל דבר קדוש.

שרה הרימה קול:

— נשבעת אני בעובר שבבטני על תום דרכי מהיום ולהבא; ונשבעת אני בתום לבי, שלא אעזוב בית זה לעולם!

— טוב ויפה! הא לך המפתחות, ולכי פקחי על הבית!

שרה נשארה בבית־ארלוב.

יז.

דוקטור סמולינסקי שב מתחת החופה, והכניס את רוזה לתוך הדבור החדש, שקנה לו חותנו במתנה. הוא חדש נעוריו כנשר. עלתה לו שמשו בצהרים: נדוניה של עשרים אלף רובל באה לידו מתוך הסח־דעת כשתמלאנה לרוזה עשרים שנה, יוציא מאת חברת־אחריות אחת עשרת אלפים, שנצברו עליה במניות משנת לדתה. עסק הדוקטוריה והרבנות מכנים אינו מוציא.

הרי הוא פתאם עשיר גדול וחתן לחותן בר־מיחושים וגביר עצום סכום הונו ובטוחות מצבו לעתיד. מפני שבאו לו בבת־אחת ופתאם, עברו הרבה את חצי תאותו לכסף.

ועל הכל הרי—רוזא, רחאע, רוזאס, רחא—זוהי אבן טובה שאין לה שום בכספים! הוי, שדים ושחת! כמה אוהב הוא את זו!

הידה היה הדבר בעיני רוזה, שדקטור ארלוב הפסיק פתאם את בקוריו בבית אביה, ולא עוד אלא שאפילו ליום חתונתה לא בא לברכה. מרקוס אומר לה, שהוא שונאו. אפשר שהדבר כך; אף־על־פי שתמוה אצלה, אם אדם כארלוב מוכשר לשנוא. שוב אומר לה מרקוס, שארלוב הוא אדם בזוי, בעל מדות פחותות, ומרמז הוא על מעשים מגונים — בזה אין היא מאמינה, אינה מחויבת להאמין, בכל מה שנוגע לדעות ושאיפות הרי ארלוב רבה, אור המאיר לה. מתפרנסת היא גם עכשו משאיפותיו.

„סרחון ראשון — ודאי שיגרר אחריו שני. היא תשוב אל סמולינסקי. אפשר שיפיסה בכסף. יעשה מה שהבטיח לה: יאביד את העובר מעולמו"...

„נורא הדבר! אב מאבד זרעו!"

„ומכיון שתצא בפעם הראשונה נקיה — שוב לא יהיה קשה עליה הסרחון השני".

לפניו עומדת נפש נעלבה, מתיפחת בדמעות על העבר, ואינה מרגישה שכבר התחילה שוקעת ברפש: אפשר שכשתזכור אחר־כך בדמעותיה עכשיו, תלגלג על עצמה ועל תומתה. —

ושוב עולה לעיניו שורה ארוכה של בנים מאובדים בידי אביהם בעזרת המדיצינה.

„נורא הדבר! עד כמה ירדה האנושיות!"

„ואפשר שסמולינסקי זה... כבר ימשוך את ידו ממנה... מכיון שנערה זו שהתה בחדרי רגעים אחדים, הרי כבר יכול להפיק את זממו... לקחת אותי לו לשעיר לעזאזל"...

צחוק מר פשק את שפתיו.

ורעיון פתאם נצנץ במוחו:

הרי יש בידו להציל את האומללה מלטבוע ברפש, ואת העובר — מיד אב רוצח!

הרי פנה אחת בארון־הקודש שלו נתרוקנה!... מנשואין התיאש! ומה אם יאסוף אומללה זו לביתו? תלד בן... הוא יטפחהו... יעשהו לנושא רעיונותיו...

הרעיון נראה לו יפה בשביל חדושו. זה יהיה למעלה מגדר הרגיל.

— שמעי נא, עלמה! חדלי מבכי! טוב עשה זה ששלחך לכאן. אין לי אשה, וכבר התיאשתי מנשואין. רצונך? השארי בביתי! אתן לך שכר־שירות. את תלדי בן; תינקי אותו. אני אטפחהו, אעשהו... נו... למשל — דוקטור!

הנערה הנרעשה הביטה בארלוב מתוך חשד: „האמנם כך הוא חפץ לעשות? או שמא אין זה אלא סמולינסקי בתמונה אחרת ונכלים אחרים?"... חשודים נעשו לה הנאורים ביחוסם להמוניות.

— אבל את — אל תעזביני, עד שיגדל הילד. ועוד זאת: עליך להשאר... צנועה... כשרה מהיום והלאה. התביני? צריכה נערה לשמור על תומתה, אף־על־פי שנפגמה פעם אחת. מה שהיה היה. כשיגדל הילד ותרצי להנשא, תוכלי לצאת ולהנשא.

שרה הרימה את עיניה — נפזרו מעל לבה כל החשדים. היא הרגישה, שלפני אדם גדול היא עומדת. נפלה לרגליו לנשק כנפי בגדו.

— נו הרפי, הרפי! זה אינו יפה! משמע שמסכימה את?

היחס הרצוי נתקלקל. תיכף לגמר סעודה נסע ארלוב לביתו.
ובדרך הרהר בדבר: הרי וכוחים אלו למותר! יכולים הם להביא לידי כך שיתקוטט עמם ויאבדו לו בקוריו האחרונים — בלי הביא בזה שום תועלת ליהדות. כבר עברה לה תקופת הוכוחים. עכשו מתהילה תקופת המעשים. אין ליהדות שוב שום צורך שתהי זכאית וצדיקה בעיני העמים! לואי שתהא תקפ.ית. כמה שהיא צדקנית!

כשבא לביתו הודיע לו המשרת. שהמבשלת עזבה את הבית. הוא לא שם לב לדבר ונכנס לחדרו.

נכנסה אליו עלמה עטופה וכפופת־קומה ועמדה על המפתן.

הוא קם וקרב אליה ושאל מה היא חסרה.

העלמה משתמטת ומסתכלת לצדדין.

— בישנית! — הרהר בלבו ויגע בידה בכדי למשש בדפקה. כבר הרגיל להזיון זה אצל בנות ישיאל ההמוניות: כשהן באות להתרפאות. חפצות הן שירפא הדוקטור בראיה בלבד. בלי נגיעת־יד.

כשמצא את הדפק בתקונו. התהיל בשאלות רגילות: מה הסר? תיאבון יש?

שרה מביטה לצדדין ' מתיאשת. חפצה היא להוציא את הדוקטור מטעותו. להגיד לו שלא באה להתרפאות. להשאר בחדר־המבשלות שלו לפחות ללילה אחד באה.

אלא שהיא נפעמת ונרעשת. הרעיון הנאלח שהיא טומנת בלבה מכביד עליה. ואינה מוצאה די עזות להביט ישר בעיני הדוקט־ר.

עונה היא התשובות כקוטעות מתוך הכרח ואינה יכולה להתנגד לבדיקותיו; כאלו היא עומדת לפני שופט.

אחר כל הבדיקות הגיע עליה ארלוב בשכמיו.

— הרי הכל אצלך רצוי ומסודר. לכי ובשרי לבעלך...

— עלמה אני! נזרקה מפי הנבדקת.

— כיצד? מעמיד עליה ארלוב את עיניו.

שרה נבהלה. ומתוך בהלה גלתה לפניו את לבה: מה שקרה לה. בשביל מה שלהה ד׳קטור סמ׳לינסקי לכאן — ובאחרונה פרצה בבכיה.

לב ארלוב נשבר בקרבו. מכיר הוא בבכיתה, בבישנותה ובכל הנהגתה שזה לה סרחון ראשון.

אפשר שהגורם בדבר היה אותו רגש הכבוד, שההמוניות מרגישות לנאורים ומקולטרים. עד שלא מצאה בעצמה די עוז לסרב לדוקטור" — מהרהר ארלוב.

היא עמדה ובכתה, והוא השתקע בדבר.

טז.

דוקטור ארלוב שב מבקוריו בבית האציל מקסים מקסימיץ, זועף ונרעש. סעודת־רעים מצא שם. מגוים היו על סעודה זו גם שכנים קרובים מן הכפרים שמסביב. זו היתה סעודה לכבוד „שלל־יערים" הראשון בחורף זה, שהשתתפו בצידו כל השכנים. על כוס רויה וקערה מלאה בשר ארנבות ישבו המנוים. ועסקו בשיחה נאה: על הצדק, היושר והרמאות שבעולם. מן הנמנע היה שלא לנגוע בשאלות היהודים.

ספרו אנקדוטות יפות בדבר נשך, שחק־מאזנים, של אכרים תמימים, ובכל אנקדוטה נשתלב איזה חצקיל.

— אדוני,—קם ארלוב והכריז — לראש־לכל צריך אני להוציא אתכם מתוך טעות: שמא אינכם יודעים שאני יהודי?

המנוים העמידו פני משתוממים והתחילו מתנצלים.

למותר! — הפסיקם ארלוב — אין לי כלום לטעון כנגד רגשי השנאה, שאתם נדונים בהם לבני שם. אדרבה, מוציא אני לפעמים את הדבר מהויב ומועיל ליהודים; אלא שבנוגע למעשיות, הרי יכול אני למצוא בספוריכם גופא עשרה נוכלים משאינם־יהודים על כל יהודי אחד רמאי. אל נא תשכחו, שאותו האכר התמים שבספורכם, עד שהוא מגיע לסוחר הרמאי, הרי הוא כבר גרונית צמוקה ומצוצה.

— במטותה, דוקטור! מנסה אחד לפיסו. אני איני אנטישמי כלל. מעשה במומר שהשתדך לבתי, ואני לא הייתי מסרב בו, אלמלא שהיה כמו שאומרים, כיס ריקן. כשיש לי טענות עליהם, הרי אינן אלא על דתם המשונה ועל מנהגיהם, שהם נגד ההתקדמות והאנושיות.

— לדוגמא?

— לדוגמא: הרי לך שחיטה! זהי בהדיא נגד שיטת „צער־בעלי־חיים" ההולכת ומתפשטת בעולם. במקומות נאורים מקפידים אפילו על הכאת סוסים. השחיטה מרגיזה את דעת העולם הנאור על היהודים.

ארלוב שם עינו בקערות ודבר כמו לעצמו:

הי, כמה טוב טעמו של בשר הארנבת, מקסים מקסימיץ׳! למתי תזמין את אורחיך שוב לסעודה כזו?

המנוים הרגישו בהערתו של ארלוב, והסיעו את השיחה לענין אחר.

— אף־על־פי־כן, אלכסנדרא ניסימוביץ׳! הרי זה תמוה: מליץ אתה על היהודים — ובעיר יש אומרים עליך, שאתה... שאתה הרסן... בעל שיטות חדשות... ואנטישמי!

נסתתמו טענותיו של ארלוב.

שרה נמרה בהצעת המטה, סדרה את כלי הכתיבה שעל השלחן ויצאה.

נראו לו לדוקטור שתי טפות על צלמה של רווה, שהיה מונח על שלחנו תמיד.

הוא הבין מעיני מי נשרו הטפות.

— הי, סחי! קרא מתוך קצף והצליף עין כלפי חדר־המבשלות. בכינית זו!

הוא הוציא את מטפחתו בחפזון, ומחה בזהירות את הסחי מעל פני הצלם, וישב להבל תהבולה, איך לצאת ממבוכה זו.

רעיון הגון שלח לו אלהים ללבבו.

למחר בבקר קרא לפניו את שרה, והתחיל בלשון רכה.

— נו, יקירתא! אין לך מה לדאג! אנחנו דוקטורים! בספרים לטיניים יש רפואות לכל צרה, אלא שצריכה את לעשות לי שירות קלה, ואז גם כסף הרבה תקבלי.

— אפילו באש ובמים אבוא ובלבד ש... שאשוב למה שהייתי — ענתה בבכי כבוש.

לא באש ולא במים! השתדלי רק להכנס למספר ימים — ליום אחד לפחות — ללילה אחד — לבית דקטור ארלוב. התביני? הרבה כסף תקבלי. איש לא ידע חוץ ממנו, וממנו תשובי אחרי כן אלי. אעשה דבר — ואת תתרוקני.

— אבל... כיצד...

— ,אבל — כיצד' — קרא עליה סמולינסקו בנוסח של פטרון עני — הרי צריכה את לדעת, שאני דורש טובתך. אני אוהב אותך; אלמלא כך הייתי מוסר אותך תיכף בידי הפוליציה!

שרה הזדעזעה בכל גופה.

— הרי זוהי טובתך! וגם לי תהיה טובת־הנאה! התביני? הוא יתן כסף כמה שיתן, ותנאי אתנה עמו, שיעזוב תיכף את העיר — וסוף לדבר!

הוא העמיד עליה פני מתחנן. קשה היה על שרה לראות את פטרונה מתחנן אליה. זוהי הולשתה תמיד. נקל לה יותר להתחנן, משתתעקש בשעה שגדולים מתחננים אליה.

— ושמא יש לו שפחה — לדוקטור ארלוב?

— שמא יש לו? אניד להנית, והוא יעשה כשוף, שתעזבהו תיכף ואת תכנסי. התביני, יקירתא? הרי הדבר נחוץ! באופן אחר אין דבר זה יכול להיות..

הביאוהו לכאן, למקום שספג עליו מצחו את הנשיקה הראשונה והאחרונה של רוזה.

הרוחות השתובבו בתוך המרחב החפשי והפרישו בעוקץ חודר ומחריד. דומה, שהתאספו עליו מסביב... משלינים עליו מתוך לגלוג.

הקור התחיל דוקר באצבעותיו. הוא הרד ושב. בקושי ומתוך נסים שב העירה: הדרך הכבושה — כבר לא נכר מקומה.

כשנכנס לביתו, ישב לשלחנו, והתחיל משנן לעצמו פרק אחד בפיזיולוגיה:

„חכליל הלחיים, אודם השפתים, לובן הצואר ודם מעופש וכל סחי נאלח שבאדם — ממקור אחד הם יוצאים".

אלא שאין לבו קולט עכשו אותה התורה.

יאוש תקפהו. כשיצא לבקוריו, יצא בלי חמדה. דורשיו בעיר נתרבו, לכאורה, בימים האחרונים, בזכות שאצילי הכפרים היו פונים אליו; אין בני ישראל יכולים לבלתי האמין במי שבני אומות־העולם נותנים עליו הסכמתם — אבל הוא נופו לא שמר את שעותיו. הוא התרחק מבני־אדם. קפדן נעשה בימים האחרונים.

טו.

הפסקה גדולה הניחה רוזה לעצמה בין הארוסין והנשואין. כך הן הנערות: כמה שהן מתגעגעות והולמות על זווגן, משנכנסו לארוסין, הפצות הן לאחר את יום החופה בכל האפשר. זהו מעין רגש קלוש, המעורר את הנערות בשעות האחרונות להלחם עוד לעצמיותן הקלושה, העומדת להבלע ולהתבטל. למות, להתאסם ולהתחרט — לעולם לא תאהרו — כך אומרות נערות אחר חופתן.

נדחה יום החופה לסמולינסקי לימי האביב. הפצה רוזה להכנס לחופה יחד עם הצפרים ופרחי השדה.

ולסמולינסקי — כמה קשה להמתין! בוער הוא באהבתו אליה!

מרגיש הוא צורך בכל פעם לשאב קצת מחום האהבה המלאה.

. . . .

ובאחד מלילות החורף, כשנכנסה שרה להציע לו את המטה, לחשה לו לדוקטור איזה סוד...

— מה??? שאל דוקטור סמולינסקי נפעם.

— כן...

— מאימתי?

— כלום מנהלת חשבון אני?

יום זה אינו משל ימי חייו. יום זר הוא, שנדחק ונכנס בין ימיו והפסיק בין העבר והעתיד שלו.

לבו מלא עכשו הכרה אחת קשה ושוקעת כעופרת:

„והוה אינה שלי"!

ומרגיזה אותה ההכרה וחודרת באברים ומפרידה את העור מעל הבשר בחדודים, חדודים.

כל העולם היה שלו, עכשו נעשה יתום לכל העולם.

ופעמים שהוא מתביש מפני שאיפותיו הקדושות. כיצד הוא מפקיר את לבו לאיזה רגש פרטני, ארעי? לבו זה שהוא כולו קדש לדור העתיד, לבנין החדש, לשאיפות שאינן נמודות באמת כל אלו הנמדים?!

„לא היה צריך כלל לתת מקום בלבו לאהבת נשים! מי שחפץ להיות אב לדור, פטור מהיות שוב אב לבנים"!

וכועס הוא, ואין לו הכרה ברורה על מי חל כעסו.

*
* *

העושר הולך אחרי העשיר: חל להם תמיד לגבירים יום שמחה ביום גשם ושלג וקלקול דרכים, כדי שלא יצטערו באורחים מרובים. חל לו לנתום נולד ערב ההתקשרות של בתו ביום קשה: הוציא הקדוש־ברוך־הוא רוחות מהדריהם והסיתם זה בזה, כדי שיאפילו את הרחובות בערבוביה של שלגים, ויהיו אורחיו מועטים ושמחתו מרובה.

כשקבל דוקטור ארלוב את ההזמנה, נכנס פתאם רעיון תמוה בלבו: לבוא לבית החונג. הוציא לו מארגזו בגדים יפים, הטריח על עצמו את המשרתת שעה יתירה לנקותו, לטהרו, לעשותו מנוהץ ומצוחצח — ויצא.

הרכין את ראשו כמנהגו והלך.

ובחוץ רוחות מתנגשים, מערימים ערמות של שלג, הרים ומצודות, זה בונה וזה הורס, זה כועס — זה הומה; בשפת נחשים הם מפרישים. אין דרך כבושה בין איתנים נאבקים אלו. מספר צעדים הלכת — והרי חומה עליך מימינך, משמאלך, מפנים ומאחור.

עגלה רתומה לשלשה סוסים מזוינים בפעמונים מצלצלים — חצתה בין הערמות, ופלסה לה נתיב בשני קוים מקבילים ומתפתלים. עגלת הדואר היתה זו, עורק של לב העולם, שסכנה לה לעמוד אף רגע.

ארלוב הרכין ראש, והלך למקום שרגליו הוליכו אותו! והרגלים הוליכו על דרך, שנקל להן יותר ללכת — על הדרך שכבשה העגלה לפניהן. הוא הלך ונמשך אחר צלצול הפעמונים, ולא הבחין בשעות הליכתו.

כשנתעורר, מצא את עצמו מהוץ לעיר אצל החורשה.

מעורר לניחוך ומכאיב היה דבר זה אצלו; כאלו מן השמים התעוהו

ובעיקרו של דבר לא השמיע לה עכשו חדשות: כבר הרגישה במבטיו של דוקטור סמולינסקי, שהוא אורג עליה רשת.

וכבר מצאה את־עצמה מאתמול תפושה באותה הרשת.

הוא עמד ולחש, כעומד בתפלה; היא עמדה וקדחה בחום האהבה ועיניה יורדות־מצליפות לקרקע.

תום־הבתולות מתעקש קצת לשהות עוד רגעים אחדים על חפשו.

נזכרה בדקטור ארלוב ובתורתו שאמר לה:

„האהבה היא הכח היותר חזק בחיים, והיא מענשת עונש קשה את מי שחוטא נגדה".

צר לה, שאין אדם נשגב זה בכאן, בכדי לפרוש עליהם את ידיו ולברכם.

חל באותה שעה רגע־המשבר בחוץ: בלע החורף את קצו של האסיף, רוחות התנגשו, עננים נתעבו. הגשם הראשון התחיל מטפטף: טיף־טיף, טיף־טף.

חל רגע־המשבר בפנים. נפגשו המבטים. התלקחו הלבבות בשלהבת החיים. נפלה רוחה לבין זרועות סמולינסקי.

והגשם מטפטף ודופק בהלונות „טיף־טף", כאילו מבכה הוא איזה אסון שהתחולל בעולמות.

יד.

בשנה ההיא לא צער כל־כך החורף את בני העירות ברפשו. אחרי אסיף ארוך ושחון התכיף חורף עז וקשה. רק יום גשום אחד הפסיק בינתים, ולמחר התכסתה האדמה בשכבה של זכוכית. ירד עליה שלג רך ונקי והעלים את החלאה מעיני רואים. הלבין העולם ונעשה כלו זכאי. אשרי למי שיש עצים בחצרו, קמח באוצרו וכסף בכיסו — ילך וישדך בנותיו ויתקין סעודות.

כשקבל ארלוב הזמנה מאת נחום גולד לחג התקשרות רוזה עם דוקטור סמולינסקי — שוב לא היה הדבר חדש אצלו: כבר שמע זאת בזמנה. חנית בא וספר לו את הכל.

הוא לא קלט את השמועה בפעם אחת. בראשונה התפרץ מפיהו צחוק־פראים, ועמד וקרא על ההובש: „שקרן חצוף"!

ואחר־כך, כשנכנס לבית גולד, קדמה אותו רוזה בפנים מאירים ותבעה אותו בפה מלא, שיברך אותה. כמדומה לו שברך אותה.

ושוב אינו זוכר: מה דבר עמה? איך יצא משם? להיכן הלך אז? ואימתי ולמה חזר לביתו?

מקוה הוא להבטיח לו, שהוא היה היחידי, שצדד בבחירת ארלוב, אלא שבטלה דעתו מפני דעת הקהל.

סמולינסקי מצא את רוזה יחידה בבית. היא חרדה לקראתו, האירה לו פנים וברכה אותו בהתחלה טובה ומוצלחת.

— עכשו מה יש בדעתך לעשות, דקטור? התחילה רוזה בשיחה כדי לדובב את אורחה.

— איסד בית־חולים אפתח בית־ספר, אעסוק בקבוץ שקלים לציון — ואתקן תקנות בעיר.

„ואחיה חיים של שמחה" — נזרק מפיו באהרונה שלא לרצונו.

זו היתה מלת־קסמים בשבילה — „חיים של שמחה". גם היא אוהבת חיים של שמחה, חיים מלאים, שיש בהם נחת, שמחה ושאיפות נשגבות, עולם־הזה שיש בו מעין עולם־הבא.

גל של אור־ששון שטף את פניה

נראתה ברגע זה יפה שבעתים בעיני סמולינסקי. הוא נשתתק, עיניו התחילו קודחות ודוברות. נאבק היה עם חולשתו.

קשה נעשתה הדממה על רוזה. מעין רגש של פחד מתחולל בה, לבה דופק בקרבה בתכיפות.

סמולינסקי קם ויעמוד לפניה כפוף־קומה ובעינים חודרות ונבהלות.

קב מלא מלים הכין לעצמו בשבילה, מלים מסולסלות, צרפתיות, לטניות. היה בדעתו לספר לה, שיש לו דוד בעל־מליונים; היה בדעתו לשקר, להבטיח מה שאין בן־אדם יכול לקיים — קב מלא מלים הכין לעצמו בשבילה.

אלא שכשעמד לפניה מצא את עצמו במצב קשה. אין לשונו נשמעת לו אפילו להוציא שקר אחד מפיו.

יכול הוא רק לדבר אמת.

והוא עמד כפוף־קומה. פתאם בא לו הרצון לבכות. הדמעות חונקות אותו. היבבות מקלקלות את רהיטת דבורו.

ודוי הוא אומר. מספר הוא דברים שבלב: על נשואיו הראשונים, על חיים מקולקלים, על שלא טעם מעולם טעם אהבה אמתית...

לאשרו אין רוזה מבינה כלום בודויו. יבבותיו עושות בהם קרחות וסרוגין.

ושוב הוא מתודה על העבר — ומבטיח להבא חיים נעימים, נעימים.. נעי... מים!

וזהי בשבילה מלת־קסמים: „חיים נעימים" עם... גבר אוהב ואהוב.. הו', כמה מתגעגעת היא לחיים נעימים, מלאים, חיים של אהבה ביחד... ועולם־הזה שיש בו מעין עולם־הבא!

מכיון שעשה הקהל את שלו. יצאה הימנו הנשמה הצבורית והתפרר חוליותיה. הכל שבו לביתם. לצרכיהם ולדאגותיהם.

יצא גם גדיל מגים — ושלא מתוך שמחה. נטפל אליו חנית. שם ידו על שכמו ואמר:

— נו, מגים! יישר חילך! הקונצרט שלך עלה יפה! הנימין שעל כנורך הוציאו קולות כדבעי!

— כלך לך, עכבר! —ענה לו הלז מתוך רתיחה כבושה—כלום אינך רואה, שגם אני ואתה לא היינו אלא שני שוטים — שני נימין נוספים על הכנור?

— כיצד?

— כיצד! מחקה לו הלז. הרי הדבר לא נעשה על סינו! כאן חלה רק טעות קטנה אחת, שאנחנו לא גרמנו לה.

— איזו טעות?

העניים והסבלים וכל אותם הצעקנים לא ידעו לשם מי הם צועקים. הם התכוונו לדקטור ארלוב, שלא היה בכאן כלל. היה סמולינסקי — זוכה בטעות.

ומה בכך?

— איני אוהב דבר, שבא לי שלא בכונה למפרע. מלבד זאת אין זה ניחא כלל, שדוקטור שוטה זה יתעלה בקלות גדולה כל־כך למדרגה רמה כזו.

יג.

הערב כולו היה שייך לשני אנשים: לצעיר לויט ולדוקטור סמולינסקי. לויט צף באשרו: הרי לפניו עיר כולה, שנהפכה בשעה אחת לציונית עם ענייה עשיריה ונאוריה! זהו הצעד הראשון. דוקטור סמולינסקי – ודאי שלא יקפא על נקודה זו; ייסד את התלמוד־תורה ויעשה את שאר התקונים בהשאי. קימעא־קימעא יעשה את הכל. ובכל הוא רואה חותמה של ציון. שכור ולא מיין היה צעיר זה באותו הלילה.

ודוקטור סמולינסקי על אחת כמה וכמה שהיה שכור מאשרו: הרי חלומותיו הולכים ומתקימים! מאמין הוא מילדותו ב„שעה טובה": „יש לאדם שעה־טובה, שכל מה שהוא עושה בה, הוא מצליח" — כך היתה זקנתו אומרת, שלום לעפרה! ברם זו היתה אשה חכמה!

ומכיון שהשעה משחקת לו, גמר בדעתו להעמיד את מזלו בנסיון באותו הלילה גם אצל רוזה.

נחום גולד, מאחר שהשתתף בבחירת סמולינסקי, מצא לנחוץ לעשות פיוס לדוקטור ארלוב וללכת אליו עם רעיתו בבקורים — תיכף למעשה.

הקהל התלקטו חבורות חבורות ועסקו בשיחה. קרה כק־ה בחבורה אחת, שמוכר־סוסים אחד ספר לחבירו בדבר המחיר היפה שלקח בעד סוסו, ספק עליו חברו בכפיו מתוך השתוממות — התעוררו כל החבורות וחשבו, שכבר גמר הדרשן וכבר סופקים לו כפים. התחילו הכל סופקים כפים וקוראים בקול: „הידד! קלוס! מר קופער!"

מתוך רעש עלה יתום על הבמה והתחיל: „יתגדל ויתקדש שמיה רבא!"

צריך היה הדרשן הנכבד לבטל את דעתו מפני דעת הקהל ולחשוב את דרשתו — נגמרת.

אחרי־כן פרט הפרטן, ספקו כפים, קראו „אודך" — ותם החזיון.

אבל הקהל, חיה צהובה זו, שיש לפעמים זמנה שלה, שאז מאמינה היא פתאם בכהה ובצדקת תביעותיה, ושאז אין הם מדברים בקולות נפרדים, ואלא, כמו שארלוב רגיל לומר: נשמת הצבור מדברת מתוך כולם בקול אחד.

כשהקהל מתחיל לדבר בקול זה, שוב אין מאה גבירים יכולים לסתמו, מוטב, שיתהבאו לשעה זו עד שתצא מהם אותה הנשמה היתירה ועד שיזכור כל אחד בצרכי־רשלו.

—תלמוד־תורה!! בית־החולים!! הטקסה!! קופות הצדקה!!.. הלאה — הגבירים וחסדיהם.

—אין אנו מחויבים לזכות אותם בעולם־הבא!!

—הדוקטור יבחר תיכף לרב־מטעם!!

—יקח הוא לפי־שעה את עניני העיר בידו!!

—איזה דוקטור? — נסו יהידים לשאל.

— איזה!? כלום מחויב אני לזכור את שמו?—הרי שמותם של אלו מגרסים שני הדיוטים באריכותם. דוקטור — בירוע מי הוא!

גברו הקולות, הצעקות, הצ־יחות; קרוב הדבר לנפוץ הלוגות, למרד הקהל בפרנסיו. אין כבוד גבירים, אין הנופה והטית־דעת, אין דאגות של גמילת־חסד למחר — יש רק כנסת ישראל עלובה. סוסתו של רבונו־של־עולם, הסבלנית, שהרגישה פתאם בשוט שעל גבה, וחושבת להפוך את המרכבה על פיה.

פני הגבירים הלבינו. הקורספונדנט מקמט מצח. רואה הוא באספקלריה מאירה, שיהיה אנוס לקרוע את המאמר, שהכין לו למפרע בטופס ותורף, ויהיה זקוק לכתוב מחדש.

* * *

נבחר דוקטור סמולינסקי לרב־מטעם. הטקסא, קופות הצדקה וכל עניני הצבור עברו לרשותו, והכל נכתב ונחתם.

יותר שירדה השמש, יותר הבהירה הלבנה, עד שנראו כשני מלכים המשמשים בכתר אחד. שקעה השמש — נתטשטשה הלבנה לגמרי.

שניהם הלכו מהרישים. ארלוב חשב לאמר לרוזה את המלה היפה, הנשגבה, אלא שלא מצא לו דרך, כיצד יתחיל. בכלל הוא מרגיש בעצמו, שהוא דברן גרוע בדברים שבלב. כשהלב צועק, הוא משתיק את הלשון.

ורוזה לא יכלה לשכוח את תמונת המצורע שראתה — ורגש של בחילת־נפש צער אותה. היא בקשה לה איזה ענין להסיח בו את דעתה.

ונדמה לו לארלוב, שכבר מצא סדר ופתיחה למה שהוא צריך לדבר׳ אלא שרוזה בלבלה אותו באיזה שאלה.

ובין כך שקעה השמש לגמרי, ודמדומי חמה כבו, והחשך התגנב ובא; ונדמה לו פתאם לארלוב, שאין כאן המקום ואין עכשו הזמן הכשר לכך; ושבעיקרו של דבר אין הוא צריך להתחיל, מפני שכבר הוא באמצע הענין.

צריך הוא רק לגמור; ולגמור הרי יוכל מחר בבית־הוריה, בחדרה, לא כגנב־בחשך.

התחילו שניהם משיחים בקול, כאילו נבהלו מפני הדומיה; ובצעדים תכופים חזרו העירה.

ובחצות לילה צפה לבנה פגומה ברקיע ומצאה את העירה שקועה בשנה עם אנשיה, גביריה ועניה; רק שני חלונות שופעים אור:

רוזה — בחדרה, וארלוב — בחדרו יושבים ערים ושקועים ברעיונות.

יב.

הקונצרט השביע נחת לכל המשתתפים בו. הדרשן דרש, הנאספים לא שמו כל־כך את לבם לדרשת הדרשן, שהרי ידעו כבר למפרע מה הוא בא לדרוש: הסבלים העניים ידעו, שדורשים בשבילם ליסד להם „חברת תמיכה", כדי שלא יצטרכו למכור את קיצם בחורף; העניים ידעו, שמיסדים בשבילם „בית־חולים" ו„תלמוד־תורה" בשביל זרעם; הקהל ידע, שמתאספים להוציא את הטקסה ואת קופות הצדקה מיד הפרנסים, שמעולם לא פרסמו חשבון הכספים; הציוניים ידעו, שהתאספו בשביל שקלים ואקציות, והעיקר — בשביל התרכזות האומה ושכלול רגש צבורי. הלא על כל הדברים הללו דברו כבר הרבה־הרבה בעיר. דברו על תקנות הריסות הישן ובנין החדש, ש„הדוקטורים" חפצים לעשות בעיר. הרי כל הדרשה אינה אלא לשם נוי כמו שנוהגים בכל מקום. ואמנם לא נגע הדרשן לפי־שעה בענינים אלו, הוא השתקע ב„מדרש פליאה", ושלב בו משל של קרילוב, ורכס פסוקים של תרי־עשר במו׳אה מקומות, וספר בשבח חסידי אומות־העולם, והמשיל משל שהנמשל בו הוא גלות ואמא רחל.

— הרי שאין לנו שום צורך להכנס בגבול דחוק שבבית; מוטב שנצא לטיול!

— רצונך — רצוני, דקטור!

— דקטור. דקטור! — מחקה לה ארלוב בנזיפה של חבה — בבקשה, עלמה, תני לי לפחות שעה אחת ביום הופשה מדקטוריותי! הריני עכשו לא דקטור ולא כלום, אלא אלכסנדר נוסימוביטץ, ומלאכתי — לטייל עם רוזה נחומובנה לשמוח בה ולשמחנה, כשיעלה בידי.

ענתה לו רוזה בצחוק מיוחד לה, שהיה ארלוב רגיל לשמוע את הדו בלילות על משכבו ויצאו לטיול.

בדרך פגשו בצעיר אחד, שלא היה מראהו נעים על רוזה: זה היה צעיר מצורע, שפניו וידיו היו מכוסים חטטיות וטריות, מראהו עורר גועל-נפש. רוזה הסכה מעליו את פניה; ארלוב עמד והביט אחריו.

— איזו הדשות אתה מוצא בו, דקטור, שאתה מסתכל בו כל-כך?

— מצטער אני — עונה ארלוב—שאין צלם בעיר. חפץ הייתי מאד לצלמו.

— למה?

— צריכה את לדעת, שמחלות אלו באות על הצעירים... נו... בשל חטא אחד ידוע. טוב היה לתלות בבית-החולים, שאני חפץ ליסד, תמונות כאלה.

— למה?

— כדי שהחולים, שיבואו שמה פעם אחת, יראו את סופם ויזהרו, שלא לבוא שמה פעם שניה.

רוזה החרישה. הרעיון נראה לה יפה.

— זה יהיה לקח טוב.

— יותר מתשעה קבין של דברי מוסר.

— הרי בית-החולים יהיה כעין בית-ספר: מרפא לנפש!

— באותה מדה שבית-ספר צריך להיות גם מעין בית-רפואות לגוף.

— הוי, כמה חומלת אני על אומלל צעיר זה!— נזרקה מפי רוזה— ישה להסתכל בצורתו!

— כך היא המדה: אהבת המין היא הכח היותר חזק בחיים, תמצית החיים; ולפיכך יותר קשה גם ענשה, שהיא מענישה את אלה החוטאים כנגדה.

רוזה הסמיקה בלי דעת על מה והחרישה.

והשמש הלכה ושקעה, ועשתה צחוק לבני-אדם קודם הפרידה: הראתה להם על האופק שכנגדה דמות לבנה, שלא בזמנה ושלא במקומה.

את פעולתה. ה„מיתה", כשהיא לעצמה, עלולה לעשות רושם עמוק על הלב: נקבעה דעה בלבות בני העיר, שדקטור ארלוב — פגיעתו רעה בחולה. כשנודע אחר־כך בעיר, שהיולדת לא מתה, כבר לא יכלה שמועה זו למחוק את הרושם הראשון.

ידוע לו, שזוהי תמיד תחבולה נאמנה אצל מוציאי דבות: מפיצים שמועה כוזבה ומרעישה. השמועה עושה את פעולתה. הפעולה קימת גם אחר שעלתה ביד אנשי אמת להכחיש את השמועה.

הוא הולך שקוע בהרהורים, עד שעבר לפני בית־הכנסת. הופיעה לעיניו מודעה מודבקת אל הכותל וכתובה עברית:

„הציונים שבעיר א. ובראשם הדקטור מרקוס לבוב סמולינסקי, מתכבדים להזמין את כל הקהל לקונצרט לאומי, שהקדש לו מקום בעזרת הנשים של בית־הכנסת. שמה יפ־וט עלי כנור הפ־טן הצעיר, שעתידות נשגבות נשקפות לו, מר סולומון בן הגביר הר' חיים־בער ק־שמן שיחיה; שמה ינאום נאום הדברן המצוין, אשר נופת תטופ־ה שפתיו, מר בעריש קופער, התן הגביר הר' יוסי שליט־א; גם הקורספ־נדנט הבלשן המפוא־ מר גדליה פדר, חתן הגביר הר' זידיל נ״י -- לא יפקד מקומו. שמות כל המשתתפים הבאים אל החגינה יהיו נדפסים בכל העתונים. שמה יעסקו טובי הקהל גם בעניני העיר, בענייה וקופות־הצדקה שבה. שעת החגינה הועדה ליום מחר בערב, אחר תפלת מנחה ומעריב".

כשנמר לק־וא את המודעה, הסתלק מעליה לצדדין, והרהר בה:

„אחד פורט, אחד נואם, אחד כותב... כולם בני הגבירים, והם ידאגו לעניי העיר הנעלבים על ידיהם... אריה על מצפה!... זאבים מגינים על העדר!... וכבר הבטיחו להם שכרם למפרע: „שמות כולם יהיו נדפסים בעתונים".

„וכל זה הוא תחת דגל הציוניות! כמה קטן סמולינסקי זה, כשאינו מרגיש בנמדיותם של אלו ומצטרף אליהם!"

וכך הלך שקוע, בלי דעת להיכן הוא הולך; וכשנתעורר, מצא את עצמו אצל בית נחום גולד. רוזה עמדה על המעקה וקדמה את פניו בחיוך של רצון.

— רגלוהי דבר־נש ערבין ליה לאתר דמתבעי — התחיל מתלוצץ בנוסח של בחור מבית־המדרש, ותקע לה יד.

— ומה שלום אבא?

— בריא. הכל בריאים.

— גם רוזה במשמע?

— על אחת כמה וכמה.

— שמתי? גם לי ספרו כך — מתלוצצת האשה — אלא שלא האמנתי.

— הרי עני חשוב כמת, אדוני הדקטור! — מוסיף הבעל.

— ואף־על־פי־כן, איך נפל הדבר? מה היה אז... אחרי שיצאתי מזה?

— כלום! למחר בא שוב הדקטור סמולינסקי, פסל את השקוי של אתמול, וכתב רצפט חדש. נקשו בבית־המרקחת במהירו רובל והצי. משכתי לפי־שעה את ידי הימנה, עד שאמצא כסף. בין כך — הבריאה. אלא שעכשו שוב היא כתאוננת על כאב־ראש, כאב־לב, ובכלל היא מרגישה את עצמה הלשה. יש שהיא נופלת מתוך הליכה.

חולה חשובה נעשתה אצלו יולדת זו, הרי היא עליו ממש, כמו ושהזרה מעולם האמת! הוא הוציא מתוך כיסונו שלשה רובלים ונתן לבעלה:

— לך קנה לה בשה, הלב, ביצים, מעט יין־כרמל! פטם את אשתך ותבריא במהרה! הלא אשה צעירה ויפה היא!

ההולה הסמיקה וכבשה את פניה במטה:

— יפה כמזולי שלי.

הבעל צחק מתוך נהת־רוח, והרגיש קצת נסות־לב בדקטור:

— אדוני הדקטור? יכולה היא... לאכול?

— כמה שהיא תאבה ומה שהיא תאבה.

— ו... ובצוננים... מותר לה לרחוץ את בשרה?...

— הוי! — קרא ארלוב — להעמיד דורות אתה הפץ? המתן, חביבי! ה״י צעירים אתם. עוד תספיקו לדבר!

כשיצא ארלוב, הביטה אחריו החולה ואמרה:

— עסק טוב לגברים, שתהלינה נשותיהם, ויתן להם הדקטור לפרנסת ביתם!

דקטור ארלוב יצא מן הבית מתוך בדיחות־הדעת. הרהר בשאלה, ששאל בעל היולדת מתוך כובד־ראש: „אם מותר כבר לאשתו לרחוץ בצונן". נזכר בבקשת אשת הסבל, שמתוך מהלתה בקשה ממנו סם־מריחה לפנים ולשער; והעמיד את שתי אלה כנגד בקשה אחת, שלפני מספר ימים בקשה אותו אחת מנשי הנבירים בעיר: „תהבולה להנצל מן ההריון".

הדבר נראה לו מגוחך, אבל מהויב ומוכרח. כך צריך להיות טבע־הדבר. יש איזה כח נעלם, מין מלאך ממונה על הדבר, שמכריח את הנענים והעשוקים לפרות ולרבות.

שמח ארלוב מאד, שהיולדת חיה ובריאה.

אף־על־פי־כן הר׳ גם ביום זה, שבקוריו הולכים ופוחתים; וכשהוא מהרהר בדבר, אינו מוצא בו שום פלא. כך צריך הדבר להיות: השמועה, שיולדת אחת מתה באשמת הדקטור ארלוב — מכיון שנתפשטה בעיר,

ושלישי, הקרובים. מעשה התחבושת נתפרסם בין הכפרים, כמו שנתפרסמה מיתת היולדת בעיר, ונתפרסם בהגזמות יתירות, עד שארלוב־נופו שמע מספרים אותו בכפר אחד, ולא הכירו שוב: דומה היה יותר לאגדה, שמספרים על עושה־נפלאות.

אצילי הכפרים, שבקר אותם, פסקו לו שכר־שנתי, והוא שב משם שמח. עכשו כבר יכול הוא לחיות שלא בדוחק.

וכשיצרף לזה עוד את השכר, שהוא מקבל אצל נחום גולד...

אבל זה אינו אלא לפי־שעה. הוכך הוא למשוך את ידו משכר זה. הלא מגוחך הדבר, לקבל שכר ממי שעתיד להיות...

וכאן נפסקו רעיונותיו.

עצלות הוא מרגיש בעצמו: למתי הוא ממתין? מפני מה אינו מגלה את הדבר לפני הזקן? כמדומה, שגם עם רוזה צריך לדבר עוד קצת בדברים יותר ברורים. ושוב הוא ממליץ על עצמו: „תינח למי שצריך להתחיל מחדש הוא הולך ומתחיל, הולך ומדבר מה שצריך; אבל אצלם — הרי הכל באמצע! ההתחלה היתה כבר באמצע! אחר נשיקות וחבוקים מה הוא יכול לאמר לה, שהיא עצמה אינה יודעת עדיין?"

ויושב לו דקטור ארלוב שקוע בהרהורים נעימים, מתנענע במרכבה הרכה כילד בעריסה; עובר הוא בין שדות־אסיף עירומים, עמקים נובלים, יערות נושרים, — ורואה חלומות של אביב ותחיה ורעננות לעצמו ולכל העולם; חלומות של בנין חדש על קבר הישן, הביב עליו דרך זה, שהוא הולך ומוביל ההרה, ההרה, ההרה. אין כאן ירידה.

שמש־אסיף מאיר לעולם בחבה יתירה. בנענועים למפרע. כל ניצוץ וניצוץ מעורר את האדם ולוחש לו בשפת־אורים: „בלעני, בן־אדם, בעוד מועד!" רבב של עבים עולה ומכסה את השמש לפרקים. רוחות־צינה מתגנבים והודרים תחת בגדי־הקיץ, התעורר דקטור ארלוב ונזכר, שימי־החורף ממשמשים ובאים.

* * *

כשהגיע לביתו מצא באכסדרה אדם אחד עומד כפוף ומחכה לו להביאו לחולה שבביתו. א־לוב נתן בו את עיניו. כמדומה לו, שהוא מכיר בו, אבל אינו זוכר אימתי והיכן ראהו. הוא פושט מעליו בגדי־הדרך והלך אחרי האיש, עד שהביאו לפני בית נמוך אחד שבאחת הסמטאות. גם הסמטא וגם הבית הקוקים בזכרונו של א־לוב בתמונה קלושה.

וכשהכנים ראשו אל תוך החדר, נשאר קפוא על המפתן:

הוא הכיר את היולדת.

— זה מהו? הרי אמרו עליך ש...?

יא.

דקטור ארלוב שהה מספר ימים בכפרים ושב שמח יותר מכפי שיצא: הוא הרגיש כבר, שמקרה מיתת היולדת המעיט — ואפשר שעוד ימעיט — את מספר דורשיו. כך מחייב טבע הדבר: כל זמן שהיולדת היתה חיה, לא שאל עליה איש, אם יש לה מה לאכול ולהאכיל את טפליה, אם חולה היא או בריאה. אפשר, שלא ידע איש את מציאותה בעיר; ומכיון שקרה מה שקרה, הרי הכל מרחמים עליה. הכל נדים לה, הכל משיחים בה, הכל מרגישים חסרונה בעיר. תיתי לה לעניה זו, שזכתה לפחות במיתתה לפרסום בעיר.

שונאים כבר יש לו כאן; כשיתחיל להוציא את תקוניו לפעולות, יתרבו השונאים, יתמעטו הדורשים, ואפשר שלא ימצא די־ספוקו לפרנסתו.

כתמי עננים היו הרהורים אלו על שמיו הטהורים בשעה שיצא אל הכפר — ונתפזרו תכף כשבא לשם.

החולה, שמצא שם, לא היה מן המסוכנים. זו היתה נערה עצבנית, שצבתה לה על ערפה. המורסא לא גמלה עדיין. לפתחה בסכין לא נתנה הנערה: הזקנות שבחצר אמרו לה, שאם יחתכו את המורסא קודם שתגמלו, תתפשט אחר־כך על הפנים, והרי יפיה בסכנה. הכאב היה גדול, ויותר משהיה גדול, נראה לה גדול לבריה עצבנית זו. צורחת היא בקולי־קולות, שהיא הולכת ונחנקת. כבר מרגישה היא את המכה בגרון. ההורים עמדו סביבה אובדי עצות.

— אפותיקה יש בכאן? — שאל הדקטור ארלוב.

— אין. אם יש צורך בדבר, נשלח העירה.

— ועד שיבוא השליח, תבריא החולה!

צחקו ההורים בצחוק מתוך דמעות: הוי דקטור!

וכי מה פלא יש כאן?! — קרא ארלוב — כל האפותיקות ניזונות מן השדה, וכאן אנו טובעים בפרחים ודשאים, ואין למצוא רפואה? זרע־פשתן יש?

— יש הרבה.

— דבש דבורים?

— יש.

— וקורטוב של חלב?

— של כבשים? יש.

— הביאו הנה!

ארלוב כתש את הזרעים, נפה אותם כדי להוציא את הפסולת, ערב ורקח והכין תחבושת. החולה התנמנמה תחת התחבושת ורוח לה.

הוא נשאר שם ללינת־לילה. למחר לקחוהו לאציל שבכפר שני

עומדים עוד מ־חוק. אילו עלה בידו להכנים תחת כנפי הציונות נאור או נביר אחד — ודאי שהיו כל בני העיר נמשכים אחריו.

בא לידו דקטור ארלוב. ושמח עליו. מפני שהרחיב לו מקצועות חדשים לפעולות בשם הציוניות; אלא שירא הוא קצת אותו. אף־על־פי שהוא „דקטור", מרגיש הוא בו שאינו מסוגל למשוך אחריו את נבירי העיר.

ומתוך הסח־הדעת נתגלגלו לידו הרבה נפשות לציון בבת־אחת.

הרי זה מופת, שהציוניות היא קול־שדי. אם יכלה להכנס גם ללב אדם כמו גדיל מגים.

ודבר נפלא הודיע לו גדיל זה: שהדקטור סמולינסקי עשה אותו לציוני ושהדקטור סמולינסקי הוא ציוני נלהב, שכל עיקרו לא בא לכאן אלא לעשות נפשות לציון!

גדיל זה הוא חכם, לכשירצה; עצה טובה השיא לו: הראה לו על שלשה צעירים מבני הגבירים, שיש להכניסם לציוניות — והכל אתי שפיר.

איך זה לא עמד עד עכשיו על הדבר?

וכבר זכה להתיצב לפני הדקטור סמולינסקי; הריח בו מן הצד ומצאהו, שהוא אדם מתון ומעורב עם הבריות.

שני דקטורים יש כבר לציוניות בעירתו. שמחתו גדלה כל־כך, עד שהוא מרגיש צורך להלק ממנה גם לרוזה — שארתו ושותפו לפעמים בעבודת הציוניות.

אבל רוח עקשנות נכנסה היום ברוזה: משתדלת היא להקטין את ערך הדבר.

כשהוא מפליג בשבחו של סמולינסקי כנגד ארלוב. היא כועסת ופוסקת עליו, שאנשים כארלוב לא נבראו בשביל זעירים כמהו. אין בטבעו של לויט להתוכח עומד הוא ומסכים לדעתה: אפשר שארלוב גדול מסמולינסקי.

שוב מפסיקה היא את דבריו מתוך כעס ופוסקת עליו, שהוא לוקח לעצמו רשות יותר ממה שמגיע לו לפי מצב השכלתו — לדבר בגנות של אדם כארלוב...

— רוזה! — מעיר לה לויט בתלונה כבושה — מיעץ אני לך טיול באויר צח, כדי... שתתישב עליך דעתך?

רוזה מצאה בהערה זו עלבון גס. דמעות נוצצו בעיניה; התרחקה מבר־שיחה ונסגרה בהדרה.

לויט הגיע בכתפיו והלך לו.

רוזה נסגרה בחדרה, ושכחה את לויט ואת עלבונו... ושוב נזכרה, שדקטור סמולינסקי לא בא היום לביתם; לתום הכינה את עצמה ויצאה למפרע.

היא הרגישה את עצמה נעלבה בלי דעת ברור על שום מה.

מעולם לא הרגיש מרירות כזו. אם זוהי אהבה, הרי נראה, שלא אהב מעולם.

צריך לשים קץ לדבר! הוא אינו רגיל להתאפק ולהבליג על רגשותיו.

כך אמר אתמול ושלשום, אלא כשהוא בא לשם מסתתם פיהו.

„כיצד מתחילין בדבר? שמא, פשוט, לבכות לפניה?"

אמנם כן, כבר נוטה הוא לבכיה. „הוי, קליפות! מה זה?! כלום גימנזיסט הוא?"

לבו מתרכך, מלא הוא רגש. „טפוי, רוחות! — קפיץ מעל מקומו וקם על רגליו — צריך לעשות איזה מעשה, כדי לשאוב קצת משפעת האהבה, המעיקה על הלב!"

„הוי, שרה!"...

הטבחת נכנסה... אלא שהודיעה לו, כי איזה צעיר מחכה בחדר־האורחים.

— חולה?

— איני יודעת, כמדומה, בריא!

הוא חשב קצת ואמר: „יבוא!"

נכנס אליו הצעיר לויט, והתודע אליו בשמו ובשם הציוניים שבעיר.

י.

רווה הביטה על השעון ונזכרה, שבשעה זו רגיל הדקטור סמולינסקי לבוא לביתם. הקדימה ויצאה בכונה, כדי שלא ימצאנה בהדיר.

וכשיצאה על מעקה הבית, התמהמהה קצת, בלי דעת בעצמה על שום מה... בין־כך עבר כהצי שעה, וסמולינסקי לא בא.

נעשה לה הדבר קצת תמוה.

האמנם לא יבוא היום לכאן?

ובין־כך עבר עוד רבע שעה, והוא לא בא. היא נכלמה בפני עצמה, שקדמה ויצאה מיראה, שמא יבוא, בשעה שהלז, כנראה, אינו חושב כלל לבוא.

יצרה תקפה להמתין ולראות, אם יבוא או לא.

נראה לה מרחוק שארה לויט, כשהוא נחפז וקרב אליה, הכירה בפניו המאירים שלא כרגיל, שנשמה חדשה נכנסה בו.

לויט היה בשעה זו באמת, כאילו נשמה יתירה נכנסה בו.

זה היה צעיר ציוני מן הנ„להבים". כל ימי ציוניותו היה שרוי בצער על שאחר כל אותה העבודה, שהוא עובד בעירו, הרי הגבירים והנאורים

חוככת היתה לשלוח לקרוא לדקטור. אלא שסמולינסקי הקדים ובא בעצמו.

וכשבא, לא שמחה עליו כלל. נחת־רוח עשה לה, שאחר ישיבה ארוכה קם ויצא לו.

ט.

דקטור סמולינסקי חזר לביתו ומצא באכסדרה את המשרת של גדיל מנים עם איזו נערה עומדים וממתינים לו. הוא נכנס אל חדר־האורחים, המשרת נטפל אליו מאחריו.

— ראשית, אני מעיז לבקש מאת כבוד הדקטור סיגרה, — התחיל המשרת על פי מנהגו.

— אבל אפסו אצלי הסיגרות. „עכברושי"!

— אם כן, אמכור לך משלי! — הציע המשרת, כשהוציא את פורט־סיגרו ומנה ממנו לפני הדקטור עשיריה אחת — אין בכך כלום, אדוני הדקטור! אלה הם מאותו הטבק, שהדקטור רגיל לעשן.

— הוי, ממזר! — הניע עליו הדקטור, שלם לו בעד סחורתו ונתן לו סיגרה — הוספה.

— ושנית, קיימתי פקידת הדקטור, והבאתי לו נערה עבריה, טבחת לחדר־בשולו.

— אבל — יעיין נא כבודו... כמה יפה היא קליפה זו!

הוא כווץ את שפתיו, נגע בהן בקצות אצבעותיו, חרק פסת־ידו לתוך חלל האויר לסימן הפלגה.

— נו, נו, ממזר! עשית את שלך — צא לך! הא לך עוד סיגרה מה שם הנערה?

— שרה — בביתה. כאן הזהרתיה, שתקרא סארא.

הדקטור מסר את המפתחות ליד הנערה, הסתכל בה בעין אחת, ונכנס לחדרו להנפש.

חשבון־הנפש יש לו לעשות.

מאמין הוא בעצמו ובכהותיו בנוגע להמין־היפה. כבר התמחה כחו בנידון זה. אלא שבפעם זאת יצא ללכוד ונמצא לכוד.

גלוי עכשיו לפניה, שכל אומנותו אינה אלא לרמות ולפתות; אבל בשעה שהוא־גופו נפגע, אינו יכול לפתוח פה:

רוזה... רוזאע... רוזאע... רוזום... רוזא...

כך יכול הוא, כשהוא יושב בכאן, להטות את השם בכל הנטיות הלטיניות כל היום כלו; אך שם... כשהוא עומד לפניה... אינו יכול לפתוח פה.

חרב נשושה על צוארו" — כך היה אומר. לפי שעה אין הוא יודע מי מהם יאריך ימים יותר; אפשר שיפול לפעמים בידי דקטור סמולינסקי! ולמה זה ישא הלז טינא בלבו עליו? החיים אינם דבר קל ערך, שישים אדם את שונאו לאפטרופסי! ולפיכך היה בדעתו לקרוא פעם גם את דקטור סמולינסקי לביתו, להנות אותו מכיסו, ואגב יבטיחהו, שהוא אינו כלל ממצדדי ארלוב. בשביל פקוח־נפש יכול אדם לשקר לפעמים, אלא שירא היה לעשות זאת, שמא יקניט את דקטור ארלוב.

וכששמע, שארלוב נסע לאיזה כפר, השתמש בשעת־הכושר זו. נזכר באחד ממיחושיו והזמין את הדקטור סמולינסקי לביתו.

„מציאה" מצא נחום גולד בסמולינסקי מתוך הסח־הדעת: הוא הכיר בו דקטור מומחה, שאין דוגמתו, מעין פרופיסר. כל אלו הדקטורים, שהוא יודע, הם „בסירים", לפי דעתו. כולם הניעו ביד על מיחושיו בקלות־ראש אמרו, שזה אינו אלא בולמוס לכאב ולהאנה. כך אמר גם ארלוב. אבל סמולינסקי הרגיש במחלה מסותרת במיחושיו, וקרא אותה בשם לטיני, והעיר, שאין להקל בה. הרגיש גולד באותו יום רגש של גאוה והכרת ערך־עצמו. הרי הוא חולה הגון, ענין נכבד לדקטורים מומחים!

דקטור סמולינסקי קצר בבקוריו אצל נחום, ולעומת זה האריך ישיבת בחדר רוזה. מתחלה השתמטה רוזה מבקוריו באמתלא, שהיא חשה את עצמה בריאה, אבל הוא הקדים והודיע, שכך דרכו, כשהוא מקבל על עצמו בקורים תמידיים באיזה בית. הוא בודק את כל בני הבית בשעה שהם בריאים, כדי לתהות על הפונקציה הגופנית שלהם, ויקל לו לרפאותם בשעת חלים.

הוא נכנס עמה בשיחה לשעה ארוכה.

בכל משך שבתו בהדרה חשה רוזה את עצמה נבוכה; לא הביטה ישר כלפי פניו, עיניו תעו ונתקלו בבליטות חזה ובסינר המשולשל לפניה.

קשה היה עליה לשמוע את שיחתו. כמדומה לה, שמציאותו בחדרה מורגשת, אף־על־פי שאינה מבטת עליו, אפילו כשהוא שותק. הכל־בו חד, דוקר ומחליק עד לכדי צער ומבוכה. שמחה היתה שיקום וילך לו.

ואף־על־פי־כן, כשיצא, לא חדלה מלהרהר בו.

אביה לא פסק כל אותו היום מלדבר בשבחו של הדקטור סמולינסקי, ובכל פעם שהיה מזכיר את שמו, היתה מרגישה שריטה בלב.

נכנס בה היום איזה זרם זר מעיק על הלב. חלומות לא ברורים ראתה בלילה.

ראתה שושנים חבוקות זו בזו. עינים קודחות ומחייכות. ונדמה לה, שהיא עצמה שושנה... זבוב נכנס בה... מרגישה היא מיץ עובר בעורקיה... רותחת היא...

הקיצה מתוך חיוך וכאב־ראש.

מוטב שתתאספו ותיסדו לכם חברה אחת בשלומים ומניות, שתמציא הלואה לסבלים עניים בשעת דחקם!

— כבר...

— זו—אחת; ועוד צריכה החברה לדאוג, שתקצוב מחיר לעבודתכם באופן שיספיק לכם גם לירחי הקור.

— כבר שמענו...

— ושוב צריכה החברה ללמד את חבריה, שיש צרכי הכלל, עניני הכלל, שקבוץ אנשים בעלי־מלאכה אחת — הוא... דבר אחד... בריה אחת, שיש לה שונאיה שלה, מזיקיה שלה...

— כבר דברנו...

— ושוב צריכה היא לדעת, שהעיר אינה שייכת רק לבעלי הממון, יש לכל אחד חלק וענין בצרכי העיר, בקלקוליה ותקוניה...

— כבר עסקני בענין זה, מחכים אנו לעת, כשנהיה פנויים מעבודה.

— ואז תהיו רעבים, ותלכו למכור את קיצכם בחורף.

— גם זוהי אמת.

דקטור ארלוב קם לצאת, אלא שהחולה פנתה אליו בעיניה. מכיון שהדקטור הוא כל־כך טוב, שדבר כל־כך הרבה עם בעלה, גם בו לבה ובקשה ממנו, שיתן לה מריחה לעדון הפנים וגם להשחרת השער.

ארלוב חייך ומלא את בקשתה.

כשיצא, הרהר הרבה בבקור זה:

„אשה צעירה והמונית זו יודעת את תפקידה, אינה מתגעגעה לזכיות, אינה קובלת על הטבע, שהעמים עליה צער הריון ולידה; מכיון שהיא בריאה, חפצה היא להיות יפה ואהובה על בעלה".

ושוב הרהר: כלום הרבה חסר היה כאן, שתמות גם זו בלא עתה?

ושוב בא לידי החלטה, שלראש וראשונה צריך לרפאות את הבריאים, יוצא הוא להלחם בעניות.

כשחזר מבקוריו לביתו, מצא מרכבה עומדת בחצרו וממתינה לו. זו היתה שלוחה מאת בעל־אחוזה אחד שבכפר קרוב — האציל מקסים מקסימוביץ.

דקטור ארלוב הזדיין בכלי־תשמישיו ונסע אל הכפר.

ח.

כך היה מנהגו של נחום גולד — להיות בשלום עם כל הדקטורים שבעיר. חולשה היתה בו לפחוד ולדאוג תמיד לבריאות גופו: „אדם, כל זמן שהוא חי, הרי הוא בחזקת חולה; נפל למשכב — יהא דומה בעיניו, כאילו

בעל־הבית הסמיק, קרב אל החלון היחידי והזיז ממקומו גזר של זכוכית בשמשה שבורה. נכנס זרם אויר חדש.

אחרי שבדק את החולה הצעירה, בא במצב מגוחך, שגרה אותו לצחוק בפה מלא: על־פי שאלות ותשובות וסימנים מובהקים, מצא שאשה זו שוכבת חולה יותר משלשה שבועות במחלת טיפוס מסוכן. בכל אותה העת לא קראו לשום דקטור. עכשו כבר הבריאה.

— מפני מה לא קראת עד עכשו איזה דקטור?

— מפני שלא היה לי במה לשלם שכרו.

— מה פרנסתך?

— סבל אני.

— גם אתה סבל?

— רבים בכאן, כמאה וחמשים.

— ואין לכם די עבודה?

— עבודה יש. הרי עירנו עומדת על שפת נהר. תמיד יש לטעון ספינות של תבואה. רק בירחים שהנהר קפוא פוסקת העבודה.

— והשכר מעט?

— השכר אינו כל־כך מעט, אלא שנשאר לנו ממנו מעט.

— בחורף, בירחי הקור, הולכים הסבלים ונשכרים לבעל־ממון אחד שבעיר, שפרנסתו קבועה לו מזה. מוכרים אנו לו את ימינו להבא. מובן מאליו—במחיר נמוך. אם לא כן, מהיכן יתפרנס זה החכרן? ומקבלים אנו ממנו כסף לאלתר כדי שנוכל לעמוד בפני הקור והיקרות של החורף.

— ועכשו היכן מצאת כסף?

— נזדמן לי ריוח מן הצד.

— אבל אחרת, חביב!

— אחרתי? — שאל הלז נפעם.

— ודאי, ודאי! אשתך הלתה במחלה מסוכנת; אבל עכשו כבר הבריאה, ואין לך בי שום צורך.

דמעות־גיל הבריקו בעיני הסבל הצעיר, והוא הביט בחיוך גלוי פעם על אשתו, פעם על הדקטור.

— גם היא אמרה, שלא אקרא לדקטור, מפני שהיא מרגשת את עצמה בריאה; אבל הגע בעצמך, ארוני הדקטור, בכל אותה העת חפצתי לקרוא לדקטור ולא יכולתי! לבי נמס בי מכאב! ועכשו כשהרוחתי — כלום יכול הייתי שלא לקרוא?

— ולחנם קראתני, ומחולה בריא איני מקבל כסף. ואתה אמור לאחיך הסבלים: מפני מה אינם מוצאים להם עצה, שלא ימכרו את קיצם בחורף?

— המוניים אומרים מה שאומרים, מפני שאין להם מושג באותה האחריות, שכל דקטור מרגיש בעצמו אצל החולה; אבל אתה?

הוא עזבהו בנזיפה, ומתוך הליכתו הרהר במקרה המעציב.

יולדת זו היתה אשת סבל עני, המפרנס בדוחק את ביתו. יושב עני זה בחדר של ד' על ד' מצומצמות. היולדת ילדה כרגיל, בלי הרפתקאות, בלי דקטור. אלא שביום השני ללדתה, חלה אחד מילדיה במחלת האבעבועות... כל ילדיה ישנים על הקרקע מחוסר מטות... האם דאגה לילדה החולה, שלא יצטנן ולקחה והשכיבה אותו אצלה... אין לך מחלה, שלא תהא יולדת עלולה לקלטה מאחר. היולדת חלתה. זה היה דבר מוכרח. נגלו אצלה סימנים של טיפוס הבטן. הוא נקרא אליה בשעה שחומה הגיע למעלה מארבעים. כל אותה העת שמר אותה מאותן המחלות, הבאות לפעמים לרגלי טיפוס הבטן. הוא עזבה בעת שכבר התחילה להבריא.

מה שעשה דקטור סמולינסקי, אין הוא יודע. יש מקום להאשים אותו על שלא היה ער לדבר: אסכרה אצל חולי־טיפוס הוא הזיון רגיל. שוב יש מקום לצדד בזכותו: לא תמיד יצלח בידי הדקטור לקדם את האסון. אבל מה שנעלה מעל כל ספק הוא, שהסבה הראשונה והעיקרית למיתתה של זו היא העניות. אלמלא העניות היו ילדיה ישנים על מטות!

אילו היה כאן בית־חולים, לא היה ילדה מוטל חולה בביתו!

העניים מתים מעוני, מחוסר סדר צבורי!

מתוך הרהוריו נכנס לאחת הסמטאות. הפסיק לו אדם צעיר את הדרך:

— אדוני הדקטור! בבקשה, אשתי חולה!

— והיכן הוא ביתך?

— כאן, תיכף.

הצעיר דבר מתוך הליכה לפניו והסתכל לרגעים לאחוריו. הדקטור נגרר אחריו.

ארלוב כפף קומתו ונכנס לתוך הבית. דומה היה, כאילו ירד לתוך מרתף.

חוסר האור והאויר שמש פה בערבוביה עם הנקיון והצחצוח, שנכרים היו בזויות בית זה, שה„עקרת" מקפידה עליהם.

עולה על דעתו רעיון מגוחך: על אשה זו לא קשה כל־כך לחלות ולשכב במטתה: בעוד שהיא שוכבת, יכולה היא להושיט יד אחת עד לתנור ולבשל, ובידה השניה יכולה היא להגיש אוכל אל השלחן.

— הוי, כמה רחוקים וצפופים יושבים כאן בני־אדם! — נזרקה קריאה מפי ארלוב.

„ומה, אם למעשה קל זה תהיינה תוצאות?"

אין היא רואה שום סבה לעצמה להצטער עליהן כשתתקיימנה.

ז.

זוכר הוא דקטור ארלוב כלל אחד מימי ילדותו: „ילד, כשהוא מנגן בבוקר—סימן לו שיבכה ביום"; ופעמים שהוא מאמין גם עכשו בכלל זה, יש לו על זה עכשו באורים רחבים ועמוקים, שהמציא לו, כדי שלא ישאר אצלו החזיון בלי סבה.

שמש של אסיף מאוחר הציצה לו בבוקר דרך הסדקים של תריסי החלונות והעירה אותו מתוך חלום יפה, הוא קם זריז ועליז.

ותכף לקימתו קדמוהו בשורות טובות: מכתבים הביאו לו מן הפוסטה, ביניהם יש מכתב מאת חברו, מורה מומחה וציוני אדוק, ואחד — מאת מכירתו, מורה פקחית, וגם היא ציונית נלהבה. שניהם כותבים לו מתוך התפעלות, שהם שמחים לקבל הצעתו לשמש ב„תלמוד־התורה", שהוא עתיד לפתוח בעירו, שניהם מהללים ומשבחים את הפרוגרמה, שסדר לפניהם להנהיג ב„תלמוד־התורה".

יחד עם אלה הגיע לו מכתב מאת מכירו, שבעיר־הפלך, מודיע לו הלה, שכבר התחיל בהשתדלות לקבל רשיון לפתוח „תלמוד־תורה" וליסד „בית־חולים" עברי, והדבר קרוב לגמר.

כובש דקטור ארלוב את שמחתו בקרבו, כדי שלא יבוא ביום לידי עצבות.

זרם של תקוה ורעננות נכנס בלבו, ויצא לבקוריו.

בדרכו נפגש ב ח נ י ת, הלז העמיד פנים עצבים.

— מה לך, סולומון מואיסיויץ?

— אין בשורה טובה בפי, דקטור! היולדת שרפאת...

— שנכנס אליה סמולינסקי?

— תהי נשמתה בגן־עדן!

— מה?!

— זהו שאמרתי.

— כיצד?!

— פשוט: דבקה בה אסכרה ונחנקה.

ארלוב נתן בו את עיניו:

— ריקא! מה אתה סח?!

חנית נרתע לאחוריו נכלם: „ולמאי אומרים אחרים, ש... שדקטור ארלוב אשם במיתתה?"

הוא ענה לה בנשיקות הרבה:

— רוזה, את היי אם לדור עתיד—מזהיר!

* * *

כשעברה ההתפעלות, הרגישה רוזה במה שעשתה, ונכלמה. הרגיש גם ארלוב הרעשה פנימית. שמע ברפיקות לבבו והתביש בעצמו מפני אשרו.

המה נכלמו והלכו מחרישים זה בצד זה.

ובפסיעות דקות ותכופות חזרו העירה.

* * *

הלילה השכיח מלב ארלוב את כל עניניו הקרובים כל־כך ללבו; שכח את בית־הספר, את בית־החולים, את תקנותיו בשביל עניי העיר.

רוזה מלאה עכשו את כל חלל לבבו. מודה הוא עכשו בפני עצמו. שהוא אוהב את הנערה מן הרגע הראשון שהכיר אותה.

ונכלם הוא בפני עצמו על שכבש את אהבתו בלבו והביא אותה לידי־כך, שתעשה היא את הצעד הראשון. דבר זה מנכה לו בעיניו מן הזכות, שיש לו על עונג הלילה, על אהבתו אליה.

תמיד יהא לו דבר זה כמזכיר־עון.

וכמדומה לו, שלא כהוגן עשה, שנפרד מעליה כל־כך מהר. צריך היה לדבר עמה עוד... ואפשר—להכנס עמה לביתה.

וכשהתחיל פושט את בגדיו לשכיבה, עלה פתאם על דעתו, ששעונו ממהר בלכתו. שהשעה אינה מאוחרת כל־כך. יכול הוא ללבוש בגדיו, לקום ולצאת. שמא אינם ישנים עדיין „שם".

ומלגלג הוא על עצמו וקם, מלגלג ולובש; ושוב מלגלג ויוצא בחשאי, שלא תרגיש בו המשרתת.

חזר נכלם.

כבר חשך בבית גולד.

אין החשך יודע את מי בלע בתוכו.

* * *

ורוזה חזרה לביתה שמחה: נשמה חדשה הכניס בה ארלוב.

אדם נשגב הוא זה.

כל שיחה משיחותיו היא ספר מלא; תוכן נשגב נתן לה, שיספיק לכל ימי הייה.

כל דעותיו חקוקות בלבה. שאיפותיו תהיינה מעתה חלומותיה.

חושבת היא לעצמה אושר וכבוד להיות תלמידתו.

ונזכרה במה שעשתה מתוך התפעלות, ונכלמה:

נתנה עדיין תורה. צריך שיקום בן־עמרם חדש, שית; „עשרת־הדברות" חדשים בין אומה לאומה!

רוזה פקחה עינים רחבות.

— ומאמין אני שגם בן־עמרם השני יקום מתוך ישראל. זהו אצלנו כח־מורשת, סגולה היסטורית לברוא דתות. ארבע מאות שנה השתעבדו למצרים, כדי שיוכלו לשמוע בהר־סיני ו„בשביעית יצא לחפשי"; ואלפים שנה עורכים אנו גלות, כדי שנברא דת האומות... והרי כך היא גם מדת היושר: מי שזבל צריך לטאטא. מי שהביא את הישן צריך לפיס את העולם ולהביא את החדש!... אלא שלזה צריך, שתהא נשמה שלמה לאומה. צריך, שבניה לא יהיו גונבים יניקה...

— לדוגמא?

— לדוגמא? למשל... הנה לפניך „השתחררות־הנשים". שאת משתקעה עליה כל־כך. שאלה זו — גנובה, אינה שלנו, מפני שהיהדות כבר פתרה אותה שאלה באופן נאה.

— כיצד!

— הויתו של אדם כלולה בשתי תעודות: „הויה והמשך", „קיום והקמת דורות". נמסרה הראשונה לגברים, והשניה לידי הנשים. כמדומה, ששלכן גדול משלנו. טפוח דור מתוקן ומשרת „בלדר" שאתן מתגעגעות עליה כל־כך — איזה מהם יותר רצוי?

זה היה לפי רוחה.

הם נשקעו בשיחה, עד שהרחיקו מן העיר והגיעו עד לחורשה שעל ההר. ערב של סוף חודש החשיך עליהם. ארלוב מכיון שהתחיל לדבר, דבר על הכל — על החיים הנרקבים, על היושן שבאידיאות, על העתיד המזהיר, הלאומי והאנושי, על דת חדשה...

הוא דבר הרבה דברים, שלא היתה לו הכרה ברורה בהם; אלה היו קטעי־רעיונות כהים ומרפרפים, שהגה לבו בהם ולא התבכרו בו עדיין כל צרכם.

דקטור ארלוב נראה באותה שעה לרוזה נשגב, נביא אדם־העתיד. נדמה לה, שהוא הרים אותה למעלה־למעלה, הראה לה את העולם שמתחת נחרב, רקוב; הרים לפניה מסוה העתיד, והראה לה עולמות מזהירים, ויחד לה מקום הגון באותם העולמות.

התפעלותה הגיעה למרום־קצה. חפצה היתה לברך את האדם הגדול הזה, להביע לו רגשותיה ולא מצאה מלים.

היא עמדה במקומה: — אלכסנדר אניסימוויץ! — קראה מרוב רגשותיה, חבקה צוארו ונשקה לו על מצחו נשיקה חמה.

— נשגב אתה, אלכסנדר אניסימוויץ.

— נמשוך, נמשוך אתכם, גברים! ומה, דקטור, שמא גם אתה לועג לשאיפת השתחררות־הנשים?

— לועג?! מעולם לא הייתי לועג לרש!

— רשות אנחנו?!

— כל עוד, שאתן מתפרנסות בשאיפות, שנולדו אצל אחרים ושלא יצאו מתוך הרגשה בצרכי האומה.

— מה נשתנה צרכי אומתנו מצרכי העולם?

— אין לשאלה זו מקום אצלנו. כיצד אבין השתחררות־הנשים? ביחוסן לגברים! והרי גם גברינו אינם משוחררים; או שמא חפצות אתן, לא רק להשתחרר, אלא לשעבד אותנו תחת ידכן?

— זהו ענין אחר!

— שמא חפצות אתן להיות ריבוורים? מרגלי־חרש? משגיחות על בתי־הסוהר? ואנחנו נהיה נתפסים ואסירים בבתי־הסוהר שלכן?

-- אבל זוהי שאלה אחרת, שלא בכל המקומות יש לה ערך אחד.

— והצד השוה שבכל המקומות הוא, שהיהודי אינו אזרח, אלא אורח; פעמים — אורח חביב, פעמים—רצוי, פעמים — „סבול", ופעמים — שנוא.

— מפני שהעולם אינו מתוקן עדיין.

— איני יודע מה את קוראה בשם „מתוקן". יודע אנכי בני־אדם מתוקנים, שיש להם תביעות מוסריות, ואינם חשודים באהבת ישראל.

— ומפני מה היא שנאה זו לדעתך, דקטור?

— מפני שלכל עם, לכל צבור, לכל אומה... — התחיל ארלוב מגמגם, ולא מצא לו מלים לבטא בנקל את מחשבתו – לכל אומה יש מצוי רוחני... נשמה, שאינה תופסת מקום, לכאורה. בין אותן הנשמות יש התנגשויות. אין שתי נשמות תופסות מצויות אחת. יכול אדם להיות כביכול בעל־מדרגה מוסרית; אפילו אוהב אנושי, אלא שהנשמה הלאומית שבו מרגישה מציאותה של נשמתי שלי, ומתעוררת כנגדה.

— ואם־כן, מפני מה זכו ישראל בשנאה זו יותר משאר האומות? הרי רואים אנו הרבה אומות שרויות בנחת זו בצד זו.

— הרבה סבות יש לזה. והסבה המכרעת ביותר מונחת בנו; מפני שאנו מכחשים בעצמנו. גונבים יניקה רוחנית אצל נשמות זרות, ומשתדלים להעלים על לאומיותינו. הנשמה שבנו לקויה, דוויה וסהופה בידינו־אנו; והרי כך הוא טבע העולם, לשנוא ביותר את החלשים, השבורים, הלקויים.

— אף־על־פי־כן הרי זה עול מצד התורה והמוסר.

— איזו תורה? איזו מוסר? כלום אינך מרגישה, שהכל רקוב, מעופש ישן? התורה הישנה נתנה ליחידים, לבני־אדם, בין איש לרעהו. אבל בין האומות לא

אתה צריך; להבטיח יכול גם דקטור סמולינסקי.
— יכול אני, יכול אני, הרבה פעמים הבטחתי!
— ולא קיימת; והדרשה שדרש אתמול דקטור ארלוב — כיצד נגמרה? הנית!
— אפילו קדיש לא אמרו אחריה.
— ניחא. עכשו אהב אתה, דקטור, לשמוע זמרת כנור? אני ערוך לך כנור; אך על כנורי שלי אין נימין של גידים: כל שוטה ושוטה שבעיר הוא נימה לכנורי. מתכבד אני להזמין אתכם על קונצרט, שלפי שעה איני יודע עדיין את זמנו.
חנית זקף אצבע על צדעו כלפי סמולינסקי. פרושו של רמז זה היה על חשבונו של גדיל:
„זהו ראש־ממזר! כשהוא אומר חצי־דבר, יש אחריו פעולה שלמה". — המשיחים נפרדו, ודקטור סמולינסקי התחיל עוסק בהעתקת דירתו.

ו.

רוזה השלימה את יומה מתוך קריאה בספר, העוסק בשאלות השתחררות־הנשים; ולעת־ערב יצאה לחוץ לפגוש במכיריה או במכירותיה לבלות שעה בשיחה נעימה.
היא היתה ידועה בין מכיריה לנערה אידיאלית. דעות קבועות ושאיפות ברורות לא היו לה; אלא שהיתה מחבבת את האידאה בכלל. אוהבת היתה חיים במלואם, ובכלל „חיים" נכנסים אצלה עונג של שאיפות, הנועם שיש בצער, כשאתה בודק את עולמו של הקדוש־ברוך־הוא ומוצא אותו הסר בערך לעולם, שאתה יכול לשאף אליו. שובע שאין אחריו חלום יפה, מביא אותה לידי בחילה. יראה היא תמיד את הריקניות שבחיים; וברגעים כאלה היא בורחת פעמים—לאחיה, פעמים לשארה לויט.
בשעה טובה נזדמן לה עכשו דקטור ארלוב.
— שלמא, דקטור! להיכן?
— לטייל. אפשר יש ברצונה של העלמה גולד להצטרף?
— ברצון ובעונג, דקטור!
רוזה קפצה קפיצה אחת כילדה שובבה, השתלבה בזרועות ארלוב, ובפסיעות גסות משכתהו אחריה.
שובבות זו פעלה לטובה על ארלוב. הוא הסב אליה את פניו, הייך ואמר:
—אדרבה, אדרבה, בנות רעננות! היינה אתן לנו למורות דרך! משכונו ואחרי כן נרוצה!

— הי, מגים, מגים! חבל שאינך יודע שפת לטין!

תיק־תק! נשמעה דפיקה על הדלת.

— יכנס!

נכנס סולומון הגית:

— שלום־עליכם, מכובדי!

— עליך ועל מעיך, צדיק תמים! — קדמהו גדיל—ומה תקנת?

— האופנים משוחים; המכונה עובדת.

— פירוש רש״י?

— מרקחה בעיר: החנונים כועסים על ארלוב, מפני שהוא יורד לתוך פרנסתם: חפץ הוא לעשות מכל בעלי המלאכות שבעיר מין חברת־עניות ולפתוח להם חנויות מיוחדות. המלמדים הפצים פשוט למתחו על גבי השלחן להלקותו. זהו בשביל „תלמוד־התורה" שהוא חולם עליו. הטכסן הוא „להרוג ולאבד" בשל הטכסא. שהלז הפיץ להוציא מתחת ידו, וכן גם המשניה של בקור־חולים, וכן גם — „חברה קדישא". ובין החסידים אומרים, שהוא מיסיונר וחפץ לתת דת חדשה.

— והיולדת?

— היולדת מבריאה. כבר יש לה תיאבון יותר משיש לה מה לאכול.

— הוי! — מניע גדיל ביד — מצב הענינים דורש, שלא תבריא...

— בין־כך ובין־כך, כבר אומרים בעיר, שאלמלא דקטור סמולינסקי, היתה עניה זו מתה בחשאי תחת יד ארלוב.

— אומרים בעיר! — מחקה לו גדיל ברמיזה מתוך עינו הקטנה — מי אומר? חגית הפעמון הולך ומצלצל, והנשים עונות אחריו אמן! הוי, שועל! מקיז דם נפלא אתה!

— אני? — מכווץ חגית ראשו בין כתפיו וזורק לאחוריו מבט של התול — בחיי ראשך, גדיל, שלכל מי שספרתי אדות היולדת ושאר הדברים, ספרתי בסוד ובתנאי למפרע, שלא יודעו הדברים בשוק.

— הוא אשר אמרתי: „מקיז־דם נפלא אתה"!

— הוי, „עכברוש"! — מחייך דקטור סמולינסקי מתוך תענוג מרובה.

— אבל — מוסיף חגית — יש קוץ באליה. הציונים הם על ידו.

— הציונים?! — תמה סמולינסקי מתוך כעס — כלום אין כאן פוליציה?!

— זה — למה? — מעמיד עליו גדיל עין גדולה. הציונים?! אדרבה! אין לך דבר מועיל כשוטים מאמינים הללו.

— מאמין אתה, שתוכל להכריעם לצדנו?

— בטוח אני. הרי אינך מחויב לתת להם ארץ־ישראל מיד! להבטיח

אבל גם תקותו זו לא באה. בניו גדלו בהדיוטותם. עמד ושלחם מעל פניו, ונשאר יחידי בשנאתו הכבושה לבני־אדם, לעולם ולכל מה שבעולם.

זיק אחד של חיים לוחש בלבו: נטיה חזקה וסוערת להרע, להשחית, להרוס כל מה שאחרים בונים; ומנטיה זו נפשו מתפרנסת.

בין מוכר וקונה הוא נדחק לבטל את הקניה; מתקוטטים בני־אדם — הוא מתווך ומשתדל לסבכם יותר; ולשם נטיה זו הוא מתערב לפעמים גם בעניני העיר ומסבך איש ברעהו, כדי להרוס את זה שאחרים עמלו בו.

* * *

דקטור סמולינסקי הסתכל בבר־שיחו מתוך תמיה, אלא שלא היה רגיל להתקשות הרבה בדבר אחד.

הוא עבר בשיחתו לענין אחר:

— אבל, מסיו מגים, לפי שעה אין מטר של רובלים יורד עלי!

— אינו יורד, מפני שצריך להביאו.

— אפשר, שהגית אשם בדבר.

— הנה לו, ל„מדיה־קרבים" זה! הוא אינו אלא „עכבר־נרעש". אם תבטיח לו פרנסה, יזחל לפניך על ארבע.

— אתן, אתן פרנסה!

— ליתן אינך מחויב. רק להבטיח אתה צריך.

— הא כיצד?

— כלל זה נקוט בידך: מי שמשביע את כלבו, הרי הוא מאבד בידיו עבד נאמן וזריז.

— כך־כך. אני מבין, ובנוגע לבחירות?

— איני אוהב לדבר על דברים, שלא עשיתים עדיין.

— ומה הם הדברים, שכבר עשית?

ראשית־כל הודעתי עליך בעיר, שאתה קפדן עד למדרגת משוגע — לחצאין.

— מה — מה?!

— במחילה, דקטור; אין לך הבנה באותו דבר אפילו משהו: בני ישראל שבעירות — יותר שהדקטור קפדן ורע, יותר הם מאמינים בו. שמא תוכל להלק לפעמים סטירה יפה לאחד מדורשיך, הרי אתה משובח.

— אמת, אמת; נו, שוב?

— שוב הודעתי בין האצילים ובעלי־האחוזות שבכפרים, שיש לך בפטרבורג אחות יפיפיה ודוד מליונר. זהו אצלם — פיף! תמיד הם זקוקים לאותו דבר. יקוו להם שוטים אלו למצא על ידך לעת הצורך איזה קרדיט.

— דקטור סמולינסקי הלבין מרוב התפעלות ועמד וקרא:

אלא — פשוט, שונאה היתה אותו, כמו שהכל היו שונאים אותו. כשהיתה מסנפת ומכה אותו, לא התערבו השכנות להצילו מתחת ידה. גם הן היו מתיחסות אליו בשנאה, ולא הרשו לו להשתתף בצחוק עם ילדיהן. במדה שנדלו אחיו החורגים, התחיל גם אביו מתיחס אליו בקרירות. התחילו הילדים לומדים בחדר ועושים חיל בלמודם. אביו לא יכול לשלם שכר־למוד בעד כולם. בא גדיל ביום אחד לביתו – קראו אביו אליו שיקרב אל השלחן עם החומש, והעמידו למבחן, אם יודע הוא את פרשתו. התחיל קורא ונכשל בלשונו. המטיר עליו אביו מהלומות, סטירות ותביעות; ולאחרונה פסק עליו: „הדיוט תשאר לכל ימיך! רואה אני, שלהגם הוצאתי עליך את מה עצמותי!" מאז פסק, בפקודת אבא, לבקר בחדר.

ואז הבין את מקומו בבית אביו.

אחרי כן מת אביו, והשאיר בלב יורשו שרשים מרים של כעס ושנאה. עזב בית־הורים ויצא לאויר העולם. התחיל משרת בבתים שונים ובמשרות שונות, ובכל מקום ספג מכות ועלבונות ושנאה עד שבא לשרת באכסניה שבאחר הכרכים.

שרותו במוסדים שונים ובחניות שונות ונסיונותיו הקשים, שנתנסה בהם, הרחיבו לו גבול־ידיעתו את העולם ופתחו בו כשרון להסתיר את שנאתו לבני־אדם.

וגם באכסניה קשה היה עליו להשאר לזמן הרבה, מפני שגם שם מדקדקים על המשרתים שיהיו בעלי־צורה. וכשנשאר שם לא נשאר אלא בזכות כשרונו להספיק לאורחים צרכים ידועים.

קמצנותו הועילה לו לאסוף בימי שרותו סכום הגון של כסף. אז נתן לב לשאת אשה, ומהפש היה דוקא אחר בתולה מכוערת שנזדקנה, כדי שיהא כדאי לה לזכות אותו בקרטוב של אהבה.

מתגעגע היה לאותו הקורטוב. לפחות, לב אחד בכל העולם הרחב קוה למצוא, שיהא שייך לו, שידפוק בשבילו, שותף חפש לעצמו לחלק עמו אותה השנאה, שרחש לבו לכל העולם ואותו הבטול, שהוא מבטל בלבו את כל תענוגי בעלי הפנים המנוהצים...

אבל לאחר שנשא, נגלה הדבר, שגם אשה מכוערת אוהבת בעל יפה.

יותר מנוולת מזו לא יכול לקוות שימצא; ובכן צריך היה להתיאש מאותו הקורטוב של אהבה, קורטוב של עונג, שקוה להציל בשבילו מתוך כל העולם הרחב, המלא, החי, השונא, האוהב.

קוה עוד להעמיד בנים הגונים. הוא ילמדם, ילבישם יפה מכל בני העיר, ישכור להם מורים טובים. זה יהיה הונו, תענוגו, חלקו בחיים, הלק בעולם, שיוכל להתפאר בו על כל האבות. הלא צריך אדם שיהא לו איזה הון, שאין לאחר חלק בו.

יוציא את מעותיו לריק. אם לא עשיתי זאת עד עכשו, אודך על שהזכרתני ועל הובתי.

הוא קם ויצא.

ה.

הדקטור סמולינסקי ישב בחדרו, והוגיע את מחו למצא פתרון לחידה זו: למה משתדלים וטורחים אנשים אלו בשבילו, בשביל אדם עני חר? תינח, חנית — מקוה הוא למצוא אצלו פרנסה; אבל גדיל מנים, שכלום יש לו לקוות ממנו, מדוע הוא משתדל כל־כך בשבילו? שמא בשל אותו השכר הקטן, שהוא משלם לו בעד הדרו וארוחותיו? כלום דרכו של אדם לעשות להברו טובה במקום שאין תקוה לקבלת פרס?

ובעוד שהוא יושב ומתקשה על הדבר, נכנס אליו מנים והעיר לו, שבשביל טובת הענין ופרסום שמו לא נאה כלל, שיתאכסן אצלו כאורח; לפיכך שכר בשבילו דירה נאה ומרווחת, לפי כבודו של דקטור.

ראה הדקטור סמולינסקי מעשה זה בהדיה כנגוד ל„אינטרסיו" של מנים הרי זה מאבד בידיו שכר של אורח קבוע.

הוא נסה שוב להבטיה לו שכר טוב על השתדלותו, כשיתחיל להרויח כספים יפים — אבל הלז העמיד עליו את עינו הגדולה:

— שוב הבטחת שכר?!

— אבל... כסף!... כלום יש מותר על כסף?!

— אין לי בו צורך. כבר אמרתי לך: אשה היתה לי, וכבר נפטרתי הימנה. ש"י עולמות לה, שהניחה לי עולם אחד. שלשה בנים ילדה לי. שנים גדלו ושלחתים מעל פני. קטן אחד נשאר בביתי לפי שעה; כשיגדל קצת, אשלח גם אותו. ילכו להם להרבות דחק בעולמו של הקדוש־ברוך־הוא. ומה שנוגע לי — הרי דירתי מפרנסת אותי ברוחה. איני נצרך לבעלי־חסד.

גדיל מנים לא הונה את בר־שיחתו. הוא עשה כל מה שעשה בלי שום פניה וצפוי לתועלת עצמו. הוא היה ידוע בעיר כאדם בלתי־משוחד, כיהודי „בלי פניות"; ולפיכך היו לפעמים דבריו נשמעים בעיר. יש לבני־אדם התבטלות בפני מי, שיכול להסיח דעת מתועלתו הפרטית.

יש לו לגדיל מנים היסטוריה שלו:

עלוב הוא גדיל מימי ילדותו. כעור פניו המשונים היו מרחיקים מעליו ילדים — בימי ילדותו, נערים — בימי נערותו, ובתולות - בימי בחרותו. בימי ילדותו מתה עליו אמו. הוא אינו זוכרה אלא בתמונה קלושה ומטושטשת. כמדומה לו, שגם היא היתה מנוולת כמוהו. נשא אביו אשה הדשה, שילדה לו ילדים יפים. אם־חורגתו היתה מצע"ת אותו, לא משום שזרה היתה לו,

— יכולה היא לשתות ושלא לשתות. בין־כך ובין־כך היא הולכת ומבריאה.

שעות יתירות נשארו לו היום, מפני שבאיזה מבתי־בקוריו מצא דלתות נעולות.

ונכנס לפי שעה לבית־המרקחת לשבת שם, עד שתגיע שעתו ללכת לבית־הכנסת.

הרוקח פגש בו בעינים תבעניות, שחיוך של ערמה נוצץ בהן.

— שלמא, אלכסנדר אניסימוייץ! כיצד עסקיך?

— ממש, בשעת עליה.

— באמת? ומה נשמע בדבר היולדת?... שכחתי את שמה...

— רק יולדת אחת יש לי, ואתה צריך לדעת את שמה יותר ממני, מפני ששני דקטורים כותבים לך בשבילה רצפטים.

— כותב רק אחד: דקטור ארלוב. וכל זמן שרפאה לא כתב יותר מרצפט אחד.

— והיא הבריאה.

— טועה אתה. אדרבה: דקטור סמולינסקי מצא אותה במצב מסוכן ועזוב.

— ולפיכך כתב לה חינין במיץ־ענבותים?

— זה אינו נוגע לי.

דקטור ארלוב הסתכל בבר־שיחו מתוך תמיה. הוא הכיר בו, שהוא מדבר מתוך כעס כבוש.

— איזה רוח עבר עליך היום?

— מרוב דאגה, דקטור! דואג אני לבית־המרקחת שלי: הרי מספרים, שדקטור ארלוב משתדל להרסו.

— זו מנין לך?

— מספרים, שהדקטור מלמד את החולים, שלא יאמינו בתועלת הרצפטים, שיפה טיול אחד באויר צח מעשרה רצפטים.

ארלוב נעץ בו שתי עיניו. הרוקח הסמיק.

— החובש ספר, כלומר, לא ההובש גופא, אלא... ספרו לחובש, שכך דברת בבית נחום נולד; האמת?

— ומי אמר לך, שזה לא אמת?

— כיצד אבאר לי את דבריך?

— באר את דברי כך: איני רואה במעשה זה שום רע. אדרבה, זה ענין הגון. צריך כל דקטור לדאוג גם למצבו הכלכלי של החולה, שלא

— מה — אבל?

— צריך אני להעיר לך הערה אחת לטובתך ולטובת הענין: אל תרגיז בדרשתך את הגבירים. גם בלא זה כבר מרננים אחריך, שאתה... שאתה חפץ לדחות אנשים מפרנסתם.

— כיצד?

יש בכאן בעל־הבית אחד, שפרנסתו מקופת בקור־חולים, כלומר: מקבל הוא שכר לשבועות בשביל טרחתו. שוב יש כאן חכרן־הטכסה, זהו גביר מבעלי־הזרוע. שוב ישנה חברה קדושה: מלמדי התלמוד־תורה, משניחים — וכשאתה חפץ לבא בחשבון עם כל אלה, מהיכן יתפרנסו אחר־כך?

ארלוב הביט בו מתוך חיוך:

— ומה אתה חפץ? שאמשוך ידי מכל התקונים?

— לא! אך נחוצה זהירות, דקטור, כדי שלא להרגיז את האזים.

— להחניף לגבירים? לעשות הכל במחשך?

— טובת הענין דורשת זאת, דקטור.

— טובת הענין דורשת — לקפחו קודם שנתחיל בו. הרי גם זה מעיקרי העבודה — לפתח חוש צבורי בבני־אדם...

— וטובתך אתה, דקטור?

— לטובתי אל תדאג: לא באתי לכאן לבקש עושר.

בין כך שב השליח מאת סמולינסקי בידים ריקניות. דקטור סמולינסקי פטרהו בלי תשובה.

לויט יצא, ובו־ביום הדביק מודעות בעיר: „שהיום בערב ידרוש הציוני הנלהב דקטור ארלוב דרשה בבית־הכנסת הגדול ולשומעים יונעם ותבוא עליהם ברכת טוב וכו' וכו'" — וארלוב יצא לבקר את היולדת.

הוא מצא את החולה במצב רצוי. המשבר עבר בשלום. כשפנה אל הבעל באיזו שאלות הנוגעות להחולה, השתמט הלז מתשובות נכונות, ובדה לו שקרים שאינם מתקבלים על הלב.

אז הסתכל ארלוב וראה על השלחן בקבוק חדש מבית־המרקחת. לקחו בידו וקרא את הכתובת.

— דקטור סמולינסקי היה בכאן? תמה ארלוב.

— כן — מתחיל הלז מגמגם ומתנצל — אנכי לא קראתיו. אך השכנות העמידו צוחה: „אכזר! נותן אתה לאשתך ש... ששונאי ציון... תמות, חס־ושלום"! ומה יכולתי לעשות? אחר־כך בא חנית החובש, ורמז לי גם הוא, שאקרא לדקטור שני!

כך? אין בזה כלום — אמר ארלוב ופנה לצאת.

ומה דעת האדון הדקטור? — עכב אותו הבעל בדרכו — יכולה היא לשתות שקוי זה?

הטבע". להבא — יהיו היסודות: "העתיד" ו"האמונה באפשרות דמיונית" על על חשבון כחו של האדם. שני אלה יתקיימו לעולם. מאמין אני, שגם בזה יהיו בני־ישראל הראשונים. אבל אין זה ענין לציוניות ולבית־הספר.

— אין זה ענין לבית־הספר — אתה אומר? — חזר לויט על הדברים, ועיניו הבריקו — הרי שאין בדעתך לקצץ בנטיעות!

— כלומר?

— למשל... שמירת שבת וחגי ישראל...

— חגים ומועדים הם טובים לכל אומה. השמחה, כשהיא לעצמה, היא דבר טוב ומועיל. טובים הם גם המנהגים הצבוריים, כשאינם גורמים הפסד צבורי מאיזה צד. כל מה שמועיל לסדר, לארגן ולפתח בבני־אדם רגש צבורי, הרי זה רצוי ונחוץ.

— הרי שלא תקציץ בנטיעות?

— נטיעות שהרקיבו תפולנה מאליהן. הדת אינה מן הדברים, שאדם אחד נותנם לעם כולו. גם בן־עמרם לא נתן לישראל אלא תורה, שכבר קבלוה האבות. הדת היא בריאת האומה, שירתה של נשמת האומה; כשיתבצר העם על ארצו, יניע מאליו לידי־כך, שיבקש את אלהיו לא בבית־הקברות של העבר, אלא בעתיד החי, הנצחי, ובמקום אמונה במה שהיה ובמה שאחר הטבע, שאינה מסוגלת אלא להחליש את האנרגיה ולהביא הכנעה בלב המאמינים — תבא האמונה בכח האנושי, שהוא כל יכול, אמונה בעתיד המסוגלת לחזק את האנרגיה, לרענן את החיים. מצוות־עשה ולא־תעשה יתקן לו העם — מצוות המסוגלות להגביר כח האדם ולקרב אפשרות הדמיון. גם החכמה והמדע ישמשו דת כזו.

— כל זה—אז... אבל לא עכשו?

— ירא אתה, שמא אגע בדתך? הלא אמרתי לך, שאני מכבד מנהגים־צבוריים. כל מנהג, כל חג הוא מצבה לאומית. זכרונות העבר הם הנימים, המקשרים לפי־שעה את האברים הצבוריים לגוף אחד. גם העתיד הגדול לא יהיה אלא המשך העבר הקדוש.

בין כך נזכר ארלוב, שצריך הוא ללכת אל יולדת חולה אחת, שכפי שנראה לו אתמול, יבוא היום רגע־המשבר. קם ופנה לבר־שיחו מתוך הכנה ליציאה:

— יודע אתה, מר לויט? חפץ אני לקרא לאספה בבית־הכנסת ולהציע לפני הקהל את התקונים, שיש לעשות בעיר.

— זהו רעיון הגון, דקטור; ודאי, שתגיד את הכל בשם הציוניות?

— בשם הציונית ובשם עתידות האומה; ואתה נוטל על עצמך את הטורח להודיע זאת בעיר?

— בעונג וברצון, דקטור! אבל...

— שלמא, דקטור! לשעה קלה נכנסתי אליך. ברכה הבאתי לך מאת ציונינו. יכול אני להגיד לך בשמם, שיחשבו לעצמם כבוד ואושר ותועלת — לענינם הקדוש, אם תמנה לחבורתם. בדבר בית־הספר, שאתה חפץ ליסד, יהיו לך לעזרה.

— שמח אני על הדבר. מרגיש אני אמנם צורך בעוזרים.

— נעזור, נעזור, דקטור! ובלבד שיקרא הדבר על שם הציונות; אלא...

לויט הסתבך בלשונו. חפץ היה להגיד איזה דבר, ולא ידע כיצד להתחיל בו.

— כיצד חפץ הדקטור לפתוח את בית־הספר? כלומר: מה יהיה טיבו של זה?

— לא כאחד מאלה הנהוגים. חפץ אני לפתוח, פשוט, „תלמוד־תורה", כדי שנהיה שליטים לעצמנו לסדר פרוגרמה, כפי הדרוש לנו.

— וזכיות?

— של עבודת־הצבא? הרבה יותר מדי אנו משלמים בעד זכות זו! מוטב, שיעבדו בנינו שנה יתירה בצבא, ולא יוציאו את מבחר שנותיהם לבטלה.

— לבטלה?!

— ודאי! על צער הבחינות, על שאלות ותשובות, שאינן נותנות כלום, על פרוגרמה, שבשעה שסדרוה לא התחשבו עם הילדות בכלל ועם כשרונות ילדינו בפרט. והעיקר — שבשל זכיות אלו אנו צריכים לותר על החנוך הלאומי.

לויט הרגיש, שהשיחה עוברת לענין אחר, והוא לא שאל עוד מה שהיה בלבו לשאול.

חפץ הייתי לדעת, איזה מקום... כלומר, איזה ערך תתן בבית־ספרך ללמודי הדת?

— ללמודי הדת? זוהי שאלה, שלא לתלמידים בלבד היא נוגעת, אלא לכל העולם כלו. יש שמנבאים לבטול הדתות. אני איני מאמין בזה. רגיל אני להבין במושג „דת" שני ענינים כוללים: מבטה של איזו אומה על אלהיה, או שמא ניחא לך לאמר כך: יחוסה של נשמת האומה לנשמת העולם; ומצוות־עשה ולא־תעשה, המקרבות את האדם לאלהיו. ה„אלהים" — זוהי נקודה היפרבלית, שתמיד ישתדל האדם להגיע אליה, ולעולם לא יגיע. לפי זה אין מקום לשער, שהדתות תחדלנה, אלא שעתידים בני־אדם לשנות את יסודי הדתות.

— לשנות? — הזדעזע לויט והשתדל לכסות על מבוכתו.

— כך. יסודות כל הדתות הקיימות הם: ה„עבר" ו„האמונה במה שאחר

חנית קם, הרכין ראש ולחץ את יד הדקטור.

הרגיש ארלוב, שהלז חפץ להרימה אל שפתיו—והוציאה מתוך ידי ברגש של בחילה.

ארלוב פטר מלפניו את החובש, גרש מתוך לבו את רושם הפטפוטים שהשאיר אחריו הלז וישב והתמכר להרהירים, העולים מעצמם.

עלה לו ההרהור הראשון, שהעלמה גולד — יש לה נטיה לאידיליות ושהיא שופטת מישרים... ושהיא חכמה מאד...

וחפץ הוא להזכר באחד ממשפטיה המחוכמים, שהשמיעה בשעת השיחה... אלא שהרהור שני עולה ומבלבל את הראשון:

„רוזה היא עלמה יפה, שאין דומה לה".

ומוצא הוא שאין זה מענינא. מסיח הוא את דעתו מזה ומעלה בעצמו הרהורים אחרים:

„חפצים הם לבחור בי לרב־מטעם, אף־על־פי שאינם יודעים עדיין מה שאני חפץ לעשות בשבילם. הביטו בי, ונעשיתי חביב עליהם".

ונזכר הוא, שבבית גולד, כשהביט על רוזה, הסתבך מבטו במבטה, עד ששניהם נבוכו והורידו עיניהם.

ומזכיר הוא לעצמו „טפוח דור חדש".

חשש בא בלבו, שמא יהיה קשה עליו לעשות את הכל לבדו.

חסר לו עוזר, שותף בדעות ובמעשים.

„בית־ספר ובית־חולים—איזה משניהם קודם"?

„רוזה היא יפה מאד. הוי, כמה רוך, כמה חנינה במבטה"!

ועל הרהור זה השתקע שלא מדעת זמן רב, ותעה בעולם שכלו טוב. כשהתעורר, קם על עצמו בתמיה:

„האמנם פגוע־אהבה אני?"

„ומה אם—הן?

צחוק התפרץ מפיו. לקול הצחוק המשונה חרדה הטבחה בחדר־הבשול נכנסה להדרו.

—הדקטור קרא לי?

— לא קראתי לך, לכי—שובי.

ד.

למחר בבוקר התעכב ארלוב בביתו שעה יתירה, הוא שלח את הפתקה להדקטור סמולינסקי, וישב והמתין לתשובה.

בין כך נכנס אליו הצעיר לויט. ארלוב שמח לקראתו:

— שלמא, מר לויט! — קדם הדקטור את פניו והושיבהו לימינו.

— ודאי, ודאי! אני מאמין, דקטור; ובלבי כבר גמלה מחשבה טובה, שכבר התחלתי מציף אותה למעשה: צריך להשתדל, שיבחרו בך לרב־מטעם. ימי־הבחירות קרובים בעירנו. אז יהיו כל עניני העדה בידך. מקורות נאמנים מכספי העדה תמצא להוצאות המוסדות. אז תראה עוד הרבה קלקולים עיר העומדים ומחכים למומחה ובר־יושר; ודע, דקטור, שכבר יש לך צד גדול!

כשיצא ארלוב מבית גולה, כבר החשיך האויר. בחוץ, רוחה לותה אותו בחיוך רך ומבט חנין. הוא הרגיש על עצמו את החיוך והמבט גם אחר־כך, כשהיה כבר רחוק מן הבית.

הוא שב לביתו שמח, דומה, שהכוכבים רוקדים כנגדו ומברכים אותו בהתחלה טובה.

כשהגיע לפתח הצרו, עמל לפתחו בידו השמאלית: נדמה לו, שידו הימנית עסוקה... מחזקת איזה דבר עדין וחם וחביב.

באחרונה, כשמצא אותה ריקה, נזכר, שזו היא היד שלחצה את יד רוחה בשעת פרידה. עמד על טעותו, ולגלג על עצמו בצחוק מלא.

— — — — — — — — — — — — — — —

כשנכנס להדרו, מצא את חגית יושב וממתין לו.

— שלמא, סולומון מואיסייביץ! איזה חדשות הביא לך היום?

— שלמא, דקטור! — עמד הלז על רגליו — שמועה לא טובה יש לי להשמיעך.

— שמועה לא טובה?

— כך, כך, דקטור! שמועה מרה, כ... כסטריחינון. רוח־רעה הביא לכאן איזה „מרקום לבוביץ סמולינסקי"...

— דקטור?

— מפטרבורג גופה.

— והפיץ הוא להשתקע בעיר?

— ודאי, דקטור!

— וזה הכל?

— כיצד?... איני מבין את דברי הדקטור...

— הוי, חגית! נוטה עתה יותר מדי לעצבות! אדרבה: כח חדש, טובים השנים מן האחד. העיר אינה קטנה, יכולה היא לכלכל שני דקטורים.

— וחצי! — תקן חגית.

— וחצי! אל תדאג ואל תעצב! העצבות היא מדה מגונה.

— אבל חסרון פרנסה, דקטור, היא מדה רעה ומגונה.

—אשתדל בשבילך, שתמצא אצלי עבודה, כך ישתדל גם אותו הדקטור שאמרת. אני אדבר עמו בשבילך. מחר אשלח לו פתקה ואתודע אליו.

— אם תוכינה, בלי זכיות, לא נתן חשיבות לשום אדם. אבל לפי שעה, הואילי נא להשמיע את דעתך.

— בעיקרו של דבר, הרי אני אלא תלמידה לשני רבותי: כשאני שומעת את אחי כולל כל השאלות בשאלת האנושיות, כשהוא מנבא לאותם הימים הטובים של המשפחה האנושית, אני נמנית על דגלו; וכשאני שומעת שוב את שארי מדבר בשם הלאומיות, נדמה לי שהאמת על צדו.

— גם אני נוטה להאמין, ששניהם צודקים במדה ידועה; ומפני ששני פסוקים סותרים זה את זה אינם יכולים להיות אמת בעונה אחת, לפיכך אני הושב לאפשר, שהם אינם סותרים זה את זה.

— כיצד?

— אפשר שהלאומיות אינה מתנגדת כלל לאותה „האנושיות" של מר גולד.

— כך אומר גם לויט, אבל אינו נותן טעם מספיק לדבריו.

הרגיש ארלוב, שהוא נמשך בשיחה רצינית, מה שלא היה לפי רצונו עכשו. חפץ היה יותר בשעה זו, שהם ידברו, והוא יחריש וישמע; ולפיכך, בקש לו מקום הפסקה והסיחם לענין אחר:

— מפני שלא הלאומיות ולא האנושיות אינן מתגדרות בדברים ובנתינת טעמים לדברים — ענה מתוך בדיחה קלה, — ואתה, מר לויט, מוטב שתאמר לי, מה עשית לשם הציוניות?

— מה עשיתי? מה שייך? שקלים אספתי...

— ולא יותר? ואתה, מר גולד, מה עשית בשביל לקרב את הקץ המקווה?

— מה עשיתי? כלום בי תלוי הדבר?!

— אמור מעתה...

נכנס בעל־הבית והפסיק את השיחה לגמרי.

— שלמא, מר גולד!

— שלמא, דקטור! שמח אני לראותך בביתי. זה עכשו דברתי בך ברחוב; מספרים בעיר, שיש בדעתך לפתוח בית־ספר; האמת?

— אמת ויציב.

ובית־חולים אתה חפץ ליסד?

— גם זוהי אמת.

— יהי אלהים בעזרך! אני מצדי מבטיח לך משען חמרי, שבודאי יהא צריך לך.

— תודתי וברכת הרבים עליך, מר גולד! כך אתה אומר עוד קודם שהראיתיך על הצורך הגדול, המורגש פה במוסדות אלה; ומה תאמר עוד אחרי, שאראה לך את הטוב הצפון במוסדות הללו!

ומתוך בריאותה נזכר גם בעיניה המבריקות.

וכשעלה על מטתו, השתקע בהרהורים על תקוניו הרצויים ועל טפוח דור שלם.

נדחק הרהור אחד במחו ונזרק מתוך פיהו בסגנון של החלטה, שאין לערער עליה:

„עלמה זו תהיה אם הגונה לגדל דור בריא"!

לגלג על עצמו ואמר: „כמה רכיך אני ונוטה לרשמים והתפעלות! זהו סימן להולשת הרצון".

התכסה בשמיכה, והתחיל מהרהר בדאגה על הולשת רצונו והחליט להבריאו ולחזקו.

* * *

למחר נכנס לבית גולד בשעה שהיו פנוי מעבודה, כדי לבלות שם שעה ארוכה, ומצא את רוזה—בריאה, יושבת בחברת שני צעירים. רוזה קמה לקראתו; אבל הוא הקדים והודיע, שלא נכנס לשם בקור בלבד, אלא כך... פשוט, לבלות שעה נעימה אחר עבודת־היום.

—באמת ?!—השמיעה העלמה את קולה המזוג והמצלצל בששון, שרחף והרעיד את אויר החדר — אם־כן, אולי ינעם לדקטור להתודע אל אורחי? זהו—אחי, וזהו—שארי. יקומו ויגידו את שמותם!

האורחים הצעירים קמו ופנו כלפי הדקטור:

— בורים נאומוביץ גולד.

— ברוך אלישיב לויט.

— אלכסנדר אניסימוביץ ארלוב.

אחרי תקיעת־כפים, שבו איש למקומו ושתקו מתוך נמוס.

— אבל לא בשביל כך נכנסתי אליכם, שאפסיק את שיחתכם — העיר ארלוב: — דברו, שיחו! אפשר, שאוכל להשתתף בשיחתכם.

— חוששת אני, דקטור — אמרה רוזה—ששיחתנו לא תענין אותך; עסוקים אנו בוכוח: אני ושארי—בעד הציוניות, ואחי—כנגדה; שוב אני ואחי—בעד הפרוגרס האנושי, ושארי — כנגדו.

שמע ארלוב—ציוניות, וכעין גל של אור עבר על פניו.

— ויש בכאן ציונים?

— יש מעט.

— אדרבה, הביבים! השמיעוני את דעותיכם! את משפט הבכורה, לפי־שעה, עד שנהיה בארץ־ישראל, נתן, כמנהג אירופה, למין היפה, העלמה גולד תתחיל.

— וגם בארץ־ישראל, דקטור, גם שם תתנו לנו בעל־כרחכם את משפט הבכורה— אמרה רוזה מתוך בדיחות־הדעת.

ריה, מה שהוא אצלו ערובה בטוחה, שגם הקיבה מתוקנת. מעולם לא ראה גוף בריא כזה בין היהודים.

מחבב הוא מאד את הגופות הבריאים בכלל, וביחוד — בין היהודים.

לאחרונה בדק בגרונה, וגם שם לא מצא שום דבר שיעורר חשד.

הוא בא לידי מסקנה, שזה אינו אלא מיחוש־עצבים, שאין כדאי לשום אליו לב; ודאי, שהעלמה גולד קוראה הרבה.—העיר בדרך שאלה.

— כך־כך, אדוני הדקטור! — מסייע האב לדבריו מן החדר השני— היא קוראה הרבה וחושבת הרבה! — צריך לאסור עליה!

— הקריאה היא דבר מועיל ונחוץ — ענה ארלוב — והמחשבות באות לאדם מאליהן; אלא שעלמה צעירה צריכה לשום לב גם לדרישת החיים, כלומר: שלא להפריז בשום דבר על המדה, הרבי בטיולים באויר צח! טוב שתקבעי לך שתים — שלש אמבטאות בשבוע!

— ורצפט אין הדקטור כותב בשבילה? — תמה האב.

נחום גולד היה אדם בעל מיחושים רבים. לכל תקופה מתקופות השנה היה לו מיחוש מיוחד, שהיה יושב ומחכה לו למפרע. מאמין נלהב היה בדקטורים ובבית־מרקחת, וזהי לו הפעם הראשונה, שיבוא דקטור לביתו ויפטר בלא רצפט.

— אם כל־כך מאמין מר גולד בפעולת הרצפטים — מעיר הדקטור בלגלוג קל—צריך הוא גם להאמין, שכשם שהוא פועל לטובה על החולה, יכול הוא לפעול לרעה על הבריא! לא נברא בית־המרקחת אלא... בשביל החולנים.

נחום השתדל לעשות רצון הדקטור וצחק לדבריו. זו היתה מעין הסכמה: „יפה דנת".

רושם נעים פעל עליו דקטור צעיר זה, עמד ופסק לו שכר־שנתי בעד בקורים תמידיים.

ג.

בלילה, קודם שעלה ארלוב על מטתו, סדר את כלי־מלאכתו על שלחנו. כך הוא אוהב תמיד, שיהא כל כלי מונח על מקומו הקבוע מצוחצח ומוכן לשימושו, שמא יעירו אותו בלילה ויקראוהו לחולה, ולא יצטרך לבקש הרבה. נתגלגל לידו קנה־השמע; התחיל מצחצח את השן שעליו ונזכר, כי כשהעמידו היום על חזה של העלמה גולד, נראה לו כהה... הוא אינו אוהב כלים כהים וישנים; והעלה במסקנה לקנות לו חדש.

ובתוך כך נזכר, שגופה של העלמה גולד הוא בריא במדה, שאין דוגמתה.

בלב הצעירים, צריך לעקור את הרע משרשו; בכלל, צריך לסדר בכאן את עניני העיר.

הלז הסתכל בו בתמיה, הוא לא הבין מה ענין בית־ספר לחולי העיר, וכיצד משתדל דקטור ליסד מוסדות, שהם בהדיא מזיקים להאינטרסים של המדיקים? החריש החובש מתוך יראת־הכבוד ונפטר מעליו מתוך דאגה.

ויתר שהתודע דקטור ארלוב לחולי העיר ועניה, יותר בא לידי הכרה עד כמה נחוצים המוסדות והתקונים, שעלה בדעתו לעשות בעיר.!

משעשע הוא את נפשו, שכאן מצא מקום להוציא לפעולות את כל מחשבותיו.

כאן יפתח בית־חולים על־פי אותו הטפוס, שעליו הוא חולם תמיד.

כאן יפתח בית־ספר על־פי אותה התבנית, שהוא מתגעגע לראות בכל תפוצות ישראל.

כאן יתקן תקונים צבוריים, יעורר חוש צבורי בבני העיר.

פתרון אחד הוא חפץ למצוא להכלכלה, להצבוריות, להמצב הקולטורי, להוה ולהעתיד—על הכל יטביע חותם לאומי.

חפץ הוא לברוא דוגמה לשאר קהלות ישראל. טפוס של יהודי־גולה חדשים, שיהיו כדאים להעמיד דור של יוצאי־גולה.

וכבר התחיל מציע את דעותיו לפני קצת מתושבי העיר.

* * *

ההתודעות הראשונה של הדקטור ארלוב בעיר היתה בבית העשיר נחום גולה, שנקרא שמה לבתו רוזה—נערה כבת שמנה־עשרה.

הוא מצא את הפציינטית במטתה שבחדרה בין שכיבה לישיבה, הנקיון שבחדר, הטפיטין הירוקים שעל הקירות, הרעננות המזנקת מתוך עיניה, הארגמן הרך, המכסה את חכליל לחייה, הטהרה הקפדנית שסביב למטתה — הכל שבחדר העיד על העלומים ועל האביב שבחיים.

מיחושה התיר לה להראות לפני הדקטור הצעיר מתוך שכיבה, כשהיא לבושה לחצאין.

הוא פרף בזהירות את מעילה, וגלה מקום להעמיד עליו את קנה־השמע, מה שלא עלה לו יפה, מפני שמקלעות שערותיה ירדו כרוכות כנחשים על צוארה המגולה והגיעו עד לחזה. היא סגרה ופתחה אשמורות עיניה הגדולות והדובדבניות חליפות: סגרתן — מפני הבישנות, ופתחתן — משום זהירות בתולית, שאינה יכולה לעזוב את גופה מופקר, בלי שמירת עינים.

עיניה, המבריקות לנגדו ומביטות אליו לפרקים, בלבלו את מחשבות הדקטור הצעיר, והתקשה על מוצא מחלתה, ואף־על־פי־כן, לאחר כל הבדיקות, מצא את מבנה גופה איתן; הדופק הוא על הצד היותר טוב; הריאה נקיה וקלה; הנשימה מזוגה; מרגיש הוא אותה על לחיו, על אפו—נקיה בלי שום

וברצון פביר להתישב בקהלה יהודית — להביא תועלת לאחיו. בלבו הוא נושא מחשבות שלא גלה אותן לאיש, והוא מקוה להוציאן לפעולות.

כשתי שנים גלה ממקום למקום ועסק במדיצינה בדרך ארעי במקומות שונים, ש־וב תושביהם נוצרים. ובאחרונה הגיע לעיר א.. — עיר שכולה יהודית, וקבע לו שם ישיבה.

וכר נרחב מצא בה לעבודה — לא רק בתור דקטור, אלא גם בתור מחנך.

כל מה ששם צרכי־צבור נקרא עליו — מקולקל בעיר זו: יש פה תלמוד־תורה, ובני העניים הולכים בטל ללא תורה; גובים כאן מבני העיר לקופת בקור־חולים, ובית־חולים אין, יש כאן קופת הטכסה, ופרנסי־העיר מריקים אותה בהשאי. העניות גדולה בעיר, מפני שהעשירים מוצצים את לשד הפועלים ובעלי־המלאכות ברבית ובהקטנת מחיר העבודה.

וכשהתחיל לבוא בבתי בני העיר לרפאות חולים, בא לידי מסקנות מעציבות.

כמדומה לו שאין כאן אדם בריא אחד. בכל מורגשת אפיסות־הכח, התמעטות המרץ, המובילה לכליון חרוץ.

הרבה סימנים ממחלות־התועבה מצא בכאן, אותן המחלות, שהיה רגיל להאמין, שאינן מצויות כל־כך אצל היהודים.

הראשון שהתודע אליו בעיר זו, היה ההובש סולומון מואיסייביץ חגית, ופעם הציע לפניו את השקפתו זו, והעיר לו, שמתוך מצב כזה יש לקהלה זו לפחד מפני כליון חרוץ.

— אמת, דקטור! – מודה לו הלז—אבל מאידך גיסא אין הפחד גדול כל־כך: הרי עניותינו יולדות חמש פעמים במשך ארבע שנים, ופעמים שהן יולדות תאומים.

— זוהי נחמת־שוא! רבוי זה מוכרח אצל היהודים מחמת הרדיפות והצרות התכופות, גם העכברים פרים ורבים יותר מן החתולים.

צריך להזדיין כנגד הרע!

— כיצד?—שאל חגית.

— ראשית כל צריך ליסד בכאן בית־חולים.

— איך? בשביל עניים?! על הדקטור לדעת, שפרנסת הדקטורים מצויה בכאן רק מאת העניים, הגבירים אינם כואבים.

דקטור ארלוב לא שמע את הערתו של בר־שיחו והוסיף:

— ועוד יותר מזה צריך להשתדל להיטיב את מצב העניים שבעיר. הטפל לעני, כשהוא בריא, ולא יהא צורך להטפל אליו כאל חולה.

— הרי אז אנחנו...

— ובית־ספר עברי צריך לפתוח בכאן, לפתח ולעורר מדות טובות

ואני חפץ להרוס את כל בנינם. האדון הדקטור צריך לציית לי בכל אשר אומר לו, ואז ישאר אצלנו גם דקטור, גם רב, ולא—ארלוב!

— אציית, אציית!

— ובנוגע לסולומון מואיסייביץ,—זהו ענין אחר. הוא אדם אמלל, שיש לו אשה ובנים; ומאמין שוטה זה, שהוא מחויב לפרנסם; צריך הוא ל„פרנסה" שתשליך לו עצם, ישרתך ככלב נאמן.

יותר מכלב! — הטף חנית ואמר, ועיניו הבריקו כעיני המתפלל, כשהוא סוקר לשמים מתוך תפלתו.

— במדה כזאת — אינך מחויב להאמין לו — הסתכל מגיס אל התקרה ואמר — קבל את זאת על השבון „שקרים וכזבים", שאדם נצרך מחויב לפטפט.

השיחה הקלה והגלויה השפיעה לטובה על מרקום לבוביץ. אוהב הוא תמיד דברים ברורים, כדי שלא יהא זקוק לקמט מצחו עליהם.

הוא הרגיש את עצמו קרוב לאורחיו, חפשי מנמוסים יתירים וממפול בלשון.

— הי־הי, פוחזים! נשבע אני ב... בהמדיצינה שלי, שיש לי נחת־רוח לשבת בחבורתכם!

דפיקה תכופה על הדלת הפסיקה את השיחה.

— יכנס!

נכנס איש ומסר פתקא ליד סמולינסקי.

דקטור סמולינסקי קרא את הפתקא:

„חבר נכבד! סלח־נא על שאני פונה אליך קודם שנתודענו. הוגד לי שיש בדעתך להשתקע בעירנו. הואל־נא לקבוע בשבילי שעה קלה בחדרך (או שמא טוב עליך לבוא לביתי) להתודע ולספר בענין קרוב ללבי, ובלי ספק—גם ללבך". ועל החתום: „אלכסנדר אניסימוביץ ארלוב".

המשיחים הביטו חליפות איש בפני רעהו במבטים של ערמה ונפרדו.

כשיצאו, השמיע חנית בחללו של אויר החוץ:

— דקטור סמולינסקי נראה לי כדקטור מצוין ומומחה; והעיקר שהוא, במחילה, קצת שוטה. זוהי מעלה יתירה לדקטור.

גדיל לא ענה לו כלום. טרוד היה ברעיונו שלו:

„ארלוב... סמולינסקי... חנית... עכשיו כשיהפכו שלשה רעבים בחבורה אחת, ודאי שיגועו שלשתם ברעב.

ב.

אלכסנדר אניסימוביץ ארלוב יצא מן האוניורסיטה מזוין בדעת, בכשרון

דקטור סמולינסקי צחק בפה מלא, הושיט יד לאורחיו, הודיע להם את שמו, והושיבם כנגדו.

— כך, כך! יפה — התחיל במלים בודדות, שאינן מצטרפות לענין אחד — ומה דעתכם? המשרת השוטה-לחצאין משדל אותי, שאשאר דוקא דקטור בעירכם. מה דעתך, סולומון מואיסיוב? הרי בקי אתה בחולי העיר.

— ודאי, ודאי! — התחיל הלז מגמגם — אין ספק בדבר... בעירנו יש פרנסה... כלומר... אף-על-פי, שבנוגע לי, למשל... הרי אני... שכחתי כיצד קוראים לזאת בלטינית...

„פויפר" גדול אני... אבל דקטור מפטרבורג הוא דבר אחר לגמרי... הדקטור שמת היה עשיר גדול... וגם לי היתה אצלו פרנסה... אלא...

הוא נפנה לצד הכותל ורמז בעיניו על גדיל, כאומר: הכל תלוי בו!

סמולינסקי פנה כלפי מנים:

— אדרבה, השתדל נא שאשאר, ואני איני כפוי-טובה. מהו זה שעל לחייך? הי! לזה יש שם בשפת לטין! אני ארפאך.

— אותי תרפא? — מעמיד גדיל עין אחת בו ועין אחת בתקרה — בבקשה, רפא את כל גבירי עירנו עם ענייהם ואביוניהם, אך לא אותי!

— מפני-מה? כלום אינך מאמין בי?

— לא פחות ולא יותר מכפי שאני מאמין בכל הדקטורים והפרופיסורים שבעולם יחד עם סולומון חנית. בינינו לבין עצמנו: הרי כולכם... נו... במחילה דקטור! כך היא דעתי; מעולם לא השתמשתי ברופאים. כשחלתה אשתי, חלתה — חלתה והתעקשה הרבה, וברוך השם, שלקח אותה ממני בלי דקטור.

דקטור סמולינסקי צחק בפה מלא.

— אם כן אזכוד לך בכסף.

— כסף?! למה לי כסף?!

— עשיר אתה?

— איני מתגעגע כלל על העושר. מעולם לא נהניתי מכסף זרים. בכלל זה הרי אני מחזיק תמיד, דקטור.

— אם כן, תעשה לי את הדבר לשם ידידות בעלמא!

— איזו ידידות יכולה להיות ביני ובינך? אינני מאמין בכלל בשום ידידות שבעולם.

— ומה אפוא?

— ב ש ב י ל י אעשה מה שאעשה. נחום גולד והכת שלו מאמינים, שהדקטור שלהם יהא „רכוב ומנהיגי" העיר; הכל אצלם כבר גמור ועשוי;

אפשר, שהדבר אינו רע כלל; אפשר שקלקולו במקצוע המדיצינה היה בשל מזלה של אשתו המנוחה; אפשר, שיהיה כאן גם רב־מטעם, גם דקטור, גם אדבוקט—לפרקים!

הוא נשען על כסאו, עצם את עיניו — וחיש נהפכו לו האפשריות לודאיות, והודאיות — להכרחיות, וכבר רואה הוא את עצמו גורף כסף בידים:

בנוהג שבעולם, זוג חפץ לבוא בברית־נשואין הולכים אל הרב—הרי ריוח!

אחר החתונה היא מתחילה כואבת, וחוששת; זקוקה היא לדקטור — שוב ריוח! מתחילים להתקוטט, צריך להם אדבוקט — ריוח! ומכאן שתי דרכים: או גרושין או מיתה, בשתיהן יש ריוח להרב, ריוח, ריוח, ריוח! כמה ריוח יביא לו כל אחד משעה שיולד ועד שימות!

ואפשר—ימצא לו אצל אחד הגבירים גם נערה יפה!

רעיונותיו נפסקו: נשמעו דפיקות בדלת.

— יכנס!

נכנסו גדיל־מגים בעל־האכסניה, ועמו — אדם נמוך, ראשו כפוף ועיניו צלופות למעלה.

גדיל מגים הוא אדם, שהטבע העליבהו מיום הולדו: לחיו ׳ האחת שקועה, ועל השנית תלויה לו מיום הלידה ספחת עבה ושרועה בתמונה משונה של איזה רמש. ליצני העיר אומרים עליו, שכשהוא משכים בבקר ושומע, שראובן מכר והפסיד, ושמעון קנה אצלו והרויח, הרי לחיו האחת שוקעת מצער, על שחברו הרויח, ולחיו השניה משמינה מתענוג על שחברו השני הפסיד, שפתיו מפושקות ושרועות, וקולו—כקול אדם המדבר מטבורו, עינו האחת גדולה משל חברתה, וכשהוא מסתכל בך ומדבר אליך, נדמה לך שלא אליך הוא מביט, ולא גדיל הוא המדבר, אלא איזה אדם שמאחורי הכותל מדבר עם איזה „רואה ואינו נראה", הנמצא בחללו של החדר. נשים מעוברות מבריחות את עצמן מלהפגש בו, ואמות מצניעות ממנו את ילדיהן: מאמינות הן, כי כשגדיל מסתכל בילד, הילד בוכה בלילה. בכלל אין הוא אורח רצוי בבתי העיר; ואף־על־פי־כן הוא יוצא ובא בכל בתי הגבירים: אין זה מטבעו להתחשב עם רצון אחרים. מתערב הוא בעניני העיר, אף־על־פי שלכאורה אין לו דעה בין העסקנים, ואינו נדחק להשמיע את דעתו; הוא אינו אלא שומע, סוקר והולך לו, ועושה מה שהוא עושה, וסופו של דבר הוא — כי עניני העיר נחתכים על־פי רצונו.

מגים הניח את ידו על שכם בר־לויתו, פנה כלפי האורח ואמר:

— אכבדה להציג לפני הדקטור הפטרבורגי את החובש שבעירנו—מר פולומון מואיסייביץ חנית. אין בכך כלום: אף־על־פי שרק חובש הוא, כבר מתו רבים תחת ידו.

לעורר סמוך־לחיים אצל הנערות; והוא יודע את כחו ואוהב להשתמש בו לפרקים.

ה„עבר" שלו אינו מסובך כל־כך: כשהיה נער, נכנס לגמנזיה על־פי פקודת הוריו. עבר לו ממחלקה למחלקה. פעמים ששהה על מחלקה אחת שתי שנים; אבל סוף־סוף גמר את חוק־למודיו ונשתחרר מהגמנזיה. אחר־כך נכנס לאוניורסיטה; שהה בה כמה ששהה ויצא בשלום — דקטור למדיצינה. נתן עיניו בבת עשיר אחת, ונפגעה וניסתה לו.

ההצלחה לא האירה לו פנים. חמש שנים רפא חולים. הרבה מתו תחת ידו, הרבה הבריאו; אף־על־פי־כן לא נתפרסם למומחה. נזדמנה לו אחר־כך משרת דקטור אצל חברת ה„שמאות": „אורבן". תאותו לבצע העבירתו על דעתו, ועשה מעשה „מגונה" — נתן תעודת־בריאות לאדם, שכבר רקק חצי ריאתו. השמוי לא הוציא את שנתו. לאשרו אין חברה זו רגילה לבוא בעקיפין; לאלמנה פרעה את כסף השמאות, ואת סמולינסקי הרחיקה ממשמרתו.

בין כך כלה כסף הנדוניה, וגם „ההטבה" שקבל מן אלמנת השמוי. אז נודע לו שהמדיצינה היא עסק רע, שאינו מפרנס את בעליה; בעיקרו של דבר הוא שונא את אומנותו. מכיריו מצאו בו כשרון לדבור ולשאת „משאות", העירו לו כמה פעמים, שמוטב היה לו אילו הקדיש את עצמו למקצוע ההמלצה. כשממון הנדוניה לא כלה עדיין, לא הרהר הרבה בדבר זה; אבל מכיון שהגיעו לו ימים רעים, נתן אל לבו ומצא, שלא עברה עדיין שעתו והתחיל לנסות כחו במקצוע זה.

נסיונותיו עלו לו יפה. הוא היה דברן מצוין, ולא היה זקוק כל־כך אל החוק ואל הכשרון להכנים כונה רצויה במלים ריקות... די לו, שהיה יכול לטבע גרעין אחד של אמת במבול של דברים יפים.

אלא שאין נביא מתקיים בעירו.

בין כך מתה עליו אשתו ובנים לא השאירה אחריה. הוא הספידה, ישב באבלות והיה שרוי בצער; וחשב ומצא, שלא יקבל תנחומין על אבדתו ולא ירפא מחיץ לבבו, עד שישא לו אשה אחרת.

באותה עונה הגיע לו מכתב־תנחומין מאחיו המשמש בתור רופא בבית־חולים אשר באחת מערי הנגב. מציע לפניו אותו אח, שיבוא לבלות סופו של קיץ בביתו. ההצעה נראתה יפה בעיניו, מפני שראה בה אפשרות למצוא לו מקום באחת מערי הנגב לאומנות ההמלצה. זה יהיה הצעד הראשון, שיש אחריו שני: למצוא לו „צעירה" יפה ולבוא עמה בזווג שני.

ולא הספיק לבוא לעיר שאחיו גר שם. כשבא עד עיר א. עכבהו מזלו באמצע הדרך על ידי משרת שוטה זה, המתעקש ומעיד בו, שהוא דוקא דקטור מפטרבורג, ומבטיח לו מקום הגון בקהלה יהודית.

— שוב פטרבורגי ? ! שכחן ! מרינה — אמרתי לך ! אבל אין דבריך מובנים לי כל צרכם.

המשרת ישב ישיבת־עראי על קצה אחד הכסאות שבחדר ואמר :

— רואה אני כך, אדוני הדקטור, שהנך באמת דקטור פטרבורגי, כלומר: שאינך יודע בהויות־העולם, במחילה, אפילו כמדת צפרנו של עכבר. צריך אני לפקוח לך את עיניך: יש בכאן דקטור צעיר, ארלוב שמו, שבא זה מקרוב למלא מקום הדקטור הזקן, שהלך לעולמו. ויש בכאן גביר אחד, ר' נחום גולד, שהוא מקרב את הדקטור הצעיר וחפץ להכתיר אותו בכתר רב־מטעם. כמו־כן יש בכאן גביר אחר ר' מרדכי חלפן; ומובן, שהוא חולק על דקטור ארלוב, ואומר עליו, שראשו — „ראש־חמור" והוא אינו אלא „מדיח קרבים". וצריך הוא אותו ר' מרדכי לדקטור אחר, שיכתירהו לרב־מטעם, כדי להכעיס את ר' נחום. עכשו כבר הבין אדוני הדקטור, שמצא כאן את מקומו כעכבר — את חורו ? ועכשו כבר הבין אדוני הדקטור, שהוא אינו מרינה, אלא דוקא מפטרבורג־גופה? מפני שאפשר, שמרינה בא גם הדקטור ארלוב, ובמה אתה גדול ממנו ?

— אני מבין, אני מבין — מנענע לו הדקטור סמולינסקי בראשו — הוי, ממזר ! חכם גדול אתה לי, כביסמרק בשעתו !

— מכיון שאדוני הדקטור מבין את הכל, יתן נא לי סיגרה ואלך להודיע לבעל־האכסניה. צריך הוא לדעת כל־זאת. הוא שלחני אליך.

המשרת טמן גם את הסיגרה השניה בתוך קופסתו ויצא מלפנ האורח בקידה, כשהוא פוסע פסיעות סרטניות.

האורח נשאר יחידי, הביט סביבו ואמר לעצמו :

— אדם יודע, שיצא לדרך, ואינו יודע להיכן מוליכין אותו — כך היתה אומרת סבתא, שלום לעפרה! ברם זו היתה אשה חכמה !

הוא קם, פסע פסיעות דקות לאורך החדר, שפשף ידיו מתוך התפעלות, היוך של חולמים נח על פניו.

* * *

דקטור מרקוס לבוביץ סמולינסקי הוא אדם, שהגיע לשנות בינה אלא שקשה להכיר בו את זה; משעה שהרגיש, כי זקנו הצהוב מתחיל להשליג — התחיל מגלח אותו. תיתי לו, ששערות ראשו פשותות [1]) ושקשה להכיר ביניה את השיבה. מעל למצחו משתרעת לו גבחת בולטת ומגוידת, הנותנת לו צורת פילוסוף צעיר. עיניו רחבות, פקוחות ונוצצות. פניו מלאים ונוטים יותר לחיוכים. בכולו הוא אדם, שתפארת בחורים מלוה אותו. עוד די אש בעיניו

---

[1]) כצבע הפשתן.

דָּקְטוֹר אָרְלוֹב.

(רומן).

א.

... — ומהיכן ידעת, פוחז, שאני דקטור?

כך שאל האורח, שסר לאכסניה של „גדיל-מגים" בעיר א. את המשרת, שעמד על האסקופה בזקיפת־שדרה וכפיפת־קומה, עמידה שרק משרתי האכסניות מומחים לה.

הלז העמיד פנים מחייכים, שאינם רגילים אלא אצל משרתים שוטים כשהם משתדלים לבדח דעת אורחיהם:

— והאיך יכולתי שלא לדעת? אדם ששמו מרקוס לבוביץ סמולינסקי ובא לעירנו מפטרבורג־גופה...

— ריקא! — נער בו האורח — הן כבר אמרתי לך: לא מפטרבורג — מרינה אני בא. הייתי בימי בפטרבורג, שהיתי שם כמה ימים, יש לי שם מכירים, אבל אני גופי — מרינה!

הלז הרכין ראש, קבל נזיפה והצדיק על עצמו את הדין: „כך הוא בדיוק, כמו שאדוני הדקטור דובר"!

— ובכן, כיצד הרגשת בי שדקטור אני? שמא הריני אחר? שמא אני... נו, למשל, אדבוקט?

— באדבוקטים אין צורך לעירנו, ישנם בכאן הרבה.

— ודקטור אין בעיר?

מכיון שנכנס עמו האורח בדברים, גם בו לב המשרת ובקש ממנו סיגרה, כשקבל את מבוקשו, טמנו בקופסתו ופנה אל האורח:

— אדרבה! — הוא הרים אצבע כנוקב חור בחללו של אויר ההדר־היא הנותנת: אלמלא שהיה בכאן דקטור אחד מכבר אפשר שלא היה שום צורך גם בהוד־מעלתו, אדוני הדקטור סמולינסקי; אבל עכשו שיש כבר אחד, הרי שיש צורך גם בדקטור פטרבורגי!

כל כתבי יהודה שטֵינברג

כרך שלישי.

הוצאת האפטרופסים של יורשי המחבר.

קראקא, תרע"א.

בדפוס של יוסף פישר, גראָדגאסע 62.

כל כתבי
יהודה
שטינברג